

I.L. Caragiale

Teatru

Prefață de Mircea Iorgulescu

Editura Litera

2010

Textul actualei ediții este reprodus după
I.L. Caragiale, Teatru, Editura Minerva, București, 1978

(reprodus după Opere vol I,
Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1959,
ediție îngrijită de Al. Rosetti, Șerban Cioculescu, Liviu Călin)

Tabel cronologic și referințe critice de
Teodora Dumitru

Fotografii din arhiva Muzeului Național al Literaturii Române

Copyright © 2010 Litera, pentru prezenta ediție

Toate drepturile rezervate

Editura Litera

O.P. 53; C.P. 212, sector 4, București, România

tel.: 021 319 63 90, 031 425 16 19, 0752 548 372;

e-mail: comenzi@litera.ro

Editor: Vidrașcu și fiii

Director general: Dan Vidrașcu

Redactor: Ioan Luca

Corector: Ioana Mitea

Prepress: Bogdan Mitea

ISBN: 978-606-600-051-2

TEATRU

O NOAPTE FURTUNOASĂ

Comedie în două acte (1879)

PERSOANELE

Jupân Dumitrache Titircă Inimă-Rea, cherestegiu, căpitan în garda civică
Nae Ipingescu, ipistat, amic politic al căpitanului
Chiriac, tejghetar, om de încredere al lui Dumitrache, sergent în gardă
Spiridon, băiat de procopseală în casa lui Titircă
Rică Venturiano, arhivar la o judecătorie de ocol, student în drept și publicist
Veta, consoarta lui Jupân Dumitrache
Zița, sora ei

În București, la Dumitrache

ACTUL I

O odaie de mahala. Ușe în fund, dând în sala de intrare; de amândouă părțile ușii din fund, câte o fereastră. Mobile de lemn și paie. La stânga în planul întâi și-n planul din fund, câte o ușe; în dreapta pe planul al doilea, altă ușe. În dreapta în fund, răzemată de fereastră, o pușcă de gardist cu spanga atârnată lângă ea.

SCENA I

Jupân Dumitrache, în haine de căpitan de gardă fără sabie, și Nae Ipingescu

Jupân Dumitrache (*urmând o vorbă începută*): Iaca, niște papugii... niște scârța-scârța pe hârtie! 'I știm noi! Mănâncă pe datorie, bea pe veresie, trag lumea pe sfoară cu pișicherlicuri... și seara... se gâtesc frumos și umblă după nevestele oamenilor să le facă cu ochiul. N-ai să mai ieși cu o femeie pe uliță, că se ia bagabonții laie după dumneata. Un ăla... un prăpădit de amploiat, n-are chioară în pungă și se ține după nevestele negustorilor, să le spargă casele, domnule!

Ipingescu: Nu se ia după toate, Jupân Dumitrache; după cum e și femeia; dacă trage la ei cu coada ochiului și face fasoane, vezi bine! bagabonții atât așteaptă.

Jupân Dumitrache: Ba să am pardon! Știu eu ce vrei dumneata să zici... Dar nevastă-mea nu-i d-alea, domnule.

Ipingescu: Vai de mine! Jupân Dumitrache, adică, gândești că am vrut pentru ca să-ți fac un atac? Îmi pare rău!

Jupân Dumitrache: Nu, nene Nae; dar vreau să zic adică că nevastă-mea nu-i d-alea cum ziseși, și iaca, după mine de ce s-a luat?

Ipingescu: S-a luat bagabonții și după dumneata?

Jupân Dumitrache: S-a luat și se ia...

Ipingescu: Și cum ești dumneata!...

Jupân Dumitrache: Eu am ambiț, domnule, când e vorba la o adică de onoarea mea de familist...

Ipingescu: Rezon!

Jupân Dumitrache: Apoi să știu bine că intru în cremenal! Să mai văz eu numai că se ține bagabontul după mine, și lasă-l...

Ipingescu: Care bagabont?

Jupân Dumitrache: Ei! iaca... un bagabont! de unde-l cunosc eu?

Ipingescu: Apoi, dacă nu-l cunoști, de unde știi că-i bagabont?

Jupân Dumitrache: Asta-i! Una vorbim și bașca ne-nțelegem. Dar de! ai dreptul; nu știi ce mi s-a întâmplat, nu știi cum mă fierbe el pe mine de două săptămâni de zile... Nu că mi-e frică de ceva, adică de nevastă-mea... să nu...

Ipingescu: 'Aida de! Coana Veta! Mie-mi spui? n-o știu eu?...

Jupân Dumitrache: Nu că mi-e frică... dar am ambiț, domnule; când e vorba la o adică de onoarea mea de familist...

Ipingescu: Rezon!

Jupân Dumitrache: Bagabontul...

Ipingescu: Că bine zici! Începuseși să-mi spui istoria.

Jupân Dumitrache: Stai s-o iau de la cap.

Ipingescu: Stau.

Jupân Dumitrache: Știi dumneata că la Lăsata-secului am mers la grădină la „Junion“; eram eu, consoarta mea și cumnată-mea Zița. Ne punem la o masă, ca să vedem și noi comediile alea de le joacă Ionescu⁵. Trece așa preț ca la un sfert de ceas, și numai ce mă pomenesc cu un ăla, cu un bagabont de angajat...

Ipingescu: De unde știi că era angajat?

Jupân Dumitrache: După port nu semăna a fi negustor. Mă pomenesc că vine și se pune la altă masă alături, cu fața spre masa noastră și cu spatele la comédie. Șade rezemat într-un peș⁶, șade, șade, șade și se uită lung și galiș la cocoane, se uită, se... Eu, cum m-a făcut Dumnezeu cu ambiț, mă scol ca să plecăm; cocoanele nu! că să mai ședem, că încă nu s-a isprăvit comedia. Încep să mă-ncruntez la bagabontul și mai că-mi venea să-l cârlesc, dar mi-era rușine de lume; eu de! negustor, să mă pui în public, cu un coate-goale nu vine bine... Mai mă uit eu încolo, mai mă fac că nu mă sinchiesc de el... bagabontul cu ochii zgâiți la cocoane, ba încă-și pune și ochilarii pe nas. Tii! frate Nae, să fi fost el aici să mă fiarbă așa, că-i sarea ochilarii din ochi și giubenu⁷ din cap, de auzea câinii în Giurgiu.

Ipingescu: Rezon!

Jupân Dumitrache: În sfârșit, se isprăvește comedia. Ne sculăm să plecăm; coate-goale se scoală și dumnealui. Plecăm noi, pleacă și dumnealui după noi. Eu îl vedeam cu coada ochiului; dar nu vream să le spui cocoanelor, ca să nu le rușinez. Știi cum e Veta mea... rușinoasă.

Ipingescu: Mie-mi spui? n-o știu eu?... Ei?

Jupân Dumitrache: Ei! Apucăm pe la Sfântul Ionică ca să ieșim pe Podul-de-pământ – papugiul cât coala după noi; ieșim în dosul Agiei⁸ – coate-goale după noi; ajungem la Sfântul Ilie în Gorgani, – moftangiul după noi; mergem pe la Mihai-vodă ca să apucăm spre Stabilament – mațe-fripte după noi... Eu trăgeam cu coada ochiului... fierbeam în mine, dar nu vream să spui cocoanelor...

Ipingescu: Rezon! ca să nu le rușinezi.

Jupân Dumitrache: Știi cum e Veta mea...

Ipingescu: Rușinoasă, mie-mi spui?

Jupân Dumitrache: Când să apucăm de la Stabilament în sus, mă uit înapoi cu coada

ochiului și nu mai văd pe coate-goale. Mai mergem ce mai mergem, mă uit iar... mă iertase bagabontul.

Ipingescu: Jupân Dumitrache, adică să am pardon de impresie, eu gândeam că numa' ți-ai făcut spaimă degeaba. Poate că omul o fi șezând prin partea locului, pe Dealul Spirii. Ei! a venit și el la grădină ca și dumneavoastră, a stat și el până la isprăvitul comediei, și s-a nimerit să apucați tot pe-un drum ca să vă înturnați la domiciliu. El a rămas la al lui și dumneavoastră ați mers înainte.

Jupân Dumitrache: Așa am crezut și eu întâi, dar stai să vezi!... A trecut după aia o săptămână la mijloc. Îmi cam și uitasem eu de istoria bagabontului; gândeam și eu: poate c-o fi stând coate-goale prin partea locului, – bunioară vorba dumitale. Așa zice cumnată-mea ieri: „Nene, hai deseară la «Junion» la Ionescu!“ Cum auzii eu de „Junion“, mă făcui verde la față. „Ce să mai căutăm la comediiile alea nemțești⁹, niște mofturi; dăm parale și nu înțelegem nimica; mai bine punem banii în buzunarul ălălalt și zicem că ne-am dus.“ – „'Aide, nene, zău! Parol! să n-ai parte de mine și de Veta!“ Ei! când am auzit așa vorbă mare, n-am putut pentru ca s-o tratez cu refuz.

Ipingescu: Rezon!

Jupân Dumitrache: Ei! haide!... dar unde mă gândeam eu că o să mi se întâmple un așa ceva. Ne ducem. Ședem la o masă mai la o parte; ședem cât ședem, și începe comedia. Nu știu cum mă-ntorc cu ochii înapoi, și pe cine gândești că văz la masa de la spate?...

Ipingescu: Pe bagabontul...

Jupân Dumitrache: Pe coate-goale, domnule, pe moftangiul, pe mațe-fripte, domnule! Fir-ai al dracului de pungaș!... Bagabontul, nene, cu sticlele-n ochi, cu giubenul în cap și cu basmaua iac-așa scoasă. Cum m-a văzut – că trebuie să fi fost schimbat la față, cum sunt eu când mă necăjesc (*își mângâie favoritele*) – cum m-a văzut, a sfeclit-o... A întors capu-ncolo și a început să bea din țigară știi așa, niznai. Dar mă trăgea cu coada ochiului. Mă-ntorc eu iar la loc și mă fac că mă uit la comedii, se-ntoarce și bagabontul iar cu ochii la cocoane!... mă uit iar la el, iar se-ntoarce-ncolo; mă-ntorc iar la comedii..., iar se uită la cocoane... mă uit iar la el, iar se-ntoarce-ncolo; mă-ntorc iar la comedii...

Ipingescu: Iar se uită la cocoane...

Jupân Dumitrache: Ei! Iac-așa m-a fiert fără apă toată seara...

Ipingescu: În sfârșit?

Jupân Dumitrache: În sfârșit... plecăm; coate-goale după noi. Era să mă-ntorc la poarta „Junionului“, să-i zic numa': „Ce poftești, mă musiu?“ și să-l și umflu; dar știi, am ambiț; m-am gândit: eu negustor... să mă pui în public cu un bagabont ca ăla, nu face...

Ipingescu: Rezon!... Ei! pe urmă?

Jupân Dumitrache: Pe urmă s-a ținut iar gaie după mine.

Ipingescu: Până la Stabilament...

Jupân Dumitrache: Da, până la Stabilament! S-a ținut după mine până la răscruci, știi, unde vrei s-apuci spre cazarmă. Ce ziceam eu? „Haide, drace, haide! să intri tu pe strada lui Marcu Aoleriu ori Catilina și lasă!“ Aveam de gând să intru cu cocoanele în casă, să trimit repede pe Chiriac pe poarta de din dos pe maidan să-i iasă înainte, și eu să-l iau pe la spate... să-l apucăm la mijloc pentru ca să-l întreb: „Ce poftești, mă musiu?“ și să-l și umflu!... Și dacă nu-i ajungea, să-mi tai mie favoridele! (*Își mângâie favoritele.*)

Ipingescu: Ei! dacă nu-i ajungea, despărțirea¹⁰ e aproape; să fi poftit la mine la despărțire cu lăcrămație, că-i împlineam eu cât i mai lipsea.

Jupân Dumitrache: A avut noroc! mare noroc a avut bagabontul; a scăpat!

Ipingescu: Iii! păcat... Cum?

Jupân Dumitrache: Când am trecut eu de răscruci cu cocoanele, și bagabontul era să intre

după noi în uliță, a ieșit haita de câini de la maiorul din colț și i-a tăiat drumul lui coate-goale. Am lăsat pe Zița acasă, m-am suit degrab' cu Veta sus, am trimis pe Chiriac repede în maidan, eu i-am ieșit înainte peste uluci tocmai pe la prăvălia lui Bursuc; dar... geaba! până să ieșim noi, fugise bagabontul!

(*Se aude glasul lui Chiriac strigând afară: „Spiridoane! Spiridoane!”*)

Ipingescu: Iacătă vine Chiriac. Să n-auză.

Jupân Dumitrache: Aș! de el nu mă sfiesc. La din contra, el știe toată istoria, i-am spus-o de la început... Atâta om de încredere am... Băiat bun!... ține la onoarea mea de familist. Dacă nu l-aș fi avut pe el, mi-ar fi mers treaba greu. Eu, știi, cu negustoria, mai mergi colo, mai du-te dincolo, mă rog, ca omul cu daraveri, toată ziua trebuie să lipsesc de-acasă. Pe de altă parte, ce să-ți spui! am ambiț, țiu când e vorba la o adică la onoarea mea de familist. De! cât lipsesc eu de-acasă cine să-mi păzească onoarea? Chiriac săracul! N-am ce zice! onorabil băiat! De-aia m-am hotărât și eu, cum m-oi vedea la un fel cu meremetul¹¹ caselor, îl fac tovarăș la parte și-l și însor!

Ipingescu: Da' ... coana Veta ce zice?

Jupân Dumitrache: Consoarta mea?... Ce să zică?... De! ca muierea... mai ursuză. Am cam băgat eu de seamă că nu-l prea are ea la ochi buni pe Chiriac; dar – știi cum m-a făcut Dumnezeu pe mine, nu-i trec muierei nici atitica din al meu, – i-am zis pe șleau: „Nevastă, e băiat onorabil și credincios; n-ai ce-i face; ce-i al omului e al omului!”

Ipingescu: Rezon!

SCENA II

Aceiași, Chiriac

Chiriac (*intrând prin fund*): Jupâne, trebuie să facem mandat de arestare pentru Tache pantofarul de la Sf. Lefterie; nu vrea să iasă mâine la izirciț cu niciun preț.

Jupân Dumitrache: Dar pentru ce nu vrea?

Chiriac: Zice că-i bolnav. Am trimis gornistul de trei ori la el cu biletul, și l-a primit cu refuz. Zice mă-sa că nu poate umbla, că de-abia s-a sculat după lingoare.

Ipingescu: Să dea ceferticat medical.

Chiriac: M-am dus eu la el chiar în persoană; zic: „Pe ce bază nu vrei să vii mâine la izirciț, domnule?”; zice: „Sunt bolnav, domnule sergent – zice – de-abia mă țiu pe picioare, nu pot să merg nici pân' la prăvălie”; zice; zic: „Nu cunosc la un așa rezon fără motiv”; zice: „Aduc martori, domnule sergent, că am zăcut o lună de zile – zice – întrebă și pe popa Zăbavă, de la Sfântul Lefterie – zice – alaltăieri m-a grijit, m-a spovedit”; zic: „N-am eu de-a face cu popa Zăbavă, nu-l am pe listă, zic, eu pe dumneata te am pe listă; să te prezanți mâine la companie”. – Acu, trebuie să-i dăm mandat, pentru ca să-l iau mâine dimineață.

Jupân Dumitrache: Să-i dăm, să-l iei! Āla-i de-al ciocoilor¹², îl știi eu; cât a umblat dânsul fel și chip să scape de gardă...

Ipingescu: Și eu îl am însemnat pe musiu Tache la catastiful meu; e finul lui popa Tache.

Jupân Dumitrache: Ei! vezi!

Chiriac: Lasă-l că nu se sfințește el cu mine, jupâne, îl pocăiesc eu... Ei! după aia pe nea Ghiță Țircădău nu l-a putut găsi gornistul deloc. A fost la el și ieri, și astăzi cu biletul; cică n-a dat pe-acasă de trei zile!

Jupân Dumitrache: Pricopsitul de cumnatu-meu, n-aș fi mai avut parte de el! Cine știe în ce cârciumă s-a-nfundat!...

Ipingescu: L-am văzut eu azi-dimineață, trecea pe la despărțire.

Chiriac: Mă duc să-i trimeț gornistul cu biletul pentru mâine. (*Iese repede.*)

Ipingescu: Era afumat rău nenea Ghiță.

Jupân Dumitrache: Ei! bravos! asta e una la mână. Om stricat, domnule! Păi de ce am dezvoțat-o pe Zița de el, gândești? Nu mai putea trăi cu mitocanul, domnule...

Ipingescu: Rezon!

Jupân Dumitrache: Fată frumoasă, modistă și învățată și trei ani la pasion, să-și mănânce ea tinerețele cu un ăla... Tot gândeam la început, că de! e tânăr, o să-i treacă mai încolo, o să-și vie la pocăință. Aș, ți-ai găsit! Țircădău și om de treabă! Eu, ca ăla, cumnat mai mare, cum am zice ca și un frate, tot i dam povețe fetii să mai rabde, să nu strice casa. Cu azi, cu mâine, a răbdat biata fată – biată să nu fie! – a răbdat cât a răbdat, până m-am pomenit într-o zi că vine țipând la mine, pe cum că: „Nene, moartă, tăiată, nu mai stau cu mitocanul, scapă-mă de pastramagiul! să știi de bine că mă duc la mănăstire, pâine și sare nu mai mănânc cu el!“ Ei! dacă am văzut ș-am văzut, zic: „Lasă, Zițo – zic – îți găsești tu norocul, n-a intrat zilele-n sac! acu e vremea ta! Lac să fie, că broaște destule!“ – ș-am și dezvoțat-o. Apoi nu mai era de suferit așa trai. N-o mai maltrata, domnule, măcar cu o vorbă bună. Mă rog, odată ce nu e bărbatul levent, ce fel de casă să mai fie ș-aia?

Ipingescu: Mie-mi spui? Nu i-am încheiat eu procesul-verbal atuncea noaptea, când a tratat-o cu insulte și cu bătaie?

(*Chiriac reintră.*)

Jupân Dumitrache: Apoi de! n-a avut dreptul muierea să-l lase? Om fără ambiț, domnule, nu ținea la onoarea lui de familist! Un mitocan, mă rog; zice că-i negustor, alege-s-ar praful!

Chiriac: Jupâne, da' deseară știi că ești de rond... mergi?

Jupân Dumitrache: Mai e vorbă! cum să nu merg? De ce m-am îmbrăcat? nu vezi?

Chiriac: Jupâne, da' faci toate posturile? nu-i așa? Nu sunt multe... până pe la două după douășpece le isprăvești.

Jupân Dumitrache: Așa, cam pe la două după douășpece, ca totdeauna... Chiriac băiete (*il trage la o parte*), ia vezi tu... mă știi că am ambiț, când e vorba la o adică, ți u la...

Chiriac: Lasă, jupâne, că doar nu mă cunoști de ieri de-alaltăieri.

SCENA III

Aceiași, Spiridon, aducând o gazetă

Jupân Dumitrache (*lui Spiridon*): Dar mai mult nu puteai să șezi, mă?

Spiridon: Vezi că era mulți muștirii, jupâne, până să-mi dea madama gazeta.

(*Ipingescu ia gazeta.*)

Jupân Dumitrache: Mă Spiridoane, fii băiat de treabă, mă, că iau pe sfântul Niculai din cui; știi că i-am pus sfârțul nou de ibrișim, să nu-i fac saftea pe spinarea ta!

Spiridon: Da' de ce, jupâne?

Jupân Dumitrache: Atâta-ți spui eu ție: 'aida! du-te iute și cere cocoanii să-mi dea sabia și cintironul. (*Spiridon pleacă*). Chiriac băiete (*il ia la o parte*), ia vezi, știi că am ambiț, ți u când e la o adică...

Chiriac: Lasă, jupâne, mă știi că consimț la onoarea dumitale de familist.

Jupân Dumitrache: Ei! ia vezi...

Chiriac: N-ai grije, jupâne... Eu mă duc să închiz cantorul și magazia. (*Cătră Ipingescu, care, de când a adus Spiridon gazeta, a sorbit-o cu ochii pe toate fețele.*) Bonsoar, nene Nae.

Ipingescu: Salutare, onorabile!

(*Chiriac iese, prin fund, după ce a schimbat gesturi de înțelegere, despre onoarea de familist, cu Jupân Dumitrache.*)

Spiridon (*vine din dreapta cu sabia și centironul*): Iaca, na, jupâne, poftim.
Jupân Dumitrache: Ce făcea cocoana, mă?
Spiridon: Cosea galoanele la mondirul lui nea Chiriac.
Jupân Dumitrache: Ce a zis?
Spiridon: Zicea că să vii mai devreme la noapte că-i e urât singură-n casă.
Jupân Dumitrache: Uite mă! Ce ți-e cu muierea fricoasă! (*Strașnic:*) Da' Chiriac nu-i aicea?
Spiridon: Jupâne, nea Chiriac mi-a zis să-nchidem mai degrabă, că ai să pleci de rond.
Jupân Dumitrache: Du-t' de ado cheile și le du lui Chiriac jos. (*Spiridon iese.*) Nene Nae, auziși cum îmi poartă Chiriac de grija rondului? Ei! i-e tot frică să nu uit reglementul. Are ambiț băiatul, ca să fie compania noastră ceva mai abitir din toate. Gândești dumneata că mai primeam eu să fiu căpitan dacă nu-l alegea pe el sergent? Știi cum a regulat compania? E prima, domnule, poci să zic...

Ipingescu: Bravos!
Jupân Dumitrache: Face să-i dea și dicorație?
Ipingescu: Să-i dea! de ce să nu-i dea? Și el e d-ai noștri, băiat din popor...
Jupân Dumitrache: Firește, dicorațiile nu sunt făcute tot din sudoarea poporului?
Ipingescu: Rezon!
Spiridon (*venind din fund*): S-a închis, jupâne; acuma eu... mă duc să mă culc?
Jupân Dumitrache: Da, dar tutun și cărticică ți-ai luat? chibrituri ai?
Spiridon: Ce tutun, jupâne?
Jupân Dumitrache: Te faci că nu înțelegi, ai? Nu știi ce tutun? Eu n-am aflat că tragi țigară?
Aoleo, Spiridoane, nu te-oi prinde odată! Săracul sf. Niculae! i știi tu păpara lui!...
Spiridon: Zău, jupâne.
Jupân Dumitrache: Haida, pleacă. (*Spiridon pleacă.*) Mă! spune lui nen' tu Chiriac să nu uite de ce ne-a fost vorba... să fie cu ochii-n patru.
Spiridon (*ieșind*): Bine, jupâne.

SCENA IV

Ipingescu, Jupân Dumitrache

Jupân Dumitrache (*șezând pe scaun*): Hei! ia să vedem acu ce mai zice politica. Citiși ceva?
Ipingescu: Bravos ziar, domnule! Țasta știi că combate bine.
Jupân Dumitrache: Apoi nu-i zice lui degeaba *Vocea patriotului național*!... Ia citește.
Ipingescu (*citește greoi și fără interpunctație*): „București 15/27 răpciune¹³. – Amicul și colaboratoarele nostru R. Vent., un june scriitor democrat, a cărui asinuitate o cunoaște de mult publicul cititor, ne trimite următoarea prefațiune a unui nou op al său. I dăm astăzi locul de onoare, recomandând cu căldură poporului suveran scrierea amicului nostru. *Republica și Reacțiunea* sau *Venitorele și Trecutul*. – Prefațiune. – «Democrațiunea romană, sau mai bine zis ținta democrațiunii romane este de a persuadea pe cetățeni, că nimeni nu trebuie a mânca¹⁴ de la datoriile ce ne impun solemnamente pactul nostru fundamentale, sfânta Constituțiune...»“
Jupân Dumitrache (*mulțumit*): Ei, bravos! Aici a adus-o bine.
Ipingescu (*căutând șirul unde a rămas*): „... A mânca... sfânta Constituțiune...“
Jupân Dumitrache (*cam nedomirrit*): Adică, cum s-o mănânce?
Ipingescu: Stai să vezi... că spune el... „Sfânta Constituțiune, și mai ales cei din masa

poporului...“

Jupân Dumitrache (*nedomirit*): E scris adânc.

Ipingescu: Ba nu-i adânc deloc. Nu pricepi? Vezi cum vine vorba lui: să nu mai mănânce nimeni din sudoarea bunioară a unuia ca mine și ca dumneata, care suntem din popor; adică să șază numai poporul la masă, că el e stăpân.

Jupân Dumitrache (*lămurit*): Ei! așa mai vii de-acasă. Bravos! Zi-i nainte.

Ipingescu: Stai să vezi: acum vine un ce și mai tare.

Jupân Dumitrache: Ei?

Ipingescu (*urmând citirea*): „... A mânca poporul mai ales, este o greșală neiertată, ba putem zice chiar o crimă...”

Jupân Dumitrache (*cu deplină aprobare*): Știi că și aici lovește bine! Da! cine mănâncă poporul să meargă la cremenal!

Ipingescu (*bătând cu mâna-n gazetă*): Apoi de ce scrie el, sireacul!

Jupân Dumitrache: Dă-i nainte, că-mi place.

Ipingescu: „... Ba putem zice chiar o crimă. (*Schimbând tonul și mai grav:*) Nu! Orice s-ar zice și orice s-ar face, cu toate zbieretele reacțiunii, ce se zvârcolește sub disprețul strivitor al opiniei publice; cu toate urletele acelora ce cu nerușinare se intitulează sistematici opozanți...”

Jupân Dumitrache (*care la fiecă accent al lui Ipingescu a dat mereu din cap în semn de aprobare, îl întrerupe cu entuziasm*): Hahahaha! i-a-nfundat!

Ipingescu (*urmând cu tărie*): „... Nu! în van! noi am spus-o și o mai spunem: situațiunea României nu se va putea chiarifica; ceva mai mult, nu vom putea intra pe calea viritabilei progres, până ce nu vom avea un *sufragiu* universale...” (*Amândoi rămân foarte încurcați.*)

Jupân Dumitrache: Adicăte, cum vine vorba asta?

Ipingescu (*după adâncă reflecție*): A! înțeleg! bate în ciocoi, unde mănâncă sudoarea poporului suveran... știi: masă... *sufragiu*15...

Jupân Dumitrache: Ei! acu înțeleg eu unde bate vorba lui! Ei! bravos! bine vorbește...

Ipingescu: Țsta combate, domnule, nu ți-am spus eu!

Jupân Dumitrache: Apoi, nu-i zice lui degeaba *Vocea patriotului național*!

Ipingescu: „...Până ce nu vom avea un *sufragiu* universale. Am zis și subsemnez! R. Vent., studinte în drept și publicist.”

(*Când încă nu sfârșește bine Ipingescu de citit, se aude afară, în stradă la dreapta, ceartă mare.*)

Un glas de bărbat (*de afară*): Lasă, cocoană! Poate că să mor și să nu ți-o fac!

Glasul Ziții (*de afară*): Mitocane! pastramagiule! la polițiune! (*Amândouă glasurile vorbesc deodată.*) Nene Dumitrache!

(*Jupân Dumitrache și Nae Ipingescu rămân uluiți.*)

Jupân Dumitrache (*ascultând*): Săi, nene Nae!

Ipingescu: Urgent! (*Strânge repede gazeta și scoate fluierul de la cheotoarea mondirului. Amândoi ies fuga prin fund, Ipingescu suierând signalul de alarmă.*)

SCENA V

Spiridon (*singur, intră din dreapta făcându-și o țigară*): Măă! al dracului rumân și jupânul nostru! Bine l-a botezat cine l-a botezat „Titircă Inimă-Rea“. Ce are el cu mine? Zău! biata cocoană și cu nea Chiriac! cu ei mai am noroc, ei mă mai scapă de afurisitul, că despre partea lui jupân Titircă Inimă-Rea, halal să fie de oasele mele! m-ar cotonogi. Ieri săptămâna, când s-a întors de la

grădină cu cocoanele, m-a găsit deștept: „Bravos, musiu Spiridoane! zice, nu te-ai culcat pân-acuma; mâine dimineată jupânul săracul să deschiză prăvălia; ai stat pân-acuma să bei la tutun, ai?” –Nu, jupâne, zic, da’ dacă nu mi-e somn. –Nu ți-e somn, ai? stăi că-ți fac eu ție poftă de culcat! ... Bietul nea Chiriac m-a scăpat, că luase pe sfântul Niculae din cui... Ieri seară m-a găsit dormind: „Bravos, musiu Spiridoane! zice; dormi, ce-ți mai pasă! tutun ai tras destul, acum te-ai pus să tragi la aghioase: trai, neneaco, cu banii băbachii!“ –Nu, jupâne, da’ dacă mi-a fost somn, zic. „Somn, ai? Te trage traiul ăl bun la somn! (Auzi, cu sfântul Niculae trai bun, cădea-i-ar bunul pe inimă lui jupânul!) Tragi la somn? Stai că am eu leac să-ți tai de piroteală.“ Și mi-a și pus mâna-n păr. Dacă nu era cocoana să sară pentru mine tocmai la apropon, mă rupea, că nu-ș’ ce-avea, era turbat rău de tot. (*S-aude zgomot.*) Auliu! vine! (*Stinge repede țigara cu degetele și o bagă în buzunar.*)

SCENA VI

Spiridon, Zița intră agitată

Zița: Auzi mizerabilul! să se-ntinză până-ntr-atâta ca să-mi facă un afront.
Spiridon: Dumneata ești, cocoană Zițo? Bine că veniși. Eu n-am putut să viu. Mi-era frică să nu mă spuie nea Chiriac lui jupânul, că am umblat noaptea pe drum...
Zița (*repede*): Ei! l-ai găsit? i-ai vorbit? i-ai dat? i-ai spus?
Spiridon: Da, cocoană.
Zița: Ce-a zis?
Spiridon: „Mersi!“
Zița: Și tu ce i-ai spus?
Spiridon: „Pentru puțin.“
Zița: Nu i-ai spus cum ți-am zis eu?
Spiridon: Ba da, l-am luat să-i arăt casa.
Zița: Nu mai trebuia să-i arăți nimic, că-i scrisesem eu în bilet unde să vie.
Spiridon: Așa mi-a zis, să-i arăt casa, ca să meargă la sigur... Dar când să ies de pă maidan cu dumnealui, tocmai trecea jupânul la vale; am lăsat pe persoana în chestie să m-aștepte pe maidan și eu am sărit peste uluci prin fundul curții, că mi-era frică să nu dea jupânul cu ochii de mine, ori să vie acasă și să nu mă găsească.
Zița: Prostule! nu știi că nenea e de rond la noapte? nu mai dă pe-acasă până la ziuă.
Spiridon: Dar dacă mă găsea pe uliță, plăteai dumneata pielea mea?
Zița: Ei! și zi, persoana în chestiune așteaptă pe maidan?
Spiridon: Da, și mi-a dat biletul ăsta ca să ți-l aduc.
Zița (*luând biletul*): Și nu mi-l dai mai curând! Adu să văz. (*Merge la o parte și citește:*) „Angel radios! de când te-am văzut întâiași dată pentru prima oară, mi-am pierdut uzul rațiunii... (*Își comprimă palpațiile.*) Te iubesc la nemurire. *Je vous aime et vous adore: que prétendez-vous encore?*”¹⁶ Inima-mi palpită de amoare. Sunt într-o pozițiune pitorească și mizericordioasă¹⁷ și sufăr peste poate. O, da! Tu ești aurora sublimă, care deschide bolta azurie, într-o adorațiune poetică infinită de suspine misterioase, pline de reverie și inspirațiune, care m-a făcut pentru ca să-ți fac aci anexata poezie:

*Ești un crin plin de candoare, ești o fragilă zambilă,
Ești o roză parfumată, ești o tânără lalea!*

*Un poet nebun și tandru te adoră, ah! copilă!
De a lui pozițiune turmentată fie-ți milă;
Te iubesc la nemurire și îți dedic lira mea!
Al tău pentru eternitate și per toujours*18.

(Foarte aprinsă, își face vânt cu scrisoarea și se plimbă repede.)
Spiridoane băiete, du-te, du-te iute; te așteaptă siguralmente... du-te... spune-i să aștepte, viu și eu după tine numaidecât, numai să vorbesc cevașilea cu țățica.
Spiridon: Nu pot, cocoană, să mă duc, până nu mi-o da voie ori nea Chiriac, ori cocoana.
Zița: Unde-i Chiriac?
Spiridon: Nu știu, pân curte.
Zița: Dar țăța?
Spiridon: Lucrează dincolo. *(Zița pornește spre ușa din stânga, când ușa se deschide și Veta intră.)* Iacătă-i cocoana.

SCENA VII

Aceiași, Veta

Veta *(intră cu lucrul în mână, coase galoanele la un mondir de sergent de gardă civică; este obosită și distrată, vorbește rar și încet)*: Cine-i aici? *(Văzând pe Zița.)* A! tu erai? mă miram cine-i. *(Trece încet să șază cu lucrul la masa din dreapta.)*

Zița: Eu, țățico; te rog, lasă pe Spiridon să se ducă pân' la mine acasă, ca să-mi aducă mantelul; bate vântul și mi-e frică să nu răcesc când m-oi întoarce... *(Tăcere. Veta șade la dreapta și lucrează adâncită în gânduri.)* Îl lași, țățo? *(Se apropie de ea.)*

Veta: Ai? ce să las?

Zița: Să lași pe Spiridon să-mi aducă ceva de-acasă.

Veta: Da, îl las.

Zița: Du-te, Spiridoane.

(Spiridon, după ce schimbă priviri și semne cu Zița, iese.)

Veta: Dar tu, Zițo, la ce-ai venit? *(Lucrează înainte.)*

Zița: Stai să-ți spui... Dar nu mă-ntrebi, țățo, să-ți povestesc ce am pățit cu mitocanul! Să vezi, e halima... Auzi, mizerabilul! să-ndrăznească să-mi ție drumul ca să-mi facă un atac... Stai, țățo, să-ți spui și să te crucești, nu altceva. Mai adineaori ședeam acasă. Tușica, cum știi c-a făcut-o Dumnezeu, se culcă odată cu găinile. Eram ambetată¹⁹ absolut. *Dramele Parisului*²⁰, câte au ieșit până acuma, le-am citit de trei ori. Ce să fac? n-aveam ce citi. Zic: hai să mă duc la țăța, dacă nu s-o fi culcat, să mai stăm de vorbă. Scot ivărul de la salon și plec. Când să trec pe maidan, mă pomenesc cu mitocanul, cu pricopsitul de Țircădău, că-mi taie drumul. „Bonsoar-bonsoar“, și știi așa deodată, sanfaso²¹: „Hei, cocoană, zice, mai bine ți-e acuma văduvă?“ –Pardon, domnule – zic – n-am de-a face cu dumneata, și mai întâi când e la o adică, nu sunt văduvă, sunt liberă, trăiesc cum îmi place, cine ce are cu mine! acu mi-e timpul: jună sunt, de nimini nu depand, și când oi vrea, îmi găsește nenea Dumitrache bărbat mai de onoare ca dumneata. –Mi că te-i căi! Zic: „Pardon, domnule, nu-ți permit să te-ntinzi mai mult la așa afront; mă-nțelegi?“ Zice...

Veta *(întrerupând-o scurt)*: Zițo... ce e când ți se bate tâmpla a dreaptă?

Zița: Îți vine o bucurie.

Veta: Mie, bucurie?... nu crez.

Zița: Da' de ce nu?

Veta: Dar când ți se bate a stângă?

Zița: Te-mpaci cu o persoană cu care ești certată.

Veta (*ridicând capul cu mult interes*): Da? (*Dând din umeri.*) Cu cine să mă-mpac?... nu sunt certată cu nimeni.

Zița: Așa... zic mitocanului... țațo, că era trăsnit... Am auzit că de la o vreme-ncoace într-o băutură o duce. Uf! țațico, mașer, bine că m-a scăpat Dumnezeu de traiul cu pastramagiul! Să trăiesc eu cu un mitocan! Nu era de mine; eu sunt o persoană delicată; bine că m-am văzut liberă!... Așa – să nu-mi uit vorba – zic mitocanului: „Nu-ți permit, domnule, să te naintezi la un așa afront!“ Da' el: „Gândești – zice – că o să te măriți, cocoană?“ –Asta mă-mportă pe mine, cine ce treabă are! –Să te măriți, ai? cât o trăi Ghiță Țircădău, ori să te-nhăitezi cu vreunul? Săracul! Dar să știu de bine că merg cu el de gât până la Dumnezeu, tot n-ai dumneata parte de un așa ceva; încai dacă m-ai lăsat pe mine, să te duci la mănăstire, că așa te laudai la trebunar!...“ „Mitocane, pastramagiule! la polițiune! vardist! nene Dumitrache!...“ Am avut, țațo, parte că a sărit nenea Dumitrache și cu Nae ipistatul! aminteri, mitocanul scosese șicul²² de la baston pentru ca să mă sinucidă... Ei! ce zici dumneata, țațico, de nasul care și l-a luat mitocanul? (*Veta nu răspunde; Zița s-apropie de ea și o observă.*) Țațo! ce ai? plângi?

Veta (*ștergându-se la ochi*): Eu? de ce să plâng? Mă doare capul, mi-e cam rău.

Zița: Îți sunt ochii turburi grozav...

Veta: Nu-ș' ce am; parcă mă-ncearcă niște friguri.

Zița: Nenea e de rond la noapte?

Veta: Da. (*S-apucă iar de lucru.*) Tu mai stai, Zițo?

Zița: Nu, țațo; o să mă duc și eu să mă culc; trebuie să fie târziu.

Spiridon (*intră și trece repede lângă Zița*): Cocoană! (*Încet:*) Până acu am așteptat degeaba. L-am căutat peste tot, și pe maidan, și pe uliță, nu e nicăieri.

Zița (*încet*): Biletul, zici că i l-ai dat.

Spiridon: Nu știi? I l-am dat când m-am dus la tutungerie, când m-a trimes jupânul. (*Iese în dreapta.*)

Zița: Bine. (*Cătră Veta*): Ei! țațo, eu mă duc, bonsoar, alevoa. Culcă-te și matale, nu mai lucra dacă ți-e rău.

Veta: Lasă să-mi fie rău. (*Râzând silit.*) Mai bine ar fi să mor.

Zița: Vai de mine! Ce vorbă-i asta? Ce, ți-e rău de tot? Să trimitem să caute pe nenea.

Veta: Aș! ești nebună! nu vezi că glumesc. Mă doare capul; nu ți-am spus? am lucrat mult la lumânare. (*Are un fior.*) M-a tras și fereastra. Cum m-oi culca, îmi trece.

Zița: Atunci, alevoa, bonsoar, țațo. (*Pleacă și se întoarce.*) A! să nu uit; mâine ne vedem, știi că-i sărbătoare. Să ne legăm de nenea să ne ducă la „Iunion“.

Veta (*repede*): La „Iunion“? nu, Zițo, nu mai merg la „Iunion“.

Zița: Da' de ce?

Veta: Pentru că... pentru că nu-mi face nicio plăcere acolo, nu-nțeleg comediile alea... Ei! ce să-ți spui! nu voi.

Zița: Ei, Doamne! țațo, parol, știi că ești curioasă! Ce, pentru comediile alea mergem noi? Mergem să mai vedem și noi lumea. Ce, adică toți care merg acolo înțeleg ceva, gândești? Merg numai așa de un capriț, de un pamplezir; de ce să nu mergem și noi?

Veta: De ce, de ne-ce, nu voi să merg.

Zița: 'Aide, zău, țațo; i zic eu lui nenea... vrei?

Veta: Nu voi, ți-am spus o dată, și nici dumnealui nu mai vrea să meargă; mi-a spus de

azi-dimineață: degeaba-i zici.

Zița: Zău! țățico, parol! să mă-ngropi!

Veta: Nu merg, Zițo, nu. Mă știi tu, când zic o vorbă e vorbă.

Zița: Zi, nu vrei să mergi, țațo?

Veta: Nu.

Zița (*obidindu-se treptat*): Nu?

Veta: Nu.

Zița (*podidind-o plânsul*): Fir-ar a dracului de viață ș-afurisită! că m-a făcut mama fără noroc! (*Pleacă.*) N-am avut parte și eu pe lume măcar de o compătimire! (*Iese, plângând și trântind ușa, prin fund. – Spiridon intră din dreapta.*)

SCENA VIII

Spiridon, Veta

Veta (*lasă mondirul din mână*): Spiridoane băiete, tu de ce mai stai? mai ai vreo treabă?

Spiridon: Nu, cocoană.

Veta: Apoi, du-t' te culcă, ce mai aștepți? Domnul Chiriac unde este?

Spiridon: E jos pân curte; adineaori ședea pe lavița de la poartă. Dar... nu știu ce o fi având nea Chiriac, cocoană... parcă nu-i sunt toți boii acasă...

Veta: Cine știe ce-o fi având și dumnealui.

Spiridon: E necăjit foc; un ceas s-a tot plimbat pe jos; când am trecut pân curte, umbra de colo până colo, parcă vorbea singur și se bătea cu pumnii-n piept...

Veta: O fi supărat, cine știe!... Spune-i să-nchiză poarta. Galoanele i le-am cusut; uite mondirul, să i-l duci.

Spiridon: Bine, cocoană. (*Vrea să plece cu mondirul.*)

Veta: Pe urmă, să-i spui... nu; pe urmă, să te duci să te culci, nu mai ai ce căuta p-aci. Să nu vie dumnealui să te găsească deștept, că iar o pați.

Spiridon (*aparte*): Ei, că parcă dacă m-o găsi dormind nu-i tot un drac!

Veta: 'Aide, du-te.

Spiridon: Mă duc, noapte bună, cocoană.

Veta: Noapte bună, Spiridoane. (*Spiridon iese.*) Noapte bună!... Săracul Spiridon! nu știe el ce-i pe sufletul meu, nu știe el cum râde de mine! Eu și noapte bună!... (*Merge încet la fereastra din dreapta ușii din fund, se uită în curte, apoi se-ntoarce tot adâncită în gânduri.*) Ei! iacă nu vrea omul, nu vrea! dragoste cu sila nu se poate. – Nu-i mai place, nu mai vrea!... bine! n-o să mor nici eu!... De unde știi? poate mai bine că s-a întâmplat așa... A! De ce mai dă Dumnezeu omului fericire, dacă e să i-o ia înapoi? De ce nu moare omul când e fericit? De ce am mai trăit eu s-ajung la așa ceva!? ... (*Plânge; se aude zgomot.*) Vine! (*Se șterge la ochi repede și vrea să plece.*) Nu! nu mai voi să fiu proastă: dragoste cu sila nu se poate! (*Pornește să iasă spre stânga, când intră Chiriac, care rămâne un moment la ușe. Veta stă locului. Tăcere.*)

SCENA IX

Chiriac, Veta, apoi de afară Jupân Dumitrache și Ipingescu

Chiriac: Dumneata m-ai chemat?

Veta: Eu?... nu.

Chiriac: Spiridon mi-a spus că...

Veta: Da... am zis lui Spiridon să-ți ducă mondirul; l-am cusut.

Chiriac: Mersi!

Veta: Pentru puțin.

(Pauză)

Chiriac: Poarta... am închis-o.

Veta: Bine. (*Întoarce capul în fața scenii; e mișcată.*)

Chiriac: Alt nimic nu mai ai să-mi poruncești?

Veta: Ce! eu să-ți poruncesc dumitale?

Chiriac: Să-mi poruncești, firește; nu-mi ești stăpână?... nu sunt slugă în casa dumitale, cu simbrie?

Veta (*întorcându-se cu fața spre Chiriac*): Bine, domnule Chiriac, bine; zi înainte, că n-ai zis destule.

Chiriac (*înaintează*): Ei! de ieri-seara până acu cum ai petrecut? Ți-e mai bine așa?

Veta (*scoborând un pas spre a se depărta de el*): Da.

Chiriac: Îți pare bine de ce-ai făcut?

Veta: Nu mă știu să fi făcut nimic; dar nu-mi pare rău că s-a-ntâmplat așa.

(Pauză)

Chiriac (*mai apropiindu-se*): Măine seară mergi iar la „Junion“?

Veta: Dacă o vrea dumnealui să mergem, trebuie să merg, firește.

Chiriac: Ca să curtezi cu angajatul dumitale?

Veta (*tresărind și ridicând capul spre el*): Domnule, te-am rugat să fii bun să nu-mi mai zici vorba asta. Dacă n-ai avut destulă vreme să mă cunoști, păcat. Eu te credeam pe dumneata mai deștept.

Chiriac (*stă la îndoială, apoi se mai apropie*): Jură-te încă o dată!

Veta: Să mă mai jur – eu?... Nu m-am jurat? n-am plâns? Cu ce m-am ales? Nu mai mă jur, pentru că nu mă crezi; de plâns aș mai plânge, dar nu mai pot... Dar... în sfârșit, nu strici dumneata... eu stric... nu trebuia să-mi pui mintea cu un copil ca dumneata... D-aia zic și eu mai bine că s-a întâmplat așa. Tot trebuia să isprăvim odată... Am isprăvit...

Chiriac: Jură-te încă o dată și...

Veta (*cu emoție din ce în ce mai nestăpânită*): Ce folos! Dumneata crezi mai mult în prostiile și în bănuielile lui bărbatu-meu, decât în jurământul meu, și gândesc că trebuia să ne cunoști destul de bine și pe mine, și pe dânsul. Da' ... foarte bine ai făcut să nu mă crezi. Așa e. Eu sunt o femeie rea; am vrut numai să răz de dumneata. Eu te las pe dumneata ca pe o slugă „cu simbrie“ să păzești casa, și târăsc pe dumnealui pe la grădini ca să mă curtez cu alții. Eu sunt o femeie mincinoasă; n-am simțit nimic când ți-am spus că nu știu să mai fi trăit până să nu te cunosc pe dumneata... Toate le-am făcut pentru dumneata numai din prefăcătorie... totdeauna alta ți-am spus, și alta am gândit; te-am mințit, te-am amăgit, am râs de dumneata atâta vreme... Acuma, bine că ți-ai deschis și dumneata în sfârșit ochii ca să vezi cine sunt. De! ți-am făcut rău, dar... ai scăpat de mine. Lasă! ce-a fost a trecut... Bonsoar. (*Vrea să plece spre stânga.*)

Chiriac (*ieșindu-i cu un pas înainte*): Te duci?

Veta (*stă*): La ce să mai stau? Ce mai am eu cu dumneata?

Chiriac: Nu-mi mai zice „dumneata“.

Veta: Cum poftești să-ți zic?

Chiriac: Cum mi-ai zis până ieri.

Veta: Azi e azi, ieri a trecut. (*Pornește să iasă.*)

Chiriac (*tâindu-i drumul*): Și nu vrei să se mai întoarcă?

Veta (*scoboară un pas, depărtându-se de el la dreapta*): Nu.

Chiriac (*apropiindu-se*): Veto!

Veta: Nu; lasă-mă... Ce folos câtă fericire am avut un an, dacă într-o zi mi-am plâns-o toată! Nu, nu mai voi; mai bine mi-este așa cum sunt.

Chiriac: Dar eu... eu ce să fac?

Veta: Ce fac eu... Învățul are și dezvăț, nu știi dumneata?

Chiriac: Dezvăț! lesne din gură. Îi scoți rumânului ochii și după aia-i zici: „Lasă că nu e rău și fără să mai vezi... mai bine că s-a întâmplat așa! n-o să mori fără luminile ochilor!... Învățul are și dezvăț!...“ Dar dacă n-oi vrea eu să mai trăiesc așa!... carevasăzică să mor, ai?

Veta: Ei, bine ar fi să poată muri omul când vrea; dar... nu moare nimeni de asta!

Chiriac: Dar dacă eu oi muri? (*Se repede și ia spanga de la pușcă.*) Vezi dumneata spanga asta?

Veta (*se repede la el și vrea să i-o smucească*): Chiriac!

Chiriac (*luptându-se cu ea*): Fugi!... lasă-mă!...

Veta (*luptându-se*): Nu te las! te știu eu cine ești. Nu te las! Nu voi să ți se tragă moartea de la mine.

Chiriac: Lasă-mă! lasă-mă!... (*Se luptă.*)

Veta (*disperată*): Chiriac! (*Încându-se.*) Dacă vrei să te omori, omoară-mă întâi pe mine! (*Se luptă din putere.*) Chiriac!... Nu ți-e milă ție de mine? Toate, toate de un an și mai bine le-ai uitat într-o zi?... Chiriac!...

Chiriac: Tocmai pentru că nu le-am uitat, vreau mai bine să mor. Dacă nu mai este nimic între noi, spune-mi dumneata cum să mai trăiesc! Dacă mă lași, dacă nu mai mă vrei, tot mort sunt eu; mai bine, lasă-mă: adio, viață! (*Se smucește.*) Lasă-mă!

Veta (*ținându-l strâns*): Chiriac! Vrei să strig? ești nebun?

Chiriac: Da! sunt nebun, firește că sunt nebun; m-ai înnebunit dumneata; dumneata să-mi tragi păcatul! Câte gânduri și dor m-a ars pe mine, nu mă-ntrebi?

Veta: Dar tu pe mine nu mă-ntrebi?

Chiriac: Nu mai voi să știu de nimic, nu mai știu cine sunt. Am vrut să mă omor adineaori în curte, dar ți-am văzut trecând umbra peste perdeaua de la fereastră, ș-am vrut să te mai văz o dată. Încă să mor lângă tine, cum am trăit. (*Cu vorbele acestea Chiriac s-a mai domolit.*)

Veta: Chiriac, ascultă. Nu mi-ai zis tu să mai mă jur încă o dată? Dacă m-oi jura, mă crezi?

Chiriac: Te crez.

Veta (*repede*): Dragă Chiriac, să n-am parte de ochii mei, să n-am parte de viața ta, să nu mai apuc măcar o zi fericită cu tine – na! ce mai vrei? – dacă știu eu ceva la sufletul meu din câte ți le-a sporit dumnealui.

Chiriac: De ce te-ai dus la grădină?

Veta: M-am dus numai de gura sorii-mii Ziții. Era lume multă, de n-aveam unde sta; cânta muzica; juca comedii; n-am auzit nimic, n-am văzut nimic. Toată seara în uietul grădinii m-am gândit numai la tine; parcă dormeam și visam ceva... Știam eu că o să mi se întâmple mie un necaz mare, mi se făcuse semn: răsturnasem de dimineață candela. Încă dumnealui, dacă m-a văzut că mă speriu, zice: „Ei, ce e dacă s-a răsturnat! Nu mai crede în prostii de-alea. Ce! ce-o să ni se-ntâmple? să-mi arză chereștigiria? arză sănătoasă! Nu m-a făcut ea pe mine! este asiguripsită... Atâta pagubă!...“ Răsturnasem candela; pe urmă ochiul ăl drept mi se bătea întruna de vreo trei zile. Pe tine te lăsasem acasă ștergându-ți pușca: știi că ruginise încărcătura înăuntru și te apucaseși s-o scoți cu vergeaua. Nu puteam să-mi iau gândul de la pușcă. Mă gândeam: dacă s-o descărca, Doamne ferește! pușca în mâna lui, ce să mă fac eu când l-oi găsi mort întins acasă!... Da' de ce nu i-am spus să bage de seamă! de ce nu l-am rugat să o lase la pustia de pușcă! la ce am plecat

de-acasă?! Iac-așa m-am bătut cu gândurile toată seara. N-am văzut, zău! n-am văzut nimic, n-am auzit nimic! Mă jur pe ce vrei tu; mă crezi?

Chiriac (*biruit cu desăvârșire*): Te crez! (*Aruncă departe spanga și ia pe Veta în brațe.*)

Veta (*strângându-l cu putere*): Chiriac! (*Rămân o clipă îmbrățișați în tăcere.*) Chiriac, să nu mai faci ce mi-ai făcut, că mor... zău! mă omori...

Chiriac: Nu, nu mai fac...

Veta: Îmi fâgăduiești? te juri?

Chiriac: Da.

Veta: Și o să mă crezi că eu numai la tine mă gândesc?

Chiriac: Da.

Veta: Că numai pentru tine trăiesc?

Chiriac: Da.

Veta: Și n-o să mai zici nicio vorbă rea?

Chiriac: Nu.

Veta: Și n-o să mai mă faci să plâng?

Chiriac: Nu! nu! nu! Dar mă ierți?

Veta: Dar tu pe mine mă ierți?

Chiriac: Eu te-am iertat de mult. (*Se strâng bine în brațe.*)

Jupân Dumitrache (*de afară, sub fereastră*): Chiriac! Chiriac!

(*Cei îmbrățișați rămân încremeniți, ascultând.*)

Veta: Hii! Dumnealui...

Chiriac (*repede, fără s-o lase din brațe, merge spre fereastră*): Nu-i nimic! Trece la posturile dinspre Marmizon²³... (*Cătră Jupân Dumitrache, pe fereastră:*) Dumneata ești, jupâne?

Jupân Dumitrache (*de afară*): Dar ce, Chiriac, puiule, nu te-ai mai culcat?

Chiriac: Încă nu, jupâne, acu mă culc.

Jupân Dumitrache (*de afară*): Somn ușor!...

Ipingescu (*asemenea*): Și vise plăcute, onorabile!

Jupân Dumitrache (*depărtându-se treptat*): Chiriac, puiule, ia vezi de ce am vorbit, fii cu ochii-n patru, d-aproape de tot: mă știi că ți-u când e la o adică...

Chiriac (*strângând pe Veta cu putere*): Lasă, jupâne, mă știi că consimț la onoarea dumitale de familist!...

Cortina

ACTUL II

(Aceeși odaie. O lampă cu gaz arde pe masă)

SCENA I

Veta, Chiriac

Veta: Du-te, puiule, du-te; fii cuminte, sunt aproape de unsprezece... cine știe? vine fără veste!

Chiriac: Aș! mai are două ceasuri bune de alergat; nu poate veni așa degrab'.

Veta: De unde știi ce se-ntâmplă? paza bună trece primejdia rea.

Chiriac: N-ai grijă, dragă, când îți spui eu că nu vine; are să meargă până la Cotroceni, ce te

gândești? nu-l știi pe el că umblă agalea?...

Veta: Bine, dar aș vrea și eu să mă culc; zău, sunt obosită grozav. Știi tu că de ieri-seară de când ne-am certat, până acum n-am închis ochii?

Chiriac: Ei! d-apoi eu i-am închis!

Veta: Tocmai d-aia; sărută-mă încă o dată și du-te și tu de te culcă. Mâine ai să ieși la izirciț; ai uitat că trebuie să te scoli până-n ziuă?

Chiriac: Bine zici! Cum să uit, se poate? Mâine trebuie să mă scol la patru ceasuri. Are să vie gornistul, să mergem să luăm doi oameni din companie, ca să ridicăm pe Tache pantofarul de la Sfântul Lefterie.

Veta: Apoi mi-a spus lelița Safta că-i bolnav de lingoare.

Chiriac: Ce treabă am eu cu boala lui? ce, eu sunt bolnav? nu mă privește pe mine. Îl am pe listă, trebuie să se prezante la izirciț.

Veta (*tresărind ca cum ar fi auzit ceva*): Ia taci! (*Ascultă.*) Mi s-a părut că umblă cineva pe portiță. 'Aide, Chiriac, sărută-mă și du-te.

Chiriac (*o sărută*): Mâine seară nu te mai duci la „Iunion“?

Veta: Nu, nu mă mai duc fără tine... Dar tu... nu uiți ce mi-ai făgăduit – n-o să mă mai necăjești niciodată?

Chiriac: Niciodată. (*O sărută, o strânge-n brațe și pleacă*). Bonsoar. (*Se mai întoarce spre a repeta jocul și iese în stânga planului din fund.*)

Veta (*singură, fredonează încet, coborând la masă*):

„Într-un moment de fericire,
Stelele s-au umplut de dor
Și, printr-o perlă de iubire,
Mi-au revărsat razele lor.“

(*Fredonează din ce în ce mai încet.*) Trebuie să fie trecute de unsprezece... Să mă culc...
Ce obosită sunt! Nu mai pot! (*Șade lângă masă, deschide albumul și dă de portretul lui Chiriac.*)
Ah! Ah! Chiriac! (*Fredonează întâia strofă din Portretul de d. G. Sion:*)

„Când ore de-ntristare vor tulbura vreodată
Frumoasa-ți inimioară, tu vezi portretul meu,
Și crede că eu sufer cu tine deodată,
Și c-amândoi atuncea compătîmim mereu.“

(*Urmează mai încet; micșorează lumina lămpii de tot și începe a se pregăti de culcare. Ușa din fund se deschide încet în vremea asta, și se arată Rică Venturiano; odaia este foarte slab luminată de flacăra închisă a lămpii.*)

SCENA II

Veta și Rică Venturiano, apoi Jupân Dumitrache și Ipingescu de-afară

Rică (*intră, se oprește pe prag, vede pe Veta în spate, răsuflă din adânc, pune mâna la inimă și înaintează în vârful degetelor până în spatele scaunului ei; cade în genunchi și începe cu putere*): Angel radios!

Veta (*dă un țipăt, se scoală și fuge în partea cealaltă a scenii făcându-și cruce și scuipându-și în sân*): A!

Rică (*întorcându-se în genunchi spre partea unde a fugit ea*): Angel radios! precum am avut onoarea a vă comunica în precedenta mea epistolă, de când te-am văzut întâiași dată pentru prima oară mi-am pierdut uzul rațiunii: da! sunt nebun...

Veta: Nebun! (*Strigând:*) Săriți! Chiriac! Spiridoane!

Rică: Nu striga, madam (*se târăște un pas în genunchi*), fii mizericordioasă! Sunt nebun de amor; da, fruntea mea îmi arde, tâmplele-mi se bat, sufer peste poate, parcă sunt turbat.

Veta: Turbat?... Domnule, spune-mi degrab', c-aminteri, strig: cine ești, ce poțtești, ce cauți pe vremea asta în casele oamenilor?

Rică (*se ridică și se apropie de dânsa, tăindu-i drumul*): Cine sunt? mă întrebi cine sunt? Sunt un june tânăr și nefericit, care suferă peste poate și iubește la nemurire.

Veta: Ei! ș-apoi? ce-mi pasă mie! (*După o mică reflecție:*) Vai de mine! ăsta e vun pungaș: a aflat că nu-i dumnealui acasă și umblă să ne pungăsească. (*Tare, strigând:*) Chiriac! Spiridoane! săriți! hoții!

Rică (*cu mâinile rugătoare*): Nu striga! nu striga! fii mizericordioasă; aibi pietate²⁴! M-ai întrebat să-ți spui cine sunt, ți-am spus. Mă întrebi să-ți spui ce caut... Ingrato! nu mi-ai scris chiar tu însuți în original?

Veta: Eu?

Rică: Da! (*Se ridică.*) Nu mi-ai scris să intru fără grijă după zece ceasuri la numărul 9, strada Catilina, când oi vedea la fereastră că se micșorează lampa? Iată-mă. M-am transportat la localitate pentru ca să-ți repet că te iubesc precum iubește sclavul lumina și orbul libertatea.

Veta: Adevărat, domnule, parol că ești nebun. Visezi; ți-am scris eu dumitale vreo scrisoare? Auzi obrăznicie! Știi dumneata cu cine vorbești?

Rică: Cum să nu știi? În van te aperi. Și tu mă iubești pe mine, nu mai umbla cu mofturi. Te-am văzut d-atunci seara de la „Iunion“...

Veta: De la „Iunion“? (*Caută cu gândul.*)

Rică: Da; chiar de atunci seara, când privirile noastre s-au întâlnit, am citit în ochii tăi cei sublimi că și tu corespunzi la amoarea mea. M-am luat după tine chiar în seara aceea până la Stabiliment. Simțisem că mitocanul de cumnatu-tău mă mirosise, știa că mă țiiu după voi; și, abandonându-mă curajul de a mai intra într-o stradă fără lampe gazoase, m-am întors îndărăt, pentru că-mi era frică să nu paț vun conflict cu mitocanul. Alaltăieri seară, amoarea mi-a inspirat curaj; m-am ținut după voi până în această suburbie, în colțul stradei; dar când să-ți văz justaminte adresa, mi-a tăiat drumul niște câini. Când am aflat că șezi pe aci, te-am curtat la nemurire și m-am informat prin băiatul de la chereștegeria lui cumnatu-tău cum stai cu familia ta. Am aflat că acum ești liberă, ți-am scris prima mea epistolă într-un moment de inspirațiune, ai primit-o, mi-ai răspuns să viu, și am venit... pentru ca să-ți repet că (*cade iar în genunchi*): nu, orice s-ar zice și orice s-ar face, eu voi susține, sus și tare, că tu ești aurora, care deschide bolta înstelată într-o adorație poetică, plină de... (*Urmează declarația foarte iute până ce-l întrerupe Veta.*)

Veta (*a ascultat cu mult interes tirada lui Rică și-l întrerupe izbucnind de râs*): Ha! ha! ha! acum înțeleg eu tot! ha! ha! ha!

Rică: Râzi, râzi, ingrato, de amoarea mea?

Veta: Da' cum, Doamne iartă-mă! să nu râz?... vezi bine că râz. Apoi știi dumneata cu cine

vorbești?... mă cunoști?... știi bine cine sunt?

Rică: Cum să nu știi! tu ești angelul visurilor mele, tu ești steaua, pot pentru ca să zic chiar luceafărul, care strălucește sublim, în noaptea tenebroasă a existenței mele, tu ești...

Veta (*care trece la lampă, îi mărește focul și se pune cu chipul în bătaia luminii*): Zău? ia uite-te bine! (*Râde.*)

Rică (*foarte încurcat, se scoală de jos și se dă înapoi împiedicându-se*): Madam! să am pardon! scuzați! Cicoană! considerând că... adică, vreau să zic, respectul... pardon... sub pretext că și pe motivul... scuzați... pardon...

Veta (*râzând*): Bine, pardonul ca pardonul, dar te rog, dacă ții la pielea dumitale, să te duci mai degrabă, să ieși curând din casa asta, că, Doamne ferește! de te-o călca aici bărbatu-meu (*accentuând*), mitocanul... de!...

Rică: Scuzați... pardon...

Veta: Apoi zău, nu știi ce s-o mai alege de dumneata. Bărbatu-meu suferă grozav de gelozie și e în stare a fi capabil să te omoare.

Rică (*speriat*): Să mă omoare!

Veta: Deja alaltăieri seara ai avut noroc de ți-a tăiat drumul câinii și nu te-a lăsat să intri în ulița noastră. Aminteri, dumnealui s-a suit repede sus, a deșteptat pe Chiriac...

Rică: Chiriac!

Veta: Da, teșghetarul nostru, și au ieșit amândoi, unul pe maidan și altul pe la poartă, ca să te prinză în uliță. Încă Chiriac luase și levorverul; dar până să iasă ei, dumneata fugiseși...

Rică (*îngrijorat*): Levorverul!... Madam, vă rog, binevoiiți a-mi da drumul d-aici de urgență...

Veta: Ei! știi că-mi place! Ce! te ții eu? Du-te, ușa-i deschisă; du-te repede, și bagă de seamă la poartă să nu dai piept în piept cu dumnealui, că de-acum încolo trebuie să se întoarcă acasă. Apucă pe maidan și ieși devala spre Antim. Bagă de seamă să nu te întâlnești cu bărbatu-meu, că te cunoaște, și cum te-o vedea, zău! te umflă.

Rică: Mă umflă!... (*Vrea să plece, apoi stă și se întoarce.*) Cicoană, ești o damă venerabilă; profit de ocaziune, spre a vă ruga (*cu multă volubilitate*) să primiți asigurarea înaltei stime și profundului respect, cu care am onoarea a fi al domniei-voastre preasupus și preaplecat, Rică Venturiano, arhivar la judecătoria de pace circumscricția de galben, poet liric, colaborator la ziarul *Vocea patriotului național*, publicist și student în drept...

Veta: În drept, în strâmb, ce-mi pasă mie! du-te odată, ori ți s-a făcut pesemne de vun conflict...

Rică: Nu, madam, nu; eu sunt june cu educație, nu voi să paț niciun conflict!

Veta: Apoi, atunci du-te! ce mai stai?

Rică: Mă duc; scuzați, pardon, bonsoar!

Veta: 'Aide! (*Vrea să-l conducă până la ușe; când vrea să deschiză ușa ca să-i dea drumul, s-aude glasul lui Jupân Dumitrache în curte. Rică și Veta coboară înspăimântați.*)

Jupân Dumitrache (*afară în curte*): Îți spun că i-am văzut eu capul pe fereastră. E aici în casă. Chiriac! Spiridoane!

Veta (*îngrozită*): Musiu! domnule! m-ai nenorocit, și dumitale atât ți-a fost! fugi, fugi, că te omoară!

Rică: Aoleo! (*Se repede să fugă pe ușe.*)

Veta (*oprindu-l*): Nu p-acolo!

Jupân Dumitrache (*d-afară*): Dacă nu i-o ajunge ce i-oi da eu moftangiului, să-mi taie mie favuridele!

Ipingscu (*tot d-afară*): Rezon! (*Se aud pași repezi suind scările.*)

Rică (*disperat*): Madam, cocoană! ai mizericordie de un june român în primăvara existenții sale! de-abia douăzeci și cinci de roze și jumătate în număr, douăzeci și șase le împlinesc tocmai la Sfântul Andrei... Scapă-mă!

Veta: Da... dar pe unde? A! pe fereastra asta; ieși curând, treci binișor pe schele la stânga, lasă-te pe scară, în capătul binalii²⁵, jos e o portiță scurtă, care dă în maidan... Fugi iute!

Rică (*iese pe fereastră, se lovește cu capul de zid și-și turtește pălăria*): Pardon!... scuzați!... bonsoar! (*Dispare pe fereastră, pașii se apropie.*)

SCENA III

Veta singură, apoi Dumitrache și Ipingescu

Veta: A scăpat sărmanul... Ce comédie! Doamne sfinte! dacă-l prindea Chiriac, îl omora. Vezi dumneata cine mi-a fost soră-mea Zița! D-ai-a se ținea dumneei de capul meu să tot batem grădinile; era amoretată. Și eu, proastă, să nu știu nimic, și să-mi fac zile amare cu Chiriac din pricina lui musiu ăsta... Bine că a scăpat, vai de el; acum trebuie să-i sfârâie călcâiele pe maidanul lui Bursuc. (*Coboară la masă și se face că lucrează. Ușa din fund se deschide de perete și intră furioși Jupân Dumitrache și Ipingescu cu săbiile scoase.*)

Jupân Dumitrache (*înaintează strașnic*): Cocoană! Cine a fost acum aici? (*Ipingescu caută cu ochii în toate părțile, se uită pe sub pat, pe sub masă, peste tot.*)

Veta: Cine să fie?

Jupân Dumitrache (*fierbând*): Cine să fie?... Știu eu cine să fie? Dacă aș ști, nu te-aș întreba.

Ipingescu: Rezon! (*Caută mereu.*)

Veta: Ei! știi că ești nu știu cum! Ce vii așa turbat? Uite, cu sabia scoasă, ca la bătălie.

Jupân Dumitrache: Nu râde, cocoană, după ce că paț un afront tocmai la ce-am ținut eu, nu râde; du-te dincolo, cocoană!... De ce nu te-ai culcat pân-acum?

Veta: Zău că nu ești în toată firea! auzi că de ce nu m-am culcat: pentru că nu mi-a fost somn. Ce! vrei să mă culc și să-mi las lucru? Mâine e sărbătoare, trebuie să mă gătesc să merg la biserică.

Ipingescu: Rezon!

Jupân Dumitrache: Cocoană, du-te dincolo, aci avem treabă; du-te curând. (*Umblă agitat, strigând:*) Spiridoane! Spiridoane! Chiriac! Spiridoane! Chiriac! (*Cătră Veta:*) Rău ai făcut, cocoană!

Veta: Ce rău? ce visezi? ce-am făcut?

Jupân Dumitrache: Știi dumneata bine! Dumneata să tragi păcatul de ce s-o întâmpla (*sinistru*), că are să se întâmple lucru mare, cocoană, măcar să știu de bine că merg la cremenal!

Veta: Ești nebun! (*Aparte:*) Acu nu mai mi-e frică.

Jupân Dumitrache (*strașnic la culme*): Du-te, cocoană, și nu râde.

Veta: Iaca, mă duc. (*Iese răsând în stânga, planul întâi.*)

SCENA IV

Jupân Dumitrache, Nae Ipingescu, apoi Spiridon

Jupân Dumitrache: Știi! (*se îneacă de emoție*), mă stăpânesc, adică-i vorbesc cu perdea, nu voi să-i isplac lucru formal, ca să n-o rușinez.

Ipingescu: Rezon!

Jupân Dumitrache: Știi cum e dânsa...

Ipingescu: Coana Veta? rușinoasă... mie-mi spui?
 Jupân Dumitrache (*plimbându-se agitat*): Adică chiar în casa mea să nu pot eu pune mâna pe bagabontul? că n-a avut pe unde ieși; altă scară nu mai are casa. (*Strigă:*) Spiridoane! Chiriac! Chiriac! Spiridoane!
 Spiridon (*vine din dreapta, cu părul vâlvoi, sculat zăpăcit din somn*): Ce-i porunca, jupâne?
 Jupân Dumitrache: Porunca? vino să-ți dau poruncă. (*Îl ia de păr.*)
 Ipingescu: Hahahaha! dă-l, dă-l cățeaua²⁶!
 Jupân Dumitrache: Apoi parcă ne-a fost vorba, musiu Spiridoane băiete, să nu te mai găsesc dormind când mă-ntorc acasă! Na poruncă! na poruncă! mai na poruncă! să-ți mai treacă de piroteală!
 Spiridon (*plângând*): Auliu, jupâne, auliu! Ce ți-am făcut eu, jupâne, dacă am dormit?
 Ipingescu (*strașnic, către Spiridon*): Pentru ce nu ești prezent la apelul nominal?...
 Spiridon: Auliu! (*Se jeleşte.*)
 Jupân Dumitrache: Taci! Unde-i Chiriac?
 Spiridon (*fugind într-un colț*): Nu știu...
 Jupân Dumitrache (*se repede la el; Spiridon fuge*): Da' să mănânci și să dormi știi?
 Spiridon: Doarme în odaia dumnealui, jupâne.
 Jupân Dumitrache: Doarme? Toți dormiți, dormire-ați somnul ăl lung! Pâinea știți să mi-o mâncați. Cheamă pe Chiriac degrabă... mergi!
 Ipingescu (*către Spiridon, bătându-i din picior*): Urgent!
 (*Spiridon iese degrab' în stânga.*)

Jupân Dumitrache: Chiriac! Chiriac! Eu arz în foc și toți trag la aghioase! Eu arz de onoarea mea de familist și lor de somn le arde... Chiriac!

SCENA V

Aceiași, Chiriac, apoi Spiridon

Chiriac (*ștergându-se la ochi, în costum de noapte, vine moale de somn, din stânga*): Ce-i, jupâne? ce s-a aprins? unde arde?
 Jupân Dumitrache (*luându-l de mână și aducându-l în fața scenii*): Chiriac! (*Scurt:*) M-am nenorocit!
 Chiriac: Pentru ce?
 Jupân Dumitrache: S-a dus ambițul!
 Chiriac: Cum?
 Jupân Dumitrache: Tocmai la ce am ținut...
 Chiriac: Ce?
 Jupân Dumitrache: Mi s-a necinstit onoarea de familist!
 Chiriac: Aș! nu se poate; ți s-a părut!
 Jupân Dumitrache: Am văzut cu ochii.
 Chiriac: Ași! așa m-ai speriat și alaltăieri-seara; așa ți se năzare dumitale.
 Jupân Dumitrache: Chiriac, întreabă și pe nenea Nae!
 Ipingescu: Aprob pozitiv.
 Chiriac (*dezmeticit*): Cum? când? unde? cine?
 Jupân Dumitrache: Bagabontul!
 Chiriac: Ei?
 Jupân Dumitrache: Mațe-fripte, Chiriac puiule, l-am văzut din uliță pe fereastră aici în

casă... cu ochelarii pe nas, cu giubenu-n cap.

Ipingescu: Idem.

(Spiridon intră din dreapta.)

Chiriac: Aici în casă? nu mă băga-n păcate, jupâne!

Spiridon *(aparte)*: Cu ochelari? Cu giuben? E persoana cocoanii Ziții. *(Iese pe furiș prin fund.)*

Jupân Dumitrache: L-am văzut cu ochii mei, și nu se poate să fi ieșit d-aici, că n-avea unde! Pe scară m-am suit eu cu nenea Nae, trebuia să dau piept în piept cu el. Trebuie să fie aici în casă ascuns. Trebuie să-l găsim. *(Iese în dreapta.)*

Chiriac *(bătându-se-n piept)*: Las' pe mine, jupâne.

Ipingescu *(care se află la fereastra din stânga)*: Să am pardon: fereastra asta dă pe schele, schelele merg până-n capătul binalii.

(Jupân Dumitrache reîntră și iese căutând în stânga.)

Chiriac: Da.

Ipingescu: Ei! acolo nu-i scară? Dacă o fi ieșit pe aci pe fereastră, s-a dus, a scăpat pe maidanul lui Bursuc.

Chiriac: Nu se poate să fi găsit scara. Schelele se-nfundă în podul grajdului; podul nu-i podit până acuma, e gratie numa, și scara este în partea ailaltă, în dosul binalii.

Jupân Dumitrache *(reîntră din stânga desperat)*: Mi s-a dus ambițul, nu mai voi să știu de nimic! mi s-a necinstit onoarea de familist, acum nu mai îmi pasă, măcar să intru și-n cremenal! *(Căutând cu ochii, găsește bastonul lui Rică, uitat pe scânduri lângă scaunul unde acesta a căzut în genunchi la intrare. Chiriac și Ipingescu caută și ei în toate părțile.)* Chiriac! Chiriac! puiule, uite! *(Arată bastonul.)* Mai zi că mi s-a părut.

Chiriac *(se repede și ia pușca, acuma cu spanga pusă)*: Jupâne, vrei să punem mâna pe el? după mine curând! Nene Nae, ați te după noi! Odaia lui Spiridon *(arată în dreapta)* dă tot pe scara a mare. Pe scară pe unde ați venit, n-a putut fugi. Pe aici, pe schele, a ieșit. Trebuie să fie ascuns în podul grajdului la capătul binalii. 'Aideți iute după mine. Tii! nu scapă el din gheara mea nici mort! *(Vor să sară pe fereastră.)*

SCENA VI

Aceiași, Veta, din stânga

Veta: Ce e, frate? ce e?

Chiriac *(cu putere cătră ea)*: Nu scapă el, cocoană, nici mort din gheara mea!

Jupân Dumitrache *(asemenea)*: Da, cocoană, nici mort.

Ipingescu *(asemenea)*: Absolut!

Chiriac: 'Aide, jupâne, 'aide, nene Nae! *(Vrea să se repează peste fereastră cu pușca-n mână.)*

Veta *(aleargă și se pune în dreptul ferestrii)*: Sunteți nebuni? Vreți să se rupă schelele cu voi? Chiriac, nu știi că schelele sunt părăsite de trei săptămâni? vrei să te prăpădești?

Chiriac: Lasă-ne, cocoană! *(Vrea s-o dea în lături, ea nu se lasă.)*

Jupân Dumitrache *(asemenea)*: Lasă-ne, cocoană!

Ipingescu *(asemenea)*: Pardon!

Veta *(lui Chiriac)*: Iar te iei după vreo bănuială de-a dumnealui, iar? Ai uitat ce...

Jupân Dumitrache: Da, bănuială... cu ochilari la nas și cu giobenu-n cap!

Chiriac (*se luptă cu Veta*): Lasă-mă, cocoană! (*Scapă din mâinile ei și iese pe fereastră.*)

Veta (*șovăie și cade pe scaun*): Chiriac!

Jupân Dumitrache: Înainte, Chiriac! Înainte, nene Nae! (*Iese pe fereastră, Nae Ipingescu îl urmează.*)

Veta (*sculându-se șovăind, scoate capul pe fereastră*): Chiriac! Chiriac! binișor! să nu cazi!

SCENA VII

Veta, Zița

Zița (*intră prin fund repede*): Ce e, țațo? ce s-a întâmplat? Mi-a spus Spiridon...

Veta (*sculându-se repede de pe scaun*): Zițo, Zițo, tu mi le faci toate, tu m-ai adus la „Junion“, tu ai dat nas amplotiatului să se țină după noi, de mi-am găsit beleaua cu Chiriac...

Zița: Cu Chiriac?

Veta (*dregând-o*): Cu dumnealui, cu Chiriac, cu toți; l-ai chemat să vie, și în loc să vie la tine a venit aici.

Zița: Și?...

Veta: Și tocmai când să-i dau drumul înapoi pe ușe, iacătă-i dumnealui cu Nae ipistatul se suia pe scară strigând ca niște turbați...

Zița: Și pe urmă?

Veta: L-am făcut scăpat pe fereastră, i-am dat drumul pe schelă, ca să iasă pe la spatele binalii, pe portița dinspre maidan.

Zița (*cu spaimă*): Pe portița dinspre maidan!

Veta: Da, pentru că pe scara a mare s-ar fi întâlnit piept în piept cu dumnealui.

Zița (*zdrobită*): Țațo! *per l'amour di Dieu!*²⁷ portița dinspre maidan e încuiată; adineaori am vrut să viu eu p-acolo, ca să nu mai ocolesc, și a trebuit să mă întorc iar pe uliță ca să intru în curte.

Veta: Încuiată? și ulucile sunt de doi stânjeni! Atunci persoana în chestie n-a putut fugi! Zițo! Zițo! e primejdie! dumnealui e grozav, Chiriac e nebun!

Zița: Vai de mine! monșorul meu! mi-l omoară!

Veta: Chiriac a luat pușca cu spangă și dumnealui a scos sabia...

Zița: Nu mai spune, țațo, că mor! (*Se aude o dărâmare de scânduri.*)

Veta: Taci! (*Ascultă amândouă.*)

Jupân Dumitrache (*de afară*): Ațin' te, Chiriac!

Ipingescu (*de afară*): Stai! în numele Constituțiunii!

Veta (*îngrozită*): L-a prins!

Zița (*asemenea*): Ah! mor!

Veta: Sunt în curte, 'aide să mergem degrabă. Tu ai făcut încurcătura, tu s-o descurci! 'Aide repede de scapă omul din primejdie.

Zița: 'Aide! (*Amândouă pornesc să iasă prin fund; când ele vor să pășească pragul, s-aude alt zgomot afară și strigăte.*)

Glusul lui Jupân Dumitrache: Nu te lăsa, Chiriac! (*Zgomot, strigăte și o detunătură de pușcă.*)

Veta: Chiriac!

Zița: Monșorul meu! (*Ies amândouă desperate.*)

SCENA VIII

Rică Venturiano, apoi Spiridon

Rică (*coboară încet pe fereastră pe unde a ieșit; este prăfuit de var, ciment și cărămidă; părul îi este în neorânduială; pălăria ruptă; e galben și tras la față; tremură și i se încurcă limba la vorbă; i se nălucește o spaimă din când în când și îl apucă slăbiciune la încheieturi.*): Am scăpat până acum! Sfinte Andrei, scapă-mă și de acu încolo: sunt încă june! Geniu bun al venitorului României, protege-mă; și eu sunt român. (*Răsuflă din greu și își apasă palpitațiile.*) O, ce noapte furtunoasă! Oribilă tragedie! (*I se pare că aude ceva și tresare.*) Ce de peripețiuni!... Ies pe fereastră și pornesc pe dibuite pe schele! mă țiu binișor de zid și ajung în capătul binalii... Destinul mă persecută implacabil... Schelele se-nfundă; nicio scară... Cocoana perfidă mă indusese în eroare... Vreau să mă-ntorc și d-odată auz pe inimici venind în fața mea pe schele. O iau înapoi fără să știu unde merg; mă împiedic de un butoi cu țiment... O inspirațiune... – eu ca poet, am totdeauna inspirațiuni! – m-ascunz în butoi! Pașii inimicilor s-apropie în fuga mare, mulți inși trec iute pe lângă butoiul meu înjurându-mă; eu, ca june cu educațiune, mă fac că n-auz... Toți se depărtează... Auz un zgomot, strigăte, țipete de femei, în fine o împușcătură. Zgomotul apoi cu încetul se stinge, totul rămâne într-un silențiu lugubru, numai din depărtare se aude orologiul de la Stabiliment bătând unsprezece și douăzeci... oră fatală pentru mine! – Ies binișor din butoiul meu, mă târăsc de-a bușele pe schele și mă pomenesc înapoi aci... Ce să fac? pe unde să ies? Îmi trebuie o inspirațiune ingenioasă... (*Pune mâna pe frunte, și caută în gând.*) Da, am găsit-o! să ies pe ușe. (*Merge repede în vârful degetelor la ușa din fund, o deschide; afară, în sală, e beznă.*) Obscuritate absolută! (*Merge la fereastră.*) A! auz pași; vine cineva pe schele. (*Se repede la ușa din dreapta, a odăii lui Spiridon.*) P-aici! (*Spiridon intră în același moment repede, și se lovesc amândoi în piept.*) Ah! cum m-am speriat! (*Îi vine rău.*)

Spiridon: Domnule, musiu, tot aici ești? E foc mare, trebuie să fugi! dacă o pune mâna pe dumneata, te omoară...

Rică: Mă omoară?... Scapă-mă, băiete, scoate-mă de aici... Pe unde să ies? (*Pornind spre ușa din dreapta, pe unde a intrat Spiridon.*) Pe aici...

Spiridon: Nu se poate. (*Îi taie drumul.*) Odaia d-acolo răspunde tot pe scara a mare; vrei să te-ntâlnești cu ei piept în piept?

Rică: Nu, nu voi; dar atunci ce-i de făcut?! existența mi-este periclitată. Voi să scap. Scapă-mă; îți dau bacșiș trei sferturi de rublă.

Spiridon: Trei sferturi de rublă; șase pachete de tutun! te scap.

Rică: Cum? pe unde? spune-mi iute, că mi-e degrabă, îmi vine stenahorie.

Spiridon: Dumneata stăi aici. Eu mă duc coala în odăiță (*la dreapta*), deschiz ușa care dă în scară, cum i-oi vedea că se urcă sus, te chem în odaie, închidem ușa de la mijloc, și când or intra cu toții aici, îți dau drumul pe dincolo de scară, te cobori și ieși repede pe poartă... Lasă că te scap, n-ai grijă.

Rică: Da, du-te degrabă!

Spiridon (*cu șiretenie*): Apoi, nu-mi dai?

Rică: Ce?

Spiridon: Ce mi-ai făgăduit.

Rică: Ba da, îți dau. (*Se caută în toate buzunarele și completează suma din mărunțele; Spiridon o socotește cu scumpătate.*) Băiete, (*solemn*) tânărule! știi tu în ce pozițiune mă găsesc? știi tu ce pericol mă amenință?

Spiridon: Ba bine că nu! Dacă n-oi ști eu păpara lui jupânul!... hehei! lasă; dacă n-ai putea scăpa...

Rică: 'Ai? (*Șovăie.*)

Spiridon: Ai să vezi și dumneata al dracului ce e... De ce-i zice lui „Titircă Inimă-Rea“?

Rică: Nu, nu voi să văz, scapă-mă.

Spiridon (*cam rece*): Ei! lasă, dacă oi putea, te scap eu, firește.

Rică: A! (*Șovăie.*) Auz zgomot pe scară; se suie... (*Șovăie.*) Aleargă; scapă-mă! (*Spiridon iese încet în dreapta, numărând gologanii; Rică îl zorește de la spate.*)

SCENA IX

Rică, Dumitrache, Chiriac, Ipingescu, Zița și apoi Veta

Rică (*o clipă singur; joc de scenă mută; deodată se aud în odaia din dreapta palme, și Spiridon țipând*): A! (*Pași pe scară; Rică se repede la ușa din dreapta.*)

Jupân Dumitrache (*întâmpinându-l cu sabia scoasă*): Stăi!

Rică (*dându-se înapoi*): Sunt mort, Sfinte Andrei! (*Se repede la fereastra schelelor în stânga.*)

Chiriac (*întâmpinându-l, sare pe fereastră în scenă, cu pușca cu baionetă în mână, ca de asalt*): Stăi!

Rică (*dându-se înapoi șovăind*): Geniu bun al venitorului României! (*Se repede la ușa din fund.*)

Ipingescu (*întâmpinându-l cu sabia scoasă*): Stăi! (*Recunoscând pe Rică, îi cade sabia din mână.*) Nu mă nebuni, onorabile! Dumneata ești?

Rică (*tremurând grozav*): Eu!

(Zița intră prin fund.)

Jupân Dumitrache: Ce poftești, mă musiu? (*Se repede să-l umfle. Zița-i sare-n piept și-l oprește.*)

Chiriac (*trânțește pușca și scuiță în palme*): Lasă-mi-l mie, jupâne! (*Se repede și el să-l umfle.*)

Ipingescu (*sărind și oprind în piept pe Chiriac*): Nu, da, onorabile!... îl cunosc eu.

Chiriac (*lui Ipingescu*): Dă-te la o parte!

Zița (*lui Jupân Dumitrache*): Nene Dumitrache, nu-mi asasina viitorul! (*Se luptă cu el.*)

Jupân Dumitrache: Lasă-l să-l întreb numai: ce poftești, mă musiu?

Chiriac: Lasă-mă, nene Nae, să-l învăț pe mațe-fripte să mai umble după nevestele negustorilor!

Ipingescu (*strigând tare ca să acopere toate strigătele*): Stați! stați! că e-ncurcătură! Pe dumnealui îl cunosc eu! Dumnealui nu-i d-ei de care credeți dumneavoastră; e cetățean onorabil.

Chiriac: Da' de onorabil n-are-ncotro! (*Vrea să se repează.*)

Ipingescu (*oprindu-l*): E d-ai noștri, e patriot!

Jupân Dumitrache: Dacă-i patriot, de ce umblă să-mi strice casa? de ce mă atacă la onoarea de familist? (*Vrea să se repează; Veta intră prin fund.*)

Zița: Nene! nene! iartă-mă! nu e ce crezi dumneata.

Jupân Dumitrache: Dar ce e?

Chiriac: Ce e?

Veta (*trecând lângă Chiriac și luându-l la o parte necăjită*): Ce e, ce e! oameni în toată firea și nu-nțelegeți ce e! Umblați ca nebunii! (*Șoptindu-i repede:*) Iaca ce e! tânărul umblă după Zița, s-a amoretat cu ea de la „Iunion“, știi din seara când s-a luat după noi, și-a trimes unul la altul bilete de amor, și-n loc să meargă la ea acasă, a greșit și-a venit aici. Nu ți-am spus eu că e tot o bănuială proastă de-a dumnealui! Mă faci să intru în alte alea cu nebuniile tale. Iaca ce e; ai văzut? (*În timpul acesta Jupân Dumitrache, cam încurcat de potolirea lui Chiriac, vrea să asculte și el*

explicația.)

Chiriac (*domirindu-se*): A!

Jupân Dumitrache (*trecând lângă Veta*): Ei! ce e?

(*În timpul acesta, scenă mută între Ipingescu, Rică și Zița mai în fund.*)

Veta (*cătră Chiriac*): Spune-i ce e. (*Trece în fund.*)

Chiriac (*luând la o parte pe Jupân Dumitrache și șoptindu-i*): Ce e, ce e! Oameni în toată firea și nu înțelegem! Umblăm ca nebunii! iaca ce e! tânărul umblă după Zița; s-a amoretat cu ea de la „Junion“, știi, din seara aia când s-a luat după dumneavoastră, și-a trimis unul la altul bilete de amor, și în loc să meargă la ea acasă, a greșit și-a venit aici. Nu ți-am spus eu, Jupâne, că așa îți cășunează dumitale! M-ai făcut să alerg ca nebunii, să-mi rup gâtul! Doamne ferește! dacă făceam și moarte de om? Iaca ce e; ai văzut?

Jupân Dumitrache (*înseninat și domirit*): A! (*Căutând la Zița cu coada ochiului*;) Ei, bată-te, Zițo, să te bată! (*Chiriac trece lângă Ipingescu.*)

Zița (*plecând ochii cu nevinovăție*): Nene!

Jupân Dumitrache (*cu părinție*): Ei! nu te rușina! ale tinereții valuri! (*Cătră public*;) Fată romanțioasă! D-aia dumneaei: „Ai, nene, la «Junion», parol! să mă-ngropi!“

(*În timpul acesta, cei ce n-au vorbit sunt grupați în fund: Rică încă nu-și poate veni bine în fire.*)

Ipingescu (*înaintând lângă Jupân Dumitrache*): Onorabile! (*Cu ifos*;) Știi cine-i tânărul ăsta? (*Arată pe Rică.*)

Jupân Dumitrache: Cine?

Ipingescu: ăsta e ăl care scrie la *Vocea patriotului național*.

Jupân Dumitrache: Nu mă nebuni!

Ipingescu: Parol.

Jupân Dumitrache: Ei, fugi că mor!

Ipingescu: D-apoi ce crezi! chiar el însuși în persoană: e băiat bun, d-ai noștri, din popor. El combate în articolul ăl de astă-seară, știi cu „sufragiul“.

Jupân Dumitrache (*încântat*): Ei bravos. (*Încet*;) Apoi de! să facem cunoștință. Cum e amoretat cu Zița, mai știi? de unde a fost să iasă norocul fetii!

Ipingescu: Rezon! aia ziceam și eu. (*Cătră Rică*;) Onorabile domn, permite-mi pentru ca să-ți prezant pe cetățeanul Dumitrache Titircă comersant, apropitar și căpitan în gvarda civică. (*Cu importanță*;) E d-ai noștri. (*Grupul din fund înaintează.*)

Rică: Sunt încântat. (*Se confundă în complimente.*) Mersi de cunoștință.

Ipingescu: Dumnealui este cetățeanul Rică Venturiano, angajat judiciar, student la Academie – învață legile – și redactor la *Vocea patriotului național*... (*Cu putere*;) E d-ai noștri... ce să mai stăm să mai vorbim... îl știi... (*Amândoi recomandații se complimentează și-și dau mâna.*)

Jupân Dumitrache (*cu respect amestecat cu sfială*;) Da, tocmai astă-seară citeam cu nenea Nae, în gazeta dumneavoastră, cum scriți despre ciocoi că mănâncă sudoarea poporului suveran. Ei, bravos! îmi place! bine combateți reacțiunea, nu pot să zic, știi coala, verde, românește. Să vă ajute Dumnezeu ca să scăpați poporul de ciocoi!

Rică (*prinzând limbă, după ce a zâmbit cu multă satisfacție de vorbele lui Jupân Dumitrache*): Domnule, Dumnezeu nostru este poporul: *box populi, box dei!*²⁸ Noi n-avem altă credință, altă speranță decât poporul. (*Jupân Dumitrache ascultă uimit.*) Noi n-avem altă politică decât suveranitatea poporului; de aceea, în lupta noastră politică, am spus-o și o mai spunem și o

repetăm neconținut tuturor cetățenilor: „Ori toți să muriți, ori toți să scăpăm!”

Jupân Dumitrache (*răpit*): Bravos! să trăiești! (*Bate-n palme, încet către Ipingescu:*)
Vorbește abitur, domnule. Țasta e bun de dipotat.

Ipingescu: Hei! lasă-l că ajunge el și dipotat curând-curând...

(*În timpul acesta Rică a venit lângă Zița.*)

Jupân Dumitrache: Cum combate el, poate să ajungă și ministru. (*Tare către Rică, care stă tot în grup:*) Mă rog, onorabile, eu îmi cer iertare, știți că poate adineaori, cum țiu eu la... poate, v-am adus un afront; dar e și vina dumneavoastră; nu știam că veniserăți pentru Zița.

Rică: Mă rog, pardon, vina nu este nici a mea, nici a dumatăle, nici a madam Ziții; este a tăbliții de la poartă... Dumneaei îmi scrisese că șade la numărul 9... am văzut la poartă numărul 9 și am intrat. (*Vorbește încet cu Zița, Veta și Chiriac.*)

Jupân Dumitrache (*către Ipingescu*): Așa e; asta meșterul Dincă binagiul mi-a făcut-o; a tencuit zidul la poartă și mi-a bătut numărul 6 d-a-ndoaselea; să-l pui mâine să mi-l întoarcă la loc, să nu mi se mai întâmple vreun conflict.

Chiriac (*care s-a găsit în fund cu Veta, Zița și Rică*): Lasă să-i spun eu și cu cocoana, dacă vă e rușine. (*Coboară cu Veta; Rică și Zița se țin în fund.*) Jupâne.

Veta: Frate.

Jupân Dumitrache: Ce-i, Chiriac, puiule? ce-i, Veto?

Veta: Avem să te rugăm ceva.

Chiriac: Da'... să nu ne tratezi cu refuz.

Jupân Dumitrache: Orice; mă știi cum țiu la nevastă și la tine.

Veta: Uite ce e: musiu Rică și cu Zița compățimesc împreună.

Jupân Dumitrache: Ei! așa e, ale tinereții valuri!

Chiriac: Și le e rușine să-ți spuie că ar vrea să...

Jupân Dumitrache: Să... ce?

Chiriac: Ei! nu știi dumneata? să puie pirostriile!... vrei și dumneata?

Jupân Dumitrache (*răpit*): Dacă dumnealui cabulipsește²⁹ să ne onoreze cu atâta cinste... de! Zestrea nu-i așa de mare, și dumnealui e... știi, ceva mai sus... noi suntem negustori.

Rică (*coborând*): Cetățene, suntem sub regimul libertății, egalității și fraternității: unul nu poate fi mai sus decât altul, nu permite Constituția.

Ipingescu: Rezon!

Jupân Dumitrache (*lui Ipingescu*): Bine vorbește, domnule, bravos!

Rică: Eu, dacă compățimește și madam Zița la suferința mea...

Jupân Dumitrache: Mai e vorbă! cum să nu compățimească? Zițo nene, ia vino-ncoa. (*Zița vine rușinoasă.*) Ei! nu-ți mai fie rușine: ale tinereții valuri... Vrei?

Zița: Eu fac ce vrei dumneata; îmi ești ca și un frate mai mare.

Jupân Dumitrache: Ei! să vă fie de bine, și ceasul ăl bun să-l dea Pronia. (*Încet Ziții:*) să-ți cinstești bărbatul: ăsta e om, nu glumă; țu-ai găsit norocul.

Zița: Mersi, nene. (*Trece în fund.*)

Jupân Dumitrache: Pentru puțin. (*Lui Rică:*) Ei, acum, cumnate, ia să vorbim o vorbă colea între bărbați, cocoanele să nu asculte; știi dumneata, nene Nae, cum sunt cocoanele...

Ipingescu: Rușinoase... mie-mi spuie?

Jupân Dumitrache (*lui Rică, care a venit lângă el*): Toate ca toate, dar la onoarea de familist să ții.

Rică: Da, familia e patria cea mică, precum patria e familia cea mare; familia este baza societății.

Jupân Dumitrache: Așa e, bravos! (*Lui Ipingescu:*) Toate le știe, îmi place...

Ipingescu: Apoi dacă-i jurnalist...

Veta (*din fund cătră Jupân Dumitrache*): Ei! toate bune, frățico, dar noi nu dormim în noaptea asta? Chiriac are să se scoale mâine până-n ziuă la izirciț.

Jupân Dumitrache: Mai e vorbă, soro, cum să nu?

(*Toți se dispun a se retrage; Rică e cu Zița, Chiriac cu Veta, Jupân Dumitrache suie cu Ipingescu.*)

Ipingescu (*lui Jupân Dumitrache*): Onorabile, îndatorează-mă cu o țigară de tutun.

Jupân Dumitrache: Și cu două, nene Nae. (*Bagă mâna să scoată tabachera și se oprește cu mâna în buzunar.*) Nene Nae! Chiriac!

Chiriac (*coborând lângă Jupân Dumitrache*): Ce-i, jupâne?

Jupân Dumitrache (*luând pe Chiriac și pe Ipingescu de mână și aducându-i dramatic în fața scenii*): Toate le-am lămurit; bine, de cumnatul Rică nu mai am ce să zic; dar să vă arăt ce am găsit pe pernele patului dumneaei... că uitasem... îmi vine să intru la bănuiele rele.

Chiriac (*înfiorat*): Ce-ai găsit, jupâne?

Jupân Dumitrache: Uite. (*Scoate din buzunar o legătură de gât.*)

Ipingescu: Frumoasă legătură, de șic!

Chiriac: Aș! ado-ncoa, jupâne, asta-i legătura mea, n-o știi dumneata?

Jupân Dumitrache (*lămurit*): Ei, bată-te să te bată! de ce nu spui așa, frate? (*Lui Ipingescu, cu filosofie:*) Ei! vezi?... Uite așa se orbește omul la necaz!

Ipingescu: Rezon!

(*Pornesc cu toții veseli spre fund.*)

Cortina

5 I. D. Ionescu, cântăreț și director de trupă în acea vreme

6 Într-o parte; într-o latură; într-o rână

7 Joben – pălărie bărbătească înaltă și tare, de formă cilindrică

8 Prefectură de poliție

9 Repertoriul trupei lui I. D. Ionescu conținea cântece în mai multe limbi: română, germană, idiș, franceză și engleză; „nemțești“ e termenul popular generic pentru „străine“.

10 Aici, nume purtat, pe atunci, de circumscripția de poliție

11 Reparația

12 Nume dat celor din Partidul Conservator

13 După calendarul popular, răpciune e luna septembrie.

14 De la *a manca*, franțuzism, după *manquer* – a lipsi

15 Confuzie între *sufràgiu* (vot) și *sufragiu* (servitor)

16 Te iubesc și te ador: altceva ce mai pretinzi? (*fr.*)

17 Care trezește mila

18 Formă stâlcită a expresiei *pour toujours* (pentru totdeauna), în care *pour* francez este înlocuit prin latinescul *per*.

19 Plictisită, iritată

20 Romane populare, făcute după modelul răsunătoarelor *Mystères de Paris* de Eugène Sue

21 Forma stâlcită a expresiei franceze *sans façons* – în mod familiar, fără mofturi

22 Vergea de fier, ascuțită vârată în baston și prinsă de mânerul (capul) acestuia

23 Malmezon – cazarmă bucureșteană

24 Confuzie între cuvintele din limba franceză *pitié* (milă) și *piété* (cucerănicie). Aici, expresia este folosită cu sensul: ai milă.

25 Bina – clădire în curs de reparație

26 Păruiește-! (în argou)

27 Formă stâlcită a expresiei *pour l'amour de Dieu!* (fr.) – pentru numele lui Dumnezeu!

28 Formă schimonosită a dictonului latin *Vox populi, vox dei!* – Glasul poporului e glasul lui Dumnezeu!

29 Binevoiește, consimte

CONUL LEONIDA FAȚĂ CU REACȚIUNEA

FARSĂ ÎNTR-UN ACT (1880)

PERSOANELE

Conul Leonida, pensionar – 60 de ani
Coana Efimița, consoarta lui – 56 de ani
Safta, slujnica lor

În București, la Leonida

O odaie modestă de mahala. În fund, la dreapta, o ușe; la stânga o fereastră. De-o parte și de alta a scenii câte un pat de culcare. În mijlocul odăii o masă împrejurul căreia sunt așezate scaune de paie. Pe masă, o lampă cu gaz; pe globul lămpii un *abat-jour* cusut pe canava. În planul întâi, la stânga, o sobă cu ușa deschisă și cu câțiva tăciuni pâlpâind. Leonida e în halat, în papuci și cu scufia de noapte; Efimița în camizol, fustă de flanelă roșie și legată la cap cu tulpan alb. Amândoi șed de vorbă la masă.

SCENA I

Leonida: Așa, cum îți spusei, mă scol într-o dimineață, și, știi obiceiul meu, pui mâna întâi și-ntâi pe *Aurora democratică*, să văz cum mai merge țara. O deschiz... și ce citesc? Uite, țiu minte ca acuma: „11/23 făurar³⁰... A căzut tirania! Vivat Republica!”

Efimița: Auzi colo!

Leonida: Răposata dumneaei – nevastă-mea a d-întâi – nu se sculase încă. Sar jos din pat și-i strig: „Scoală, cocoană, și te bucură, că ești și dumneata mumă din popor; scoală, c-a venit libertatea la putere!”

Efimița (*afirmativ*): Ei!

Leonida: Când aude de libertate, sare și dumneaei răposata din pat... că era republicană! Zic: „gătește-te degrab”, Mițule, și... hai și noi pe la revoluție“. Ne îmbrăcăm, domnule, frumos, și o luăm repede pe jos pân’ la teatru... (*Cu gravitate*;) Ei, când am văzut... știi că eu nu intru la idee cu una cu două...

Efimița: Ți-ai găsit...! dumneata nu ești d-ăia. Ehei! Ca dumneata, bobocule, mai rar cineva.

Leonida: Ori să zici nu știu ce și nu știu cum, că adicăte, „acu, unde ești tu republican, ții parte națiunii...”

Efimița: Aș!

Leonida: Dar, când am văzut, am zis și eu: să te ferească Dumnezeu de furia poporului!... Ce să vezi, domnule? Steaguri, muzici, chiote, tãmbãlãu... lucru mare, și lume, lume... de-ți venea amețală, nu altceva.

Efimița: Bine că n-am fost în București pe vremea aia! cum sunt eu nevriceasă, Doamne ferește! pățeam alte alea...

Leonida: Ba nu zi asta; puteai trage un ce profit. (*Schimbând tonul*;) Ei, cât gândești c-a ținut toiul revoluției?

Efimița: Până seara.

Leonida (*zâmbind de așa naivitate, apoi cu seriozitate*): Trei săptămâni de zile, domnule.
Efimița (*minunându-se*): Nu mă-nnebuni, soro!
Leonida: Ce te gândești dumneata, că a fost așa un bagadel lucru? Fă-ți idee: dacă chiar Galibardi³¹, de-acolo de unde este el, a scris atunci o scrisoare către națiunea română.
Efimița (*cu interes*): Zău?
Leonida: Mai e vorbă?
Efimița: Adică cum?
Leonida: Vezi dumneata, i-a plăcut și lui cum am adus noi lucrul cu un sul subțire ca să dăm exemplu Evropii, și s-a crezut omul dator, ca un ce de politică, pentru ca să ne firitisească...
Efimița (*curioasă*): Da' ... ce spunea în scrisoare?
Leonida (*cu importanță*): Patru vorbe, numai patru, da' vorbe, ce-i drept! Uite, țiu minte ca acum: „Bravos națiune! Halal să-ți fie! Să trăiască Republica! Vivat Prințipatele Unite!“ și jos a iscălit în original: „Galibardi“.
Efimița (*satisfăcută*): Apoi, atunci dacă-i așa, a vorbit destul de frumos omul!
Leonida: Hehei! unul e Galibardi: om, o dată și jumătate! (*Cu mândrie și siguranță:*) Ei! giantă latină, domnule, n-ai ce-i mai zice. De ce a băgat el în răcori, gândești, pe toți împărații și pe Papa de la Roma?
Efimița (*mirată*): Și pe Papa de la Roma? Auzi, soro?
Leonida: Ba încă ce! i-a tras un tighel, de i-a plăcut și lui. Ce-a zis Papa – iezuit, aminteri nu-i prost! – când a văzut că n-o scoate la căpătâi cu el?... „Mă, nene, ăsta nu-i glumă; cu ăsta, cum văz eu, nu merge ca de cu fitecine; ia mai bine să mă iau eu cu politică pe lângă el, să mi-l fac cumătru.“ Și de colea până colea, tura-vura, c-o fi tunsă, c-o fi rasă, l-a pus pe Galibardi de i-a botezat un copil.
Efimița (*cu ironie*): Și-a cunoscut omul nașul!
Leonida: Vezi bine!... Acu ia spune, cam câți oameni te bate gândul că să aibă Galibardi?
Efimița: Sumedenie!
Leonida: O mie, domnule, numa' o mie.
Efimița: Ei, fugi că mor! și adică numa' cu o mie să...
Leonida (*întrerupând-o*): Da, da' întreabă-mă să-ți spun ce fel de oameni sunt.
Efimița: Ceva tot unul și unul.
Leonida: Ți mai prima, domnule, aleși pe sprinceană, care mai de care, dă cu pușca-n Dumnezeu; volintiri, mă rog: azi aici, mâine-n Focșani, ce-am avut și ce-am pierdut!
Efimița: Ei! așa da.
Leonida: Și toți se-nchină la el ca la Christos; de hatârul lui, sunt în stare, trei zile d-a rândul, să nu mănânce și să nu bea, dacă n-or avea ce.
Efimița: Ce spui, soro?
Leonida: Ce-ți spun eu, și câte și mai câte altele și mai și.
Efimița: Bravos!

(O mică pauză și căscături de amândouă părțile.)

Leonida: Trebuie să fie târziu, Mițule; ne culcăm?
Efimița (*se scoală și se uită la ceas*): Douăspce trecute, bobocule.
Leonida (*sculându-se și el și mergând spre patul din stânga*): Vezi dumneata cum trece vremea cu vorba...
Efimița (*dregându-și patul*): Ei! cum le spui dumneata, să tot stai s-ascuți; ca dumneata, bobocule, mai rar cineva.
Leonida (*la pat și intrând sub plapumă*): Mițo, ai zis matale fetii să vie mâine mai de

dimineată ca să facă focul?

Efimița (*stingând lampa*): Da. (*Se-nchină și se așază în pat la dreapta.*)

(*Odaia rămâne luminată numai de flacăra tăciunilor din sobă.*)

Leonida (*după ce s-a învârtit în pat până să-și facă culcușul, cu satisfacție*): A! așa!

(*Un moment pauză, în timp ce fiecare se așază bine în așternutul său.*)

Efimița (*din așternut*): Și zi așa cu Galibardi, ai?

Leonida (*asemenea*): Așa zău!... Ei! mai dă-mi încă unul ca el, și până mâine seara – nu-mi trebuie mai mult – să-ți fac republică... (*Cu regret:*) Da' nu e! Da' o să-mi zici că cu încetul se face oțetul, ori că mai rabdă, că n-a intrat zilele-n sac. (*Cu tărie:*) D-apoi bine, frate, până când tot rabdă azi, rabdă mâine? că nu mai merge, domnule, s-a săturat poporul de tiranie, trebuie republică!

Efimița: Adică, zău, bobocule, de! eu, cu mintea ca de femeie, pardon să te-ntreb și eu un lucru: ce procopseală ar fi și cu republica?

Leonida (*minunat de-așa întrebare*): Ei, bravos! ș-asta-i bună! Cum ce procopseală? Vezi, asta-i vorba: cap ai, minte ce-ți mai trebuie? Apoi, închipuiește-ți dumneata numai un condei, stăi să-ți spui: mai întâi și-ntâi că dacă e republică, nu mai plătește niminea bir...

Efimița: Zău?

Leonida: Zău... Al doilea, că fieștecare cetățean ia câte o leafă bună, toți într-o egalitate.

Efimița: Parol?

Leonida: Parol... Par egzamplu, eu...

Efimița: Pe lângă pensie?

Leonida: Vezi bine; pensia e bașca, o am după legea a veche, e dreptul meu; mai ales când e republică, dreptul e sfânt: republica este garanțiunea tuturor drepturilor.

Efimița (*cu toată aprobarea*): Așa da.

Leonida: Și al treilea, că se face și lege de murături³².

Efimița: Cum lege de murături?

Leonida: Adicăte! că nimini să nu mai aibă drept să-și plătească datoriile.

Efimița (*crucindu-se de mirare*): Maică Precistă, Doamne! apoi dacă-i așa, de ce nu se face mai curând republică, soro?

Leonida: Hei! te lasă reacționarii, domnule? Firește, nu le vine lor la socoteală să nu mai plătească niminea bir! e aproape de mintea omului: de unde ar mai mânca ei lefurile cu lingura?

Efimița: Așa e... da'... (*reflectând mai adânc*)... un lucru nu-nțeleg eu.

Leonida: Ce lucru?

Efimița: Dacă n-o mai plăti niminea bir, soro, de unde or să aibă cetățenii leafă?

Leonida (*în luptă cu somnul*): Treaba statului, domnule, el ce grije are? pentru ce-l avem pe el? e datoria lui să-ngrijească să aibă oamenii lefurile la vreme...

Efimița (*lămurită*): Așa da... vezi, mie nu-mi dădea-n gând. (*După o pauză de reflecție:*) Ce bine ar fi! unde dă Dumnezeu odată să o mai vedem ș-asta, republica! (*Leonida începe să sforăie.*) Dormi, soro?... (*Leonida sforăie-nainte.*) A adormit.

SCENA II

(*Coana Efimița se așază pe o ureche și adoarme și ea. Unul după miezul nopții sună rar în vecinătate: patru bătăi pentru sferturi, apoi o bătaie mai gravă pentru ceas. În orchestră melodramă „misterioso”. Câteva momente pauză, după care s-aud în depărtare două-trei detunături de pușcă și chiote surde; apoi, altele mai multe și strigăte mai distincte, și încă o dată.*)

Efimița (*se deșteaptă și se ridică-n pat, privind cu nedumerire cătră ușe și întrebând cu neastâmpăr*): Cine e? (Pauză) Cine e? (Pauză; *sare din pat, aleargă repede la ușe și o încearcă dacă e bine încuiată, asemenea la fereastră, și se-ntoarce mai puțin intrigată să se așeze iar la loc, făcându-și o cruce.*) Cine știe ce-oi fi visat!... (*Se culcă și ațipește iar; în orchestră melodramă; pauză; o salvă de detunături și strigăte înmulțite, cocoana sare din pat cât colo.*) Cine e?... (O pauză; *merge tremurând la masă, caută p-întunec chibriturile și aprinde lampa; foarte emoționată, încearcă încă o dată ușa, merge în vârful degetelor la dulapul de haine, îl încuie repede, ca și cum ar fi prins pe cineva în el; și ascultă cu palpitație ce se petrece înăuntru; se uită apoi pe sub paturi și prin toate colțurile, stinge lampa, se-nchină și se urcă iar în pat.*) Ce-o fi ș-asta? (*Deodată, s-aud o nouă salvă și chiote prelungite; coana Efimița sare jos și rămâne înmărmurită în picioare ascultând; o altă salvă și strigăte.*) Leonido! (*Zgomotul se repetă.*) Leonido!! (Pauză; *zgomotul se repetă cu putere; cocoana se repede peste un scaun cu exasperare, se împiedică și cade peste patul lui Leonida.*) Leonido!!!

SCENA III

Leonida (*sculându-se din somn spăimântat*): 'Ai! ce e?
Efimița: Leonido! scoal' că-i foc, Leonido!
Leonida (*speriat*): Unde-i foc?
Efimița: Scoal' că-i revoluție, bătălie mare afară!
Leonida: Aș! vorbă să fie! Ce te pomenești vorbind, domnule?
Efimița: Bătălie la toartă, soro: pistoale, puști, tunuri, Leonido; țipete, chiote, lucru mare, de am sărit din somn!
Leonida (*luând-o cu binișorul*): Mițule, nu-i nimica; știi cum ești dumneata nevricoasă, unde am vorbit toată seara de politică, te-i fi culcat și cu fața-n sus și ai visat cine știe ce.
Efimița (*impacientată*): Leonido, deșteaptă sunt eu acuma?
Leonida: Apoi de! Mițule, asta dumneata știi.
Efimița (*atinsă*): Bravos, bobocule! nu m-așteptam ca tocmai dumneata să te pronunți cu așa iluzii³³ în contra mea; te credeam mai altfel... îmi pare rău!... Cocoane Leonido, sunt deșteaptă; am auzit cum te-auz și m-auzi... revoluție, bătălie mare!
Leonida: Bine, Mițule, stăi, nu te importa³⁴ degeaba. De când m-ai deșteptat pe mine, ai mai auzit ceva?
Efimița: Nu.
Leonida: Apoi de! cum vine treaba asta? spune matale...
Efimița (*cam în nedomirire*): De, soro, știu și eu?
Leonida: Apoi, vezi? Dar... s-o mai luăm și pe partea ailaltă, să vedem ce-ai să mai zici. Bine, chiar revoluție să fi fost, să zicem... nu știi dumneata că n-are nimeni voie să descarce focuri în oraș? e ordin de la poliție...
Efimița (*aproape răsconvinsă*): De! bobocule, să zic și eu cum zici, că după cum le spui dumneata, una și cu una fac două, n-are de unde să te mai apuce omul... (*Stând pe gânduri și iar îndoindu-se:*) Da' bine, soro, am auzit, am a-u-zit; cum s-auz ce nu era? ce-am auzit dacă nu era nimica?
Leonida: Ei! domnule, câte d-astea n-am citit eu, n-am păr în cap! Glumești cu omul! Se-ntâmplă!... (*cu tonul unei teorii sigure*) că fiindcă de ce? o să mă-ntrebi... Omul, bunioară, de par egzamplu, dintr-un nu-știu-ce ori ceva, cum e nevricos, de curiozitate, intră la o idee; a intrat la o idee? fandacia e gata; ei! și după aia, din fandacie cade în ipohondrie. Pe urmă, firește, și nimica

mișcă.

Efimița: Comedie, soro! (*Minunându-se:*) Așa o fi!

Leonida: Bunioară și la dumneata acuma, o ipohondrie trecătoare; nu-i nimica... Hai să ne culcăm: noapte bună, Mițule.

Efimița: Noapte bună. (*Încă nedomirită oarecum, stinge lampa și se vâără în pat.*)

Leonida (*după o pauză*): Nu te mai culca cu fața-n sus, Mițule, că iar visezi.

(*Cocoana s-așază p-o ureche; în odaie întunec, în orchestră melodramă; o pauză, după care d-odată se aud în depărtare chiote, strigăte și detunături.*)

SCENA IV

Efimița: Ai auzit?

Leonida: Ai auzit?

(*Amândoi, d-odată, se ridică înfiorați. Zgomotul s-apropie.*)

Efimița (*sărind din pat*): E idee, Leonido?

Leonida (*cu spaimă*): Aprinde lampa... (*Sare și el din pat.*)

(*Zgomotul mai aproape.*)

Efimița (*aprinzând lampa*): E fandacsie, bobocule?

Leonida (*tremurând*): Nu-i lucru curat, Mițule!

(*Zgomotul tot mai tare.*)

Efimița: E ipohondrie, soro?

(*Zgomotul crește mereu.*)

Leonida: E primejdie mare, domnule! Ce să fie?

Efimița: Ce să fie? dumneata nu vezi ce să fie? Revoluție, bătălie mare, Leonido!

Leonida (*ciudindu-se*): Bine, frate, revoluție ca revoluție, da' nu-ți spusei că nu-i voie de la poliție să dai focuri în oraș?

(*Zgomotul crește înainte.*)

Efimița (*tremurând*): Voie, ne-voie, auzi?

Leonida (*asemenea*): Auz; da nu e, nu se poate să fie revoluție... Câtă vreme sunt ai noștri³⁵ la putere, cine să stea să facă revoluție?

Efimița: De! Întreabă-mă să te-ntreb... (*Zgomot mare.*) Auzi?

Leonida: Unde mi-este gazeta? (*nervos*) că dacă o fi să fie revoluție, trebuie să spuie la „Ultime știri“. Unde mi-e gazeta? (*Merge la masă, ia gazeta, își aruncă ochii pe pagina a treia și dă un țipăt.*) A!

Efimița: Ei!

Leonida (*pierdut*): Nu e revoluție, domnule, e reacțiune; ascultă! (*Citește tremurând:*) „Reacțiunea a prins iar la limbă. Ca un strigoi în întunec, ea stă la pândă ascuțindu-și ghearele și așteptând momentul oportun pentru poftele ei antinaționale... Națiune, fii deșteapt!“ (*Cu dezolare:*) Și noi dormim, domnule!

Efimița (*asemenea*): Cine strică, soro, dacă nu mi-ai citit gazeta de cu seara!

(*Zgomot tare.*)

Leonida (*prăpădit*): Și pe mine mă știu toți reacționarii că sunt republican, că sunt pentru națiune.

Efimița (*tremurând și începând să plângă*): Ce-i de făcut, soro?

Leonida (*stăpânindu-se, ca să-i facă curaj*): Nu te speria, Mițule, nu te speria...
(*Salve și chiote foarte apropiate.*)

Efimița: Iute, soro, pune mâna.

(*Amândoi trag cearșafurile din paturi în mijlocul casei, golesc dulapul, scrinul, și fac două legături mari; apoi baricadează ușa cu paturile și cu mobilele.*)

Leonida (*lucrând*): Mergem la gară pân dosul Cișmegiului și plecăm până-n ziuă cu trenul la Ploești... Acolo nu mai mi-e frică: sunt între ai mei! republicani toți³⁶, săracii!

(*Zgomot și mai aproape.*)

Efimița (*îngrozită, oprindu-se din lucru și ascultând*): Soro! soro! auzi dumneata?
Zavragiii³⁷ vin încoace!

Leonida (*asemenea*): Auz... (*Tremură.*) Și cum sunt eu deocheat, drept aicea vin, să ne dărâme casa.

Efimița (*îndoindu-se de genunchi și înecându-se*): Nu-mi mai spune, soro, că mor!

Leonida: Fă iute, iute!

(*Zgomotul și mai aproape; Leonida cade-n genunchi.*)

Efimița: Soro, mor! a intrat în ulița noastră...

Leonida: Stinge lampa!

(*Cocoana suflă iute în lampă; zgomotul este sub ferestre. Amândoi sunt trăsniți. O pauză, zgomot și apoi câteva bătăi în ușa d-afară.*)

Efimița (*șoptind*): Sunt la ușe...

Leonida (*asemenea*): Atât mi-a fost!... Nu te mișca. (*Bătăile se repetă mai tare; zgomotul s-a cam depărtat.*) Să ne ascundem în dulap...

Efimița: Să lăsăm calabalâcul și să sărim pe fereastră...

Leonida: Dar dacă or fi intrat în curte?

(*Bătăile în ușe se îndesesc cu nerăbdare; zgomotul se depărtează mereu.*)

Un glas de femeie (*d-afară*): Dar asta, comédie!

Efimița (*cu uimire plecându-se spre ușe s-asculte*): 'Ai?

Leonida (*oprind-o*): St! nu te mișca!

(*Pumni tari în ușe; zgomotul și mai departe.*)

Glasul (*d-afară*): Ei! Doamne! (*Strigând:*) Coniță!

Efimița (*uimită*): E slujnica, Leonido, Safta.

(*Chiotele și împușcăturile d-abia se mai aud foarte departe.*)

Leonida: St! parcă s-a mai depărtat zavera!

(*Bătăi desperate în ușe.*)

Glasul (*d-afară*): Deschide, cocoană, să fac focul. (*O pauză. Leonida și Efimița ascultă*)

uimiți, neștiind ce să crează.) Vai de mine! nu-i bună asta! a pățit boierii ceva!

Efimița: E Safta... *(Vrea să meargă la ușe.)*

Leonida *(oprind-o)*: St! nu deschide odată cu capul!

Efimița *(nemaiputând răbda și smucindu-se)*: Trebuie să deschiz, soro, că-ncepe dobitoaca să țipe și-i mai rău: ne dă de gol la zavrăgii!

(Bătăi din toate puterile în ușe.)

Leonida *(comprimându-și inima și cu un ton de supremă resignare)*: Deschide!

Efimița *(mergând în vârful degetelor la ușe, întrebă cu gura jumătate)*: Cine e?

Glusul *(d-afară)*: Eu, cocoană; am venit să fac focul.

Efimița *(stă un minut la îndoială, apoi se hotărăște și, dând în lături baricada, deschide, și cu glasul alterat)*: Haide, intră.

(În odaie e întunec. Coana Efimița ține piept Saftii la ușe.)

SCENA V

Efimița *(mișcată, cu tonul misterios)*: Ce-i afară, Safto?

Safta *(care a intrat cu un braț de lemne)*: Bine, cocoană, ce să fie! Da' pân-acum n-am putut închide ochii: toată noaptea a fost masă mare la băcanul din colț; acu d-abia s-a spart cheful. Adineaori a trecut p-aici vreo câțiva, se duceau acasă pe două cărări; era și Nae Ipingescu, ipistatul, beat frânt; chiuia și trăgea la pistoale... obicei mitocănesc.

Leonida *(nedomirit)*: Ce obicei?

Safta: Știi, a făcut oamenii chef, c-aseară a fost Lăsata-secului.

Efimița *(înseninându-se și prinzând limbă, către Leonida cu umor)*: A fost Lăsata, secul!

Leonida *(îmbărbătat)*: Ei vezi? *(Plin de triumful teoriei:)* Tot vorba mea, domnule! Omul, bunioară, de par egzamplu, dintr-un nu-știi-ce ori ceva, cum e nevriscos, de curiozitate, intră la o idee; a intrat la o idee? fandacsia e gata; ei! și după aia, din fandacsie cade în ipohondrie. *(Cătră cocoana:)* Văzuși?

Efimița *(cu chef)*: Ei! soro! pareă ziceai că nu e voie de la poliție să se dea cu pistoale în oraș?

Leonida *(sigur)*: Apoi bine, nu vezi dumneata că aici a fost chiar poliția în persoană...

Efimița: Ei, bobocule, apăi cum le știi dumneata, toate, mai rar cineva! *(Aprinde lampa.)*
(Amândoi sunt foarte veseli. Safta rămâne încremenită văzând răsturnarea odăii.)

Cortina

30 Februarie, după calendarul popular; aici e vorba de 11/23 februarie 1866, când „monstruasa coaliție“ (a conservatorilor și liberalilor radicali) l-a silit pe domnitorul Alexandru Ioan Cuza să abdice.

31 Pocirea numelui lui Giuseppe Garibaldi (1807–1882), general și om politic italian. A fost unul dintre conducătorii luptei pentru cucerirea independenței Italiei și pentru crearea statului național unitar italian.

32 Formă stâlcită pentru legea moratorului (privitor la amânarea plății taxelor, impozitelor ș.a.)

33 Corect – aluzii

34 De la *s'emporter* (fr.)– a se înfuria

35 Partidul Liberal, în timpul lungii guvernări (1876–1888) a lui I.C. Brătianu

36 Aluzie la „revolta“ condusă de Al. Candiano-Popescu, care a proclamat, în ziua de 8 august 1870 așa-zisa „Republică de la Ploiești“

37 Răzvrățiți, revoluționari – de la zaveră, (prin generalizarea sensului avut inițial), numele popular dat, în epocă, mișcării eteriste organizate, în 1821, împotriva stăpânirii turcești

O SCRISOARE PIERDUTĂ

Comedie în patru acte (1884)

PERSOANELE

Ștefan Tipătescu, prefectul județului
Agamemnon Dandanache, vechi luptător de la '48
Zaharia Trahanache, președintele Comitetului permanent, Comitetului electoral,
Comitetului școlar, Comișii agricole și al altor comitete și comiții
Tache Farfuridi, avocat, membru al acestor comitete și comiții
Iordache Brânzovenescu, asemenea
Nae Cașavencu, avocat, director-proprietar al ziarului *Răcnetul Carpaților*,
președinte-fundator al Societății enciclopedice-cooperative „Aurora economică română”
Ionescu, institutor, colaborator la acest ziar și membru al acestei societăți
Popescu, institutor, asemenea
Ghiță Pristanda, polițaiul orașului
Un Cetățean turmentat
Zoe Trahanache, soția celui de sus
Un Fecior
Alegători, Cetățeni, Public

În capitala unui județ de munte, în zilele noastre

ACTUL I

O anticameră bine mobilată. Ușe în fund cu două ferestre mari în lături. La dreapta, în planul din fund, o ușe, la stânga, altă ușe, în planul din față. În stânga, planul întâi, canapea și un fotoliu.

SCENA I

Tipătescu, puțin agitat, se plimbă cu *Răcnetul Carpaților* în mână; e în haine de odaie; Pristanda, în picioare, mai spre ușe, stă rezemat în sabie.

Tipătescu (*terminând de citit o frază din jurnal*): „... Rușine pentru orașul nostru să tremure în fața unui om!... Rușine pentru guvernul vitreg, care dă unul din cele mai frumoase județe ale României pradă în ghearele unui vampir!...” (*Indignat*): Eu vampir, 'ai?... Caraghioz!

Pristanda (*asemenea*): Curat caraghioz!... Pardon, să iertați, coane Fănică, că întreb: bampir... ce-i aia, bampir?

Tipătescu: Unul... unul care sugă sângele poporului... Eu sug sângele poporului!...

Pristanda: Dumneata sugă sângele poporului! Aoleu!

Tipătescu: Mișel!

Pristanda: Curat mișel!
Tipătescu: Murdar!
Pristanda: Curat murdar!
Tipătescu: Ei! nu s-alege!
Pristanda: Nu s-alege!
Tipătescu: Cu toată dăscălimea dumnealui, cu toată societatea moftologică a dumnealui... degeaba! să-mi rază mie mustățile!
Pristanda: Și mie!
Tipătescu: Dar în sfârșit, las-o asta! Lasă-l să urle ca un câine!
Pristanda: Curat ca un câine!
Tipătescu: Începuseși să-mi spui istoria de aseară. (*Șade.*)
Pristanda: Cum vă spuneam, coane Fănică (*se apropie*), aseară, ațipisem nițel după-masă, precum e misia noastră... că acuma dumneavoastră știți că bietul polițai n-are și el ceas de mâncare, de băutură, de culcare, de sculare, ca tot creștinul...
Tipătescu: Firește...
Pristanda: Și la mine, coane Fănică, să trăiți! greu de tot... Ce să zici? Famelie mare, renumerație mică, după buget, coane Fănică. Încă d-aia nevastă-mea zice: „Măi, roagă-te și tu de domnul prefectul să-ți mai mărească leafa, că te prăpădești de tot!...” Nouă copii, coane Fănică, să trăiți! nu mai puțin... Statul n-are idee de ce face omul acasă, ne cere numai datoria; dar de! nouă copii și optzeci de lei pe lună: famelie mare, renumerație mică, după buget.
Tipătescu (*zâmbind*): Nu-i vorbă, după buget e mică, așa e... decât tu nu ești băiat prost; o mai cârpești, de ici, de colo; dacă nu curge, pică... Las' că știm noi!
Pristanda: Știți! Cum să nu știți, coane Fănică, să trăiți! tocma dumneavoastră să nu știți!
Tipătescu: Și nu-mi pare rău, dacă știi să faci lucrurile cuminte: mie-mi place să mă servească funcționarul cu tragere de inimă... Când e om de credință...
Pristanda: De credință, coane Fănică, să trăiți!
Tipătescu: Nu mă uit dacă se folosește și el cu o para, două... mai ales un om cu o familie grea.
Pristanda: Nouă suflete, coane Fănică, și renumerație...
Tipătescu: După buget!...
Pristanda: Mică, sărut mâna, coane Fănică.
Tipătescu: Lasă, Ghiță, cu steagurile de alaltăieri ți-a ieșit bine; ai tras frumușel condeiul.
Pristanda (*uitându-se pe sine și râzând*): Curat condei! (*Luându-și numaidecât seama, naiv:*) Adicăte, cum condei, coane Fănică?...
Tipătescu: Contul jidanului s-a plătit la Comitet pe patruzeci și patru de steaguri...
Pristanda (*naiv*): Da.
Tipătescu: Ei?... s-a pus patruzeci și patru de steaguri?
Pristanda (*cu tărie*): S-a pus, coane Fănică, s-a pus... Poate unul-două să le fi dat vântul jos... da' s-a pus...
Tipătescu: Patruzeci și patru?
Pristanda: Patruzeci și patru în cap, coane Fănică.
Tipătescu (*râzând*): Nu umbla cu mofturi, Ghiță. Nu m-am plimbat eu la luminație în trăsură cu Zoe și cu nenea Zaharia în tot orașul? Tocmai ea, cum e glumeață, zice: „Ia să-i numărăm steagurile lui Ghiță...”
Pristanda (*mâhnit*): Îmi pare rău! tocmai coana Joița, tocmai dumneaei, care de!... să ne așteptăm de la dumneaei la o protecție...
Tipătescu: Apoi, ea n-a zis-o cu răutate, a zis-o de glumă. Nu știe și nenea Zaharia și ea că

ești omul nostru...

Pristanda: Al dumneavoastră, coane Fănică, și al coanii Joițichii, și al lui conu Zaharia...
Ei? Și le-ai numărat, coane Fănică?... Ei? așa e? Patruzeci și patru...

Tipătescu: Vreo paispce... cinspce...

Pristanda: Apoi să le numărăm, coane Fănică; să le numărăm: două la prefectură.

Tipătescu: Două...

Pristanda: Două pe piața lui 11 Februarie...

Tipătescu: Patru...

Pristanda (*căutând în gând*): Două la Primărie...

Tipătescu: Șase...

Pristanda (*același joc*): Unul la școala de băieți...

Tipătescu: Șapte...

Pristanda: Unul... la școala de fete...

Tipătescu: Opt...

Pristanda: Unul la spital...

Tipătescu: Nouă...

Pristanda: Două... la catrindală, la Sf. Nicolae...

Tipătescu: Unsprezece.

Pristanda: Două la prefectură... paispce...

Tipătescu (*râzând*): Le-ai mai numărat pe ale de la prefectură.

Pristanda: Nu, coane Fănică, să trăiți! (*Continuă repede, pe nerăsuflăte*;) Două la primărie, optspce, patru la școli, douăzeci și patru, două la catrindală, la Sf. Nicolae, treizeci...

Tipătescu (*râzând*): Le-ai mai numărat o dată pe toate astea și aduni rău...

Pristanda: Doamne păzește, coane Fănică, să trăiți, patruzeci și patru, în cap... patruzeci și patru... Cum zic, unul-două, poate vântul... ori cine știe...

Tipătescu (*râzând*): Ghiță... apoi nu mă orbi de la obraz așa.

Pristanda (*schimbând deodată tonul, umilit și naiv*): Famelie mare... renumerație după buget mică...

Tipătescu (*uitându-se la ceas*): Ia să lăsăm steagurile, Ghiță...

Pristanda: Curat să le lăsăm, coane Fănică.

Tipătescu: Spune odată istoria de-aseară, că mă grăbesc.

Pristanda: Bine ziceți, coane Fănică. Aseară pe la zece și jumătate, mă duc acasă, îmbuc ceva și mă dau așa pe-o parte să ațipesc numai un minuțel, că eram prăpădit de ostenit de la foc. Nevasta zice, pardon: „Dezbracă-te, Ghiță, și te culcă“. Eu, nu; eu, la datorie, coane Fănică, zi și noapte la datorie. Așa, mă scol cam pe la douăspce fără un sfert, și, pardon, mă dezbrac de mondir, scoț chipiul, mă-mbrac țivilește și plec... la datorie, coane Fănică... Până să plec se făcuse vreo unul după douăspce. O iau prin dosul primăriei, și apuc pe maidan ca să ies la bariera „Unirii“. Când dau să trec maidanul, văz lumină la ferestrele de din jos ale lui d. Nae Cațavencu, și ferestrele vraieste. Ulucile înalte... dacă te sui pe uluci, poți intra pe fereastră în casă. Eu, cu gândul la datorie, ce-mi dă în gând ideea? zic: ia să mai ciupim noi ceva de la onorabilul, că nu strică... și binișor, ca o piscică, mă sui pe uluci și mă pui s-ascult: auzeam și vedeam cum v-auz și m-auziți, coane Fănică, știți, ca la teatru.

Tipătescu (*interesându-se*): Ei, ce?

Pristanda: Jucaseră stos³⁸.

Tipătescu: Cine era?

Pristanda: Cine să fie? dăscălimea: Ionescu, Popescu, popa Pripici...

Tipătescu: Și popa?

Pristanda: Da, popa și d. Tăchiță și Petcuș, și Zapisescu, toată gașca-n păr. Jocul era pe isprăvite... și fumărie de tutun... ieșea pe fereastră ca de la vapor. Mai juca popa și cu Petcuș. Ailalți ședeau de vorbă.

Tipătescu: Și Cațavencu mă-njura?

Pristanda: Grozav, coane Fănică, pe guvern și pe dv. ... și-și număra voturile.

Tipătescu: Dăscălimea, popa și moflujii³⁹.

Pristanda: Curat moflujii!

Tipătescu: Las' că le dau eu voturi.

Pristanda: Da' să vedeți ce s-a-ntâmplat... coane Fănică. Din vorbă-n vorbă, Cațavencu zice: „Mă prinț cu d-voastră că o să voteze cu noi cine cu gândul nu gândiți, unul pe care contează bampirul – și acolo, pardon, tot bampir vă zicea – pe care contează bampirul ca pe Dumnezeu... și când l-om avea pe ăla, i-avem pe toți... Ia ascultați scrisoarea asta“... și scoase o scrisorică din portofel... „Ia ascultați...“ Diavolul de popă, n-are de lucru? se scoală repede de la joc și zice: „Să mă-ngropi, sufletul meu, Năică, nu citi... stăi, s-o ascult și eu... să-mi aprinz numai țigara...“ Și, coane Fănică, se scoală de la joc, aprinde chibritul, trage din țigară și vine să arunce chibritul aprins pe fereastră, drept în ochii mei. Mă trag înapoi, alunec de pe uluci și caz pe maidan, peste un dobitoc, care pesemne trecea ori ședeă lângă uluci. Dobitocul începe să strige, toți din casă sar năvală la fereastră; eu, cum căzusem, mă ridic degrabă, o iau pituliș pe lângă uluci și intru în curtea primăriei.

Tipătescu (*interesându-se de povestire*): Ei?

Pristanda: M-am mai întors eu, dar închiseseră ferestrele și lăsaseră perdelele.

Tipătescu: Cine să fie? Ce scrisoare? Nu pricep... Ghiță, eu trebuie să mă duc la dejun, să nu fac pe nenea Zaharia și pe Zoe să m-aștepte. Ei nu dejunează fără mine, și nenea Zaharia nu iese înainte de dejun. Și mai ales cum e Zoe nerăbdătoare...

Pristanda: Ce-mi ordonați, coane Fănică?

Tipătescu: Să-mi afli ce scrisoare e aia și de cine e vorba.

Pristanda: Ascult, coane Fănică.

Tipătescu: Dacă s-ar putea să punem mâna și pe firul ăsta – nu doar că mi-e teamă de intrigile proaste ale lui Cațavencu – dar n-ar fi rău să-l dezarmăm cu desăvârșire, ș-apoi să-l lucrăm pe onorabilul!

Pristanda: Curat să-l lucrăm!

Tipătescu: Stăi un minut până să-mi schimb haina; ieșim împreună; am să-ți mai spun ceva.

Pristanda: Stau, coane Fănică.

(*Tipătescu iese în stânga.*)

SCENA II

Pristanda (*singur*): Grea misie, misia de polițai... Și conul Fănică și coana Joița mai stau să-mi numere steagurile... Tot vorba bieteii neveste, zice: „Ghiță, Ghiță, pupă-l în bot și-i papă tot, că sătulul nu crede la ăl flămând...“ Zic: curat! De-o pildă, conul Fănică: moșia moșie, foncția foncție, coana Joița coana Joița, trai, neneaco, cu banii lui Trahanache... (*luându-și seama*) babachii... Da eu, unde? famelie mare, renumerație după buget mică. (*Șade în fund pe un scaun la o parte.*)

SCENA III

Zaharia Trahanache, Ghiță Pristanda, apoi Tipătescu și Zoe

Trahanache (*intră prin fund, fără să ia seama la Ghiță, care se ridică repede la intrare. Trahanache e mișcat*): A! ce coruptă societate!... Nu mai e moral, nu mai sunt prințipuri, nu mai e nimic: enteresul și iar enteresul... Bine zice fiu-meu de la facultate, alaltăieri în scrisoare: vezi, tânăr tânăr, dar copt, serios băiat! zice: „Tatițo, unde nu e moral, acolo e corupție, și o societate fără prințipuri, va să zică că nu le are!...“ Auzi d-ta mișelie, infamie. (*Vede pe Ghiță.*) Aici erai, Ghiță? (*Se stăpânește.*)

Pristanda: Aici, sărut mâna, coane Zahario.

Trahanache: Fănică a ieșit?

Pristanda: Ba nu, coane Zahario, vine numaidecât momental, e dincolo... A! iată conul Fănică...

Tipătescu (*cu pălăria și haina de oraș vine din stânga, e surprins la vederea lui Zaharia*): Neica Zaharia! Cum se poate? Ai ieșit înainte de dejun? Ce e?

Trahanache: E comédie, mare comédie, Fănică, stăi să-ți spui. (*Îi face semn să expedieze pe Pristanda.*)

Pristanda (*repede*): Mai aveți ceva să-mi ordonați, coane Fănică?

Tipătescu: Nu... Nu uiți de ce-am vorbit. Trebuie să avem dezlegarea istoriei cât mai degrabă.

Pristanda: Ascult.

Tipătescu: Nene Zahario, e lung ce ai să-mi spui? Nu mi-o poți spune la dejun?

Trahanache: Ai puținică răbdare... Nu trebuie să știe Joițica... E comédie mare, Fănică. (*Șade pe canapea, cu spatele spre fund.*)

Tipătescu (*uitându-se la ceas*): Atuncea treci, Ghiță, pe la nenea Zaharia p-acasă și lasă-i vorbă coanei Joițichii – nu-i așa, nene Zahario? – să fie așa de bună să nu se supere dacă om întârzia de la dejun... avem ceva politică de vorbit între bărbați.

Pristanda: Ascult, coane Fănică.

(*Pristanda pleacă spre fund. Tipătescu se întoarce spre Trahanache și coboară. Când Pristanda vrea să iasă prin fund, ușa din dreapta se deschide puțin, Zoe scoate capul, cheamă pe Pristanda: „Pst! Pst!“ și închide repede ușa. Tipătescu se întoarce și îl vede pe Pristanda lângă ușa din dreapta.*)

Tipătescu: Ai? Un' te duci?

Pristanda (*făcându-i semn să tacă și arătându-i pe Trahanache*): Unde mi-ați ordonat.

Tipătescu (*fără să înțeleagă*): De ce nu ieși prin față?

Pristanda (*urmându-și jocul*): Da, prin față...

(*Se întoarce spre ușa din fund. Tipătescu se-ntoarce iar spre Trahanache. Jocul Zoi se repetă. Fănică se-ntoarce iar. Ghiță, care este iar lângă ușa din dreapta, iese năvală pe acolo. Tipătescu, dând din umeri, fără să-nțeleagă, se coboară să șază pe fotoliu, lângă Trahanache.*)

SCENA IV

Tipătescu, Trahanache

Tipătescu: Ei! neică Zahario, ce e? ia spune, te văz cam schimbat!...

Trahanache: Ai puținică răbdare, să vezi... Azi-dimineată, pe la opt și jumătate, intră feciorul în odaie – nici nu-mi băusem cafeaua – îmi dă un răvășel și-mi zice că așteaptă răspuns... De la cine era răvășelul?

Tipătescu: De la cine?

Trahanache: De la onorabilul d. Nae Cațavencu.

Tipătescu: De la Cațavencu?

Trahanache: Zic: ce are a face Cațavencu cu mine și eu cu Cațavencu, nici în clin, nici în măneci, ba chiar putem zice, dacă considerăm după prințipuri, dinpotrivă.

Tipătescu: Firește... Ei?

Trahanache: Stăi, să vezi. (*Scoate un răvășel din buzunar, și-l dă lui Tipătescu.*)

Tipătescu (*luând răvășelul și citind*): „Venerabilului d. Zaharia Trahanache, prezident al Comitetului permanent, al Comitetului școlar, al Comitetului electoral, al Comițiului agricol și al altor comitete și comiții... Loco. (*Scoate hârtia din plic.*) Venerabile domn, în interesul onorii d-voastră de cetățean și de tată de familie, vă rugăm să treceți astăzi între orele 9 jum. și 10 a.m. pe la biurul ziarului *Răcnetul Carpaților* și sediul Societății enciclopedice-cooperative «Aurora economică română», unde vi se va comunica un document de cea mai mare importanță pentru d-voastră. Al d.voastre devotat, Cațavencu, director-proprietar al ziarului *Răcnetul Carpaților*, prezident fondator al Societății enciclopedice-cooperative «Aurora economică română...»“ Ei? Ce document?

Trahanache: Ai puținică răbdare! Să vezi... M-am gândit: să nu mă duc... să mă duc... să nu mă duc... ia, numai de curiozitate, să mă duc, să văz ce moft mai e și ăsta. Mă îmbrac degrabă, Fănică, și mă duc.

Tipătescu: La Cațavencu?

Trahanache: Stăi, să vezi... la Cațavencu. Cum intru se scoală cu respect și mă pofteste pe fotel. „Venerabile“-n sus, „venerabile“-n jos. „Îmi pare rău, că ne-am răcit împreună – zice el – că eu totdeauna am ținut la d-ta ca la capul județului nostru...“ și în sfârșit o sumă de delicatături... Eu, serios, zic: „Stimabile, m-ai chemat să-mi arăți un document, arată documentul!“ Zice: „Mi-e teamă – zice – că o să fie o lovitură dureroasă pentru d-ta, și ar fi trebuit să te pregătesc mai dinainte, d-ta, un bărbat așa de, și așa de...“ și iar delicatături... Zic iar: „Stimabile, ai puținică răbdare, documentul...“ El iar: „... că de, damele...“ Să vezi unde vrea să m-aducă mișelul! Biata Joița! să nu cumva să-i spui, să nu care cumva să afle! cum e ea simțitoare!...

Tipătescu: Ce! a cutezat? mizerabilul! (*Se ridică turburat.*)

Trahanache (*oprindu-l*): Stăi, să vezi! „... că de, damele – zice – nu înțeleg totdeauna meritele și calitățile morale ale bărbatului și respectul carevasăzică, ce trebuie să-i poarte...“ În sfârșit (*Tipătescu fierbe*), ce s-o mai lungesc degeaba! După ce-i pui piciorul în prag și-i zic: „Ia ascultă, stimabile, ai puținică răbdare: documentul!“ vede mișelul că n-are încotro, și-mi scoate o scrisorică... Ghici a cui și cătră cine?

Tipătescu (*de abia stăpânindu-și emoția*): A cui? a cui, nene Zahario?

Trahanache: Stăi să vezi. (*Răspicat și răsând*;) A ta cătră nevastă-mea, cătră Joița! scrisoare de amor în toată regula... Ai? ce zici d-ta de asta?

Tipătescu (*turburat rău*): Nu se poate, nu se poate!

Trahanache: Am citit-o de zece ori poate: o știu pe dinafară! ascultă: „Scumpa mea Zoe, venerabilul (adică eu) merge deseară la întrunire (întrunirea de alaltăieri-seara). Eu (adică tu) trebuie să stau acasă pentru că aștept depeși de la București, la care trebuie să răspunz pe dată; poate chiar să mă cheme ministrul la telegraf. Nu mă aștepta, prin urmare, și vino tu (adică nevăsta-mea, Joița), la cocoșelul tău (adică tu), care te adoră, ca totdeauna, și te sărută de o mie de ori, Fănică...“ (*Privește lung pe Tipătescu, care e în culmea agitației.*)

Tipătescu (*plimbându-se înfuriat*): Nu se poate! O să-i rup oasele mizerabilului!... Nu se poate!

Trahanache (*placid*): Firește că nu se poate; dar ți-ai fi închipuit așa mișelie... (*Cu candoare*;) Bine, frate, înțeleg plastografie, până unde se poate, dar până aici nu înțeleg... Ei,

Fănică, să vezi imitație de scrisoare! să zici și tu că e a ta, dar să juri, nu altceva, să juri!
(*Oprindu-se și privind pe Tipătescu, care se plimbă cu pumnii încleștați; cu mirare și ciudă.*)
Uită-te la el cum se turbură! Lasă, omule, zi-i mișel, și pace! Ce te aprinzi așa? Așa e lumea, n-ai ce-i face, n-avem s-o schimbăm noi. Cine-și poate închipui până unde poate merge mișelia omului!

Tipătescu (*același joc*): Mizerabilul!

Trahanache: Măi omule, ai puținică răbdare, zi-i ce i-am zis eu: „Ești tare, stimabile, la machiaverlicuri, tare, n-am ce să zic; dar nu ți-ai găsit omul...” Ei, dacă a văzut că nu i se trece cu mine, știi la ce-a ajuns? Mi-a spus că, dacă nu dau eu importanță lucrului, o să-i dea publicul, pentru că scrisoarea o să se publice duminică la gazetă și o să fie pusă în cercevea, ca s-o vază oricine-o pofti.

Tipătescu (*turburat*): Îl împușc! îi dau foc! trebuie să mi-l aducă aci numaidecât, viu ori mort, cu scrisoarea. (*Se repede în fund.*) Ghiță! Ghiță! Să vie polițaiul!

Trahanache (*după el până în fund*): Ai puținică... (*întorcându-se singur în scenă:*) E iute! n-are cumpăt. Aminteri bun băiat, deștept, cu carte, dar iute, nu face pentru un prefect. Într-o societate fără moral și fără prințip... trebuie să ai și puținică diplomație!

Tipătescu (*întorcându-se din fund*): Infamul! Canalia!

Trahanache: Ei, astâmpără-te, omule, și las' odată mofturile, avem lucruri mai serioase de vorbit. Deseară e întrunire. S-a hotărât? Punem candidatura lui Fafuridi? Ce facem? Deseară, am aflat că dăscălimea cu Cațavencu și cu toți ai lor vor să facă scandal. Trebuie să-i spunem lui Ghiță să îngrijească. Mișelul de Cațavencu o să ia deseară cuvântul ca să ne combată...

Tipătescu (*fierbând mereu*): Nu te teme, nene Zahario, deseară d. Cațavencu nu o să fie la întrunire, o să fie în altă parte – la păstrare.

Trahanache: 'Aide, mergi la dejun?

Tipătescu: Nu, neică Zahario, mulțumim, am treabă. Du-te dumneata singur; sărutări de mâini coanii Joițichii.

Trahanache: Bine, dar la prânz desigur. Deseară eu mă duc la întrunire, trebuie să stai cu Joița, i-e urât singură. După întrunire avem preferanță⁴⁰...

Tipătescu (*amețit*): Da, neică Zahario.

Trahanache: La revedere, Fănică.

Tipătescu: La revedere, neică Zahario...

Trahanache (*mergând spre ușe, condus de Tipătescu*): Și nu te mai turbura, neică, pentru fitece mișelie. Nu vezi tu cum e lumea noastră? Într-o societate fără moral și fără prințip, nu merge s-o iei cu iuțeală, trebuie să ai (*cu fineță*) puținică răbdare... (*Iese în fund.*)

SCENA V

Tipătescu, apoi Zoe

Tipătescu (*vine amețit și-mpleticindu-se din fund și cade pe un scaun cu capul în mâini*): Ce să fac? Ce să fac? și nu mai vine Ghiță!...

Zoe (*ieșind din dreapta misterios și coborând repede lângă el*): Fănică! Fănică!

Tipătescu (*ridicându-se iute*): Zoe!... Știi?

Zoe (*dezolată*): Știu! Sunt nenorocită, Fănică. Știu... am fost dincolo în odaie, am intrat pe scărișica din dos... Am venit numaidecât după Zaharia. N-am avut curaj să dau ochii cu el, măcar că nu crede... Am auzit tot, tot, tot. Sunt nenorocită, Fănică... Când a plecat Ghiță, l-am chemat dincolo (*Tipătescu*] înțelege), i-am spus tot: numai el ne poate scăpa.

Tipătescu: De unde aflaseși?

Zoe: Eu am știut numaidecât după Zaharia... Uite! (*Îi dă o scrisoare. Scena aceasta se face*

cu multă nervozitate.)

Tipătescu (*citind*): „Stimabilă doamnă, la redacția noastră se află un document iscălit de amabilul nostru prefect și adresat d-voastre. Acest document vi s-ar putea ceda în schimbul unui sprijin pe lângă amabilul în cestiune. Binevoii dar a trece îndată pe la biroul nostru, spre a regula această afacere într-un chip mulțumitor pentru amândouă părțile...” (*Cu desperare:*) Cum? cum? când ai pierdut biletul, Zoe?

Zoe (*înecată*): Nu știu... alaltăieri-seara, când am plecat de la tine, îl aveam; când am ajuns acasă, nu știu dacă-l mai aveam; poate să fi scos batista pe drum și mi-a căzut scrisoarea: le aveam tot într-un buzunar!

Tipătescu: A! ce nenorocire!

Zoe: M-am dus la Cațavencu... de la el veneam acuma. Mi-a propus să-mi dea înapoi scrisoarea, cu condiție să-i asigurăm alegerea. Aminteri, publică scrisoarea poimâine...

Tipătescu (*în prada agitației*): Lupta este desperată. Vrea să ne omoare, trebuie să-l omorâm! ... Și nu mai vine Ghiță...

Zoe: Pe Ghiță l-am trimis eu la Cațavencu, să-i cumpere scrisoarea cu orice preț.

Tipătescu: Carevasăzică Ghiță e acolo?

Zoe: Desigur. (*Se aude zgomot.*)

Tipătescu: El trebuie să fie... (*Se răpede la ușa din fund, o deschide și se trage iute înapoi.*)

A! Ascunde-te... degrabă. (*O duce repede și ies amândoi prin stânga.*)

SCENA VI

Farfuridi, Brânzovenescu, intrând misterios din fund; apoi Tipătescu, din stânga

Brânzovenescu: Poate să nu fie tocmai așa; poate că e o manoperă... o manoperă grosolană, ca să intimideze pe câțiva nehotărâți...

Farfuridi (*cu intenție fină*): Pe venerabilul d. Trahanache l-am văzut intrând la Cațavencu, astăzi pe la zece, când mă duceam în târg... Eu, am n-am să-ntâlnesc pe cineva, la zece fix mă duc în târg...

Brânzovenescu: Ei!

Farfuridi: Pe respectabila madam Trahanache am văzut-o ieșind de la Cațavencu tot astăzi pe la unsprezece, când mă-ntorceam din târg... Eu, am n-am clienți acasă, la unsprezece fix mă-ntorc din târg...

Brânzovenescu: Nu-șteleg.

Farfuridi: Cum nu-ștelegi? la unsprezece fix...

Brânzovenescu: Nu, frate, nu-șteleg daraverile astea cu opoziția! tu ai văzut pe Trahanache întâi, pe urmă pe madam Trahanache, și eu adineaori am văzut pe polițaiul, pe Ghiță, intrând la Cațavencu...

Farfuridi (*cu intenție*): Ei?

BRANZOVENESCU (*cu îndoială*): Să fie trădare la mijloc? ai?

Farfuridi: Eu merg și mai departe și zic: trădare să fie, dacă o cer interesele partidului, dar s-o știm și noi!...

Brânzovenescu: Prefectul trebuie să ne dea cheia comediei ăștia... Iacătă-l...

Tipătescu (*venind din stânga turburat și dându-și aer silit de degajare*): Salutare, salutare, stimabile!

Brânzovenescu (*aparte*): E galben!

Farfuridi (*aparte*): Ce roșu s-a făcut. (*Tare:*) Salutare, salutare, onorabile...

Tipătescu (*oferindu-le locuri*): Ia poftiți, ia poftiți, mă rog.

Brânzovenescu: Mulțumim, mulțumim, stimabile, dar ne cam grăbim, sunt douăsprezece trecute.

Farfuridi: Și eu, am n-am înfățișare, la douăsprezece trecute fix mă duc la tribunal...

Brânzovenescu: Uite de ce e vorba, stimabile, să fim scurți... Prin târg... se spune...

Farfuridi: Adică, dă-mi voie, să fim expliciti; mie îmi place să pun punctele pe i... Se aude...

Brânzovenescu: Se aude... cum că partidul nostru dă la colegiul II⁴¹ ajutorul lui Cațavencu...

Tipătescu (*mișcat*): Care partid? Care Cațavencu?

Brânzovenescu: Cum care partid?

Farfuridi: Adică partidul nostru: madam Trahanache, dumneata, nenea Zaharia, noi și ai noștri... să ducem pe brațe pe d. Cațavencu.

Tipătescu: Și cine spune asta? (*Râde silit.*)

Brânzovenescu: Nu râde, stimabile, nu râde; a început să se vorbească...

Farfuridi: Și de!... ce să zicem! lumea are pentru ce să intre la bănuieli.

Brânzovenescu: D. Trahanache la vizită la d. Cațavencu...

Tipătescu: Ei?

Farfuridi: Madam Trahanache la vizită la d. Cațavencu...

Tipătescu: Ei?

Brânzovenescu: D. Ghiță polițaiul la vizită la d. Cațavencu...

Farfuridi: De unde și până unde?

Brânzovenescu: Noi, ce să zicem – ne temem de ce spune lumea...

Tipătescu (*nervos*): Ei, ce spune lumea?

Farfuridi: Vrei să vorbesc curat și deslușit, stimabile? Ne temem de trădare... Na!

Tipătescu (*după ce s-a întors când la unul, când la altul, supărat cătră Farfuridi*): Amice, dle Farfuride, nu ți se pare d-tale că te faci mai catolic decât Papa?

Farfuridi (*hotărât*): Da, când e vorba de prințipuri, stimabile, da, mă fac, adică nu, nu mă fac, sunt când e vorba de asta, sunt mai catolic decât Papa...

Tipătescu (*supărat*): Domnilor, nu primesc acasă la mine astfel de observații, pe care, dați-mi voie să vă spui, le consider ca niște insulte...

Farfuridi: Să nu ne iuțim, stimabile...

Tipătescu: Cum să nu mă iuțesc, onorabile? D-voastră veniți la mine acasă, la mine, care mi-am sacrificat cariera și am rămas între d-voastră, ca să vă organizez partidul – căci fără mine, trebuie să mărturișiți, că d-voastră n-ați fi putut niciodată să fiți un partid – d-voastră veniți la mine acasă să mă numiți pe față trădător... A! asta nu pot să v-o permit...

Brânzovenescu (*scoțând o hârtie din buzunar*): Mă rog, iată ce se împarte prin târg, din partea lui d. Cațavencu... E tipărit, stimabile!

Tipătescu (*mișcat, îi smulge hârtia*): Tipărit?

Farfuridi (*smulgându-i-o el*): Da, tipărit, dă-mi voie... (*Citește:*) „Dăm ca pozitivă știrea cum că desigur candidatura amicului nostru politic d. Cațavencu, președintele grupului independent, este pusă la adăpost de orice lovituri din partea administrației. *Din contra*, avem cuvinte puternice pentru a crede că atât bătrânul și venerabilul d. Trahanache, președintele Comitetului electoral, cât și *junele* și *onorabilul* nostru prefect ar fi convinși în fine că în împrejurările prin care trece țara, județul nostru nu poate fi mai bine reprezentat decât de un bărbat independent ca amicul nostru d. Ca-ța-ven-cu... D. Cațavencu va lua cuvântul la întrunirea de deseară... Comitetul grupului independent.“ (*Vorbit:*)... Aud?

Tipătescu (*aparte*): Nu mai rămâne nicio clipă de pierdut. (*Tare:*) Domnilor, vă rog, niște

afaceri importante mă cheamă numaidecât la telegraf... Mă scuzați... dar... (*Merge la o masă și trage clopoșelul, apoi iese în fund.*)

Brânzovenescu: Așa scurt?

Farfuridi: Adică, cum am zice, poftiți pe ușe afară... Bine!

Tipătescu (*apare în fund cu un fecior*): Unde e Ghiță?

Feciorul: L-am căutat în tot târgul, coane Fănică, nu e. (*Vorbesc încet în fund.*)

Brânzovenescu (*care a vorbit încet cu Farfuridi*): 'Aide la Trahanache... Aici am aflat tot... 'Aide...

Farfuridi: Brânzovenescule, mi-e frică de trădare... Câte ceasuri sunt?

Brânzovenescu: Douăsprezece trecute...

Farfuridi: Douăsprezece trecute?... Eu, la douăsprezece trecute fix...

Tipătescu (*coborând între ei*): Astfel dar, d-lor...

Brânzovenescu: Ne ducem, ne ducem, stimabile, nu voim să facem deranj...

Farfuridi (*grav*): Ne ducem, dar gândește-te, stimabile, că suntem membrii aceleiași partid... Cum ziceam adineaori amicului Brânzovenescu: trădare să fie (*cu oarecare emoție*), dacă o cer interesele partidului, dar s-o știm și noi... De aceea eu totdeauna am repetat cu străbunii noștri, cu Mihai Bravul și Ștefan cel Mare: iubesc trădarea (*cu intenție*), dar urâsc pe trădători... (*Schimbând tonul, cu dezinvoltură:*) Salutare, salutare, stimabile!...

Brânzovenescu (*asemenea*): Salutare!...

Tipătescu (*închizând ușa după ei, grozav de plictisit*): A! (*Coboară.*)

SCENA VII

Tipătescu, Zoe, apoi Cetățeanul Turmentat

Zoe (*ieșind din stânga repede*): S-a dus?... Ai văzut, Fănică? Ai auzit? Și Ghiță nu mai vine... Fănică, Fănică, ne amenință o nenorocire grozavă...

Tipătescu: Taci! vine cineva. E Ghiță desigur. (*Se repede la ușa din fund, prin care apare Cetățeanul turmentat.*)

Cetățeanul (*șovăind*): Sluga! (*În tot jocul sughite și șovăie.*)

Zoe: Cine e ăsta?

Tipătescu: Ce poftești d-ta?

Cetățeanul: Eu?... (*Sughite.*) Eu sunt alegător...

Tipătescu (*nervos*): Cum te cheamă?

Cetățeanul: Cum mă cheamă? Ce trebuie să spui cum mă cheamă... vorba e, sunt alegător? (*Șovăie.*)

Zoe: E turmentat?

Tipătescu: Dracul să-l ia! nu e nimeni afară; lasă să-mi intre aici toți nebunii, toți bețivii... 'Aide, ieși!

Cetățeanul: Nu sunt turmentat... (*zâmbind*) coană Joițico... Las' că ne cunoaștem. Mă cunoaște conul Zaharia de la 11 februarie⁴²... Nu e vorba, ținem la d. Nae Cațavencu... e din Soțietate... dar vorba e, eu alegător... eu (*sughite*) apropitar, eu pentru cine votez? (*sughite*) D-ai-a am venit. (*Șovăie.*)

Zoe: Trimite-l, Fănică, dă-i drumul... e amețit de tot...

Tipătescu (*luându-l cu binișorul*): Fii bun, cetățene, du-te. Aldată mai vorbim.

Cetățeanul: Dar ce să vorbim aldată?

Zoe: A!

Cetățeanul: Acu ce treabă avem?... Nu vă uitați la mine că sunt așa de... Am făcut-o de

oaie de tot. Să vezi d-ta cum de a devenit la băutură... (*sughite*) că a fost lată de tot...

Tipătescu (*necăjit*): Fii bun, omule, și-nțelege. (*Vrea să-l apuce.*)

Cetățeanul: Eu am găsit (*sughite*) o scrisoare...

Tipătescu și Zoe: O scrisoare!

Cetățeanul: Da. (*Cătră Tip[ătescu]*;) A d-tale cătră coana Joițica... Am găsit-o alaltăieri-seara pe drum, când ieșeam de la întrunire... Fă-ți idee (*sughită*), de alaltăieri-seara până azi-dimineață s-o duci într-un chef!...

Tipătescu (*repezindu-se și apucându-l cu amândouă mâinile de gât*): Miserabile!

Cetățeanul: Nu mă zgudui (*sughite*), că ameteșc...

Zoe: Lasă-l, Fănică, să vedem...

Cetățeanul: Lăsați-mă să vedeți. Când am găsit-o, de curiozitate am deschis-o și m-am dus sub un felinar, s-o citesc. N-apucasem s-o isprăvesc bine... și haț! pe la spate, d. Cațavencu dă să mi-o ia.

Tipătescu: Și (*desperat*) ți-a luat-o?

Zoe (*același joc*): Ți-a luat-o?

Cetățeanul: Aș! Am băgat-o în buzunar. Zice d. Nae: „Așa? faci parte din Soțietatea noastră și primești scrisori de la prefectul, cetățene, bravos!“ Zic (*sughite*): „Aș! de la prefectul!“ Zice: „I-am cunoscut slova... Ia arată-mi-o.“ – „Doamne păzește!“ Ba că dă-mi-o, ba că nu ți-o dau, din vorbă-n vorbă, tura-vura, ne-am abătut pe la o țică... una-două-trei... pe urmă dă-i cu bere, dă-i cu vin, dă-i cu vin, dă-i cu bere... A făcut cinste d. Nae... l-am băut... oo! l-am băut!

Zoe: Dar scrisoarea?

Tipătescu: Scrisoarea (*se repede la el strigând*), unde e scrisoarea?

Cetățeanul: Nu striga (*sughite*), că ameteșc!... O am la mine scrisoarea. (*Amândoi îl ascultă și-l privesc cu îndoială și nerăbdare nervoasă.*) Da.

Zoe și Tipătescu: S-ar putea!

Cetățeanul: Da... o am la mine. (*Căutându-se prin buzunare.*) Ehe! d. Nae zicea că-mi dă zece poli pe ea; zic: nu trebuie, onorabile, parale... slava Domnului... apropitar sunt (*sughite*), alegător... (*Sughite și se caută mereu.*) Vorba e... eu (*sughite*), eu pentru cine votez? (*Se oprește din căutat și cu simplitate:*) Am pierdut-o! (*Se mai caută, apoi cu hotărâre:*) Am pierdut-o!

Tipătescu: A!

Zoe: Ți-a furat-o Cațavencu!

Cetățeanul: Adică d. Nae. Se prea poate... că am și dormit... Vezi d-ta (*Zoe și Tipătescu își frâng mâinile*), fă-ți idee... dă-i cu bere... dă-i cu vin... dă-i cu vin... dă-i cu...

Tipătescu (*apucându-l și zguduindu-l*): Miserabile! Ce ai făcut?

Cetățeanul (*căzând pe un scaun*): Nu mă zgudui!

SCENA VIII

Aceiași, Ghiță Pristanda

Pristanda (*intră gâfâind într-un suflet, prin fund*): Coane Fănică! Coană Joițico!

Tipătescu și Zoe: Ghiță!

Pristanda: Vine! vine conul Zaharia!

Cetățeanul (*pufnind*): Conul Zaharia? nu mai spune (*sughite*), că ameteșc...

Tipătescu (*lui Pristanda, arătând pe Cetățeanul turmentat*): Ia-l pe nenorocitul ăsta, și...

Zoe: Și dă-i drumul prin dos, pe scara a mică.

Pristanda (*ridicând pe Cetățeanul turmentat*): 'Aide, cetățene! (*Îl împinge spre dreapta.*)

Cetățeanul: Nu mă-mpinge (*sughite*), că ameteșc.

Pristanda (*același joc*): 'Aide!

Cetățeanul: Vorba e... eu pentru cine votez?...

Pristanda: 'Aide!

Cetățeanul: Nu mă-mpinge (*sughite*), că ameteșc. (*Iese, împins de Pristanda.*)

SCENA IX

Zoe, Tipătescu, apoi Ghiță Pristanda și Trahanache

Tipătescu (*răpede Zoi*): De Zaharia nu avem teamă: știe tot, dar nu crede nimica... N-ai auzit?

Zoe: Fănică! Fănică! (*Ghiță intră din dreapta.*) Ce-ai făcut, Ghiță? Ai fost la Cațavencu?

Pristanda: Am fost, coană Joițico... Se lasă greu, greu de tot: ori o mie de poli, ori deputăția...

Tipătescu: Trebuie să punem mâna pe el. (*Hotărât.*) Du-te, Ghiță, ia jandarmi... viu ori mort trebuie să mi-l aduci la poliție, acuma într-un moment...

Zoe: Fănică!...

Tipătescu: Du-te.

Pristanda: Ascult! (*Vrea să pornească spre fund, în momentul acesta intră Trahanache cu aerul triumfător.*)

Trahanache: L-am prins cu alta mai boacănă!

Zoe (*începând să se jelească și căzându-i ca leșinată în brațe*): Nene, nene!

Trahanache: Joițico! (*Cătră Tip[ătescu].*) A aflat?

Tipătescu: Știe tot!

Trahanache (*îngrijind-o, după ce a pus-o cu ajutorul lui Pristanda pe fotoliu*): Bine, omule, nu ți-am zis să nu-i spui? o știam eu cât e de simțitoare! Iacă vezi! (*Toți o îngrijesc.*) Ei! Ți-am spus că l-am prins pe onorabilul cu alta mai boacănă... Ghiță, iute un pahar cu apă. (*Ghiță iese în stânga.*)

Tipătescu (*bătând în palmele Zoi*): Care onorabil?

Trahanache (*același joc*): Ei, ai puținică răbdare... Cațavencu, de...

Tipătescu: Cu ce alta?

Trahanache (*bătând cu putere în palmele Joițichii*): Cu altă plastografie... Ce plastograf!

Pristanda (*care a venit cu paharul cu apă*): Curat plastograf!

Cortina cade

ACTUL II

Același salon

SCENA I

Trahanache, Farfuridi și Brânzovenescu stau împrejurul unei mese rotunde, studiind listele electorale; fiecare are câte un creion colorat în mână

Brânzovenescu: Șaizeci și nouă cu roșu, buni... unsprezece cu albastru... ai lor...

Farfuridi: Doisprezece...

Trahanache: Ai puținică răbdare... unu, doi, cincii, ... șapte... zece... unsprezece.

Farfuridi: Doisprezece...

Trahanache: Cu Ienache Siripeanu.
Brânzovenescu: Nici nu mai are drept de vot, de când și-a măritat fata... Nu i-a dat casele de zestre? Ei? Dacă votează, merge la pușcărie onorabilul.
Trahanache: Ai puținică răbdare... Da' dacă-i putem aduce să voteze cu noi?
Farfuridi: Altă vorbă... Să voteze cu noi, e ușor; are procesul cu epitropia bisericii, săptămâna viitoare... dar să voteze cu noi? Adică cum să voteze cu noi? ...
Brânzovenescu: Adică cum să voteze cu noi?
Trahanache: Nu pricepi, neică Zahario, vorba noastră? Adică „noi“, partidul nostru, pentru cine votăm noi, pentru cine lucrăm noi? Noi încă nu știm...
Trahanache: Mă rog, aveți puținică...
Farfuridi: Nu știm...
Trahanache: Mă rog, aveți...
Farfuridi: Ba eu merg și mai departe și zic, cum ziceam lui amicul meu Brânzovenescu: mă tem de trădare...
Trahanache: Cum de trădare?
Brânzovenescu: De aia noi astăzi am mirosit ceva cumva...
Farfuridi: Ceva cumva...
Trahanache: Ceva cumva?
Brânzovenescu: Dacă e ceva la mijloc...
Farfuridi: Ceva la mijloc...
Trahanache: Ceva la mijloc?
Farfuridi: Da, așa, dacă e trădare, adică dacă o cer interesele partidului, fie!
Brânzovenescu: Dar cel puțin s-o știm și noi!
(Trahanache vrea să-i întrerupă, fără să izbutească.)

Farfuridi: Pentru că eu am zis-o cu străbunii noștri, cu Mircea cel Bătrân și cu Vlad Țepeș, neică Zahario: îmi place trădarea, dar...
Trahanache: Mă rog, ai puținică...
Brânzovenescu: Ce răbdare, neică Zahario! Nu mai e vreme de așa lucru... Astă-seară e întrunire?
Farfuridi: Mâine începe alegerea?
Trahanache: Da...
Farfuridi: Ei! pentru cine votăm?
Brânzovenescu: Pentru cine votăm?
Trahanache: Aveți puținică răbdare! Pentru cine ați mai votat și până acuma!
Brânzovenescu: Nu înțeleg.
Farfuridi: Nici eu.
Trahanache: Mă rog, ia să ne tălmăcim noi puțințel...
Farfuridi: Să ne tălmăcim, da, să ne tălmăcim, asta o cerem și noi.
Trahanache: Ce sunteți d-voastră, mă rog? Vagabonți de pe uliță? nu... Zavragii? nu... Căuzași? nu... D-voastră, adică noi, suntem cetățeni, domnule, suntem onorabili... Mai ales noi trei suntem stâlpii puterii: proprietari, membrii Comitetului permanent, ai Comitetului electoral, ai Comitetului școlar, ai Comitetului pentru statuia lui Traian, ai Comițiului agricol și ețetera. Noi votăm pentru candidatul pe care-l pune pe tapet partidul întreg... pentru că de la partidul întreg atârnă binele țării și de la binele țării atârnă binele nostru...
Brânzovenescu: Așa e...
Farfuridi: Așa e, dar...

Trahanache: Dar ce? Numele candidatului poate să fie al meu, al d-tale, ori al d-sale, după cum cer enteresurile partidului. Din moment în moment așteptăm să-l știm... Prefectul trebuie să vie; nu-l așteptăm să vie de la telegraf? Ei? Nu bate telegraful? Bate; ce treabă alta are? Poate că acumă când noi vorbim, poate să fi sosit numele... pe sârmă, stimabile... Da, pe sârmă, ce crezi d-ta?

Farfuridi: Toate bune și frumoase cum le tălmăcești d-ta, neică Zahario, dar nouă... nouă ni e frică de trădare...

Brânzovenescu: Nu din partea d-tale...

Farfuridi: Nu din a d-tale...

Trahanache: Da' din a cui?

Farfuridi: Din a cui, din a cui? știi d-ta din a cui...

Trahanache: Să n-am parte de Joița, dacă știi.

Brânzovenescu: Ei, stimabile, prea te faci chinez, dă-mi voie...

Farfuridi: Știi ce, venerabile neică Zahario, ia să dăm noi mai bine cărțile pe față.

Trahanache: Dă-le, neică, să vedem.

Farfuridi: Ți-am spus că mi-e frică de trădare... Ei?

Brânzovenescu: Ei?

Trahanache: Ei?

Farfuridi: Ei? ni-e frică din partea amicului.

Trahanache: Care amic?

Brânzovenescu: Care amic, care amic? Știi d-ta...

Trahanache: Să n-am parte de Joița, dacă știi.

Farfuridi: Iar te faci chinez...

Trahanache: Zău nu...

Farfuridi: Din partea amicului... Fănică...

Trahanache (*surprins*): Ce?

Brânzovenescu: Din partea prefectului.

Trahanache (*încruntat*): Cum?

Farfuridi (*scurt*): Nouă ni-e frică... de! că-și dă coatele cu Cațavencu...

Trahanache (*urmează jocul crescendo*): Cu Cațavencu?

Farfuridi: Cu moftologul...

Brânzovenescu: Cu nifilistul...

Trahanache (*de-abia stăpânindu-și indignarea*): Cu Cațavencu? trădare? Fănică trădător!
Ei, bravos! Ei! asta mi-a plăcut! Ei! nu m-așteptam! Ei! ne-am procopsit!

Farfuridi: De! noi...

Brânzovenescu: Ce ne-am zis?

Trahanache (*biruit din ce în ce mai mult de indignare*): Ai puținică răbdare, stimabile. Nu dau voie nimănu să-și permită, mă-nțelegi, să bănuiască măcar cătuși de puțin pe Fănică. Pentru mine, stimabile, mă-nțelegi, să vie cineva să-mi bănuiască nevasta, pe Joița...

Brânzovenescu: Pe coana Joița, onorabile...

Farfuridi: Îmi pare rău, neică Zahario, noi nu...

Trahanache (*și mai indignat*): Ai puținică răbdare... zic: pentru mine să vie cineva să bănuiască pe Joița, ori pe amicul Fănică, totuna e... E un om cu care nu trăiesc de ieri, de alaltăieri, trăiesc de opt ani, o jumătate de an după ce m-am însurat a doua oară. De opt ani trăim împreună ca frații, și nici un minut n-am găsit la omul ăsta măcar atâtica rău... Credeți d-voastră că ar fi rămas el prefect aici și nu s-ar fi dus director la București dacă nu stăruiam eu cu Joița... și la dreptul vorbind, Joița a stăruit mai mult...

Farfuridi: Ei! se-nțelege, damele sunt mai ambițioase...

Trahanache (*și mai indignat*): Ai puținică răbdare... Nu de ambiț că ni era prieten – pentru interesul partidului. Cine altul ar fi putut fi prefect al nostru?

Farfuridi: S-ar mai fi găsit poate.

Trahanache: Să-mi dai voie să nu te crez. Un om independent, care a făcut servicii partidului, județului, țării... și mie, ca amic, mi-a făcut și-mi face servicii, da!... și să veniți d-voastră, tot din partid (*cu un ton de muștrare aspră*), să bănuți că... să vă pronunțați cu astfel de cuvinte neparlemantare... Îmi pare rău...

Brânzovenescu: În sfârșit, noi...

Trahanache: Ai puținică răbdare. Îmi pare rău... (*Indignat rău de tot:*) Carevasăzică unde nu înțelegeți d-voastră politica, hop! numaidecât trădare! Ne-am procopsit! Ce soțietate! Adevărat, bine zice fiu-meu de la facultate: unde nu e moral, acolo e corupție și o soțietate fără prințipuri, va să zică că nu le are (*În culmea indignării:*) Trădare! Bravos! Fănică trădător! Frumos! (*Pleacă.*) Salutare! salutare, stimabile! (*Iese foarte turburat prin fund.*)

SCENA II

Farfuridi, Brânzovenescu stau un minut, privind unul pe altul

Farfuridi: Ei!... ți-a plăcut venerabilul?

Brânzovenescu: E tare... tare de tot... Solid bărbat! Nu-i dăm de rostul secretului. Trebuie să mai așteptăm.

Farfuridi: Să mai așteptăm? Până când să mai așteptăm?... Deseară, la sfârșitul întrunirii, parcă-l văd pe venerabilul că se scoală și trage clopoțelul: „Stimabililor, aveți puținică răbdare: Candidatul Comitetului nostru este onor. d. Nae Cațavencu...”

Brânzovenescu: Moftologul!

Farfuridi: Nifilistul! Și bravo-n sus, și bravo-n jos, și mâine și poimâine, nenea Ghiță polițaiul aleargă până-i iese limba de un cot și ți-l toarnă pe d. Cațavencu, care ne-a înjurat și ne-a batjocorit de atâta vreme pe toate tonurile, deputat de colegiul II... Și noi... să stăm cu mâinile în sân?... peste poate!...

Brânzovenescu: Ce-o să facem? Te joci cu puterea?

Farfuridi: Ce să fac?... Batem o depeșă la București, la Comitetul Central, la minister, la gazete, scurt și cuprinzător (*bătând cu pumnul drept în palma stângă, ca un telegrafist pe aparatul lui, sacadat, tot textul-proiect al depeșii*): „Trădare! Prefectul și oamenii lui trădează partidul pentru nifilistul Cațavencu, pe care vor să-l aleagă la colegiul II... trădare! trădare! de trei ori trădare!”

Brânzovenescu (*scurt*): E tare! prea tare! n-o iscălesc.

Farfuridi (*cu tărie, impunător*): Trebuie să ai curaj, ca mine! trebuie s-o iscălești: o dăm anonimă!

Brânzovenescu: Așa da, o iscălesc!

Farfuridi: O iscălim: „Mai mulți membri ai partidului...”

Brânzovenescu: Da' dacă ne cunoaște slova la telegraf?

Farfuridi: Punem pe altcineva s-o scrie.

Brânzovenescu: Pe cine?

Farfuridi: Trebuie să găsim pe cineva să ni-o dea la telegraf! 'Aide, Brânzovenescule.

Brânzovenescu: Numai să nu pășim ceva.

Farfuridi (*impunător*): Trebuie să ai curaj: anonimă. Câte ceasuri sunt?

Brânzovenescu: Cinci.

Farfuridi: 'Aide degrab', între cinci și șase fix se-nchide telegraful... (*Ies cu grabă.*)

SCENA III

Pristanda (*singur, intră prin dreapta, e puțin mișcat*): O făcurăm și p-asta... și tot degeaba. Am pus mâna pe d. Cațavencu... Când am asmuțit băieții de l-am umflat, striga cât putea: „Protestez în numele Constituției! Asta e violare de domiciliu!“ Zic: „Curat violare de domiciliu! da' umflați-l!“ Și l-au umflat. L-am turnat la hârdăul lui Petrache. M-am întors cu birja acasă la el, am căutat prin toate colțișoarele, am ridicat dușumelele, am destupat urloaietele sobii, am scobit crăpăturile zidului: peste puțină să dau de scrisoare. M-am întors la poliție, l-am scotocit prin buzunare, peste tot: nu e și nu e. L-am amenințat că am poruncă de la conul Fănică să-l chinuiesc ca pe hoții de cai... degeaba! nu spune decât numai și numai coanii Joițichii. O caut și nu o găsesc; acasă nu-i, aici nu e... A, iacăt-o... Coană Joițico!

SCENA IV

Pristanda și Zoe

Zoe (*venind repede din fund*): Ghiță, bine că te găsesc.

Pristanda: Și eu vă căutam, coană Joițico...

Zoe: Ghiță, Ghiță, ce-am aflat? ce ați făcut? Ați înnebunit? Adineaori, când ieșeam de-acasă, am aflat de la doctorul că te-ai dus cu jandarmii, ai călcat casa lui Cațavencu, l-ai luat pe sus și l-ai dus la poliție, la arest! Cum ai făcut asta?

Pristanda: Ordin verbal de la conul Fănică.

Zoe: Unde e Fănică?

Pristanda: Nu știu, îl caut și eu.

Zoe: Și pentru ce l-ați arestat pe Cațavencu?

Pristanda: Pentru ca să-i apucăm scrisoarea.

Zoe: Și ai apucat-o?

Pristanda: Nu, coană Joițico, după cât am căutat și pe la dânsul, și la el acasă, scrisoarea este ascunsă altundeva.

Zoe: Ghiță, m-ați nenorocit! Scrisoarea o să fie publicată mâine și ați făcut și scandal degeaba. Dăscălimea o să urmeze înainte cu gazeta și în lipsa lui... Ce-o să zică la București guvernul când o afla că ați violat domiciliul lui Cațavencu și l-ați arestat în ajunul alegerilor, după ce guvernul era asigurat că toate au să se petreacă cu bine și cu liniște?... Cum o să mai poată rămâne Fănică prefect?

Pristanda: Coană Joițico, am uitat să vă spui: după câte făgăduieli și amenințări i-am făcut lui Cațavencu, mi-a răspuns că în zadar mai stăruiesc și că la urma urmelor nici nu mai vrea să stea de vorbă cu nimini, dar cu nimini, decât numai cu d-voastră.

Zoe: Cu mine?... Du-te, Ghiță, du-te degrabă, dă-i drumul și roagă-l din partea mea să poftească aici... Îl aștept...

Pristanda: Numai dacă conul Fănică...

Zoe: Dacă ții la tine, dacă ții la familia ta, Ghiță...

Pristanda: Cum să nu ții, coană Joițico? unsprece suflete!

Zoe: Du-te degrabă, într-un suflet, și nu vii fără Cațavencu. Poartă-te bine cu el. Ia o birjă și vino-ntr-o clipă.

Pristanda: Ascult!

Zoe: Ai venit?

Pristanda: M-am dus!...

SCENA V

Zoe (*singură, agitată, scoate gazeta și citește*): „În numărul de mâine al foii noastre vom reproduce o interesantă scrisoare sentimentală a unui înalt personaj din localitate către o damă de mare influență. Originalul va sta de mâine la dispoziția curioșilor, în biroul nostru de redacție. Atât pentru astăzi. *A bon entendeur, salut! ...43*“ Ce mai e de făcut?... (*Se plimbă agitată, apoi se oprește ca în fața unei inspirații.*) Trebuie să alegem pe Cațavencu. Nu mai încape vorbă, nu mai e vreme de stat la gânduri. Cu un mișel ca el, când ne ține la mână așa de bine, lupta ar fi o copilărie, o nebunie... Fănică... trebuie să se învoiască... trebuie... Ei! ș-apoi mai la urmă Cațavencu poate fi tot așa de bun deputat ca oricare altul. Dar unde e Fănică? unde poate să fie?...

SCENA VI

Zoe și Tipătescu venind din fund

Tipătescu: Zoe! aici ești?

Zoe: Fănică!... te așteptam... Ce ai făcut? Ai arestat pe Cațavencu. Te-ai gândit bine la ce ai făcut? Cum ți-a venit să faci una ca asta? Pentru ce ai făcut-o?

Tipătescu (*nervos*): Pentru ce? pentru ce? Tu mă întrebi pentru ce? Pentru nerozia care ai făcut-o tu, pentru ca să evit nenorocirea pe care ai cauzat-o tu din neglijență. Se poate atâta distracție! atâta nebăgare de seamă! o scrisoare de amor s-o arunci în neștire într-un buzunar cu batista, și s-o pierzi ca și cum ai pierde o hârtie indiferentă, ca un afiș, după ce ai ieșit de la reprezentație... La atâta lipsă de judecată, să-ți spui drept, nu m-așteptam! Ce Dumnezeu! ești femeie în toată firea, nu mai ești copil. Atâta neglijență nu se pomenește nici în romane, nici într-o piesă de teatru.

Zoe: Judecă-mă, Fănică, judecă-mă... (*Plânge.*) Da, așa e ... am fost o copilă... am făcut o nerozie fără seamăn; dar acuma trebuie îndreptată. Fănică, dacă mă iubești, dacă ai ținut tu la mine măcar un moment în viața ta, scapă-mă... scapă-mă de rușine! Tu ești bărbat, nu-ți pasă! Pentru tine, afișarea intrigii noastre n-ar fi o nenorocire... dar pentru mine... Fănică, gândește-te... gândește-te. (*Plânge.*)

Tipătescu: Tocmai de-aia m-am asigurat de persoana lui Cațavencu...

Zoe: În zadar, Fănică; Cațavencu poate muri astăzi, mâine gazeta lui tot o să publice scrisoarea noastră. Dumnezeule! Cum or să-și smulgă toți gazeta, cum or să mă sfâșie, cum or să râză!... O săptămână, o lună, un an de zile, n-o să se mai vorbească decât de aventura asta... În orașelul ăsta, unde bărbații și femeile și copiii nu au altă petrecere decât bârfirea, fie chiar fără motiv... dar încă având motiv... și ce motiv, Fănică!... Ce vuiet! ce scandal! ce cronică infernală!... Și eu, Fănică, în timpul ăsta, ce să fac? Să mor? să mor dacă voiești... pentru că după asta nu o să mai pot trăi.

Tipătescu: Atunci, dacă nu e altă scăpare... Zoe! Zoe! mă iubești?...

Zoe: Te iubesc, dar scapă-mă.

Tipătescu: Să fugim împreună...

Zoe (*retrăgându-se*): Ești nebun? dar Zaharia? dar poziția ta? dar scandalul și mai mare care s-ar aprinde pe urmele noastre?...

Tipătescu (*descurajat*): Atunci nu ne mai rămâne nimica de făcut?

Zoe: Ba da!

Tipătescu: Ce?

Zoe: Să sprijinim candidatura lui Cațavencu!

Tipătescu (*sărind*): Peste putință!

Zoe: Să-l alegem!

Tipătescu: Niciodată.

Zoe: Trebuie.

Tipătescu: Odată cu capul! Te gândești la ce spui? iată pe ce depeșe am pus mâna adineaori, a adus-o la telegraf canalia care a găsit scrisoarea ta, bețivul de ieri. E o depeșe anonimă. Am oprit-o și am dat ordin la telegraf să nu mai expedieze nimica fără știrea mea; dar știu eu ce poate conține o depeșe cu cheie?... Iată: „Trădare! Prefectul și oamenii lui trădează partidul pentru nifilistul Cațavencu pe care vor să-l aleagă la colegiul II. Trădare, trădare, de trei ori trădare... Mai mulți membri ai partidului...” ...Orice s-ar întâmpla, nu se poate să sprijinim pe mizerabilul, nu, nu, nu!... Spune-mi, să căutăm, să găsim alt mijloc?

Zoe (*zdrobotă*): Alt mijloc nu văz... alt mijloc nu este.

Tipătescu: Atunci...

Zoe: Atunci... (*înecată*) lasă-mă, lasă-mă în nenorocire... Lasă-mă să mor de rușine... Omoară-mă pe mine, care te-am iubit, care am jertfit tot pentru tine... Iată unde m-ai adus! iată cât plăteau jurămintele tale! M-ai adus la moarte – pentru că (*hotărâtă*) mă omor – m-ai adus la moarte, și mă poți scăpa, și mă lași înainte de izbucnirea scandalului, astăzi, acuma, aici! să mor... (*Plânge.*)

Tipătescu: Zoe! Zoe!

Zoe: Lasă-mă... Dacă ambiția ta, dacă nimicurile tale politice le pui mai presus de rușinea mea, de viața mea, lasă-mă! Să mor! (*Plângând.*) Să mor cu siguranță că opt ani de zile m-ai amăgit în fiecare minută, că nu m-ai iubit niciodată... niciodată... niciodată...

Tipătescu: Zoe! să vedem, să ne mai gândim!

Zoe: Nu mai e vreme de gândit, Fănică! Fiecare minută care trece mă apropie de pieire... Trebuie să te hotărăști!

Tipătescu (*în luptă cu el însuși*): Să mă hotărâsc! să mă hotărâsc...

Zoe (*înecată*): Adineaori, în Lipscani, am aflat de arestarea lui Cațavencu. Am alergat ca o nebună la redacție. Iată ce foaie au scos comitetul lor. (*Îi dă foaia. Tipătescu o citește încet.*) Înțelegeți la ce trebuie să ne așteptăm după arestarea lui.

Tipătescu: Omul ăsta își joacă viața!

Zoe: Nu și-o joacă pe a lui, Fănică, o joacă pe a mea; pentru că încă o dată îți spui... din două una: ori tu mă iubești și eu trăiesc, și atunci lupta e peste puțină cu Cațavencu – trebuie să-mi cedezi; ori nu, și atuncia mor, și dacă mă lași să mor, după ce-oi muri poate să se-ntâmplesc orice... (*Zdrobotă.*) Sunt hotărâtă... (*Revenindu-i deodată toată energia:*) Da, sunt hotărâtă, dar nu voi să mor până nu voi fi luptat cu toate împrejurările (*cu energie crescândă*) și am să lupt! și cu tine am să lupt din toate puterile, cu tine, om ingrat și fără inimă! cu tine să lupt, pentru că acuma tu ești piedica a mai grea, care mă oprește să-mi capăt liniștea!... Da, sunt hotărâtă, și trebuie să biruiesc tot, și pe tine... așa de hotărâtă sunt, încât adineaori am poruncit lui Ghiță să meargă să dea drumul lui Cațavencu și să-l poftesc aici din partea mea...

Tipătescu: Femeie nebună! Ce ai făcut?

Zoe: Am făcut ce am crezut că trebuie să fac. Dacă tu nu vrei să sprijini pe Cațavencu, dacă tu nu vrei să-l alegi, ca să mă scapi – atunci eu, care voi să scap, îl sprijin eu, îl aleg eu...

Tipătescu: Cum?

Zoe: Da, îl aleg eu. Eu sunt pentru Cațavencu, bărbatul meu cu toate voturile lui trebuie să fie pentru Cațavencu. În sfârșit, cine luptă cu Cațavencu luptă cu mine... 'Aide, Fănică, luptă, zdrobește-mă, tu, care ziceai că mă iubești! Să vedem! (*Pleacă spre dreapta.*)

Tipătescu: Zoe!

Zoe: Lasă-mă! (*Iese.*)

Tipătescu (*urmărind-o*): Zoe! Zoe! (*Iese după ea. O clipă scena goală.*)

SCENA VII

Ghiță Pristanda și Cațavencu

Pristanda (*apărând în fund și făcând loc cu respect lui Cațavencu să treacă*): Poftiți, cocoane Nicule, poftiți... (*umilit*) și zău, să pardonați, în considerația misiei mele, care ordonă (*serios*) să fim scrofuloși la datorie. D-voastră știți mai bine ca mine... așa e polițaiul: tată să-ți fie – trebuie să-l ridici? Îl ridici! n-ai ce-i face: e misie. De aia (*foarte rugător*) mă rog să pardonați...

Cațavencu: Îmi pare rău, Ghiță, că mai stăruiești cu scuzele tale... Adică nu știm cum merge poliția? (*Sentențios.*) Într-un stat constituțional un polițai nu e nici mai mult, nici mai puțin decât un instrument!

Pristanda: Curat instrument!

Cațavencu: Nu brațul care lovește, voința care ordonă e de vină... Eu chiar am scris un articol în privința asta. Nu știi dacă l-ai citit.

Pristanda: Trebuie să-l fi citit, coane Nicule; eu gazeta d-voastră o citesc ca *Evangelia* totdeauna; ca să nu vă uitați la mine... adică pentru misie... (*misterios*) altele am eu în sufletul meu, dar de! n-ai ce-i face: famelie mare, renumerație după buget mică...

Cațavencu: Și în sfârșit, cum ar fi posibil martiriul, dacă n-ar exista călăul?

Pristanda: Curat, coane Nicule!

Cațavencu (*schimbând tonul*): Cetățene, nu uita condiția cu care am venit aici! Am venit în casa prefectului, nu voi însă să dau ochii cu el, nu mă pot așa de ieftin compromite. Am venit chemat de doamna Trahanache, pe dânsa voi s-o văz.

Pristanda: Mai e vorbă, coane Nicule, pe coana Joița, pe dumneei... conul Fănică nici nu e aicea... Poftiți, poftiți, ședeți, coane Nicule, mă duc să-i spui coanii Joițichii că ați venit... (*Vrea să plece.*)

Cațavencu: Poți să-i adaogi chiar că mă grăbesc să mă întorc în temnița unde m-a aruncat dizgrația dumneei.

Pristanda: Ascult. (*Aparte:*) Mare pișicher! Strașnic prefect ar fi ăsta! (*Iese aruncând priviri furișe de admirație către Cațavencu.*)

SCENA VIII

Cațavencu (*singur*): În sfârșit, capitulează! Se putea altfel?... Iubitul, scumpul, venerabilul nenea Zaharia (*râde*) parcă-l auz diseară proclamându-mă candidat al colegiului. Sărmanul Farfuridi!... (*Grav:*) Scopul scuză mijloacele, a zis nemuritorul Gambetta!⁴⁴... Amabilul Fănică trebuie să facă venin de moarte... atât mai bine pentru mine! Își pierde mințile, atât mai rău pentru el! Mă arestează, atât mai bine pentru mine! Coana Joița, mai cuminte ca toți, mă cheamă, și eu, politicos, iată-mă, gata să-i sărut mâna cu respect... Mă rog, n-ai ce-i face: mâna care-ți dă mandatul!... Dar... unde e coana Joița?... nu văz pe coana Joița... (*Se-ntoarce spre fund, apoi spre stânga, în fine spre dreapta. În momentul acesta apare Tipătescu în ușa din dreapta, unde stă un moment nemișcat. Gest de surpriză din partea lui Cațavencu. Aparte:*) Tipătescu! O preferam pe ea!

SCENA IX

Cațavencu, Tipătescu

Tipătescu (*a apărut în dreapta cu aerul încrunțat și pumnii încleștați, a stat în ușe, a mers*

apoi liniștit la ușa din fund, măsurând din ochi pe Cațavencu, și s-a oprit în fund un moment; aparte): Ține-mă, Doamne!

Cațavencu (*jenat*): Stimabile domn, scuzați-mă dacă v-ar părea că mă prezint la d-voastră astfel, într-un mod neregulat... Trebuie să vă spun că am fost adus aici din arest de polițaiul d-voastre, după ordinele... și nu m-așteptam să vă întâlnesc...

Tipătescu (*aparte*): Impertinent!

Cațavencu: Pentru că mi se spusese că eram chemat de... altfel nici nu aș fi venit... În fine, dacă sunt aici prizonier, rămâi... dacă sunt liber – și nu cer nimic mai mult – mă retrag îndată...

Tipătescu (*care a tot bătut din călcâi cu impaciwență, coboară încet, rar și cu dinții strânși*): Iubite și stimabile dle Cațavencu, nu înțeleg pentru ce între doi bărbați, cu oarecare pretenție de seriozitate, să mai încapă astfel de meșteșuguri și rafinării de maniere, astfel de tirade distilate, când situația lor e așa de limpede. Eu sunt un om cărui-a-i place să joace pe față... Să-mi dai voie să-ți spui ceva... Ia poftim, ia poftim, mă rog. (*Îi oferă un scaun, aparte:*) Să fiu cuminte. Ce bine că-i Zoe dincolo!

Cațavencu: Stimabile domn, d-tale îți place să joci pe față, primesc; mie-mi place să joc scurt, scurt. (*Gest de rețezare*) Situația noastră o putem dezlega numaidecât. (*Tipătescu îi oferă jețul, el îl respinge ușor.*) Mulțumesc!

Tipătescu (*același joc*): Ia poftim, mă rog, ia poftim!

Cațavencu (*același joc*): Mulțumesc!

Tipătescu (*privind țintă la Cațavencu și cu tonul mârâit*): Poftim de!...

Cațavencu (*care s-a retras puțin, cedează în sfârșit și cade pe fotoliu cam fără voie*): Mulțumesc.

Tipătescu: Așa. (*Șade aproape de el, Cațavencu se cam retrage. Tipătescu se îndeasă spre el. Cațavencu același joc, și iar.*) Astfel dar, onorabile domn, d-ta – prin ce mijloace nu-mi pasă! – posedezi o scrisoare a mea, care poate compromite onoarea unei familii...

Cațavencu (*gest:*) A!

Tipătescu: Mă iartă că te-am ofensat. Să fiu și mai scurt... Iată: d-ta ești un om practic, d-ta posedezi un lucru care-mi trebuie mie și știi cât îmi trebuie... Eu viu și-ți zic (*cu multă afabilitate*): mă rog, onorabile domn, ce-mi ceri d-ta în schimbul acelui lucru?

Cațavencu (*naiv*): Cum, nu știi?

Tipătescu (*asemenea*): Nu.

Cațavencu (*asemenea*): Nici măcar nu vă dă-n gând?

Tipătescu (*asemenea*): Nu... d-aia întreb...

Cațavencu: Stimabile domn (*cu dignitate*), un om politic...

Tipătescu (*cu pofidă*): Adică d-ta...

Cațavencu: Dă-mi voie... Un om politic trebuie, mai ales în niște împrejurări politice ca acelea prin care trece patria noastră, împrejurări de natură a hotărî o mișcare generală, mișcare ce, dacă vom lua în considerație trecutul oricărui stat constituțional, mai ales un stat tânăr ca al nostru...

Tipătescu (*impacientat, bătând din călcâi*): Mă rog, onorabile, încă o dată (*răspicat*):... ce-mi ceri d-ta în schimbul acelei scrisori? Scurt! scurt! (*Repetă gestul de rețezare al lui Cațavencu.*)

Cațavencu: Ei?... dacă este așa, dacă voiești scurt, iată: voi (*rugător*) să nu mă combați, ceva mai mult, să-mi sprijini candidatura...

Tipătescu (*vrând să izbucnească*): Candidatura d-tale! (*Stăpânindu-se:*) Onorabile domn, nu ți se pare că ceri prea mult?...

Cațavencu: Atuncea d-ta care mi-ai propus schimbul, care-mi faci întrebarea, trebuie să

răspunzi...

Tipătescu (*apropiindu-se și îndesându-se înspre Cațavencu, se repetă jocul de scenă de mai sus*): Ba zău, spune, nu ți se pare prea mult? Ai? Ce zici?

Cațavencu (*naiv*): Nu.

Tipătescu (*cu insinuare*): Dacă s-ar retrage Comitetul permanent și am rezerva un loc pentru preaiubitul d. Cațavencu?...

Cațavencu (*zâmbind și cu bonomie*): E un nimic, stimabile...

Tipătescu: Dacă în postul de avocat al statului s-ar numi același d. Cațavencu?...

Cațavencu (*asemenea*): E puțin, onorabile...

Tipătescu: Dacă în locul de primar, vacant acum, și în locul de episcop-efor la Sf. Nicolae s-ar numi tot nenea Cațavencu? Ai? (*Cațavencu surâde cu un gest de refuz.*) Și dacă și moșia Zăvoiul, din marginea orașului...

Cațavencu (*zâmbind asemenea*): Dă-mi voie, stimabile, un om politic trebuie, este dator, mai ales în împrejurări ca acelea prin care trece patria noastră, împrejurări de natură a hotărî o mișcare generală, mișcare (*mângâie și umflă cuvintele distilându-și tonul și accentul*), ce, dacă vom lua în considerație trecutul unui stat constituțional, mai ales un stat tânăr ca al nostru, de-abia ieșit din...

Tipătescu (*bătând impacientat din călcâi și întrerupându-l*): Ei! să lăsăm frazele, nene Cațavencule! Astea sunt bune pentru gură-cască... Eu sunt omul pe care d-ta să-l îmbeți cu apă rece?... Spune, unde să fie? bărbătește: ce vrei de la mine? (*Se ridică fierbând.*)

Cațavencu (*ridicându-se și el*): Ce vreau? ce vreau? Știi bine ce vreau. Vreau ce mi se cuvine după o luptă de atâta vreme; vreau ceea ce merit în orașul ăsta de gogomani, unde sunt cel d-întâi... între fruntașii politici... Vreau...

Tipătescu (*fierbând*): Ce vrei?

Cațavencu (*asemenea*): Vreau... mandatul de deputat, iată ce vreau: nimic altceva! nimic! nimic! (*După o pauză, cu insinuare caldă și crescândă*): Mi se cuvine!... Te rog!... Nu mă combate... Susține-mă... Alege-mă. Poimâine, în momentul când voi fi proclamat cu majoritatea cerută... în momentul acela vei avea scrisoarea (*cu multă căldură*)... pe onoarea mea!

Tipătescu (*aproape să izbucnească*): Pe onoarea ta? Și dacă nu pot să te aleg?...

Cațavencu: Poți!

Tipătescu (*pierzându-și cumpătul din ce în ce*): Și dacă nu voi? – zi că nu voi să te aleg?

Cațavencu (*îndârjit*): Trebuie să vrei.

Tipătescu (*d-abia mai stăpânindu-se*): Uți că nu e bine să te joci cu un om ca mine astfel. Nu! nu! nu voi să te aleg!

Cațavencu: Trebuie!

Tipătescu: Nu!

Cațavencu: Trebuie să vrei, dacă ții câtuși de puțin la onoarea...

Tipătescu (*izbucnind*): Mizerabile! (*Cațavencu face un pas înapoi.*) Canalie nerușinată! Nu știu ce mă ține să nu-ți zdrobesc capul... (*Se repede, ia un baston de lângă perete și se întoarce turbat către Cațavencu.*) Mișelule! trebuie să-mi dai aici scrisoarea, trebuie să-mi spui unde e scrisoarea... ori teucid ca pe un câine! (*Se repede năvală la el. Cațavencu ocolește masa și canapeaua, răstoarnă mobilele și se repede la fereastră, pe care o deschide de perete îmbrâncind-o în afară.*)

Cațavencu (*tremurând, strigă la fereastră în afară*): Ajutor! Săriți! Mă omoară vampirul! prefectul asasin! ajutor!

SCENA X

Aceiași, Zoe venind repede din dreapta

Zoe (*repezindu-se între Cațavencu și Tipătescu, rugătoare și foarte emoționată*): Domnule Cațavencu, domnule, pentru Dumnezeu! te rog, nu striga!... Fănică, ai înnebunit?... Domnule Cațavencu... mă rog...

Cațavencu (*emoționat și el*): Cum să nu strig, doamnă?

Tipătescu (*zdrobit de mișcare, ștergându-și fruntea și căzând pe un scaun la dreapta*): Mișel! mișel! mișel!

Zoe (*rugătoare*): Domnule Cațavencu, cer scuze eu pentru momentul de iuțea care l-a făcut pe Fănică să uite...

Cațavencu: Nu încap scuze, doamnă... trebuie să ies d-aici numaidecât: nu mai pot sta un moment într-o casă unde-mi este viața în primejdie!...

Zoe: Domnule Cațavencu, în sfârșit, d-ta ești un om cuminte, un om practic, d-tale îți este indiferent de la cine ți-ar veni aceea ce-ți trebuie așa de neapărat...

Cațavencu: Nu-nțeleg...

Zoe: Ai cerut, în schimbul scrisorii de care e vorba, mandatul de deputat. Ai jurat pe onoarea d-tale că poimăine, când ai fi proclamat, vei da scrisoarea aceluia ce te-ar face să fii ales... Ei! eu te aleg, eu și cu bărbatul meu; mie să-mi dai scrisoarea... Primești?...

Cațavencu (*ca lovit de o idee*): Primesc...

Zoe (*încet către Tipătescu, care stă cufundat în gânduri pe fotoliu*): Și înțelegi că atunci, când luptând cu tine, voi căpăta scrisoarea... tot... tot... Fănică, va fi isprăvit între noi. (*Tare:*) Suntem deplin înțeleși, domnule Cațavencu...

Cațavencu: Da, madam, pe deplin... dar... (*Îi face semn către Tipătescu.*)

Zoe (*stăruind lângă Tipătescu*): Fănică! Fănică! hotărăște-te! Poți fi tu dușmanul liniștii mele?... Spune! (*Rugându-l frumos:*) Fănică!...

Tipătescu (*nemaiputând lupta și sculându-se*): În sfârșit, dacă vrei tu... fie!... Întâmplă-se orice s-ar întâmpla... (*Cu hotărâre:*) Domnule Cațavencu, ești candidatul Zoi, ești candidatul lui nenea Zaharia... prin urmare și al meu! Poimăine ești deputat!...

Zoe (*triumfătoare*): A!

Cațavencu: Poimăine veți avea... (*Se aude zgomot afară, vocea lui Trahanache: „Ai puțintică răbdare!”*)

Zoe: Nenea!

Tipătescu: Zaharia!

Cațavencu: Venerabilul!

Tipătescu: Repede, ascundeți-vă amândoi... Nu trebuie să vă vază...

(*Zoe iese degrabă în stânga, Tipătescu cu Cațavencu la dreapta.*)

SCENA XI

Trahanache (*singur*): Nimeni?... și dobitocul de fecior mi-a spus că Fănică și Zoe sunt aici... (*Merge la ușa din dreapta și bate cu discreție.*) Nimeni! (*Asemenea în stânga.*) Nimeni! (*Vrea să plece prin fund, și ca și când și-ar aduce aminte ceva:*) A! era să uit! (*Șade la masa de scris, ia condei și hârtie și scrie, citind:*) „Dragă Fănică, te-am căutat! Mă întorc peste o jumătate de ceas. Trebuie să ne vedem înainte de întrunire. Așteaptă-mă negreșit; nu ieși: ai puțintică răbdare... Trahanache...” (*Pune scrisoarea la vedere pe masă.*) Acuma să dăm de căpătâiele firelor iubitului nostru d. Cațavencu. (*Iese prin fund repede. Un moment scena goală; apoi ușile din dreapta și din stânga se deschid binișor. Din stânga iese Zoe, din dreapta Tipătescu și*

Cațavencu.)

SCENA XII

Tipătescu, Cațavencu, Zoe, apoi cetățeanul turmentat

Tipătescu: Blestemată politică! un moment să n-ai pace! (*Merge la ușa din fund și o închide.*) Suntem în liniște... (*Lui Cațavencu.*) Eu merg la telegraf să-ți anunț la București candidatura... d-ta așteaptă acasă un cuvânt al meu... Deseară, la întrunire, fii cu tact... trebuie mult tact. (*Se aud în fund bătăi în ușe; toți din scenă tac și nu mișcă, iar bătăi, apoi trei fluierături.*) E Ghiță, ăsta e semnalul lui! (*Merge și deschide ușa din fund, prin care apare Cetățeanul, fluierând ca de mirare.*)

Tipătescu: Iar? (*Se dă înapoi.*)

Cațavencu: Omul meu! (*Se dă cam la spatele Zoii.*)

Cetățeanul: Da, iar eu! (*Sughite.*) Am venit pentru istoria aia de care am vorbit az-dimineață... Ce facem? Iacă, mâine începe... Eu... pentru cine votez?

Tipătescu (*ținându-i calea să nu coboare în scenă*): Pentru cine? pentru cine? Lasă-mă în pace, cetățene: ai ajuns de nesuferit... Votează pentru cine poțtești...

Cetățeanul: Eu nu poțtesc pe nimeni, dacă e vorba pe poftă...

Tipătescu: Ei! lasă-mă-n pace, adiministrația nu voiește să influențeze câtuși de puțin pe nimeni.

Cațavencu (*intervenind*): Pardon, dați-mi voie: mie-mi pare din contra că într-un stat constituțional, mai ales într-un stat tânăr ca al nostru, administrația ar trebui să...

Zoe (*asemenea*): Se-nțelege...

Cetățeanul (*cătră Cațavencu*): Ei! onorabilul! nu te vedeam; sluga! o mie de ani pace! Și zi, mă lucrași, ai? Adică, dă-i cu bere, dă-i cu vin, nu, pentru cinstea obrazului... pentru ca să-mi faci pontul cu scrisoarea... bravos! dom'le Nae.

Cațavencu: A! a!

Zoe: Fănică! Fănică! trimite-l... e nesuferit!

Tipătescu (*nervos*): În sfârșit, cetățene, te rog lasă-ne cu binișorul, lasă-ne... Ce poțtești de la mine?

Cetățeanul: Nu ți-am spus? (*Sughite.*) Mâine începe... Ei? (*Sughite.*) Eu pe cine aleg? Pentru cine?... (*Face semnul votării și sughite.*)

Zoe: Pentru d. Nae Cațavencu.

Cetățeanul: Pentru... (*Sughite și pufnește de răs.*) Nu mă-nnebuni, că amețesc...

Tipătescu (*din ce în ce mai nervos, luând pe Cetățeanul de mână și zguduindu-l*): Pentru că ești om vițios...

Cetățeanul: Nu mă smuci, că amețesc!

Tipătescu (*asemenea*): Pentru că te-ai lăsat să-ți ia din buzunar, să-ți fure scrisoarea...

Cetățeanul: Ei! nu face nimica, poate mai găsim alta...

Tipătescu: Lasă-mă să vorbesc... pentru că ești...

Cetățeanul: Alegător...

Tipătescu: Nu... bețiv... vițios... păcătos.

Zoe: Fănică!...

Tipătescu: Da, bețiv... uite și acuma ești turmentat, ești băut...

(*Cațavencu râde.*)

Cetățeanul: Aș!

Tipătescu (*cu dezgust*): Uite, nenorocitele! miroși cale de-o poștă... (*Îl împinge.*)
Cetățeanul (*șovăind*): Țsta este mirosul meu naturel...
Tipătescu: Miroși a rom...
Cetățeanul: Ei bravos! Vrei să miros a gaz?
Tipătescu: Ei! pentru toate astea trebuie să-ți dai votul lui onorabilul d. Cațavencu... Pentru așa alegător, mai bun ales nici că se putea...
Zoe: Fănică!...
Cațavencu: Totdeauna ironic (*zâmbind*), stimabile!
SCENA XIII

Aceiași, Farfuridi, Brânzovenescu și Trahanache

Tipătescu (*montându-se treptat*): Da, pentru d. Cațavencu lucrăm noi, pe d-sa noi îl sprijinim, pe d. Cațavencu să-l alegeți d-voastră. Și nu-l sprijinim de silă, îl sprijinim că dumnealui este cel mai onest concetățean al nostru...

Zoe: Fănică, fii calm...

Tipătescu: Da, sunt calm... Pentru că dumnealui (*Farfuridi, Brânzovenescu și Trahanache apar în fund și ascultă. Cei dintâi arată tot ce se petrece în scenă celui d-al treilea*) nu e ca alții mișel, pentru că nu e ca alții canalie, nu e ca alții infam (*se montează din ce în ce*)... pentru că, încă o dată, la alegători ca d-ta, cu minte, cu judecată limpede, cu simț politic, nu se poate mai bun reprezentant decât d. Cațavencu (*apăsând*), onorabilul d. Cațavencu! (*Tipătescu împinge cu scârbă pe Cetățeanul turmentat.*)

Cațavencu (*zâmbind cu bonomie*): Ce răutăcios!

Brânzovenescu (*din fund*): A!

Farfuridi (*lui Trahanache*): Iacă trădarea! Când îți spuneam, venerabile... (*Coboară toți.*)

Trahanache: Ei! ai puțintică răbdare!

Zoe: Nene! (*Se repede la Trahanache și-l trage deoparte, unde-i vorbește încet și cu multă mișcare. Cațavencu și Cetățeanul turmentat vorbesc de altă parte asemenea.*)

Tipătescu: Ei! lăsați-mă toți în pace!

Farfuridi: Te lăsăm, stimabile, dar mergem la București...

Brânzovenescu: Și vom spune tot...

Tipătescu (*aparte*): Duceți-vă la dracul! (*Trece lângă Trahanache și Zoe.*)

Farfuridi: La ziare!

Brânzovenescu: La Comitetul electoral central!

Farfuridi: La guvern!

Cetățeanul (*arătând pe Farfuridi și Brânzovenescu lui Cațavencu*): Oleu!... fugi, că amețesc! (*Cațavencu și Cetățeanul turmentat convorbesc foarte mișcat deoparte cu Farfuridi și Brânzovenescu.*)

Trahanache: În sfârșit, ce e, Fănică?

Tipătescu: Nu mă-ntreba pe mine, nene Zahario!

Zoe (*cu energie*): Nicio vorbă, nene, trebuie...

Trahanache: De ce?

Zoe (*precipitată*): Dacă mă iubești, dacă ții la mine, acum tăcere; îți spun pe urmă tot. (*Vorbesc încet toți trei.*)

Cațavencu (*cătră Farfuridi și Brânzovenescu*): Dați-mi voie, stimabile, nu d-voastră veți avea mai multă încredere față cu înaltele locuri decât onorabilul (*toți ascultă, Tipătescu se plimbă agitat în fund*) d. Tipătescu, prefectul cel mai onest!...

Trahanache: Da!
Cațavencu: Cel mai integru!...
Cetățeanul: Da!
Cațavencu: Cel mai credincios!...
Zoe: Firește!
Cațavencu: Dați-mi voie să vă spun că toate zburciunile d-voastră sunt numai și numai chestii personale, și când vin niște asemenea persoane... ca d-voastră...
Cetățeanul: Nananà!
Farfuridi: Carevasăzică și insulte!
Brânzovenescu: Bravos!
Cațavencu: Chestie de tarabă, onorabile! daraveri de clopotniță, stimabile!
Zoe (*cătră Trahanache*): Se-nțelege!
Cațavencu: Alegătorii vor vorbi...
Zoe (*îndemnând pe Cetățeanul turmentat și pe Trahanache*): Da, alegătorii vor vorbi.
Trahanache : Da, alegătorii vor vorbi, firește!
Cetățeanul (*serios*): Da, noi vom vorbi!

SCENA XIV

Aceiași, Ghiță Pristanda venind fuga din fund, cu o depeșă-n mână

Pristanda: Coane Fănică! o depeșă *fe-fe* urgentă!
Zoe: O depeșă (*Se-ntorc toți spre fund.*)
Tipătescu (*deschide nervos depeșa și citește*): „Cu orice preț, dar cu orice preț, colegiul d-voastră al II-lea trebuie să aleagă pe d. Agamemnon Dandanache. (*Toți mișcare.*) Se face din aceasta pentru d-voastră o înaltă și ultimă chestie de încredere...“ A!
Farfuridi și Brânzovenescu: Aha!
Zoe (*cu toată energia*): A! nu se poate! Vom lupta contra oricui... Vom lupta contra guvernului!... (*Tipătescu a căzut obosit pe un scaun.*)
Trahanache: Ai puținică răbdare!
Zoe: Da, nene! vom lupta contra guvernului!
Cațavencu: Da, vom lupta contra guvernului! (*Cațavencu, Zoe și Trahanache de o parte, Farfuridi, Brânzovenescu, frecându-și mâinile cu satisfacție, de altă parte; Ghiță în fund; Tipătescu obosit, pe un scaun, ca și cum n-ar lua parte la ce se petrece, Cetățeanul turmentat în mijloc.*)
Cetățeanul (*târât de curent*): Da! vom lupta contra (*sughițând și schimbând tonul*)... adică nu... Eu nu lupt contra guvernului!...

Cortina

ACTUL III

Teatrul înfățișează sala cea mare a pretoriului primăriei, un fel de exagon din care se văd trei laturi. Trei uși în fund; cea din mijloc dă în coridorul de intrare; pe cea din dreapta se citește: „Ofițer țivil“; pe cea din stânga: „Arfiva“. În stânga la planul al doilea, o ușe cu inscripția:

„Cabinetul primarelui“. În dreapta, același plan, altă ușe cu inscripția: „Registratura“. Partea din stânga până la ușa „Arfivei“ este despărțită de scenă cu un grilaj de lemn acoperit cu perdele de chemică⁴⁵ verde. Lângă grilaj, la stânga, în scenă, este o estradă pe care sunt așezate masa și jețul prezidențial. Înaintea mesii, puțin mai jos, este tribuna. Pe masă, sunt două candelabre, hârtie, călimări și un clopoțel. Pe tribună o sticlă și un pahar de apă. De partea dreaptă sunt bănci dese și scaune; sub estradă, asemenea. Peste tot sunt bănci și scaune, afară de o cărare lăsată liberă de la ușa de intrare din fund prin mijlocul scenii, pe unde vine și se duce lumea. Pe pereți câteva lămpi atârdate în cuie. Lumină cam săracă. La ridicarea perdelei, Trahanache este la masa prezidențială în jețul său, la spatele tribunii. Împrejurul mesii, Brânzovenescu și alți cetățeni. Înaintea tribunii, cu spatele spre dânsa, alegători, cetățeni, public, unii șezând jos, alții în picioare. Pe bănci, pe scaune și împrejur asemenea. În capul băncilor din față, e Cațavencu împreună cu Ionescu, Popescu și alți dascăli și partizani. Farfuridi e la tribună. Perdeaua se ridică asupra unei întreruperi. În toată sala e rumoare.

Prezidentul agită clopoțelul.

SCENA I

Trahanache, Cațavencu, Brânzovenescu, Farfuridi, Ionescu, Popescu, cetățeni, alegători, public – rumoare

Farfuridi (*de la tribună*): Dați-mi voie! (*Gustă din paharul cu apă.*) Dați-mi voie!
(*Rumoare.*)

Trahanache (*trăgându-și clopoțelul*): Stimabili! onorabili! (*afabil*) faceți tăcere! Sunt chestii importante, arzătoare la ordinea zilei... Aveți puținică răbdare... (*Cătră Farfuridi:*) Dă-i înainte, stimabile, aveți cuvântul!

Farfuridi (*cătră adunare*): După ce am vorbit dar din punctul de vedere istoric, din punctul de vedere de drept, voi încheia cât se poate mai scurt...

Popescu: Parol?... Numai dacă te-i ținea de vorbă. (*Râsete în partea unde sunt dascălii.*)

Farfuridi: Rog, nu mă-nterupeți, dați-mi voie...

Trahanache (*cătră partea unde e Popescu*): Stimabile, nu-nterupeți...

Farfuridi: După ce am vorbit dar din punctul de vedere istoric și din punctul de vedere de drept, voi încheia, precum am zis, cât se poate mai scurt. (*Bea o sorbitură, apoi, reluându-și răsuflarea, rar ca și cum ar începe o poveste:*) La anul una-mie-opt-sute-douăzeci-și-unu... fix...
(*Rumoare și protestări în grupul lui Cațavencu: A! A! A!*)

Popescu: Dacă ne-ntoarcem iar la 1821 fix, ne-am procopsit. (*Rumoare și protestări.*)

Farfuridi: Dați-mi voie... La una-mie-opt-sute...

Toți (*în cor, cu tonul lui*): Douăzeci-și-unu fix... (*Rumoare și protestări.*)

Farfuridi: Dați-mi voie...

Trahanache (*clopoțel*): Stimabile, onorabile! Nu întrerupeți... Aveți puținică...

Cațavencu: Ce răbdare, venerabile domnule prezident! ceasurile sunt înaintate. Sunt și alți oratori înscriși să vorbească...

Toți din grup: Da! Da!

Cațavencu: Onorabilul orator a promis să încheie cât se poate mai scurt: apoi ce fel de scurt este asta, s-o luăm a doua oară de la 1821? A! A! A!

Toți din grup: A! A! A! (*Rumoare.*)

Farfuridi: Dați-mi voie...

Trahanache (*cătră Farfuridi cu dulceață, ridicându-se peste masă cătră tribună*):
Stimabile... eu gândesc că nu ar fi rău să sărim la 48...

Cațavencu (*strigând*): Mai bine la 64...

Popescu, Ionescu și Toți din grup: Da! da! la 64...

Trahanache (*ridicându-se ca și când ar consulta adunarea*): Adică la plebicist⁴⁶?

Toți; Da, la plebicist! (*Zgomot.*)

Farfuridi (*întorcându-se cu spatele spre adunare și cu fața la prezident*): Dați-mi voie, domnule prezident; mi-ați acordat cuvântul: îmi pare că un prezident odată ce acordă cuvântul...

Trahanache (*sculându-se și punând, peste masă, mâinile pe umerii lui Farfuridi, mângâietor*): Dacă mă iubești, stimabile, fă-mi hatârul... să trecem la plebicist... dorința adunării!...

Farfuridi: Dar, domnule prezident...

Trahanache (*și mai rugător*): Să trecem la plebicist! (*Îl întoarce binișor de umeri cu fața spre adunare.*)

Toți (*cu putere*): Da! la plebicist, la plebicist!

Farfuridi (*soarbe o dată și cu aerul resignat*): Ce ziceam dar? La 1864, vine, mă-nțelegi, ocaziunea să se pronunțe poporul printr-un plebicist... Să vedem însă mai-nainte... să ne dăm seama bine de ce va să zică... de ce este un plebicist...

Ionescu: Știm ce este plebicistul! Mersi de explicație!

Toți: Nu trebuie explicație... (*Rumoare.*)

Farfuridi (*cătră întrerupători*): Dați-mi voie! (*Cătră Trahanache:*) Domnule prezident!...

Trahanache (*clopoțel*): Stimabili, onorabili, rog, nu întrerupeți pe orator (*foarte afabil*), faceți tăcere; sunt cestiuni arzătoare la ordinea zilei; aveți puținică răbdare. (*Cătră Farfuridi:*) Aveți cuvântul, stimabile, dați-i înainte!

Farfuridi (*luând vânt*): Când zicem dar 64, zicem plebicist, când zicem plebicist, zicem 64... Știm, oricine dintre noi știe ce este 64, să vedem ce este plebicistul... (*Cu tărie începând fraza:*) Plebicistul!...

Cațavencu: Aici nu e vorba de plebicist...

Farfuridi: Dați-mi voie (*discutând cu Cațavencu*): mi se pare că atunci când zicem 64... (*cu energică convingere*)... și să nu căutați a încerca măcar să mă combateți; vă voi dovedi cu date istorice că toate popoarele își au un 64 al lor...

Cațavencu: Dați-mi voie; nu e vorba de 64. (*Rumoare aprobativă pentru Cațavencu.*)

Farfuridi: Dați-mi voie... (*Toate colocviile și întreruperile se fac avocățeste, cu multă vioiciune și cu tonul înțepat și volubil.*) Domnule prezident!...

Trahanache (*clopoțel*): Stimabile, onorabile, faceți tăcere... avem cestiuni arzătoare...

Cațavencu (*ridicându-se în capul băncii*): Cum, domnule prezident? de unde până unde 64 chestie arzătoare la ordinea zilei? Dacă nu mă-nșel, îmi pare că suntem în anul de grație 1883... Ce are a face? Chemați pe onorabilul orator la cestiune...

Trahanache (*ridicându-se iar peste masă și atingându-l pe umeri pe Farfuridi*): Stimabile (*afabil și rugător*)... să lăsăm plebicistul, dacă mă iubești; să trecem la cestiune.

Farfuridi (*obosit de întrerupere, întorcându-se cu fața spre Trahanache și cu spatele la adunare*): Domnule prezident, ați binevoit a-mi acorda cuvântul... Eu cred c-ar trebui...

Cațavencu (*strigând*): Nu trebuie, onorabile!

Toți din grup: Nu, nu trebuie!

Trahanache (*punând mâinile, peste masă, pe umerii lui Farfuridi, și foarte dulce*): Mă rog, dacă mă iubești, fă-mi hatârul... dorința adunării, stimabile... (*Îl întoarce de umeri binișor cu fața spre adunare.*)

Toți: Da! la chestiune! la chestiune!

Farfuridi (*foarte obosit, soarbe și se resignază*): Ajungem dar la chestiunea revizuirii

Constituțiunii și Legii Electorale...

Toți (*cu satisfacție*): A! Așa da!

Trahanache (*asemenea*): A! (*Clopoțelul.*) Ei! acu aveți puținică răbdare... (*cătră Farfuridi:*) Scurt, stimabile, scurt, dacă mă iubești, dorința adunării.

Farfuridi (*asudă, bea și se șterge mereu cu basmaua*): Mă rog, dați-mi voie! Știți care este opinia mea în privința revizuirii?

Toată sala: Nu!... Să vedem!... Spune!

Cațavencu (*batjocoritor*): Să vedem opinia lui d. Farfuridi. (*Trahanache clopoțește.*)

Farfuridi (*asudă mereu și se emoționează pe văzute*): Opinia mea este aceasta: e vorba de revizuire, da?

Toți (*puternic*): Da! Da!

Farfuridi (*emoționat și asudând*): Atunci, iată ce zic eu și împreună cu mine (*începe să se înece*) trebuie să se [*sic*] zică asemenea toți aceia care nu vor să cază la extremitate (*se îneacă mereu*), adică vreau să zic da, ca să fie moderați... adică nu exagerațiuni!... Într-o chestiune politică... și care, de la care atârână viitorul, prezentul și trecutul țării... să fie ori prea-prea, ori foarte-foarte (*se încurcă, asudă și înghite*)... încât vine azi ocazia să întrebăm pentru ce?... da... pentru ce?... Dacă Europa... să fie cu ochii ațintiți asupra noastră, dacă mă pot pronunța astfel, care lovesc soțietatea, adică fiindcă din cauza zguduiriilor... și... idei subversive (*asudă și se rătăcește din ce în ce*)... și mă-nțelegi, mai în sfârșit, pentru care în orice ocaziuni solemne a dat probe de tact... vreau să zic într-o privință, poporul, națiunea, România (*cu tărie*)... țara în sfârșit... cu bun-simț, pentru ca Europa cu un moment mai nainte să vie și să recunoască, de la care putem zice depandă (*se încurcă și asudă mai tare*)... precum – dați-mi voie – (*se șterge*) precum la 21, dați-mi voie (*se șterge*), la 48, la 34, la 54, la 64, la 74 asemenea și la 84 și 94 și ețetera, întru cât ne privește... pentru ca să dăm exemplul chiar surorilor noastre de ginte latine însă! (*Foarte asudat, se șterge, bea, iar se șterge și suflă foarte greu. Trahanache a urmărit cu mâna tactul sacadelor oratorice ale lui Farfuridi. Bravo și aplauze în fund, conduse de Brânzovenescu; râsete și sâsâituri în grupul lui Cațavencu. Clopoțelul lui Trahanache de abia se mai aude. După ce s-a mai oprit zgomotul, cu multă aprindere:*) Dați-mi voie! Termin îndată! mai am două vorbe de zis. (*Zgomotul tace.*) Iată dar opinia mea. (*În supremă luptă cu oboseala care-l biruie:*) Din două una, dați-mi voie: ori să se revizuiască, primesc! dar să nu se schimbe nimica; ori să nu se revizuiască, primesc! dar atunci să se schimbe pe ici pe colo, și anume în punctele... esențiale... Din această dilemă nu putem ieși... Am zis!

(*Aplauze în fund, sâsâituri în față. Farfuridi coboară zdrobit, ștergându-se de sudoare, și merge în fund. Brânzovenescu și alți alegători îl întâmpină și-i strâng mâna. Rumoare. Mai mulți din auditoriu se scoală și strică rândurile. Cațavencu suie de la dreapta în mijloc, unde vorbește încet cu grupul său gesticulând viu. Cu un alt grup mai în fund Farfuridi și Brânzovenescu asemenea. Pristanda iese misterios din cabinetul primarului, trece prin ușcioara grilajului, care este în spatele tribunii, și trage de pulpană pe Trahanache, care sună clopoțelul.*)

SCENA II

Aceiași, Pristanda

Trahanache (*lăsând clopoțelul și întorcându-se la spatele mesii*): Ai? Ce e?

Pristanda (*misterios și repede*): Coane Zahario! Conul Fănică, coană Joița!...

Trahanache: Ei! Ce?

Pristanda : Sunt dincoace în cabinet... au venit pe din dos, vă așteaptă. Numai decît să poftiți acolo.

Trahanache (*asemenea misterios*): Nu pot să las prezidenția... să aibă puțintică răbdare.

Pristanda: Trebuie... numai decît!... suspendați!

Trahanache (*trage clopoșelul și se ridică*): Stimabilă, onorabilă adunare. După discursul important, pe care l-a ținut respectabilul nostru concetățean și avocat d. Farfuridi, eu cred că ar fi bine să suspendăm ședința pentru cinci minute.

Voci: Da! Da! pentru cinci minute!...

(*Cațavencu cu grupul său, Farfuridi și Brânzovenescu cu al lor se amestecă în mulțime. Trahanache, care s-a dat jos de pe tribună, a deschis porțița grilajului și a trecut cu Ghiță în partea stângă despărțită, bate în ușa „Cabinetului primarelui“. Zoe și Tipătescu îi deschid; Trahanache și Ghiță dispar înăuntru; ușa de închide la loc.*)

SCENA III

Aceiași, fără Trahanache și Pristanda

Cațavencu (*cătră grupul lui*): Ei, cum să-l trimeți în Cameră, nene, pe stimabilul? Nu zic, are ideile, opiniile lui – și eu respect ideile, numai să fie sincere, și el e sincer, n-ai ce zice – respect la orice opiniune!... Dar să-ți vie stimabilul cu idei învechite, cu opiniuni ruginite, și să te sperie mereu cu Europa, cu zguduiri, cu teorii subversive... asta nu mai merge... Astfel de opiniuni nu le respect, să-mi dea voie să-i spui...

Popescu: Nu, uite ce susține Farfuridi, n-ai înțeles; susține că adică după istorie – d-ai a se teme el de zguduiri – nu trebuie să dăm exemplu rău surorilor noastre de ginte latină. N-ai auzit, chiar a zis-o el: surorile noastre de ginte latină...

Ionescu: Da! a zis-o...

Cațavencu (*cu aer de protecție*): Voi dascălii sunteți băieți buni, dar aveți un cusur mare: cum vă vorbește cineva de istorie, s-a isprăvit, are dreptate. (*Cu putere:*) Ce istorie? Apoi, dacă e vorba de istorie, apoi ce te-nvață istoria mai întâi și-ntâi?

Popescu: Că România de la Traian...

Cațavencu: Nu-i așa...

Ionescu: Că adică străbunul nostru...

Cațavencu: Ce străbun! ce nostru! Vezi că nu știți! (*Cu tonul retoric:*) Or, mai întâi și-ntâi istoria ne învață anume că un popor care nu merge înainte stă pe loc (*publicul începe să-i ia aminte că perorează și se grupează încet-încet împrejurul lui ca să asculte*), ba chiar dă înapoi, că legea progresului este așa, că cu cât mergi mai iute, cu atât ajungi mai departe. (*Grupul lui Cațavencu aprobă și admiră, grupul lui Farfuridi și Brânzovenescu, care s-au apropiat și ascultă mai dintr-o parte, dă din umeri.*)

Ionescu: Asta e așa.

Popescu: Nici nu mai încape vorbă.

Farfuridi (*înțepat*): Da! progres! progres fără conservățiune, când vedem bine că Europa...

Cațavencu (*întrerupându-l lătrător*): Nu voi, stimabile, să știu de Europa d-tale, eu voi să știu de România mea și numai de România... Progresul, stimabile, progresul! În zadar veniți cu gogorițe, cu invențiuni antipatriotice, cu Europa, ca să amăgiți opinia publică...

Farfuridi (*și mai înțepat*): Dă-mi voie. Mi se pare că altcineva amăgește opinia publică...

Cațavencu: Nu voi să știu ce zici d-ta.

Brânzovenescu: Firește că nu vrei să știi... nu-ți vine la socoteală.
Cațavencu (*și mai lătrător*): Să-și vază de trebile ei Europa. Noi ne amestecăm în trebile ei? Nu... N-are prin urmare dreptul să se amestece într-ale noastre... D-ta ești avocat, ești confrate cu mine...

Farfuridi : Da, sunt avocat, dar nu sunt confrate cu d-ta...

Cațavencu (*urmându-și jocul*): Știi ca și mine principiul de drept, fiecare cu al său, fiecare cu treburile sale... *oneste bibere*⁴⁷...

Farfuridi: Da' de onest n-ai încotro!... (*Grupurile Cațavencu și Farfuridi încep a se despărți, fiecare de o parte.*)

Cațavencu (*cu tonul înțepător*): Stimabile, nu știu pentru ce d-ta mă prigonești de la o vreme... Ce ai cu mine? Suntem în fața alegătorilor, stimabile: *or*, nu încape pică; să luptăm: d-ta o să-ți pui candidatura, o știm; eu ți-o declar că mi-o pui pe a mea... luptă electorală! și știm că lupta electorală este viața popoarelor... De ce te revolți contra adevărului? în contra dreptului?... *Oneste bibere*, onorabile!... (*Aprobări din partea grupului.*)

Farfuridi (*izbucnind*): Ia scutește-mă cu mofturile d-tale! Onest d-ta? Pe de o parte *Răcnetul Carpaților*, pe de altă parte chiverniseala confrăților; pe de o parte opoziție la toartă, pe de altă parte teșcherea la buzunar!... Urlă târgul, domnule...

Brânzovenescu (*trăgându-l de mânecă*): Tache! Tache!

Farfuridi (*smucindu-se*): Ia lasă-mă-n pace, să mă răfuiesc odată cu domnul... Ce adică, noi nu știm, nu vedem, orbi suntem? d-ta ești candidatul prefectului...

Cațavencu (*râzând*): Eu sunt candidatul grupului tânăr, inteligent și independent... Onorabilul, venerabilul nostru prezident (*îl caută cu ochii*) unde e venerabilul prezident? nu-l văz... va proclama, pe cât știm, astă-seară pe candidatul comitetului dv. – comitetul dv. —... Or, dacă voi avea onoarea ca să mă agreeze și comitetul dv... căci e al dv...

Farfuridi (*fierbând mereu*): Nu mai este comitetul nostru, este al dumitale...

Brânzovenescu: Tache! Tache, fii cuminte. (*Îl trage de mânecă, Farfuridi se smucește.*)

Cațavencu (*cu ton batjocoritor*): Adică, dă-mi voie, d-ta nu mai ești al comitetului! (*Grupurile se desinează distinct de două părți și se privesc cu încordare.*)

Farfuridi: Da, eu nu mai sunt, eu, care am susținut totdeauna partidul... și d-ta, care l-ai înjurat totdeauna... ești!

Cațavencu: Dă-mi voie!...

Farfuridi (*furios*): Ce voie! ce voie!... Vii cu moftologii, cu iconomii, cu soțietăți, cu scamatorii, ca să tragi lumea pe sfoară... cu dăscălimea d-tale (*mișcare în grupul lui Cațavencu*), cu moftangiii d-tale...

Popescu (*violent*): Domnule, retrage-ți cuvântul!

Farfuridi (*continuând*): Cu grupul (*umflând cuvintele*) inteligent... independent... impertinent! (*Pornește spre fund cu Brânzovenescu și cu grupul lor.*)

Toți (*din grupul lui Cațavencu*): A! a! (*Se reped spre ei, zgomot, învălmășeală și ghiontuieli.*)

Farfuridi (*ieșind prin fund*): Vă-nvățăm noi, papugiilor!

Grupul Cațavencu: Afară! afară! (*Urmărește în fund pe cei din grupul Farfuridi.*)

(*Toată lumea s-a înghesuit în fund și a ieșit afară cu zgomot. În tot timpul scenii următoare, sala întrunirii e goală. În fund prin ușe, se văd mai mulți alegători plimbându-se în sus și-n jos, vorbind încet și fumând.*)

SCENA IV

Trahanache ieșind repede din fund, din cabinetul primarului în partea despărțită cu grilaj, după el Fănică și Zoe urmărindu-l. Scena aceasta se face misterios și răpede.

Trahanache: Nu! nu se poate!

Zoe (*urmărindu-l*): Nene...

Tipătescu (*asemenea*): Neică Zahario...

Zoe: Dacă ai ținut vreodată la mine...

Tipătescu: Dacă mi-ești prieten...

Trahanache: Ei, aveți puținică răbdare! (*Serios:*) Cum putem noi să punem candidatura unui plastograf?

Tipătescu: Bine, frate, plastograf, așa e; dar până să bage lumea de seamă... să-l tragem în judecată...

Zoe: Să ne facem de râs prin tribunale... nene, gândește-te...

Trahanache (*după un moment de ezitare*): Ei, nu! Dacă ar fi numai una... aia cu scrisoarea ta către Joițica, înțeleg; să zic: pentru politică – unde e în joc interesul țării, ca orice român, a încercat omul, ca să te forțeze adică, pentru că te știe că ții la onoarea Joițichii, ca prieten ce-mi ești – a făcut plastografie...

Tipătescu: Se-nțelege!

Zoe: Firește; în politică...

Trahanache: Ei, aveți puținică răbdare... Dar astălaltă? (*Se lovește cu mâna pe buzunarul hainii.*) Apoi, dacă umblă ei cu machiavelicuri, să-i dau eu machiavelicuri. (*Schimbând tonul:*) Martoră mi-e Maica Precista! Să n-am parte de Joițica – că e de față – să spuie...

Zoe (*cu sentiment*): Nene!

Trahanache: N-am umblat în viața mea cu diplomație; dar dacă e vorba să facem pe ieziutul a la Metternich⁴⁸, apoi să-i dau eu, neică...

Tipătescu (*impacientat*): Nu pricep, neică Zahario!

Zoe (*asemenea*): Nici eu.

Trahanache: Ei, aveți puținică răbdare! (*Scoate o hârtie din buzunar și o desface – o poliță.*) Asta tot pentru politică e? Girurile astea, două, cu care onorabilul d. Cațavencu a ridicat cinci mii de lei de la Soțietate, sunt tot pentru interesul țării?

Tipătescu (*luând degrabă polița și examinând-o când pe-o parte, când pe alta*): Suntem scăpați!

Zoe: Scăpați?

Trahanache: Ei apoi? când îți spuneam eu să ai puținică răbdare, că l-am prins cu alta mai boacăină...

Tipătescu (*abia stăpânindu-și bucuria*): Nene Zahario, candidatul nostru este d. Agamiță Dandanache.

Trahanache: Așa da!

Zoe: Mi-e frică!...

Tipătescu: Nu mai avea nicio grijă.

Trahanache: ...Dă-mi în scris pe Gagamiță ăla, să nu-i uit numele... (*Vorbește încet cu Zoe.*)

Tipătescu (*scoate portofelul, rupe o filă și scrie pe ea, apoi o dă lui Zaharia*): Iată...

Trahanache: Mă duc să deschid ședința.

Tipătescu: Anunță îndată candidatura, ridică ședința și vino să mergem la preferanță, te așteptăm...

Trahanache (*vrând să treacă prin portița grilajului în partea tribunei*): A! ți-am dat polița

lui Cațavencu... Să nu o pierzi. (*Trece.*)

Tipătescu: N-ai grijă, neică Zahario, eu nu pierz hârtiile de preț... (*Sărută repede pe Zoe.*)

Zoe: Fănică!

Tipătescu: A! acuma, să-l lucrez eu pe nenea Cațavencu... (*Ies amândoi pe ușa din stânga.*)

SCENA V

Trahanache, care s-a urcat la tribună, apoi Cațavencu, Popescu, Ionescu, Alegători, Publicul venind din fund și ocupând locurile lor din Scena I. Intrare zgomotoasă, acompaniată de clopoțelul prezidentului

Trahanache (*în picioare*): Orele sunt înaintate! poftiți, poftiți, stimabililor: avem cestiuni arzătoare la ordinea zilei... (*Șade.*)

(*Toată lumea s-a așezat la locul său.*)

Cațavencu (*cu modestie*): Dle președinte, vă rog, cerusem și eu cuvântul...

Trahanache: Da (*binevoitor*), da, stimabile. Aveți cuvântul. Poftiți la tribună!...

(*Mișcare în grupul lui Cațavencu.*)

Cațavencu (*ia poză, cu importanță printre mulțime și suie la tribună; își pune pălăria la o parte, gustă din paharul cu apă, scoate un vraf de hârtii și gazete și le așază pe tribună, apoi își trage batista și-și șterge cu eleganță avocățească fruntea. Este emoționat, tușește și luptă ostentativ cu emoția care pare a-l birui. Tăcere completă. Cu glasul tremurat*): Domnilor!... Onorabili concetățeni!... Fraților!... (*Plânsul îl îneacă.*) Iertați-mă, fraților, dacă sunt mișcat, dacă emoțiunea mă apucă așa de tare... suindu-mă la această tribună... pentru a vă spune și eu... (*Plânsul îl îneacă și mai tare.*) Ca orice român, ca orice fiu al țării sale... în aceste momente solemne (*de-abia se mai stăpânește*)... mă gândesc... la țărișoara mea (*plânsul l-a biruit de tot...*), la România (*plânge; aplauze în grup*)... la fericirea ei!... (*același joc de amândouă părțile*) la progresul ei!... (*asemenea crescendo*) la viitorul ei (*Plâns cu hohot. Aplauze zguduitoare.*)

Ionescu, Popescu, Toți (*foarte mișcați*): Bravo!

Cațavencu (*ștergându-se repede la ochi și remițându-se d-odată; cu tonul brusc, vioi și lătrător*): Fraților, mi s-a făcut o imputare și sunt mândru de aceasta!... O primesc! Mă onorez a zice că o merit! (*Foarte volubil.*) Mi s-a făcut imputarea că sunt foarte, că sunt prea, că sunt ultraprogresist... că sunt liber-schimbist... că voi progresul cu orice preț. (*Scurt și foarte rețezat.*) Da, da, da, de trei ori da! (*Aruncă roată priviri scânteietoare în adunare. Aplauze prelungite.*)

Cațavencu: Da! (*Cu putere din ce în ce mai crescândă.*) Voi progresul și nimic alt decât progresul: pe cale politică... (*Îngrașă vorbele.*)

Popescu: Bravo!

Cațavencu: Socială...

Ionescu: Bravo!

Cațavencu: Economică...

Popescu: Bravo!

Cațavencu: Administrativă...

Ionescu: Bravo!

Cațavencu: Și... și...

Ionescu, Popescu, Grupul: Bravo! bravo!

Trahanache (*clopoțind*): Rog, nu întrerupeți pe orator, stimabile...

Cațavencu (*cu tărie*): Nu mă tem de întreruperi, venerabile domnule președinte... (*Cătră*

adunare și mai ales cătră grup, cu tonul sigur:) Puteți, dlor, să întrerupeți, pentru că eu am tăria opiniunilor mele... *(reintrând în tonul discursului și îngrășând mereu vorbele)* și... și... finanțiară. *(Aplauze prelungite)*... Da, suntem ultraprogresiști, da, suntem liber-schimbști... Or... conduși de aceste idei, am fundat aci în orașul nostru „Aurora economică română”, soțietate enciclopedică-cooperativă, independentă de cea din București... pentru că noi suntem pentru descentralizare. Noi... eu... nu recunosc, nu voi să recunosc epitropia bucureștenilor, capitaliștilor, asupra noastră; căci în districtul nostru putem face și noi ce fac dânșii în al lor...

Grupul *(aplauze)*: Bravo!

Cațavencu: Soțietatea noastră are de scop să încurajeze industria română, pentru că, dați-mi voie să vă spui, din punctul de vedere economic, stăm rău...

Grupul *(aplauze)*: Bravo!

Cațavencu: Industira română e admirabilă, e sublimă, putem zice, dar lipsește cu desăvârșire. Soțietatea noastră dar, noi, ce aclamăm? Noi aclamăm munca, travaliul, care nu se face deloc în țara noastră!

Grupul: Bravo! *(Aplauze entuziaste.)*

Trahanache *(clopoțind)*: Stimabile... nu...

Cațavencu: Lăsați, dle președinte, să întrerupă... nu mă tem de întreruperi! În Iași, de exemplu – permiteți-mi această digresiune, este tristă, dar adevărată! – în Iași n-avem niciun negustor român, niciunul!...

Grupul *(mișcat)*: A!

Cațavencu: Și cu toate aceste toți faliții sunt jidani! Explicați-vă acest fenomen, acest mister, dacă mă pot exprima astfel!

Grupul: Bravo! *(Aplauze.)*

Cațavencu: Ei bine! Ce zice soțietatea noastră? Ce zicem noi?... Iată ce zicem: această stare de lucruri este intolerabilă! *(Aprobări în grup. Cu tărie.)* Până când să n-avem și noi faliții noștri?... Anglia-și are faliții săi, Franța-și are faliții săi, până chiar Austria-și are faliții săi, în fine oricare națiune, oricare popor, oricare țară își are faliții săi. *(Îngrașă vorbele.)*... Numai noi să n-avem faliții noștri!... Cum zic: această stare de lucruri este intolerabilă, ea nu mai poate dura! *(Aplauze frenetice. Pauză. Oratorul soarbe din pahar și aruncă iar priviri scânteietoare în adunare. În momentul acesta mai mulți inși se mișcă în fund, pe unde apare Cetățeanul turmentat și Ghiță în țivil.)*

SCENA VI

Aceiași, Ghiță Pristanda și Cetățeanul foarte șovăind. Zgomot la intrarea acestora

Trahanache *(clopoțind)*: Faceți puținică tăcere...

Cațavencu *(care, în timpul scurt al rumorii provocate de intrarea lui Pristanda și a Cetățeanului turmentat, și-a consultat hârtiuțele, cu ton predominant)*: Fraților, iată ce spun statutele Soțietății noastre la art. I-ii: „Se formează în urbea noastră o soțietate enciclopedică-cooperativă cu numele de «Aurora economică română». Scopul soțietății este ca România să fie bine și tot românul să prospere!”

Cetățeanul *(care, de la intrare, a venit șovăind până în mijloc și s-a turnat pe un scaun în fața tribunii, se scoală și ridică mâna)*: Și eu! *(sughite)* și eu sunt! *(Șovăie și iar se toarnă pe scaun. Râsete în fund, rumoare în față.)*

Cațavencu *(cătră Trahanache, întorcându-se spre masa prezidențială)*: Domnule președinte, rog să nu fiu întrerupt...

Trahanache: Parcă ziceai, stimabile, că întreruperile...

Cațavencu: Da (*cu dignitate*), dar...

Trahanache : În sfârșit... (*clopoțind*) Nu întrerupeți, mă rog...

Cațavencu (*căutând șirul*): Ziceam dar: „... ca România să fie bine și tot românul să prospere...”

Cetățeanul (*se scoală șovăind și ridică mâna*): Și eu sunt! (*Sughite rău; râsete, rumoare.*)

Trahanache: A! (*Sculându-se peste masă.*) Ce? ce ești d-ta, stimabile?...
 Cetățeanul (*sughitând*): Mă cunoaște d. Nae... (*Arată pe Cațavencu.*) Cioclopedică...
 (*Râsete, rumoare.*)

Cațavencu (*nervos*): Ce?

Cetățeanul: Română!... (*Râsete; sughite.*) Aurora!... (*Sughite; râsete, rumoare din ce în ce mai mare.*)

Trahanache (*nervos și el, cătră adunare, clopoțind*): Faceți tăcere, stimabile!... (*Cătră Cetățeanul turmentat:*) Cum?

Cetățeanul (*șovăind*): Cioclopedică! (*Sughite.*) Comportativă! (*Sughite.*) Iconomie! (*Sughite.*) Soțietate carevasăzică... (*Râsete și rumoare mare.*)

Ionescu: E turmentat!...

Popescu: E tun! (*Grupul se mișcă; unii se scoală.*)

Cetățeanul (*sughitând și strigând*): Sunt membru!

Trahanache (*agitând clopoțelul cu putere, cătră Ionescu și Popescu*): Stimabile! stimabile (*cu afabilitate*), rog, dați afară pe onorabilul!

Ionescu, Popescu și Grupul: Afară! E turmentat! Afară! (*Ionescu și Popescu îl îmbrăncesc spre ușe. Cațavencu s-a dat jos de la tribună și vorbește cu câțiva din grup.*)

Cetățeanul (*îmbrâncit de dascăli și opunându-se*): Nu mă-mbrânciți... că amețesc!

Ionescu, Popescu și Grupul: Afară! E turmentat!

Cetățeanul: Nembru!

(*Toată scena aceasta a fost însoțită de râsete și rumoare. Dascălii au dat afară pe Cetățeanul turmentat. În adunare, mișcare. Pristanda se apropie de tribună, în vreme ce dascălii și grupul lor, în mijloc cu Cațavencu, se agită și-și reiau locurile.*)

Pristanda (*misterios lui Trahanache*): Coane Zahario, dă-i zor! Trebuie să-l lucrăm pe onorabilul, pe d. Nae Cațavencu; ordinul lui conul Fănică... Sunt la ușe, când oi tuși de trei ori, d-ta proclamă candidatul și ieși pe porțiță... și pe urmă-i treaba mea...

Trahanache (*încet*): Bine.

Pristanda (*încet*): Când oi tuși de trei ori: nu mi-a sosit încă oamenii!... (*Trece lângă ușa din fund, pe unde intră cu zgomot Farfuridi, Brânzovenescu și alți câțiva. Pristanda vorbește încet cu dâșșii. Toți se aranjează în fund, astupând ușa de ieșire.*)

SCENA VII

Aceiași, Farfuridi, Brânzovenescu și alți alegători și Cetățeanul turmentat, apoi Zoe și Tipătescu, ascunși după grilaj și ascultând ce se petrece în adunare

Trahanache (*clopoțind, cătră Cațavencu, care vorbește încet cu grupul lui*): Pofțiți la tribună, stimabile!... (*Cațavencu pornește spre tribună.*)

Zoe: Nu mai auz nimic...

Tipătescu: Pesemne n-a sosit încă Ghiță.

Cațavencu (*de la tribună*): Fraților!

Farfuridi (*aducând din fund pe Cetățeanul turmentat*): Te-a dat afară? Cum se poate,

fraților, să lăsăm să gonească din adunare pe un cetățean onorabil, pe un alegător?

Brânzovenescu: Pentru că d. Cațavencu...

Cațavencu (*răcnind*): Stimabile! (*Lui Trahanache:*) Domnule prezident! (*Rumoare surdă în fund.*)

Trahanache: Stimabile (*clopoțind*), aveți puținică răbdare. (*Ghiță tușește cu putere de trei ori.*) Fiindcă orele sunt înaintate...

Cațavencu: Dați-mi voie...

Trahanache (*ridicându-se*): Fiindcă unii dintre domnii alegători au început să plece, ar fi bine, cred, mâine fiind alegerea, ca chiar acuma să rugăm pe onorabilul orator să-și întrerupă discursul un moment, să aibă puținică răbdare, pentru ca să proclamăm numele candidatului propus de comitetul nostru.

Cațavencu (*cu aer foarte degajat*): Primesc cu mulțumire, dle președinte. (*Coboară de la tribună, către grupul său.*) Numele candidatului.

Toți (*din grup și din sală*): Da! numele candidatului!

Zoe (*tremurând, încet*): Fănică!

Tipătescu (*încet*): Taci! N-ai grijă!

Trahanache (*citind foaia între lumânări*): Stimabile! candidatul pe care îl susține comitetul nostru este domnul...

Ionescu: Nae Caț...

Trahanache (*întrerupându-l*): Ai puținică răbdare... (*citind*) domnul...

Cațavencu: Domnul... (*Toată lumea ascultă cu mare nerăbdare și în deplină tăcere; Zoe se strânge după grilaj lângă Tipătescu.*)

Trahanache: Domnul... Agamiță Dandanache!

(*Mișcare de satisfacție în fund. În grupul din față turburare. Zoe și Tipătescu ascultă mișcați.*)

Cațavencu (*sărind în loc și răcnind*): Trădare! (*Gesticulează viu în mijlocul grupului său. În fund aplauze.*)

Trahanache (*în picioare*): Dați-mi voie! (*Clopoțind; după un moment de tăcere:*) Cine a pronunțat cuvântul trădare?

(*Toată lumea e în picioare și în fierbere.*)

Cațavencu (*din mijlocul grupului, cu putere*): Eu!

Ghiță, Brânzovenescu, Cetățeanul turmentat și Cei din fund: Afară! afară moftologul!

Trahanache (*trăgând clopoțelul foarte violent, către grupul din fund*): Aveți puținică răbdare! (*Cătră Cațavencu:*) Și cine e trădător, stimabile?

Cațavencu (*foarte aprins*): Acela care falsifică numele candidatului odată hotărât, acela care uită, care trădează interesele și onoarea familiei sale... (*Cu un gest colossal.*) D-ta!

Trahanache (*trântind clopoțelul pe masă în culmea indignării*): Apoi, ai puținică răbdare, stimabile! Mă scoți din țâțâni... Eu falsificator?... Pe mine, cetățean onorabil, pe mine, om venerabil, să vie într-o adunare publică, să mă facă falsificator... cine? (*Rumoare mare. Tipătescu și Zoe ascultă palpitând.*) cine? (*Cu energie:*) Un plastograf patentat!

Cațavencu (*sărind din loc*): Plastograf!

Toți din fund (*strigând amenințător*): Afară plastograful!

Toți din față (*asemenea*): Afară falsificatorul! trădătorul! (*Fierbere mare.*)

Cațavencu (*spumând, se repede din mijlocul grupului său la tribună cu pumnii încleștați și zbierând febril. Un moment tăcere*): Fraților! domnilor! un moment, onorabili concetățeni! Am

voit să acopăr o rușine care se petrece de atâta vreme în sânul orașului nostru (*Zoe și Tipătescu mișcare*)... am voit să cruț opinia publică de o lovitură scandaloasă; astăzi însă am fost lovit așa de crud în dignitatea mea, încât nu mai pot tăcea. (*Zoe și Tipătescu mișcare.*) Acest onorabil cetățean (*arătând pe Trahanache*), acest om venerabil, d. Zaharia Trahanache...

Trahanache (*cu pofidă*): Ei? Eu...

Cațavencu: Este atât de naiv, încât crede că e plastografie un document olograf...

(*Zoe și Tipătescu mișcare de groază.*)

Zoe: Fănică!... (*Șovăie.*)

Tipătescu (*susținând-o și răcnind cu supremă putere*): Ghiță! (*Se repede la porțița grilajului... Zoe se agață de el și-l oprește. Rumoare mare.*)

Pristanda (*punând mâinile amândouă lângă gură ca o port-voce și strigând asemenea spre partea de unde i-a venit chemarea*): Present! (*Cătră cei din fund:*) Pe el, copii! (*Grupul din fund cu Pristanda, Farfuridi, Brânzovenescu, Cetățeanul turmentat se reped la tribună și pun mâna pe Cațavencu.*)

Cațavencu (*continuând a zbiera în mijlocul zgomotului*): O scrisorică a prefectului cătră...

Grupul lui Cațavencu: Pe ei, fraților. (*Grupul din față dă năvală spre fund.*)

Toată lumea: Afară! ho! huideo!

(*Zgomot la culme, strigăte, huiduieli, fluierături. Zaharia Trahanache a ieșit repede pe porțița grilajului, a dat dincolo de Zoe și de Tipătescu, și toți trei ascultă ce se petrece în adunare.*)

(*Pristanda, Farfuridi și Brânzovenescu au apucat de gât pe Cațavencu și-l târăsc afară. Grupul Ionescu și Popescu sunt grămadă peste cei din fund. Toate cuvintele și mișcările acestea din urmă se fac deodată și într-o clipă. Cortina se lasă asupra primei mișcări a scandalului.*)

ACTUL IV

(Grădina lui Trahanache, în fund grilaj cu poartă de intrare în mijloc: se vede în fund perspectiva orașelului pe un fundal de dealuri. La dreapta în grădină, pe planul întâi și al doilea, intrarea, cu trei trepte de piatră, în casele lui Trahanache. La stânga boschete. Mobile de grădină.)

SCENA I

Zoe și Tipătescu

Zoe: Unde e? unde poate să fie Cațavencu?

Tipătescu: Nu știu: a fugit, a murit, a intrat în pământ... (*După o pauză, apropiindu-se de Zoe:*) Ei? și pentru ce voiești să știi? pentru ce să te-ngrijești mai mult acum? Din contra. Eu parcă nu mai am grije... Zoe, gândește-te: de două zile, oamenii noștri aleg pe Dandanache, pe care-l așteptăm din minut în minut – am ordine să-i fac o primire strălucită...

Zoe: Ei și?

Tipătescu: Ei!... De două zile vasăzică, strivesc pe Cațavencu, și el nu e nicăeri. Unde e? pentru ce nu se arată?... Are scrisoarea, pentru ce nu o publică? Pentru ce a dispărut, nu știu – din ce motive nu publică scrisoarea nu-mi pasă – destul că nu o publică... Și-l crezi tu pe mișelul capabil să nu o publice pentru altceva, decât pentru că nu poate?

Zoe: Ce inimă! ce judecată ai, Fănică? (*Cu frământare concentrată:*) Dar aste două zile cum am trăit eu?... Ce strângere continuă de inimă! ce frică! ce tortură!... Fiecare persoană care-mi iese înainte, fiecare figură pe care o văz, fiecare mișcare ce se face în jurul meu îmi zdrobește toată puterea... Fănică, ai milă de mine, o zi încă de astfel de chinuri și nu mai pot trăi... înnebunesc... (*Își ia capul în mâini și plânge.*)

Tipătescu: Nu fi copilă, Zoe... Zoe...

Zoe (*plânsă*): Tu nu înțelegi, tu nu simți! Peste câteva minute se sfârșește alegerea și se proclamă deputat al vostru Dandanache; sunt sigură... sigură... că în același moment, mișelul, care s-a ascuns și ne pândește din întuneric, o să-și împăraștie publicația lui infamă... ca să-și răzbune! Ei... atunci eu?

Tipătescu (*scoate polița din buzunar și i-o arată:*) Nu poate... dacă face asta, e pierdut...

Zoe: Ce-mi pasă! după ce m-o pierde pe mine! ... Fănică! n-aș voi să mă răzbuni, aș voi să mă scapi... Prevedeam asta... Presimțeam c-o să ajungem aici, când am văzut scandalul de alaltăieri-seara la întrunire... Iată culmea nenorocirii: el nu știe că ai plastografia lui... el nu știe că, dacă ar veni aici să primească schimbul acestor două hârtii, ar scăpa și el, și m-ar scăpa și pe mine... Te-ai bizuit să joci cu Cațavencu și te-ai amăgit, și mi-ai jucat onoarea mea, rușinea mea, viața mea, și ai pierdut, pentru că el joacă mai bine ca tine, sau noi avem mai puțin noroc decât el... (*Se îneacă de plâns.*) Ce să fac? ce să fac?

Tipătescu: Taci! vine cineva... șterge-te la ochi!

SCENA II

Aceiași, Trahanache și Agamiță Dandanache, venind din fund

Trahanache (*foarte politicos*): Poftim, poftim, stimabile!

Tipătescu: Cine să fie?

Zoe: Un străin?...

Trahanache (*coborând*): Dă-mi voie, Joițico, să-ți recomand pe d. Agamiță Dandanache!

Zoe și Tipătescu: Dandanache! (*Complimente.*)

Trahanache: Candidatul nostru!... adică ce mai candidat! alesul nostru.

Dandanache (*vorbește peltic și sâsâit*): Sărut mâna... Si domnul? bărbatul dumneei?

Trahanache: Nu, eu sunt bărbatul dumneei, dumneaei este nevasta mea, cum am avut onoarea să vă recomand...

Dandanache: Si d-voastră?

Trahanache: Și eu?... bărbatul dumneei... Eu (*serios*), Zaharia Trahanache, prezidentul Comitetului permanent, Comitetului electoral și... ai puținică răbdare (*se caută în buzunar și scoate o cartă de vizită, pe care i-o dă lui Dandanache*)... sunt aicea toate comitetele...

Dandanache (*ia cartă*): Mersi!... Si domnul?...

Trahanache: Domnul Fănică Tipătescu, prefectul nostru, amicul meu și al familiei mele.

Dandanache (*lui Fănică*): Îmi pare bine, dle prezident! (*Îi dă mâna. Trahanache trece lângă Zoe.*)

Tipătescu: Și mie, onorabile, nu mai puțin... Sunt încântat... Dar cu ce ocazie pe la noi?

Dandanache: Cu ocazia aledzerii, neicursorule, cu ocazia aledzerii; stii, m-a combătut opoziția si colo, și dincolo, si dincolo... si rămăsesem eu... care familia mea de la patuzsopt în Cameră... rămăsesem mă-nțeledzi fără coledzi... si asa am venit pentru aledzere.

Zoe (*cu răutate*): Nu trebuia să vă mai deranjați...

Dandanache: Ba încă țe deranz, conیța mea! Da' stii, nu fățea să nu fațem măcar act de prezență...

Trahanache: Se-nțelege! foarte bine, foarte bine! trebuie, trebuie.

Dandanache: Da' de deranz... destul! Închipuieste-ți să vii pe drum cu birza țiinți postii, hodoronc-hodoronc, zdronca-zdronca... Stii, m-a zdrunținat!... și clopoțeei (*gest*)... îmi țiuie urechile... stii asa sunt de amețit și obosit... nu-ți fați o idee, conia mea (*cătră Trahanache*), nu-ți fați o idee, dle prefect, neicursorule (*cătră Tipătescu*), nu-ți fați o idee dle prezident, puicursorule...

Tipătescu: Firește...

Zoe: Mai e vorbă...

Dandanache: Adineaori am sosit, era să trag la otel... dar birzarul... el stia de te viu, mi-a arătat pe d. prefect. (*Arată la Trahanache.*)

Zoe (*încet cătră Tipătescu care râde*): Și încă mai și râzi, Fănică.

Trahanache: Da, mă duceam pe la alegere să văz cum mergem... Nu-i vorbă, de mers, mergem strună... dar știi, de obicei, ca un cap ce sunt al partidului, trebuie să fiu acolo...

Dandanache (*strângându-i mâna*): Bine că te-am găsit, neicursorule, mersi. (*Vorbesc amândoi deoparte.*)

Zoe (*cătră Fănică încet*): Iată, Fănică, pentru cine mi-am pierdut eu liniștea... Și spune drept dacă nu era mai bun Cațavencu!

Tipătescu (*scurt*): E simplu, dar îl prefer, cel puțin e onest, nu e un mișel!

Trahanache (*lui Dandanache*): Stimabile, eu te las aci cu amicul Fănică și cu Joița... Eu trebuie să mă duc la alegere; peste o jumătate de ceas se deschide urna; trebuie să fiu acolo... D-ta n-ai nicio grijă, mergem la sigur, la noi opoziție nu încapă... suntem tari, stimabile... tari... Nu o să ai majoritate, stimabile...

Dandanache: Cum se poate? Să nu te pomenesti cu vrun balotaz? ai?... a mai pățit-o și alții...

Trahanache: Adică, ai puținică răbdare, balotaj la noi?... zic: nu majoritate, unanimitate o să ai, stimabile.

Dandanache: A, așa?... (*Cu siguranță*). Se-nțeledze... Niți nu se putea altfel...

Trahanache: Salutare, stimabile, salutare... La revedere, Fănică... La revedere, Joița.
(*Iese.*)

SCENA III

Zoe, Tipătescu, Dandanache

Dandanache: Cum îți spui, să nu m-aleg puicursorule, nu merdzea... Eu, familia mea, de la patuzsopt... luptă, luptă si dă-i, si dă-i si luptă... si eu mă-nțeledzi tocmai acuma să rămâi pe dinafară... fără coledzi!... si cât p-ați, neicursorule, să nu m-aleg...

Zoe: Să nu te-alegi d-ta, cu meritele d-tale! era peste puțință...

Tipătescu: Peste puțință...

Dandanache: Ei, uite asa, cu meritele mele, conia vezi! era cât p-ați, dar stii cât p-ați... Întreabă-mă neicursorule, să-ți spui: nu vrea Comitetul Țentral si pațe; zița că nu sunt marcant. Auzi, eu să nu fiu marcant... Am avut noroc, mare noroc am avut. Să vedeți. Într-o seară, ... ținevas – nu spui ține... persoană însemnată... da' becher – vine si zoacă la mine cărți... si când pleacă își uită pardesiul la mine... A doua zi, voi să-l îmbrac... gândeam că-i al meu... văz că nu-i al meu; îl caut prin buzunare si dau... peste te te gândesti?

Tipătescu: Peste?

Dandanache (*râzând*): Peste o scrisorică.

AMÂNDOI: O scrisorică.

Dandanache: De amor...

Amândoi (*mișcați*): O scrisorică de amor?

Dandanache: O scrisorică de amor cătră becherul meu, de la nevasta unui prietin – nu spui ține... persoană însemnată.

Zoe: Ei și?

Tipătescu: Ei?

Dandanache: Ei, țe să-ți spui, puicursorule? Adu o birze, mă, băiete, degrabă... Mă sui în birze și mă duc la persoana, la becherul – nu spui ține... e persoană însemnată: „– Găsește-mi, mă înțelezdi, un coledzi, ori dau scrisoarea la *Războiul*...” De colea până colea... gâri-mâr... a trebuit, conia mea, să țedeze, și tranc! depesa aiți, neicursorule...

Zoe (*agitată treptat în măsura povestirii lui Dandanache*): A! domnule Dandanache, ai făcut rău... fapta d-tale este... să-mi dai voie să-ți spui...

Tipătescu (*încet*): Zoe! (*Ea urcă*).

Dandanache: Asa e, puicursorule, c-am întors-o cu politică? Aud? Țe era de făcut? Aminteri dacă nu-mi dedea în gând asta, nu m-aledzeam ... și nu merdzea deloc, neicursorule; fă-ți idee! familia mea de la patuzsopt (*coborând cătră public*) și eu, în toate Camerele, cu toate partidele, ca rumânul imparțial... și să rămâi fără coledzi!

Tipătescu: Vezi bine! (*Mușcându-și buzele*;) Dar nu ne-ai spus sfârșitul istoriei... scrisoarea.

Zoe: Da, scrisoarea...

Dandanache: Care scrisoare?

Tipătescu: Scrisoarea becherului...

Dandanache: Care becher?

Zoe (*nervoasă*): Persoana însemnată... scrisoarea... de amor... arma d-tale politică, cu care te-ai ales...

Tipătescu: Scrisoarea pe care voiai s-o publici în *Războiul*, dacă nu...

Dandanache (*aducându-și în sfârșit aminte*): A da! scrisoarea... da... am prițeput...

Zoe: Ei! scrisoarea?

Tipătescu: Ce s-a făcut?

Dandanache: O am pusă la păstrare... dar stii, la loc sigur...

Zoe: Nu i-ai înapoiat-o persoanei?

Dandanache (*cu mirare*): Cum s-o înapoiez?

Tipătescu: Iată te-alegi, el și-a ținut cuvântul...

Zoe: Trebuie să i-o dai înapoi...

Dandanache: Cum se poate, conia mea, s-o dau înapoi? S-ar putea să fac așa prostie? Mai trebuie s-aldata... La un caz iar... pac! la *Războiul*. (*Coboară*).

Zoe (*cu dezgust*): A! (*Trecând pe lângă Fănică, încet și cu tonul lui de mai sus*). E simplu, dar e un om onest! (*Tare cătră Dandanache*;) Dle Dandanache, am să vă fac o rugăciune: o să rămâneți la masă la noi... mă rog să nu povestiți istoria cu scrisoarea becherului d-voastră...

Tipătescu: Știți, asupra alegătorilor, ar face poate rău efect...

Dandanache: Nu spui, neicursorule; dar dacă oi uita – aminteri, am memorie bună... dar stii, cum sunt amețit de drum, poate să uit și să-nțep – să-mi fațeți semn. Eu la masă o să stau ori lângă d-ta, ori lângă consoarta d-tale...

Tipătescu: Care consoarta mea?

Dandanache: Doamna.

Zoe (*aparte*): A! Idiot!

Tipătescu (*impacientat*): Pardon, dle Dandanache, doamna e soția dlui prezident al Comitetului, domnul care v-a adus aici (*subliniază silabic*), domnul Zaharia Trahanache, doamna

Zoe Zaharia Trahanache... Eu sunt Ștefan Tipătescu, prefectul județului... cu doamna sunt numai prieten...

Dandanache (*care a ascultat cu multă atenție*): Asa e, bini ziți, puicursorule... bată-vă sănătatea să vă bată... pardon... stii eu... de pe drum (*serios*), fă-ți idee d-ta: ținți postii, hodoronc-hodoronc, zdronca-zdronca, și clopoței... îmi țiuite grozav...

Zoe (*aparte*): Trebuie să-l duc de aici să se liniștească puțin... e amețit rău de tot...

Tipătescu: Dle Dandanache, nu voiți să vă odihniți, să vă liniștiți puțin?...

Dandanache: Ba da, neicursorule... dar unde?

Zoe: Pofțiți cu mine, dle Dandanache.

Dandanache (*dându-i brațul și ieșind cu ea la dreapta pe scară*): Stii, conița mea, sunt așa de amețit... stii, trăsura... și clopoței... stii, îmi țiuite grozav... grozav îmi țiuite... (*Ies.*)

SCENA IV

Tipătescu (*singur*): Și-l aleg pe d. Agamiță Dandanache! Iaca pentru cine sacrific de atâta vreme liniștea mea și a femeii pe care o iubesc... Unde ești Cațavencule, să te vezi răzburat! Unde ești, să-ți cer iertare că ți-am preferit pe onestul d. Agamiță, pe admirabilul, pe sublimul, pe neicursorul, pe puicursorul Dandanache... Ce lume! ce lume! ce lume!...

SCENA V

Tipătescu, Zoe, apoi Pristanda

Zoe (*coborând precipitat treptele*): Ai auzit, Fănică? Ai auzit? Onestul tău d. Agamiță, care reușește, care triumfează, păstrează scrisoarea... Ce trebuie să facă onestul Cațavencu, care n-a reușit, care-și mușcă acuma mâinile, își mestecă turbarea și mă ocheste din cine știe ce ascunzătoare? (*Agitată:*) A! mi-e groază să mă gândesc. Ce face Cațavencu? unde e ascuns șarpele? de unde o să-și arunce veninul asupra mea!

Tipătescu: Zoe! Zoe! fii bărbată...

Zoe (*înecată*): Nu mai pot, nu mai pot. Vorbele lui Dandanache mi-au luat toată puterea, mi-au frânt inima... A! înnnebunesc de frică. (*Își ascunde obrazul.*)

Pristanda (*venind repede din stânga*): Coană Joițico! coană Joițico!...

Tipătescu: Ghiță!

Zoe (*tresărind*): Ghiță... Ce e? Spune!

Pristanda (*oprindu-se*): Coană Joițico, voiam să...

Zoe (*fierbând*): Spune, nu mă chinui! Ce e? A publicat-o? dă-mi-o s-o văz (*foarte agitată*), dă-mi-o, s-o văz!

Tipătescu: Zoe! ești nebună!

Pristanda (*aparte*): Curat nebună!

Zoe: Da, sunt nebună! și ție trebuie să-ți mulțumesc de asta.

Pristanda (*căutând s-o calmeze*): Nu, coană Joițico, nu e nimica, nu e nimica publicat... *Răcnetul* nici n-a apărut astăzi... După ce a fugit Cațavencu, dascălimea s-a apucat la ceartă, s-au bătut, l-au bătut pe popa Pripici, și nici vorbă să mai scoată gazeta... S-a spart partidul independent... s-a spart! (*Încet Zoi, trecând spre Tipătescu:*) Am să vă spun ceva secret, acu numaidecât!

Tipătescu: Nu spuneam eu! Dar Cațavencu?

Pristanda: Nu l-am găsit, coane Fănică, parcă a intrat în pământ. (*Bătându-se repede pe frunte ca și cum și-ar aduce aminte de ceva.*) A! ce-am uitat! Să mă iertați, sărut mâna, coane Fănică... Ministrul... nu, ministrii, toți șapte, vă cheamă la telegraf numaidecât... de-aia vă căutam

așa de zor...

Tipătescu: La telegraf? Ce mai vor de la mine?

Pristanda: Nu știi, dar bate telegraful de un ceas, coane Fănică, trebuie să mergeți.

Tipătescu: A, blestemată politică... Zoe! Zoe, curaj, mă duc...

Zoe: Du-te.

Tipătescu: Mă-ntorc îndată. (*Îi sărută mâna*). Zoe, fii cuminte! Nu suntem pierduți; n-ai grijă; la revedere! (*Pleacă prin fund.*)

Zoe: La revedere!... A!... cum pot să iubesc pe omul ăsta!

(*Cade pe gânduri. Pristanda urmărește pe Tipătescu până la ieșire și se uită după el până se depărtează.*)

SCENA VI

Zoe, Pristanda

Pristanda (*după ce s-a asigurat că Tipătescu s-a depărtat, coboară degrabă*): Coană Joițico!

Zoe (*tresărind*): Ai! Ghiță! iar m-ai speriat... Ce e? ce vrei? du-te, lasă-mă-n pace!

Pristanda: Sărut mâna, coană Joițico, nu vă supărați. (*Foarte cu binișorul*.) Este cineva... cineva pe care-l știți d-voastră bine... așteaptă aici... ar voi să vă vorbească... dar numai d-voastră... De-aia eu l-am trimis pe conul Fănică la telegraf, pentru ca să rămâneți d-voastră singură... Am mințit... nu-i adevărat că-l cheamă ministrii... Știi că o să mă ocărăscă, o să mă bată că l-am trimis la cai verzi pe păreți, dar lasă să mă ocărăscă... să mă bată... Nu e mai-marele meu? Nu e stăpânul meu, de la care mănânc pâine eu și unsprezece suflete? L-am mințit, dar pentru binele d-voastră, coană Joițico... Îl primiți?... da?

Zoe (*care a stat pe gânduri și n-a ascultat tirada lui Pristanda*): Pe cine să primesc?

Pristanda: Pe cine – pe cine?... pe d. Nae Cațavencu...

Zoe (*sărind din loc*): Pe Cațavencu? E aici? Unde e, Ghiță? Să vie acu, numaidecât: mergi, adu-l iute. (*E în culmea nerăbdării.*)

Pristanda: Ascult! (*Merge în fund, la stânga, și aduce pe Cațavencu.*) Poftim, stimabile, poftim. (*Îl introduce și iese repede.*)

SCENA VII

Zoe, Cațavencu

Zoe (*repezindu-se la el*): Dle Cațavencu, ai voit să mă pierzi pe mine și te-ai pierdut și pe d-ta. La ce-ai fugit, pentru Dumnezeu! la ce-ai dispărut? Fănică are în mână o poliță, ale cărei giruri le-ai plastografiat, ca să ridici cinci mii de lei de la societate... Știi?

Cațavencu: Știi, madam, că o are (*dezolat*) știi, dar ce e de făcut?

Zoe: Om nebun! ți-ai pierdut mințile? mă întrebi ce e de făcut! Nu știi? Să-ți dau polița: scapă-mă, să te scap! să schimbăm: dă-mi scrisoarea...

Cațavencu (*dezolat*): Madam! madam! peste puțină.

Zoe: Ce?

Cațavencu: Scrisoarea d-voastră...

Zoe: Ei?

Cațavencu: N-o mai am!...

Zoe: Nu se poate!...

Cațavencu: N-o mai am!
Zoe: Minți!
Cațavencu: Nu minț; n-o mai am!...
Zoe: Nenorocitul! ce ai făcut-o?
Cațavencu: Am pierdut-o!
Zoe (*dând un țipăt și uitându-se pierdută în toate părțile*): A! de ce nu pot să te omor!
Cațavencu: Omoară-mă, madam, omoară-mă, dar nu e vina mea!
Zoe: Cum ai pierdut-o? când ai pierdut-o? unde ai pierdut-o?
Cațavencu: În scandal, în bătaia de alaltăieri-seara, de la întrunire, cine nu știu... mi-a smuls pălăria din cap... scrisoarea o aveam în căptușeala pălăriei...
Zoe: Carevasăzică, adevărat ai pierdut-o?
Cațavencu: Da!
Zoe: Mi-ai pierdut scrisoarea... și nu știi, nu bănuiești pe unde poate rătăci scrisoarea mea?
Cațavencu: Nu...
Zoe: Nu?
Cațavencu: Nu...
Zoe (*desperată*): A! ești om pierdut!... pierdut!... Eu poate să mai scap... căci poate să mai scap! dar d-ta (*cu putere*)... d-ta ești pierdut!... Când te-a arestat Fănică te-am scăpat eu... acuma te arestez eu și n-ai să scapi decât atunci când mi-oi găsi scrisoarea... pentru că poate să mai ai noroc s-o găsească... Roagă-te la Dumnezeu s-o găsească... A! s-a întors jocul, dle Cațavencu... începe să te părăsească norocul și să mai treacă și-n partea noastră... A! ești pierdut! da, pierdut!... (*strigând în fund*:) Ghiță! Ghiță!
Cațavencu: Doamnă, pentru Dumnezeu! (*Se uită-n toate părțile*.)
Zoe: Ghiță! (*Cătră Cațavencu*:) Nu te uita pe unde să scapi... Nu mai e scăpare: plastografii dovediți nu mai au scăpare... s-a mântuit... Ghiță! Ghiță! (*Merge strigând în fund și se-ntâlnește piept în piept cu Cetățeanul turmentat*.)

SCENA VIII

Aceiași, Cetățeanul turmentat cu pălăria albă a lui Cațavencu

Cetățeanul (*intrând și coborând foarte binedispus*): Nu e Ghiță, eu sunt...
Zoe: Ce cauți?
Cațavencu (*aparte*): Pălăria mea!
Cetățeanul: Pe d-voastră, coană Joițico!
Zoe: Ce vrei cu mine?
Cetățeanul: Ei! uite și d. Nae. Salutare, onorabile!
Zoe (*nervoasă*): Ce vrei? spune, ce vrei?
Cetățeanul: Ce vreu eu, bine vreu. Eu am o vorbă: o mie de ani pace! (*Gest de impaciență din partea femeii*.) Eu, cocoană Joițico, am găsit o scrisoare.
Zoe: Pe care ai lăsat-o să ți-o fure onorabilul d. Cațavencu...
Cațavencu (*zdrobot*): Doamnă!
Cetățeanul: Las-o aia... am mai găsit una!...
Zoe: Ei, ce-mi pasă!
Cetățeanul: Nu vă supărați, coană Joițico, să vedeți... nu v-am spus tot. Eu până să nu intru în politică, cum am zice, carevasăzică până să nu deviu negustor și apropitar, am fost împărțitor... la poștie... mă cunoaște conul Zaharia!
Zoe: E! ieși odată și lasă-mă... Ghiță!

Cetățeanul: Și atunci, carevasăzică, eu dau scrisoarea după adresă. Dacă nu găsesc andrisantul, scriu pe ea cu plavaz: „andrisantul necunoscut“, ori „nu se află“, ori „mort“, carevasăzică fiecare după cum devine (*Zoe se plimbă impacientată în fund*)... dar dacă găsesc andrisantul, i-o dau andrisantului... Bunioară acuma... Eu am găsit alaltăieri, în învâlmășeala de la primărie, o pălărie...

Zoe (*coborând*): O pălărie?

Cațavencu (*aparte*): Mizerabilul...

Cetățeanul: O pălărie, da, asta... și astăzi tot îndesând-o pe capul meu s-o potrivesc – că mi-era strâmtă – am vrut să-i scot căptușeala s-o mai lărgesc... când colo în căptușeală peste ce dau?...

Zoe: O scrisoare!

Cațavencu: O scrisoare!

Cetățeanul: O scrisoare, da, domnule Nae... Nu mai mergem pe la o țuică?...

Zoe (*foarte emoționată*): S-o vedem!

Cetățeanul: E de la conul Fănică: andrisantul sunteți d-voastră.

Zoe: Dă-mi-o, dă-mi-o degrabă!

Cațavencu: Sunt în adevăr pierdut!

Zoe: Degrabă, dacă o ai.

Cetățeanul: O am, n-am pierdut-o... nu m-am mai întâlnit (*sughite și arată pe Cațavencu*) cu onorabilul! (*Scoate scrisoarea din căptușeala pălăriei și i-o dă Zoi.*)

Cațavencu (*aparte*): A! mizerabilul!

Zoe (*care a smucit scrisoarea*): A!

Cațavencu (*încet cătră Cetățeanul turmentat, care a trecut lângă el*): Nenorocitul! ți-ai aruncat norocul în gărlă: te făceam om!

Cetățeanul: Nu putem... andrisantul cu domiciliul cunoscut. (*Arată pe Zoe.*)

Zoe (*care s-a remis de prima emoție*): Domnule, domnule, ești un om onest, ești un om admirabil, fără pereche. Cum te cheamă, mă rog? spune-mi... recunoștința mea...

Cetățeanul: Ce trebuie să mai spui cum mă cheamă? mă cunoaște conul Zaharia de la 11 februarie! Iacă un cetățean și eu...

Zoe: Cum să-ți mulțumesc? Ce ceri de la mine?

Cetățeanul: Să-mi spui d-ta, pentru cine votez. Iaca, mai e un sfert de ceas și se închide alegerea... Eu... pentru cine votez?...

Cațavencu (*cu amărăciune*): Pentru d. Agamiță Dandanache.

Zoe (*întorcându-se spre el cu o privire de dispreț și amenințare*): Domnule Cațavencu! tot mai poți vorbi? și încă ironic. A! ești tare, drept să-ți spui...

Cetățeanul: Coană, Joițico, adevărat?

Zoe: Da, adevărat, pentru d. Agamiță Dandanache: da, adevărat; poate că e singurul adevăr pe care d. Cațavencu l-a spus în viața d-sale...

Cetățeanul: Atunci mă duc să votez (*vrea să plece*)... dar cum îi zice?

Zoe: Dle Cațavencu, fii bun, scrie-i, mă rog, votul acestui onest cetățean. (*Cațavencu stă pe loc.*) Te rog... (*Îi arată scrisoarea. Cațavencu trece la masă, scrie un buletin și i-l dă Cetățeanului turmentat.*) Îmi dai voie? (*Ia buletinul.*) „Agamiță Dandanache...“ Bravo, dle Cațavencu, ești un om de bună credință...

Cetățeanul (*luând buletinul*): Mă duc, nu mai e vreme.

Zoe (*conducându-l*): Te rog, să crezi, domnule, că oricând recunoștința mea...

Cetățeanul (*foarte grăbit*): Nu mai e vreme... se-nchide alegerea. (*Iese ducând sus biletul.*)

(*Zoe l-a condus cu multă amabilitate până la ieșire; se-ntoarce, se oprește în fund, își*

deschide corsajul, pune scrisoarea în sân, se încheie la loc și coboară încet și ținută spre Cațavencu. La fiecare pas al Zoi, Cațavencu se-ndoaie de încheieturi; când ea s-a apropiat bine, se oprește șa păn înaintea lui; el cade în genunchi.)

SCENA IX

Zoe, Cațavencu

Cațavencu: Iartă-mă, iartă-mă...

Zoe (*râzând*): Scoală-te, ești bărbat, nu ți-e rușine! (*Cu ton aspru:*) Scoală-te!

Cațavencu (*sculându-se rușinat*): Iartă-mă...

Zoe (*cu dignitate*): Ești un om rău... mi-ai dovedit-o. Eu sunt o femeie bună... am să ți-o dovedesc. Acuma sunt fericită... Puțin îmi pasă dacă ai vrut să-mi faci rău și n-ai putut. Nu ți-a ajutat Dumnezeu, pentru că ești rău; și pentru că eu voi să-mi ajute totdeauna, am să fiu tot bună ca și până acuma.

Cațavencu (*umilit*): Madam!

Zoe: Nu tremura! Pe parola mea de onoare, ești scăpat...

Cațavencu: Sărut mâinile... devotamentul meu...

Zoe: Cu o condiție: după alegere, o să fie manifestație publică... d-ta ai s-o conduci.

Cațavencu (*repede și supus*): O conduc...

Zoe: D-ta o să prezidezi banchetul popular din grădina Primăriei...

Cațavencu (*asemenea*): Prezidez...

Zoe: O să chefuiești cu poporul...

Cațavencu (*același joc*): Chefuiesc...

Zoe: Și o să vii aici cu toții, să saluți, în numele alegătorilor, pe deputatul ales și pe prefect...

Cațavencu: Da.

Zoe: Ne-am înțeles?

Cațavencu: Da.

Zoe: Du-te și ia loc în capul mesii; fii zelos, asta nu-i cea din urmă Cameră!

Cațavencu: Madam, madam Trahanache, ești un înger...

Zoe: Mulțumesc, ești prea galant, dar du-te degrabă...

Cațavencu: Mă duc, mă duc, și să vedeți dacă nu v-o plăcea... Sărut mâinile... sărut mâinile!... (*Iese repede, zăpăcit, prin fund.*)

SCENA X

Zoe (*singură*): E adevărat, ori visez? (*Șade pe un scaun, scoate scrisoarea, o citește, o sărută.*) Fănică! (*Se scoală râzând, o mai citește, o mai sărută de mai multe ori și iar șade.*) Fănică! (*Plâns nervos... după o pauză, se scoală zâmbind, se șterge la ochi și răsuflă tare.*) A!... mi-a trecut... Fănică! (*Suie repede scările la dreapta și dispare.*)

SCENA XI

Tipătescu (*singur; intră repede din fund*): A înnebunit Ghiță? Mă trimite la telegraf pentru nimica... Îmi face farse? Ce însemnează... Și Zoe... unde e Zoe? (*Se uită-n toate părțile și iese repede în dreapta.*)

SCENA XII

Trahanache și Dandanache vin din dreapta din grădină, planul al treilea

Trahanache : A! aici la noi, stimabile, a fost luptă crâncenă, orice s-ar zice... s-au petrecut comedii mari.

Dandanache: Tați, frate.

Trahanache: Infamii! Închipuiește-ți d-ta, un caraghios, un mișel, ca să enfluanseze pe Tipătescu... pe Fănică de!... pe prefect. (*Dandanache dă multă atenție, dar pare că nu pricepe.*)

Dandanache: A, da! așa! că nu esti d-ta prefectul.

(Se aude din depărtare intrata unui marș.)

Trahanache: Or să-l învrăjbească cu mine și cu familia mea... s-apucă și face o scrisorică de amor ca din partea lui Fănică, prefectul... către Zoița, nevastă-mea, și-i imitează slova băiatului... știi, să juri, nu altceva... Închipuiește-ți plastografie!

Dandanache: Nu mă nebuni, neicursorule! la mine a fost cazul adevărat!...

(Marșul se apropie, se aud urale.)

Trahanache: Cum, cazul adevărat?

Dandanache: Scrisoarea era a persoanei... da'... becher.

Trahanache: Cum becher?

Dandanache: Adică necăsătorit...

Trahanache: Cine?

Dandanache: Nu spui ține – persoană însemnată... Când i-am pus pițorul în prag – ori coledzi, ori *Războiul*, mă-nțeledzi – tranc! depea aiți...

Trahanache: Nu-nțeleg. (*Aparte.*) E amețit de drum... căruța... și clopoței.

Dandanache (*aparte*): E slab de tot prefectul, îi spui de două ori o istorie și tot nu pricepe...

(În toată scena aceasta și în cea următoare, până la intrarea mulțimii, se aude marșul și uralele treptat, din ce în ce mai aproape și mai distinct.)

SCENA XIII

Aceiași, Zoe, Tipătescu

Zoe (coborând întâi treptele, urmată de Tipătescu, veseli și fără să vadă pe cei din scenă): Și astfel, cum ai văzut (*văzând pe Trahanache și Dandanache, schimbă tonul*), dle prefect, furtuna rea trece curând... (*Coborând.*) Dle Dandanache, într-un moment, masa e gata...

Dandanache: Tocmai îi spuneam dlui prefect, și dumnealui îmi spunea...

Tipătescu: D-lui prefect?...

Dandanache: Da, d-lui prefect! (*Arată pe Trahanache, care vorbește la o parte cu Zoe.*)

Zoe (*încet*): Îți place, nene, alesul d-voastră?

Trahanache (*încet*): Deștept... dar mi se pare că e cam șiret.

Dandanache (*lui Tipătescu*): Îmi spunea istoriile de aiți de la aledzeri, cu scrisoarea, cu plastografia (*mișcarea Zoi*), și eu îi spuneam de cazul meu... că la mine a fost chiar adevărat... cu becherul...

Zoe (*repezindu-se lângă el, încet*): Dle Dandanache, mi-ai promis să nu mai pomenești de istoria asta...

Dandanache: Eu am promis? (*repede*) când am promis? cui am promis? țe am promis? (*Aducându-și deodată aminte.*) A! da! Nu mai... nu mai...

(Uralele s-au apropiat cu desăvârșire. Lumea toată intră cu muzica.)

SCENA XIV

Aceiași, Farfuridi, Brânzovenescu, Cațavencu, Cetățeanul turmentat, Ghiță Pristanda, Ionescu, Popescu, alegători, cetățeni, public

Brânzovenescu și Farfuridi cu alți alegători mai spălați, în costume de pretenție provincială, intră, venind din casă, coborând pe treptele din dreapta; salutări de toate părțile. Prin fund, Cațavencu, Ghiță polițaiul, îmbrăcat țivil, Cetățeanul turmentat, Ionescu și Popescu intră, conducând manifestația publică. Cei ce vin prin fund sunt toți amețiți, și mai ales Cațavencu și Cetățeanul turmentat care înghite și sughite mereu. După ei vin o mulțime de cetățeni cu ramuri verzi și steaguri, asemenea foarte chefuiți. Toată lumea cu borcane de băutură în mâini. Din casă, în urma lui Farfuridi, Brânzovenescu și a celorlalți alegători, vin feciorii cu sticle de șampanie. Ghiță Pristanda, îndată ce sosește în scenă, face semn muzicii să tacă. Muzica tace. Se împart pahare de șampanie fruntașilor. Tipătescu, Zoe, Trahanache, Dandanache sunt în stânga.

Farfuridi *(luând un pahar cu șampanie)*: În sănătatea domnului Agamiță Dandanache, alesul nostru! Să trăiască! *(Urale și muzică. Pristanda ține cu mâna tactul uralelor. Toți ciocnesc și beau.)*

Dandanache *(îndemnat de Zoe și Tipătescu, trece în mijloc cu paharul în mână)*: În sănătatea alegătorilor... care au probat patriotism și mi-au acordat *(nu nemerește)*... asta... cum să zic, de!... zi-i pe nume, de! a! sufradzele lor; eu, care familia mea de la patuzsopt în Cameră, și eu ca rumânul, imparțial, carevasăzică... cum am zițe... în sfârșit să trăiască! *(Urale și ciocniri.)*

Trahanache *(cătră Cațavencu, care a coborât spre el și Tipătescu)*: Și așa zi, ai? d-ai noștri, stimabile? bravos! mă bucur.

Cațavencu: Venerabile neică Zahario! în împrejurări ca acestea *(mișcat)*, micile pasiuni trebuie să dispară.

Trahanache: Ei, aici mi-ai plăcut! bravos! să trăiești!

Cațavencu: În sănătatea venerabilului și imparțialului nostru prezident, Trahanache! *(Urale și ciocniri.)*

(Zoe vede pe Cetățeanul turmentat în grămadă, ia un pahar și merge de i-l oferă.)

Cetățeanul: În sănătatea coanii Joițichii! că e *(sughite)* damă bună! *(Ciocnește cu ea; ea-i strânge mâna din toată inima. Urale, ciocniri.)*

Cațavencu *(lui Tipătescu încet)*: Să mă ierți și să mă iubești! *(expansiv)* pentru că toți ne iubim țara, toți suntem români!... mai mult, sau mai puțin onești! *(Tipătescu râde.)* În sănătatea iubitului nostru prefect! Să trăiască pentru fericirea județului nostru! *(Urale, ciocniri.)*

Trahanache *(luând un pahar și trecând în mijloc foarte vesel)*: Ei, aveți puțintică răbdare!... Nu cunosc prefect eu! eu n-am prefect! eu am prieten! În sănătatea lui Fănică! Să trăiască pentru fericirea prietenilor lui! *(Sărută pe Fănică, apoi pe Zoe. Fănică sărută mâna Zoi.)*

(Urale. Dandanache între alegători, cu Farfuridi și Brânzovenescu, le povestește încet, făcând gestul cu clopoței; la dreapta, în fund, Pristanda, Cetățeanul turmentat, muzica și lume. În stânga Zoe, Tipătescu, Trahanache cu alți alegători. În mijloc Cațavencu.)

Cațavencu (*foarte amețit, împleticindu-se-n limbă, dar tot îngrășându-și silabele*): Fraților! (*Toți se-ntorc și-l ascultă.*) După lupte seculare, care au durat aproape treizeci de ani, iată visul nostru realizat! Ce eram acuma câțva timp înainte de Crimeea⁴⁹? Am luptat și am progresat: ieri obscuritate, azi lumină! ieri bigotismul, azi liber-pansismul! ieri întristarea, azi veselia!... Iată avantajele progresului! Iată binefacerile unui sistem constituțional!

Pristanda: Curat constituțional! Muzica! Muzica!

(*Muzica atacă marșul cu mult brio. Urale tunătoare. Grupurile se mișcă. Toată lumea se sărută, gravitând în jurul lui Cațavencu și lui Dandanache, care se strâng în brațe, în mijloc. Dandanache face gestul cu clopoței. Zoe și Tipătescu contemplă de la o parte mișcarea.*)

Cortina cade repede asupra tabloului

38 Joc de cărți

39 Faliții, cei nemulțumiți

40 Joc de cărți

41 La vremea aceea, pentru stabilirea și exercitarea dreptului de a alege sau de a fi aleși, cetățenii țării erau împărțiți – pe criterii censitare (corespunzătoare unor cantumuri de avere, impozite etc.) – pe 3 (trei) colegii electorale. Majoritatea alegătorilor, bunăoară, datorită situației social-economice, nu puteau vota decât indirect, prin delegați (la colegiul III).

42 11 februarie 1866, data detronării lui Alexandru Ioan Cuza, de către „monstruoasa coaliție“

43 În limba franceză, această expresie „tălmăcește“ preceptul biblic „Cine are urechi de auzit, să audă!...“

44 Confuzie, ilustrând pretențiile de cultură ale lui Cațavencu. Aceste cuvinte aparțin de fapt lui Nicolò Machiavelli (1469 – 1527), om politic, scriitor și istoric italian. Léon Gambetta (1838–1882), om politic francez din chiar acea vreme, era însă mai cunoscut eroilor lui Caragiale.

45 Pânză subțire de bumbac

46 Este vorba despre plebiscitul inițiat de Alexandru Ioan Cuza și Mihail Kogălniceanu, în 1864, prin care s-a aprobat prima reformă agrară.

47 Începutul stâlcit al maximei latine: *honeste vivere, neminem laedere, suum cuique tribuere* (Să trăiești cinstit, să nu păgubești pe nimeni, să dai fiecăruia ce e al său)

48 Klemens Metternich (1773–1859), om politic austriac; ministru de externe (1809–1848) și cancelar (1821–1848) al Austriei

49 Situația politică europeană creată în urma Războiului Crimeii (1853–1856) și a Tratatului de Pace încheiat la Congresul de la Paris (1856) a impulsionat realizarea Unirii Principatelor Române (24 ian./5 febr. 1859), punându-se, astfel, bazele statului național român modern și deschizându-se drum larg dobândirii independenței de stat și desăvârșirii unității naționale, progresului României.

D-ALE CARNAVALULUI

Comedie în trei acte (1885)

PERSOANELE

Nae Girimea, frizer și subchirurg
Iancu Pampon
Mache Razachescu, ce-i mai zice și „Crăcănel“
Un catindat de la percepție
Iordache, calfă la Girimea
Un ipistat
Didina Mazu
Mița Baston
Un chelner
O mască
Măști, public, sergenți de noapte

Într-un carnaval, în București

ACTUL I

Un salon de frizerie de mahala. Mobile de paie. Ușe și fereastră de prăvălie în fund. La dreapta, în planul întâi, o ușe; în planul al doilea un lavabo. Ambele planuri din dreapta sunt mascate de restul scenii printr-un „paravent“.

SCENA I

Iordache, apoi Pampon

Iordache (*șade pe un scaun și dă un brici la piatră, fredonând*): „Și mă cere, mamă, cere. – Cine dracul te mai cere? – Și mă cere d-un bărbier...“

Pampon (*intrând prin fund*): Aici este frizăria lui d. Nae Girimea?...

Iordache (*sculându-se politicos*): Da, poftiți... Barba? părul?

Pampon: Nimic...

Iordache: Atunci, poate, vă spălați la cap?

Pampon: Eu nu mă spăl niciodată la cap, pentru că sufăr de...

Iordache: De măsea? Știi cum ți-o scoț? Odată... pac!

Pampon: Ei, nu de măsea... sufăr de bățai...

Iordache: De bățai?... Știi cum le...

Pampon: Ei! lasă-mă-n pace, omule; nu mă spăl la cap pentru că sufăr de bățai de inimă.

Înțelege odată că n-am venit pentru alișveriș.

Iordache: Atunci, pentru ce?

Pampon: Am o trebuință cu d. Nae Girimea... Nu cumva ești d-ta?

Iordache: Nu, eu sunt calfă...

Pampon: D. Nae nu este aici?

Iordache: Nu, domnule; îl aștept: trebuie să vie foarte curând...

Pampon: Atunci îl aștept și eu... Se poate?

Iordache: De ce nu? Pofțiți... (*Îi dă un scaun.*)

Pampon (*după o mică pauză*): Mă rog, la d-voastră se fac și abonamente?

Iordache: Da: 12 rasuri 3 franci, ceva a la „vivat concurența!”. Să poftească oricare le dă mâna; glumești d-ta? vine un ras, ori un tuns 25 de santimuri, cu pudră, unt de migdale, livantă... Pentru frezat, spălat, bătături, se plătește supliment.

Pampon: Și biletele de abonament le aveți cu o pecetie, ca ăsta? (*Arată biletul, pe care-l scoate din portofel.*)

Iordache: Nu... ăsta este din ale vechi; gândesc că numai ăsta a mai rămas. (*Îl examinează.*) Pesemene că d-ta ai luat biletul ăsta de mult și ai plecat din București. Trebuie să vi-l schimbăm; pe astea le-am tras din circulație.

Pampon (*punând biletul la loc*): Nu; e altceva cu biletul ăsta...

Iordache: Până acu vreo trei luni le aveam așa, pentru economie adică: punea d. Nae pecetea pe o bucată de hârtie ori de mucava, și pe urmă la fiecare răsătură trăgeam cu cerneală o dungă, până se făcea douăsprezece. Acu, pentru că ni s-a întâmplat o istorie cu un spițer, a hotărât d. Nae să dea la tipografie să i le facă cu numere: l-am ras? țac! i tai numărul.

Pampon: Cu un spițer? Ce istorie?

Iordache: Al dracului spițerul! Închipuește-ți d-ta! Lua un bilet. Îl radeai, trăgea o dungă. Să zicem că asta era marți; bun! Joi, iar o dungă; sâmbătă, alta: trei dungă. Marțea ailaltă, te uitai la bilet: numai o dungă. Peste asta mai trăgeam una; una și cu una două. Joi mai trăgeam una, carevasăzică trei; bun! Marțea ailaltă... biletul alb.

Pampon: Alb?

Iordache: De tot...

Pampon: Cum asta?

Iordache: Așteaptă să vezi, că e frumoasă... A mers așa preț de vreo zece luni de zile până să băgăm noi de seamă... Mușterii mulți... l-ai ras, i-ai tras dunga, te culci pe urechea aia, și nu-ți mai ții altă socoteală. Într-o sâmbătă seară, vine spițerul, și nu știu cum din vorbă – era lume multă în prăvălie – lui d. Nae i se pare că spițerul cere un bilet, și-mi zice: „Iordache, un bilet nou lui d. Frichinescu...” așa-l cheamă. Dar el... zice: „Eu bilet nou? n-am cerut; al meu e ne-nceput...” și scoate biletul alb ca laptele... Măi, ce dracul! Ne uităm noi lung, eu și d. Nae, la bilet... pe urmă ne uităm la spițerul, pe urmă unul la altul, și d. Nae zice: „Bine!” și-i trage o dungă. Pleacă spițerul... Zice d. Nae: „Iordache, biletul spițerului e cu scamatorie; ia să-l ținem noi scurt; ori că ne-a luat bilete, ori că ne-a furat pecetia, ori că și-a făcut el alt model, că prea se-ntinde abonamentul lui ca cașcavalul prăjit...”

Pampon: Ei, în sfârșitul sfârșitului ce era?

Iordache: Stăi să vezi. Al dracului spițerul! Asta era într-o sâmbătă. Marți dimineața, altă dungă – dar acum le însemnam și cu tibișir pe pervazul ușii – două; joi alta, trei... sâmbătă alta...

Pampon: (*cam impacientat*): Patru...

Iordache: Joi...

Pampon: Ei! spune odată, că n-am vreme de stat.

Iordache: Parcă ziceai că aștepti pe d. Nae.

Pampon: Bine, îl aștept, dar spune odată.

Iordache: Dacă nu mă lași... Joi, un ras și un tuns, două dungi: cinci și cu două șapte; pe bilet șapte, pe ușe șapte. În sfârșit, sâmbătă îl raz iar; dau să scriu dunga: pe bilet erau patru și cu una acu cinci; pe ușe șapte și cu una opt. Spișterul nu știa că mijlocește contabilitate dublă. Marți, pe ușe opt și cu una nouă; pe bilet trei și cu una patru; și pe urmă joi, pândește când nu e d. Nae în prăvălie, și intră; după ce-l raz, zice: „Scrie una, că am luat bilet nou de la d. Nae...” Pe ușe nouă și cu una zece...

Pampon: Ei? prin urmare...

Iordache: Ei! prin urmare, ștergea dungile cu doftorii, cu metaluri de-ale lor de la spișărie.

Pampon: Și cum a rămas?

Iordache: N-a vrut d. Nae să facă scandal, măcar că era de un procuror ceva. D. Nae, știi, mai galant, i-a luat biletul și vreo cinci franci câți i-avea în buzunar, i-a făcut un moral bun, din porc și din măgar nu l-a mai scos, i-a tras vreo două palme și l-a dat pe ușe afară...

Pampon (*care a ascultat cu atenție, ca lovit de-o inspirație*): A! ce idee mi-a venit! Parfumurile, odicoloanele, pomădurile, liubemurile Didinii!... Spișterul!... Da!... Zici că biletele astea le-ați tras din circulație de mai bine de trei luni?

Iordache: Da.

Pampon: Zici că d. Nae a luat biletul cu scamatoria de la spișterul?...

Iordache: Da.

Pampon: Ei? Spișterul în vreme de zece luni cât v-a tras pe sfoară, numai cu un bilet a lucrat?...

Iordache: Știu și eu?

Pampon: Era peste putință. Atunci ați fi băgat de seamă mai degrabă... Ia adu-ți aminte bine.

Iordache: De unde să-mi aduc aminte!... E de mult...

Pampon: A! ce idee! să vedem! Mă duc... mă întorc numaidecât... spune-i lui d. Nae că am să-i vorbesc... Viu cât mai degrabă. (*Iese în fund. La ieșire se lovește cu Mița, care intră foarte agitată.*) A! pardon, madam!...

SCENA II

Iordache, Mița

Mița: Iordache! Unde e Nae?

Iordache: Nu știu; a plecat de azi-dimineață și până acuma nu s-a mai întors. Trebuie să vie, ca să mă pot duce și eu la masă.

Mița (*trântindu-se pe un scaun*): Am să-l aștept și eu...

Iordache: Dar dacă vine târziu, eu ce să fac? să rabd de foame? Trebuie să închiz prăvălia și să mă duc la mâncare...

Mița: Nu știu, nu voi să știu de nimic... (*Patetică:*) Iordache...

Iordache: Ce?

Mița: Iordache, sunt nenorocită...

Iordache: A simțit Crăcănel ceva...

Mița: Aș! Crăcănel! îți spui că sunt nenorocită...

Iordache: Pentru?

Mița: Nae! Nae, pe care l-am iubit, pe care l-am adorat pentru eternitate, până la nebunie... Tu știi cât l-am iubit?

Iordache: Ei! da. Ei! ce?

Mița (*montându-se treptat*): Nae mă traduce.

Iordache: Aș!

Mița: Mă traduce la sigur.

Iordache: Fugi de-acolo!

Mița: La sigur. De opt zile nu l-am văzut. Îi scriu: „Bibicule, Magafaua pleacă mâine miercuri la Ploești, remâi singură și ambetată; sunt foarte rău bolnavă; vino să-i tragem un chef...”
Și Năică nici nu-mi răspunde. Iubește pe alta, mi s-a făcut semn. În cărți cade mereu gând la gând cu bucurie, cu dragoste, cu temei, cu întâlnire pe drum de seară cu o damă de verde.

Iordache: Aș! nu mai crede în mofturile cărților, frate...

Mița: Trebuie s-o știu, trebuie s-o aflu... și să vedem... O să fie un scandal... dar un scandal... cum n-a mai fost până acuma în *Universul*.

Iordache: Aș! nu-i nimica! ți-ai făcut spaimă de gelozie. (*Dând din umeri, urcă până-n fund, unde dă piept în piept cu Catindatul de la percepție.*)

Mița: Un mușteriu! poate mă cunoaște... Nu voi să mă compromentez. Trec să aștept în odaie. (*Iese pe după paravan în dreapta.*)

SCENA III

Iordache, Catindatul (legat cu o basma la fălci)

Catindatul (*cătră public, coborând*): Pfi! al dracului mă doare!... dar știi cum?... lucru mare... Nu mai merge... M-am hotărât. Trebuie s-o încerc și p-asta...

Iordache (*care l-a urmărit, coborând înaintea un scaun până în mijlocul scenii*): Ia poftiți! poftiți!...

Catindatul (*hotărât*): Știi s-o scoți? Scoate-mi-o!

Iordache: N-ai idee cum ți-o scot; până să clipești din ochi, odată, pac!... Ia poftiți! poftiți!...

Catindatul: Uf! mersi!

Iordache: Ia poftiți!...

Catindatul: Ce n-am pus, domnule? Ce să-ți mai spui? Ce n-am pus? Mi-am tăbăcit gingiile... Ce n-am pus?

Iordache: Ce să-i pui, domnule? E odată vătămată, s-a isprăvit: picături de rădăcină de clește.

Catindatul: Ce n-am pus?... În sfârșit, astăzi m-a învățat unul de la noi de la percepție...

Iordache: A! d-ta ești de la percepție?...

Catindatul: Da, catindez până la o vacanță. Nu e vorba, am cu ce trăi; am parte în bogasierie⁵⁰ la Ploești; îmi trimite parale nenea Iancu; dar știi, orișicât poți zice, trebuie pentru ca să-ți faci o carieră ca tânăr...

Iordache: Mai e vorba...

Catindatul: A! eu aș fi avut parale multe, dacă nu mă-ncurcam în tratație de amor pe vremea războiului. O iubeam, o iubeam!... și ea mă traducea... cu un ofițer de itidenție.

Iordache: Ei, ș-acuma?

Catindatul: Acuma... nu-ți spui? catindez la percepție. (*Mâhnit:*) Dar catindez de mult... Știi, catindezi azi, catindezi mâine, o lună, două, trei, un an... Bine, până când? Nu zic să mă facă ajutor, ori registrat, domnule, dar măcar acolo ceva.

Iordache: Adică să te înainteze.

Catindatul: Măcar un copist de clasa a doua.

Iordache: Și acuma câtă leafă primiți în mână?

Catindatul: Nu ți-am spus că sunt catindat? Nimic, de doi ani de zile, nimic. (*Șade.*)

Iordache: Nimic?

Catindatul: Nimic...

Iordache: Dar... reținere nu vă face?

Catindatul: Asta, ce-i dreptul, nu...

Iordache: Tot e bine... Ei!... ia dezleagă-te.

Catindatul: Pentru ce?

Iordache: Legat, nu poci...

Catindatul: Ce?

Iordache: Pentru că nu poți căsca gura.

Catindatul: Pentru ce să casc gura?

Iordache: Aminteri cum să ți-o scot?

Catindatul: Ce să-mi scoți?

Iordache: Ei, asta-mi place! pentru ce ai venit aicea?... Măseaua...

Catindatul: Măseaua?

Iordache: Ei da, măseaua. (*Merge și scoate instrumentele dintr-o masă.*) Știi cum ți-o scot?... până să clipești din ochi (*revine lângă Catindat*) odată... pac!

Catindatul: (*care s-a sculat*): Uf!

Iordache: Șezi...

Catindatul: Mersi, am șezut destul...

Iordache: Trebuie să stai jos... ca să am loc în sus să trag... d-a-mpicioarele cum?

Catindatul: N-o mai scoț... mi-a trecut.

Iordache: Cum ți-a trecut?

Catindatul: Nu ți-am spus că m-a învățat unul de la noi de la percepție... zice c-a citit în cartea lui Matei.

Iordache: De la Matei citire?

Catindatul: Nu vanghelistul, ăsta e altul, e doftor de bătături în Italia și face și văpsea pentru păr...

Iordache: Ei?

Catindatul: Ei? să zicem că mă doare! Întâi rabd cât pot... pe urmă, pui doftorii; pe urmă, dacă văz că nu mai merge, mă duc hotărât la bărbier să mi-o scoată... bun! Cum intru...

Iordache: Ei! prin urmare...

Catindatul: Cum intru, zic serios: știi s-o scoți? scoate-mi-o! De par exemplu, adineaori la d-ta... D-ta nici nu înțelegeai ce vreau eu... Și pe urmă, mă dau în vorbă, mai de una, mai de alta... Dar când intru, simț odată ca un cuțit (*arată la falcă*), cald, și pe urmă rece; pe urmă din vorbă-n vorbă, vii d-ta, subfirugul, cu cleștele: atunci deodată simț iar un cuțit... rece, și pe urmă numaidecât cald... și pe urmă nu mai simț nimic... Vezi d-ta, pesemne, nu știu cum devine carevasăzică de este al naturii lucru ceva, că măseaua, în interval de conversație, de frică trece... Ei.. al dracului italianul!

Iordache (*care a ascultat cu multă atenție*): Fugi, dle, cu superstițiile italienești... Îmi pare rău de d-ta, om tânăr!... Bine, d-ta nu vezi cum e naturelul la toate, că trebuie să aibă o bază, măcar cât de mică, dar să fie bază. Ce nu are bază, cum poate să fie naturel? ori să-mi spui d-ta că Matei ăla al d-tale – că eu nu-l cunosc – te-a învățat adică să mergi prin ploaie fără umbrelă și să zici, numai așa la un capriț, că e soare... și să nu te ude... Auzi d-ta mofturi italienești!

Catindatul: Așa e, decât n-are a face cu măseaua. (*Face o grimasă în partea măselii.*)

Iordache: Ba prea are a face.

Catindatul: Ba nu. (*Altă grimasă.*)

Iordache: Ba da, tot lucrul naturel!...
Catindatul: Ba nu!... (*Altă grimasă.*) Hait!
Iordache: Ce?
Catindatul: Iar m-a apucat (*începe să se plimbe*), dar rău... rău de tot...
Iordache: Vezi... vorba mea... știi eu...
Catindatul (*oprindu-se în loc din umblet, și cu un ton foarte hotărât*): Știi s-o scoți?
scoate-mi-o!
Iordache: Șezi...
Catindatul (*hotărât*): Adu cleștele. (*Șade.*)
Iordache (*merge, ia cleștele și revine*): Zi că te-a ciupit un purice... odată... pac!
Catindatul (*uitându-se țintă la clește și apoi sculându-se*): Mi-a trecut. Ai văzut? vorba
mea... știi eu... Al dracului italianul!...
Iordache (*plictisit*): A!
Catindatul (*foarte mulțumit*): Salutare, neică, și mersi! (*Pleacă.*)
Iordache: Stai, domnule!...
Catindatul: Nu mai pot... e târziu... am treabă la canțilerie, am o groază de avizuri de
făcut... Salutare, neică, și mersi! (*Iese repede prin fund.*)

SCENA IV

Iordache, apoi Mița

Iordache: Așa haplea mai rar... Ce dracul face d. Nae de nu mai vine... Sunt aproape de
douăsprece... Mă leșin de foame. (*Mița intră din dreapta.*) Mița? o uitasem!...
Mița: N-a venit Nae încă?
Iordache: Uite ce e, coană Mițo, d-ta tot zici că-l aștepți; eu mă repez aici aproape să-mbuc
ceva și mă-ntorc numaidecât... nu-i așa? (*Își ia pălăria.*)
Mița: Poți să te duci.
Iordache: Da' nu pleci? Să nu rămâie prăvălia singură...
Mița (*nervoasă*): Ți-am spus o dată: îl aștept până mâine, până poimâine, până o veni.
Iordache: Atunci, mă duc... mă-ntorc la moment. (*Iese în fund.*)

SCENA V

Mița, apoi Pampon

Mița: Să-l aștept, da, să-l aștept... Trebuie să vie... Să mă traducă pe mine Nae... și să
nu-mi răzbun? Peste poate!
Pampon (*care a intrat*): Mă rog, d. Nae n-a venit încă? (*Salută.*)
Mița (*aparte*): Un mușteriu... (*Tare:*) Nu, domnule, și eu îl aștept... Dacă poftiți și dv. să-l
așteptați... vine ori dânsul, ori băiatul...
Pampon: Mersi, madam. (*Șade, aparte:*) Curățică. (*Tare, după o pauză:*) D-voastră sunteți
rudă, ori consoarta dumnealui...
Mița (*tristă*): Nici rudă, nici consoartă, dle... i sunt... adică i-am fost... amică... Am venit
pentru o mică afacere.
Pampon: Ca și mine...
Mița (*oftând*): La d-ta... nu poate fi ca la mine... La mine e chestiune de traducere.
Pampon: În amor?
Mița (*asemenea*): Da, în amor...

Pampon: Ca și la mine...

Mița: Ca și la d-ta?... Cum?

Pampon: Mi se pare, adică nu mi se pare... sunt aproape sigur că sunt tradus.

Mița: Ca și mine...

Pampon: Și numai d. Nae poate să mă puie pe urma aceluia care a devenit în chestiune... A! dar n-are să-mi scape... Sunt hotărât! Am să-i dau o curățenie spițerului, să mă pomenească!

Mița: E spițer?

Pampon: Da, desigur, spițer. Aflasem adineaori cum îl cheamă de la băiatul de aici...

Mița: De la Iordache...

Pampon: Da; îmi spusese cum îl cheamă, dar i-am uitat numele cu gândul la dovezi – pentru că am dovezi – niște hârtii pe care le-am găsit în odaie la Didina.

Mița: Didina...

Pampon: Da, amanta mea, cel mai sacru amor, pentru care mi-am sacrificat cariera de militar, fiin'că până să nu o cunosc am fost tist⁵¹ de vardiști la Ploești... Și sunt turbat de gelozie! Toată noaptea n-am dormit...

Mița: Ah! mie-mi spui ce-i gelozia?... Numai o noapte n-ai dormit? Nu știi nimic! Câte nopti!...

Pampon: Nu, az-noapte nu a devenit din gelozie, pentru că nu începuse încă chestia... Am jucat la Podul Gârlii conțina⁵² cu niște papugii până la șase az-dimineață... I-am ras...

Mița: Să nu te bucuri... Și eu câștig la conțină, dar ce folos! noroc la cărți, nenoroc la amor...

Pampon: Aș! la mine nu e noroc, e știință: îi iau la sigur... poate că să am o goană⁵³ nebună, să pierz. Eu joc conțina oarbă cu fantele⁵⁴, și am eu merchezul⁵⁵ meu. Bunioară, cărțile le țiiu în stânga și joc cu dreapta; am bătut cu fantele, pui cărțile bătute jos, și fantele la loc în mâna stângă, pentru altă ocazie... Az-noapte i-am stins...

Mița (*plictisită*): Nu mai vine Nae...

Pampon: Astfel dar az-dimineață, conța mea, pe la șase ceasuri, mă întorc acasă, la Didina; bat în ușe, se scoală somnoroasă și-mi deschide. Era încă întunerec; aprinz lumânarea... Dar, când viu prea târziu, e totdeauna supărată și-ncepe să mă certe... Acuma nu zice nimic; se-ntoarce, pardon, cu fața la perete și tace. Zic eu (*Mița plictisită s-a sculat și se plimbă*) în gândul meu; e supărată... s-o las să doarmă; când o vedea mâine c-am câștigat trei poli, îi trece... Dau să mă dezbrac și văz jos lângă mescioară două hârtiuțe. M-aplec – cum le-am văzut am simțit un fior rece – m-aplec, le iau: ce era? Un bilet de abonament la frizăria model a lui d. Nae Girimea...

Mița: Nae Girimea?... (*Se interesează.*)

Pampon: Da, și un bilet de amor de la o damă cătră „Bibicul“ ei...

Mița: „Bibicul“?

Pampon: Da, cătră spițerul... Să vezi cum am aflat pe urmă că e spițer.

Mița (*aparte*): „Bibicul“! S-ar putea?

Pampon: Cum am citit hârtiuțele și am văzut pecetia pe bilet: „Frizăria model, Nae Girimea“, mi-am luat iar paltonul și bastonul și am ieșit binișor; Didina adormise iar. Mă duc la poliție, cercetez și aflu că aici e frizăria. Am venit; d. Nae nu era aici. Băiatul mi-a spus că bilete de astea...

Mița (*interesându-se, nerăbdătoare*): În sfârșit?

Pampon: În sfârșit, ce mai lungim vorba degeaba, conța mea, spițerul este... După câte mi-a spus băiatul, am fost cu biletul la spițărie, am spus că aveam ceva scris pe el și s-a șters cu un fel de asenție, și că aș vrea să știu ce era scris... se poate? și spițerii nu știu ce-a făcut, ce-a turnat pe bilet – mirosea a spirt de țiperig – și-n două minute a ieșit iar dungile la loc...

Mița: Să fie cu puțință?...

Pampon: Le-am numărat: sunt cizeci și cinci de dungi... Spițerul mișel! l-am prins mai rău decât d. Nae: o să-i dau o curățenie... să-i rup șalele!...

Mița (*aparte*): Să fie Nae? A! ce răzbunare ar fi! (*Tare:*) Domnule, zici că biletul de amor este cătră „Bibicul“?

Pampon: Da!

Mița: Și este iscălit de cine?

Pampon: „A ta adorantă, Mița...“

Mița: Mița! A! Dumnezeu!

Pampon: Ce?

Mița: Domnule, ești sigur că e spițer?...

Pampon: Firește... Mai sigur se poate? Biletul era alb... spirt de țiperig și d-odată cizeci-și-cinci de dungi... Le-am numărat... poftim să le numeri și d-ta...

Mița: Și ai venit aici pentru ca să afli numele omului cu chestia de traducere?

Pampon: Da.

Mița: Eu am o presimțire...

Pampon: Care?

Mița: Cum este amanta dumitale?

Pampon: Cum să fie adică?

Mița: De roșu, de ghindă, de tobă, ori de verde?

Pampon: De verde...

Mița: De verde?

Pampon: Da.

Mița: Și ai la d-ta biletul cătră „Bibicul“, pe care zici că l-ai găsit în odaia damii de verde?

Pampon: Da.

Mița: A' să-l văz degrabă...

Pampon (*dându-i biletul*): Iacătă-l.

Mița (*ia biletul, îl privește și face o mutră grozav de disperată*): A! am să-mi răzbun!...

(*Solemnă:*) Domnule, nu te juca cu inima unei femei nenorocite... Spune drept: biletul ăsta l-ai găsit în odaia amantii d-tale? Jură...

Pampon (*grav*): Pe onoarea mea!

Mița: Uite-te la biletul ăsta... l-ai citit? (*Citind nervos:*) „Bibicule, Mangafaua pleacă mâine miercuri la Ploești, remâi singură și ambetată; sunt foarte rău bolnavă: vino negreșit, am poftă să-i tragem un chef... A ta adorantă, Mița...“ Ai văzut biletul?... Acuma uite-te la mine bine...

Pampon: Ei? (*Îi ia înapoi biletul.*)

Mița: Ei! Eu, eu sunt nenorocita care am scris biletul ăsta...

Pampon: Se poate?

Mița: Da, se poate... (*Dezolată:*) Și omul care a fost la Didina dumitale este amantul meu!...

Pampon: Amantul dumitale? Spițerul?

Mița: Ce spițer? nu-i spițer... (*Frământându-se:*) A! trebuie să am o explicație... O să am o explicație... O să-mi răzbun... o răzbunare teribilă!

Pampon (*același joc*): Amantul dumitale? trebuie să-l știu și eu, trebuie să-l văz. Eu nu mă mulțumesc pe răzbunarea dumitale... Trebuie ca să-mi răzbun eu!... (*Se plimbă turbat.*)

Mița: Juri să ne răzbunăm împreună?

Pampon: Jur!

SCENA VI

Aceiași, Iordache

Iordache (*venind repede din fund*): Coană Mița, ești aici? Vine.

Mița: Nae...

Pampon: D. Nae.

Iordache (*dând pe Pampon la o parte și luând pe Mița în partea cealaltă*): Pardon. (*Miții:*) Vine Crăcănel al d-tale. Viu într-un suflet de la birt din colț... Crăcănel a intrat în birt, a întrebat de prăvălia lui d. Nae Girimea, și băiatul l-a îndreptat aici. Ascunde-te iute... vine, trebuie să fie la ușe.

Mița: Crăcănel! Ce caută?

Iordache: Treci degrabă în odăiță. (*Mița pleacă spre dreapta pe după paravan.*)

Pampon: Te duci?

Mița: Da... (*Lui Iordache:*) Când o pleca, dă-mi de veste... fă-i vânt degrabă...

Pampon: Bine, da' chestia noastră cum rămâne? (*O urmărește până la ușe.*)

Mița: Mai vorbim noi. (*Iese repede, în dreapta, închizând ușa după ea.*)

Pampon (*aparte*): Ciudat lucru! să fie vreo moftangioaică?... (*Lui Iordache:*) Mă rog, cine e persoana asta?

Iordache: E o damă...

Pampon: Bine, damă... O văz eu că e damă, dar cine e?

(*Crăcănel intră.*)

Iordache (*încet lui Pampon*): Lasă că-ți spui eu...

SCENA VII

Aceiași, Crăcănel

Crăcănel: Mă rog, aici este d. Nae frizerul?

Iordache: Aici este... da'... nu-i acasă.

Crăcănel: Dar... mă rog, se-ntoarce?

Pampon (*lui Iordache aparte*): Cine-i domnul ăsta?

Iordache (*încet lui Pampon*): Lasă că-ți spui eu...

Crăcănel: Aud?

Iordache: Nu crez să se întoarcă așa degrabă... Dacă aveți trebuință chiar cu d-lui, atunci poftiți mai pe seară, poate să-l găsiți...

Crăcănel: În sfârșit, eu tot mai pot aștepta; poate să vie. (*Șade.*)

Iordache: Așteptați degeaba, domnule, vine foarte târziu...

Crăcănel: De unde știi? poate vine mai curând...

Iordache (*încet lui Pampon*): Cum dracul să-i fac vânt?...

Pampon: Dacă spune odată omul că vine deseară...

Crăcănel: Ei, poate să am noroc. Nu știi d-ta? de câte ori pleci să stai un ceas și stai cinci... E, de ce adică să nu pleci odată pentru șapte și să stai numai unul?... (*Se gătește în fața unei oglinzi, își piaptână barbetele și chelia, ia o gazetă și se pune pe citit. Iordache și Pampon dau din umeri. Pampon scoate o pereche de cărți și-ncepe să se joace cu ele pe genunchi. Iordache merge la ușa din dreapta.*)

Mița (*scoțând capul pe ușe*): Fă-i vânt!

Iordache: Nu e chip... Zice că vrea s-aștepte...
Mița: Ce dracul caută aici?
Iordache: Știu eu... caută pe d. Nae.
Mița: Nu-nțeleg.
Iordache: I-am spus că d. Nae vine deseară, și tot zice că-l așteaptă. A! stăi, că îi am eu leacul...
Mița: Domnul ălălalt s-a dus?
Iordache: Nu, e aici...
Mița: Să m-aștepte... Bate-mi în ușe când l-ai exoflisi⁵⁶ pe Crăcănel...
Iordache: Îl exoflisesc acuma, să vezi... (*Coboară în scenă. Mița își retrage capul și închide ușa. Lui Pampon:*) Dama a zis s-așteptați...
Pampon (*încet*): Bine...
Iordache (*cătră Crăcănel, care e cufundat în citirea jurnalului*): Ei, boierule, d. Nae nu mai vine... Eu trebuie să-nchiz prăvălia... am treabă să mă duc în târg...
Crăcănel (*lăsând gazeta*): A! închizi?... Atunci, dacă închizi, trebuie să mă duc și eu...
Pampon (*strângându-și cărțile*): Firește că trebuie să te duci, nu o să te încuie aici.
Crăcănel: Dacă e așa... salutare... Mă-ntorc eu mai târziu... (*Iese în fund.*)
Iordache: Cu plecăciune... S-a dus! uf! Al dracului dobitoc!... De ce mușterii am eu parte astăzi!
Pampon: Mă rog, cine e negustorul ăsta?
Iordache: Urâtul ăsta? Este amantul damii de colo...
Pampon (*sărind*): Amantul damii de colo?...
Iordache: Da.
Pampon: Care a vorbit cu mine adineaori?... Mița?
Iordache: Da, da!
Pampon (*fioros*): Bibicul ei? ăsta e Bibicul?
Iordache: Ei da, frate, când îți spui o dată; e amantul damii de colo... Ce te prinde mirarea?...

Pampon (*care și-a luat pălăria și bastonul degrabă*): Am pus mâna pe Bibicul! Nu-l las nici mort! Nici mort! (*Se repede și iese glonț pe ușa din fund.*)

SCENA VIII

Iordache, Nae, apoi Mița

Iordache: ăsta e nițel cam țicnit... De ce mușterii am parte eu astăzi?... Frumos carnaval! S-o scoț pe Mița. (*Nae intră.*) D. Nae, în sfârșit! Credeam că nu mai vii.
Nae: De ce?
Iordache: Te-a căutat doi inși...
Nae: Cine?
Iordache: Unul nu știu cum îl cheamă, ălălalt era Crăcănel...
Nae: Crăcănel?...
Iordache: Da; și coana Mița... e aici.
Nae (*strâmbându-se*): Mița aici? Nu i-ai spus că nu sunt acasă și că viu târziu?
Iordache: I-am spus, da' a zis că te așteaptă până mâine, până poimâine... Am profitat de ocazie și m-am dus la birt în colț să mănânc ceva. N-apucasem să gust de două ori, și hop! Crăcănel vine-n birt și întrebă pe băiat unde e frizăria model a lui d. Nae. Am alergat degrabă să dau de veste coanii Miții... Era aici și negustorul ălălalt; zice că are un bilet de abonament să-l schimbe,

ori să te-ntrebe ceva... în sfârșit nu știu bine...

Nae: Carevasăzică Mița e aici?

Mița (*care a crăpat ușa mai dinainte și a auzit ultimele vorbe ale lui Iordache, coborând*): Aici, Bibicule; ce, îți pare rău?

Nae (*făcându-se vesel*): Să-mi pară rău? cum să-mi pară rău?... Se poate?

Mița (*trecând pe lângă Nae încet*): Trimete de-aici pe Iordache. Am să-ți spun ceva între patru ochi...

Nae (*făcându-se că n-aude*): Auz?

Mița: Iordache, dacă nu mai ai treabă, fii bun și ne lasă; am să-i spun ceva lui d. Nae în secret...

Iordache: Mă duc... să-mi isprăvesc porția de varză. (*Iese în fund.*)

SCENA IX

Mița, Nae. Mița merge și încuie ușa din fund

Nae: Pentru ce încui ușa?

Mița (*în fund*): Poate să vie iar cineva să ne facă deranj... Am să-ți spui ceva în liniște...

(*Pauză*) Nae! (*Coboară încet, emoționată.*) Bibicule! nu mă mai iubești... (*Un pas, și se oprește.*)

Nae (*d-abia întorcându-se*): Ei, na! de unde ți-a mai venit ș-asta-n cap?

Mița (*încă un pas*): Pentru ce n-ai venit alaltăieri-seara, când ți-am scris?

Nae (*același joc*): Eram bolnav alaltăieri...

Mița (*coborând cu energie*): Minți!... Ai primit biletul meu?

Nae: Da.

Mița: Unde mi-e biletul? Arată biletul...

Nae (*după ce se caută prin toate buzunarele*): Pesemne că l-am pierdut.

Mița: L-ai pierdut? Unde l-ai pierdut?

Nae: Știu eu pe unde l-am pierdut? dacă știam că-l pierz, firește că nu-l pierdeam...

Mița: Nu știi pe unde l-ai pierdut?

Nae: Nu...

Mița (*strașnică*): Bibicule! Bibicule!

Nae: Ei?...

Mița: Vezi tu sticluța asta? (*Scoate din buzunar o sticluță mică și i-o arată.*)

Nae: Ei, ce?

Mița: Știi ce are înăuntru?

Nae: Cerneală...

Mița: Nu cerneală, Năică... vitrion englezesc!

Nae (*dându-se înapoi*): Vitrion? ești nebună?

Mița: Da, vitrion! ți-e frică?

Nae: Firește că mi-e frică, na!

Mița: Pentru ce, dacă te știi curat?

Nae: Pentru că tu nu știi ce e vitrionul...

Mița: Ba da... e un fel de metal...

Nae: Nu știi ce poate face?

Mița: Ba da: pârlăște, Năică, arde, Bibicule, momentan tot, tot, și mai ales ochii!

Nae: Dă-mi sticluța...

Mița: Aș!

Nae: Pentru ce să ții asemenea lucruri? pentru ce?

Mița (*vrând să izbucnească*): Pentru ce?... Îmi trebuie...

Nae: Pentru ce îți trebuie?

Mița (*izbucnind*): Pentru ce? (*Cu un gest mare, care face pe Nae să-și acopere ochii, dându-se repede înapoi.*) Pentru dumneata, musiu Năică, și pentru Didina dumitale!...

Nae (*pălind*): Care Didină? tu știi ce spui!

Mița: Știi și d-ta mai bine decât mine; nu umbla cu mofturi, șarlatane. Care Didină, ai? Didina, pentru care mă traduci pe mine; Didina, pe care o iubești; Didina la care ai fost az-noapte, mizerabile!

Nae: Nu e adevărat, am stat acasă bolnav.

Mița: Miții! Adineaori spuneai că nu știi unde ai pierdut biletul... Să-ți spui eu: biletul meu l-a găsit în odaie la Didina d-tale respectivul ei.

Nae: Respectivul? Pampon?

Mița: Vezi! vezi! știi cum îl cheamă; da, unul înalt, bărbos, fioros, cu care o să ai a face chiar astăzi; pentru că s-a întâlnit cu mine aici, mi-a arătat biletul meu, și eu i-am declarat că omul cu traducerea este acela care mă traduce și pe mine (*Nae se plimbă agitat*), amantul meu, fidelul meu amant, căruia eu (*obidită*) i-am fost întotdeauna fidea.

Nae: Ce-ai făcut?

Mița: Pampon te caută să te omoare... A! dar până să-și răzbune el, am să vă omor eu, eu! pe Didina, pe tine, și pe mine!... (*Se trânteste pe un scaun desperată și isterică și-și ascunde capul în mâini.*)

Nae (*apropiindu-se binișor de ea și căutând s-o mângâie*): Mițo, neică, vino-ți în fire...

Mița: Lasă-mă! (*Îl respinge.*)

Nae (*apucând-o în brațe și căutându-i buzunarul*): Nu; nu te las, pentru că te iubesc... numai pe tine... te iubesc... numai... pe... tine... (*A găsit buzunarul, a luat sticluța, se ridică repede și schimbând tonul:*) Înțelege că e încurcătură la mijloc. Mi-ai pus pe nebunul de Pampon pe cap.

Mița: D-ta ți l-ai pus...

Nae: Vrei scandal cu orice preț?

Mița: Da (*ridicându-se*), vreau scandal, da... pentru că m-ai uitat pe mine, le-ai uitat pe toate: ai uitat că sunt fiică din popor și sunt violentă; ai uitat că sunt republicană, că-n vinele mele curge sângele martirilor de la 11 februarie (*formidabilă*): ai uitat că sunt ploșteancă – da, ploșteancă! Năică, și am să-ți torn o revoluție, da o revoluție... să mă pomenești!...

Nae (*cam zâmbind*): Nu fi nebună! Ce-o să faci?

Mița (*căutând sticluța în buzunar*): Ce să fac? (*N-o găsește; se uită rătăcită împrejur... Nae i-arată de departe, râzând, sticluța; ea dă un țipăt.*) A! mi-ai furat sticluța, scamatorul! (*Repezindu-se la el pe după mobile.*) Dă-mi sticluța, șarlatane, mizerabile, infame! (*Se aud bătăi tari în ușe.*)

Nae: Taci! bate cineva!

Iordache (*de afară*): Deschideți! deschideți degrabă!

Mița: Nu vei deschide, până nu-mi dai sticluța! (*Se pune în dreptul ușii. Nae o dă în lături, trage ivărul și deschide. Iordache intră repede.*)

SCENA X

Aceiași, Iordache

Iordache: Vine Crăcănel turbat... S-a făcut scandal; l-a bătut ălălalt, care era aici... (*Miții:*) Ascunde-te... Vine!

Mița (*apelșită*⁵⁷): Nu mai voi să știu de nimic... Să vie oricine... Voi scandal... voi să mor!... (*Se repede să ia un brici; Iordache se uită afară prin ușe.*)

Nae: (*repezindu-se și smulgându-i briciul, o apucă de amândouă mâinile și o târăște spre dreapta*): 'Aide dincolo, să-ți dau sticluta.

Mița: Nu.

Iordache (*de la ușe*): Fugiți, iacătă-l, fugiți!...

Nae: Haide! (*Târăște pe Mița cu multă luptă și iese cu ea în odaia din dreapta, pe după paravan.*)

SCENA XI

Iordache, Crăcănel

Crăcănel (*intrând prin fund, furios, cu pălăria stricată și tăvălită. Iordache se dă la o parte*): A! asta nu, asta nu poate să rămâie jos!... Ai mai pomenit d-ta una ca asta, dle?

Iordache: Ce, dle?

Crăcănel: Dle, adineaori știi că am plecat de aici.

Iordache: Da.

Crăcănel: N-apuc s-ajung în colț, și auz pe urmele mele: „Pst! pst! Bibicule!“ Pe mine mă cheamă Telemac, Mache, nu mă cheamă Bibicul. Îmi văz de drum... Iar: „Pst! pst! Bibicule!“ Eu merg înainte... Când mă pomenesc că m-apucă cineva de la spate de guler. Mă întorc. Zice: „Te faci că n-auzi, Bibicule, ai?“ Eu zic: „Nu mă cheamă Bibicul, dle, mă cheamă Telemac, Mache“. – „Bibicule – zice el – deodată; ești un mizerabil! ai făcut un abuz mare; ai înșelat o femeie, dar ai a face acuma cu un bărbat. De mult te caut. Avem să ne răfuim amândoi. Acu nu-i vreme, dar până una-alta, ca să știi cu cine ai a face, poftim o arvună!...“ N-apuc să răspunz, domnule, și șart! part! trosc! pleosc! patru palme: îmi turtește pălăria și mi-o aruncă cât colo. Până să mă aplec s-o ridic, infamul se suie într-o trăsură și pleacă... Chem sergentul... nimini!... A! dar trebuie să știu cine este dobitocul ăsta smintit... trebuie să știu! Cum îl cheamă?

Iordache: Știu eu cine e ăla?

Crăcănel: Este mizerabilul care era adineaori aici cu d-ta, când am venit eu.

Iordache: Nu știu cum îl cheamă...

Crăcănel: Trebuie să știi, trebuie să-mi spui: nu plec de aicea până nu aflu; chem poliția, fac scandal!... (*Se plimbă făcând gesturi exasperate.*)

SCENA XII

Aceiași, Catindatul, Nae, apoi Pampon

Catindatul (*intră prin fund, cu mâna la falcă, văitându-se*): A! a! a! m-a apucat rău... (*Se trântește pe un scaun.*)

Iordache: Și ai venit iar la doftoria lui Matei? nu mai merge, tânărul...

Crăcănel: Dle, înțelege odată și spune-mi...

Nae (*ieșind din odaie și coborând*): Ce e? Ce e, domnule?

Crăcănel: Domnule! Un dobitoc, un infam, care era adineaori aici, m-a insultat cu palme pe mine, Mache, ca drept Bibicul...

Nae (*aparte*): Pampon a fost! (*Cătră Iordache încet:*) Treci, dincolo, i-a venit rău nebunii. (*Iordache iese iute la dreapta.*)

Catindatul: A! a! a! (*Se zvârcolește pe scaun.*)

Nae (*Catindatului*): Ce e? D-ta ce poștești?

Catindatul (*sculându-se și arătându-și falca, hotărât*): Știi s-o scoți? Scoate-mi-o!
Nae: Șezi. (*Catindatul șade.*)
Crăcănel: Domnule, n-am vreme de stat. Spuneți-mi cum îl cheamă...
Nae (*alegându-și instrumentele*): Nu știu, domnule, de unde vrei să știu eu numele la toți mușteriii! (*Cătră Catindat:*) A din fund de tot? (*Catindatul dă din cap că da.*) Dezleagă-te. (*Catindatul face fasoane. Nae îl apucă cu putere și-l dezleagă.*)
Pampon (*apărând în fund*): Aha! Bibicule, iar d-ta! (*Crăcănel se dă înapoi.*)
Nae (*cu un ochi la ce se petrece între Pampon și Crăcănel, și cu altul la Catindat, pe care îl ține cu putere, cercând să-i vâre mâna în gură, și care se zbate și nu vrea să se lase*): Numai s-o văz! N-o scoț!
Crăcănel (*înaintând un pas spre Pampon, făcându-și inimă și voind să-i dea fiori*):
Domnule! mă cunoști d-ta pe mine?
Pampon: Cum să nu, Bibicule! (*Se apropie de Crăcănel și vrea să-l apuce.*)
Crăcănel (*scăpând și ocolind pe după mobile*): A! ajutor! poliție! vardist! (*Pampon îl urmărește neîmpăcat; Crăcănel vrea să iasă prin dreapta, pe după paravan, se întâlnește piept în piept cu Iordache, care intră, și care-l respinge.*)
Nae (*care după o luptă a reușit să vâre mâna în gura Catindatului*): Șezi binișor!
Catindatul (*gemând cu gura înfundată și zvârcolindu-se*): A! a! a!
Iordache (*care a venit de după paravan, încet lui Nae*): I-a venit pandaliile⁵⁸, era să-și taie gâtul cu briciul.
Crăcănel: E nebun! ajutor! poliție! vardiști! (*Iese în fuga mare prin fund.*)
Pampon: Stai, Bibicule! (*Iese furios după el.*)
Nae (*trăgând cu putere*): Nu mișca! (*După ce a tras, iese repede în dreapta, urmărit de Iordache.*)
Catindatul (*văitându-se cu mâna la falcă*): A! a! a! Mi-a scos alta! Măsea nevinovată, domnule!...

Cortina

ACTUL II

O sală deoparte, a unui bufet, într-un bal mascat de mahala. Două uși în fund: cea din dreapta dând în bal, cea din stânga, într-un coridor de lângă bal. La stânga, în planul din fund, o ușe a cabinetului de toaletă; la dreapta, planul întâi, o ușe dând în sala principală a bufetului. În scenă, mese pentru mâncare, una în fund între cele două uși, două în față, una la dreapta, alta la stânga. La ridicarea cortinii, se aud măsurile din urmă ale unui valț, și se vede prin ușa din dreapta, în fund, mișcarea balului.

SCENA I

Catindatul, în costum și cu masca scoasă, șezând la masa din stânga și bând rom cu un păhăruș, apoi Chelnerul

Catindatul (*bătând în masă*): Chelner!...
Chelnerul (*d-afară*): Vine!...
Catindatul: Am început să mă încălzesc... ori magnetismul... ori electricitatea lui Matei... nu știu ce e... dar lucrează. Am început să mă-nvățesc. (*Bate în masă.*)
Chelnerul (*din dreapta*): Vine, vine!
Catindatul: Unul de la noi de la percepție m-a învățat! „Vrei să-ți treacă? Mănâncă, bea, fă

petreceri și magnetizează-te, dar magnetizează-te strașnic cu jamaică...“ și... mă magnetizez. (Bate în masă tare.) Pfu! Cald!

Chelnerul (*d-afară*): Vine, vine, vine!

Catindatul: Nenea Iancu, săracul, dacă ar ști cum mă magnetizez... și unde? (*Scoate de sub costum din sân o scrisoare și o citește cu chef:*) „Am aflat că umbli prin cafenele și pe la baluri; dacă mai aflu astfel de chestii, nu-ți mai trimit niciun gologan, viu să-ți lungesc urechile; te iau înapoi la prăvălie, și te pui la ipitropie, măgarule...“ Mie adică îmi scrie nenea Iancu. (Bate tare în masă.)

Chelnerul (*intrând din dreapta*): Vine!...

Catindatul: Socoteala și-ncă un rom... ăsta al patrulea...

Chelnerul: Ba al cincilea...

Catindatul: Ba al patrulea...

Chelnerul: Al patrulea l-ați băut... și cu unu, care îl comandați acuma, cinci...

Catindatul: Așa, cu ăl d-acuma?... da. (*Chelnerul iese în dreapta.*) Pfu! cald mi-e...

lucrează magnetismul... I-am dat de leac!... Vezi ce e când nu știe cineva?... Era aproape de mintea omului: durerea devine din măsă, măsăua devine din răceală, răceala devine din frig – din cald devine că nu mai e frig; dacă nu mai e frig, va să zică că răceala se duce și vine căldura; a venit căldura, a trecut durerea... (*Chelnerul vine.*) Par egzemplu... (*pune mâna pe falcă*) lucrează magnetismul... arde... foc... Pfu! cald mi-e! (*Chelnerul a pus pe masă romul.*) Un rom și țial!

Chelnerul: Cinci romuri; unu și cinzeci.

Catindatul (*dând romul pe gât*): Șase...

Chelnerul: Nu, cinci...

Catindatul: Ba șase... Cinci cu ăsta care l-am băut, și cu unul, care o să mi-l aduci acuma, șase. (*Plătește.*) Lucrează strașnic magnetismul... Și am să tachinez astă-seară!... da, am să tachinez!... pe toate am să le tachinez! (*Merge cam șovăind la o oglindă în stânga să-și dreagă miza*59.) Strașnic de cald!

SCENA II

Catindatul, Didina, apoi Chelnerul

Didina (*intră prin fund de la stânga, coboară la masa din dreapta și șade; e în costum de polonez: cazacă cu brandeburguri, mântăluță cu blană, pantaloni în cizme cu carâmb; în cap căciulă poloneză cu un pompon mare, bătând în masă*): Băietе! (*Își scoate masca și se șterge cu batista.*)

Chelnerul (*intrând cu romul*): Vine!

Catindatul (*întorcându-se și punându-și masca*): O mască... Am s-o tachinez... (*Chelnerul, după ce a lăsat romul pe masa din stânga, trece la dreapta lângă Didina.*)

Didina: O bere.

Chelnerul: Vine!

Didina (*care a observat pe Catindatul, se întoarce cam cu spatele ca să nu-i vază fața. Catindatul bea rom, suflă mereu de căldură și se uită când pe o parte, când pe alta la Didina*): N-a venit Nae încă... (*Scoate o scrisorică și o citește:*) „Preaiubita mea angelă, s-a întâmplat un caz de o comédie mare în chestia noastră prin respectivul tău Pampon și o individă!... Trebuie să ne vedem deseară ca să-ți spui cum curge în defavor toată intriga asupra romanțului nostru, să juri că devine ca la teatru, pentru care nu cumva să lipsești deseară de la bal cum ne-a fost vorba. Trimite-l pe Pampon să joace conțina și vino negreșit... Al tău adorant până la moarte... Nae...“ Douăsprece aproape, și nu mai vine. (*Chelnerul aduce berea, o pune pe masă la Didina și iese.*)

Catindatul: Pfuu! (*Didinii:*) Bonsoar, mască... (*Aparte:*) Am s-o tachinez... (*Tare:*) Ce mai faci?

Didina (*care îndată ce i-a vorbit Catindatul și-a pus masca*): Bine, mersi! Uite, beau o bere... Da' d-ta ce faci?

Catindatul: Și eu bine, mersi; mă magnetizez cu jamaică.

Didina: Îmi pare bine.

Catindatul: Și mie nu mai puțin, parol! (*Aparte cu chef:*) Al dracului știu să le tachinez!

Didina (*bătând în masă și sculându-se*): Să-l mai caut în bal...

Catindatul (*bându-și picătura din fund a paharului*): Ce, te duci, mască?

Didina: Da, mască, mă duc. (*Chelnerul vine din dreapta.*) O bere, o plătesc. (*Aruncă banii pe masă.*)

Catindatul (*cătră chelner*): Și mie o jamaică... (*Cătră Didina:*) Nu mai stai nițel? Să mai beau un magnet, și pe urmă te joc.

Didina: Nu, mersi.

Catindatul: Să te joc o... conțină oarbă. (*Râde.*)

Didina (*aparte*): Conțina oarbă? Să mă fi cunoscând? (*Pleacă să iasă.*)

Catindatul: Pe două consumății și-o guriță mazu60. (*Râde.*) Strașnic tachinez... (*O urmărește până la ușe.*)

Didina (*aparte*): Mazu? m-a cunoscut. (*Iese repede, în fund, la dreapta: ieșind, pomponul de la căciulă-i cade în scenă; chelnerul aduce încă un rom și-l pune pe masă la stânga, așteptând.*)

Catindatul (*întorcându-se de la ușe și coborând*): Strașnic am tachinat-o... (*Gustă din rom și-l plătește.*) Și mi-e cald... mi-e cald... mi-e foc de cald! (*Întorcându-se și zărind pomponul jos.*) Iacă! i-a căzut polinezului istoria de la căciulă... (*Ia pomponul și și-l pune în piept.*) Haha! Acu să vezi cum o tachinez. (*Trage repede paharul de rom și iese iute după Didina.*) Acu să vezi cum am s-o tachinez. (*Se aude în bal polca.*)

SCENA III

Crăcănel, singur, în costum de bal, intrând din bufet, apoi Chelnerul

Crăcănel (*coborând și scoțându-și masca*): Îl cheamă Iancu Pampon; i mai zice și „Conțina cu 5 fanți“; a fost tist de vardiști de noapte la Ploești: acuma face pe jucătorul de cărți; e neînsurat, dar precontează61 pe una Didina Mazu, exmarșandă62. I-am luat urma acasă, de acasă la cafenea, de la cafenea iar acasă, și de acasă aici. Trebuie să fie aici... Am mințit pe Mița că mă duc la Ploești, și am venit... Mi-am pus costum ca să nu mă cunoască cineva și să afle Mița... cum e ea geloasă!... (*Bate-n masă: chelnerul intră.*) Am zis o bere...

Chelnerul: Vine!

Crăcănel: A! Asta nu poate rămâne jos... Eu, când îmi trage cineva palme... eu turbez!... cu dinții îl apuc, nu-l las nici mort până nu-mi spune pentru ce? pentru ce mi le-a tras? să știu și eu; pentru ce?... Trebuie să-mi spuie mișelul numaidecât!... (*Chelnerul aduce berea, Crăcănel o bea și o plătește. Chelnerul ia paharul de bere și paharul de rom rămas pe masa din stânga și iese.*) Dacă o fi deschis, mă duc drept la el... Dar dacă o fi mascat?... (*Se gândeste.*) A! am găsit... Mă dau binișor pe lângă toți bărbații și le zic la ureche: „Eu sunt Bibicul, nene Iancule, nu mai poftești?...“ Să poftească în bal să-mi tragă... nu! să poftească, mizerabilul! (*Își face o țigară și-o aprinde. Didina urmărită de Catindatul intră.*) Cineva! (*Își pune masca.*)

SCENA IV

Crăcănel, Didina, Catindatul

Didina (*intrând*): S-a hotărât! nu pot să scap de dobitocul ăsta... mă cunoaște.
Catindatul (*urmărind-o pe pasul de polcă, șovăind puțin*): Mască, nu te las; trebuie să facem o polcă.
Didina (*plictisită*): Mersi, mască, nu joc; fii băiat cumsecade și nu te mai ține după mine...
Catindatul (*aparte*): Strașnic le tachinez!...
Didina: Ți-am spus o dată că aștept pe cineva?
Catindatul: Ce adică, eu nu sunt cineva?
Didina (*foarte plictisită*): Ba da, decât aștept pe cineva să mă ducă acasă...
Catindatul: Da' ce, eu nu te poci duce acasă?
Crăcănel (*aparte*): Țsta să fie? Că prea e obraznic... (*Observă scena.*)
Didina (*împingând pe Catindatul, care vrea s-o ia de zor la polcă*): Vai de mine! mi-am găsit beleaua cu d-ta, îmi scoți sufletul! (*Aparte:*) Ce să fac? Cum să scap? A! (*Tare:*) Mască, am să te rog ceva; așteaptă-mă un minut aici... Mă-ntorc îndată...
Catindatul: Da te-ntorci?
Didina: Mai e vorbă...
Catindatul: Să te-ntorci, să nu pleci până nu ne vedem, că ai pierdut ceva.
Didina (*plecând*): Eu?
Catindatul: Da... (*Aparte:*) Acu am s-o tachinez...
Didina: Aș! Mofturi!
Catindatul: Zău!... cum ai venit, ai? N-ai venit cu pampon? Vrei să te duci fără pampon?!
Crăcănel (*sărind*): Pampon?!
Didina: Pampon?! Hotărât, mă cunoaște, trebuie să-mi schimb costumul, să-mi piarză urma... (*Iese repede. Catindatul se răpede să iasă după ea; Crăcănel îl urmărește, îl apucă în ușe și-l trage cu putere înapoi.*)
Crăcănel (*cu tonul sfidător și melodramic*): Eu sunt Bi-bi-cul, ne-ne Ian-cu-le!
Catindatul: Eu nenea Iancu? Fugi d-acolo!
Crăcănel (*crescendo*): Eu sunt Bibicul, nene Iancule; nu mai poftesti? Pofitim de! ba nu, nu! ia poftim...
Catindatul: Ce să poftesc, domnule? știi că ești curios d-ta!...
Crăcănel (*crescendo*): Eu sunt Bibicul, nene Iancule!
Catindatul: Bine, d-ta poți să fii Bibicul, dar vezi că asta-i asta, că eu nu sunt nenea Iancu... Nenea Iancu e frate-meu...
Crăcănel: Atunci, nen-tu Iancu al d-tale este o canalie!
Catindatul: Da pentru ce, dle?
Crăcănel: Asta mă privește pe mine...
Catindatul: Ba privește familia, să mă ierți...
Crăcănel: Și-l aștept aici, pentru ca să-l iau de piept și să am o tălămcire cu d-lui... Să vedem: pentru ce? da, pentru ce?
Catindatul: Aș! îl aștepti degeaba: nenea Iancu e la Ploești...
Crăcănel: Mofturi! e la București...
Catindatul (*sărind*): Nenea Iancu la București?
Crăcănel: Da, și are să vie aici! îl aștept!
Catindatul (*aparte*): Nenea Iancu! să vie aici! M-am topit... Sunt nenorocit!
Crăcănel: Și o să fii față și d-ta la tălămcire; am să te pui față ca să vezi și d-ta pentru ce nen-tu Iancu al d-tale este o canalie.
Catindatul (*aparte*): Nenea Iancu! vine nenea Iancu, și ăsta cum mă cunoaște, o să mă spuie,

o să mă puie față!... Trebuie să-mi piarză urma: trebuie să-mi schimb costumul... (*Iese fuga în fund.*)

Crăcănel: Fuge să-i dea de știre lui nen-su Iancu! Trebuie să-l ții de scurt. (*Iese după Catindatul. Se aude în bal semnalul cadrilului.*)

SCENA V

Mița, singură, în domino⁶³ albastru cu flori, apoi Chelnerul

Mița (*intrând, își scoate masca*): Nu e... N-a venit încă? Îl cunosc... are numai două costume: un cazac și un turc... N-a venit. Trebuie să se fi dus să-și ia pe individă! Trebuie să vie împreună! A! să vie! Dumnezeu! Jur pe tot ce mi-a rămas mai scump, jur pe statua Libertății de la Ploești că are să fie o istorie!... (*Bate-n masă.*) A! gelozie! Am să-i omor!

Chelnerul (*intrând din dreapta*): Vine!

Mița: Un vermult.

Chelnerul: Vine. (*Iese.*)

Mița: Voi să beau, voi să beau (*cadentând*), căci nu e-n lume altă durere decât durerea ce simțesc eu... (*Chelnerul aduce paharul. Se aude cadrilul. Mița bea paharul pe nerăsuflăte și plătește. Chelnerul ia paharul și pleacă.*) Așa! să vie acuma. (*Își pune masca.*)

SCENA VI

Mița, Iordache în costum de turc, apoi Crăcănel

Iordache (*vine suflând la masa din stânga*): Uf! Am asudat... Trebuie să mă dau la o gargariseală. (*Bate-n masă.*)

Mița (*se-ntoarce, îl vede și dă un țipăt*): Turcul! Nae! (*Se repede la el.*) Nae! Eu sunt, Mița. (*Își scoate masca.*)

Iordache: Mița! Coana Mița! Sunt eu, Iordache. (*Își scoate masca.*)

Mița: Nae a venit?

Iordache: Nu... n-a venit...

Mița: Minți! A venit! A! v-am dat de urmă. L-am căutat acasă și nu l-am găsit; vardistul mi-a spus că a plecat în costum de bal în birje. A venit... E aici... E cu ea... Spune: nu minți!

Iordache: Ei, da, da! A venit, dar a venit și Crăcănel... (*Își pune masca.*)

Mița: Crăcănel! aicea Crăcănel?... (*Punându-și masca.*) Nu-i adevărat! Mangafaua e la Ploești.

Iordache: Ba-i prea adevărat! (*Crăcănel intră.*)

Crăcănel (*intră prin fund și vine țintă la Iordache*): Eu sunt Bibicul, nene Iancule, eu sunt Bibicul; nu mă cunoști?... Poftim de! ia mai poftim de!

Mița (*aparte*): E Crăcănel! îmi cunoaște dominul, trebuie să mi-l schimb numaidecât. (*Iese repede în fund la stânga.*)

Crăcănel: Nu răspunzi? Nu poftești, nene Iancule?

Iordache: Eu nu sunt nenea Iancu, eu sunt nenea Iordache... Pe nenea Iancu caută-l în bal...

Crăcănel: În bal? (*Iese repede-n fund, dreapta.*)

Iordache: Un nenea Iancu trebuie să găsești în tot balul. (*Își scoate masca.*)

SCENA VII

Iordache, Nae, în costum de cazac, apoi Catindatul

Nae (*din fund, dreapta*): Iordache... (*Își scoate masca.*)
 Iordache: Aha! Bine că vii! Știi cine e în bal? ia ghici...
 Nae: Cine?
 Iordache: Mița...
 Nae: Mița!
 Iordache: Și Crăcănel... ferește-te! Mița te caută...
 Nae: Cum să scap de republicana asta?... Nu găsesc pe Didina să plec...
 Catindatul (*din fund*): Peste puțină să găsesc alt costum: Bibicul ăla o să mă dea de gol lui nenea Iancu... (*Își scoate masca.*)
 Nae (*își pune masca repede; lui Iordache*): Pune-ți masca! (*Iordache își pune masca.*)
 Catindatul: Uf! și m-am magnetizat!... Lucrează magnetismul... Nu mai poci de cald!
 Nae (*încet lui Iordache*): Îl cunoști?
 Iordache (*asemenea*): Tânărul cu măseua...
 Catindatul (*văzându-i*): A! bună idee! (*Vine la ei vesel.*) Mască, mă cunoașteți?
 Nae: Nu...
 Catindatul: Îmi pare rău, v-aș fi rugat ceva...
 Nae: Ce?
 Iordache (*încet lui Nae*): Să-i scoți iar măseua...
 Nae (*Catindatului, tare*): Cu plăcere, neică, dar n-am ostromentele...
 Catindatul: Ce ostromente?
 Iordache: Pentru măsea...
 Catindatul (*aparte*): Și ăștia sunt bărbieri... (*Tare:*) Aș! măseua nu o mai scoți; i-am dat de leac: călduri cu magnetism de jamaică...
 Nae: Ăla-i bun...
 Catindatul: Uite ce vream eu să vă rog: eu am un frate mai mare în bal, și mă cunoaște, și n-aș vrea să mă cunoască... Ce e de făcut?
 Nae: Știu eu? și eu aș vrea să nu mă cunoască cineva în bal; da' dacă te cunoaște o dată...
 Iordache: Nu-i alta nimic de făcut decât să plecăm din bal...
 Catindatul: Nu! nu voi să plec, voi să mai tachinez, voi să mă magnetizez bine! Am eu o idee...
 Nae: Ce idee?
 Catindatul: Costumurile d-voastră sunt de la grandirop, ori particulere?...
 Iordache: Particulere.
 Catindatul: Și al meu tot particular. Haide să le schimbăm, și apoi să mai poftească Bibicul să mă puie față cu nenea Iancu...
 Nae: Faină idee! Bravos! Haide!
 Iordache: Haide!
 Catindatul: Haide la grandirop (*ies toți trei în fund, la stânga*), la cabinet de toaletă! (*Se aude mazurca în bal; Catindatul iese pe pasul de mazurcă.*)

SCENA VIII

Pampon, în costum, intrând din bal

Pampon: Este adevărat că sunt tradus: Didina mă înșeală cu Bibicul, cu amantul femeii ăleia. Astă-seară, la cafenea, femeia aia mi-a lăsat un bilet; i-am cunoscut slova, e slova din biletul către Bibicul. Îmi scrie să vii aici, unde amanatul ei are întâlnire cu Didina. Nu se poate, zic eu; Didina s-a dus la mătușică-sa. Merg degrabă acasă, Didina nu e; la mătușică-sa, Didina nu e.

Mă-ntorc acasă, chem slujnica, îi trag două perechi ca la poliție și pe urmă o supun la intrigatoriu. Spune că conia a plecat în costum polinez... Aici în bal este! Cu el!... cu Bibicul. A! Bibicule! ai scos o femeie din minți – femeie! ochi alunecoși, inimă zburdalnică!... astă dată n-ai să scapi... O să-ți rup șalele... (*Bate în masă.*) O mastică! (*Își pune masca.*)

Chelnerul (*d-afară*): Vine!

SCENA IX

Pampon, Crăcănel

Crăcănel (*din fund, dreapta*): Nu pot să dau de nenea Iancu, și l-am pierdut și pe frate-său... (*Văzând pe Pampon:*) Pe ăsta nu l-am cercetat... Acuma îl văz întâi. (*Pampon bate iar în masă; Crăcănel coborând doi pași, tare și cu ton de sfidare melodramatică:*) Eu sunt Bi-bi-cul...

Pampon (*sărind*): Bibicul!

Crăcănel: Da, Bibicul, nene Iancule! (*își scoate masca*) nu mai poștești?

Pampon (*își scoate masca, fioros, gata să se repeză*): A! carevasăzică mă căutai, Bibicule?

Crăcănel (*potrivindu-se să-și ia vânt de scăpare*): Da, nene Iancule...

Pampon (*același joc crescendo*): Și eu te căutam, Bibicule! (*Se repede.*)

Crăcănel (*dându-se pe după o masă*): Să nu dai! să nu dai! că fac scandal... Chem poliția... stai să ne deslușim!

Pampon: Mișelule, să ne deslușim, ai? După ce mă ataci la sacrul meu amor, amăgești o ființă nevinovată... o femeie... femeie! ochi alunecoși, inimă zburdalnică!...

Crăcănel (*urmându-și jocul*): Eu? amăgesc o femeie?... Eu nu am amăgit nicio femeie; ele m-a amăgit pe mine... și multe; nu știu nimic la sufletul meu.

Pampon: Minți!

Crăcănel: Nu minț... Nu da! nu da! că fac scandal. Să ne deslușim; e încurcătură la mijloc... Spune, care femeie...

Pampon: O știi bine, Didina...

Crăcănel: Nu cunosc nicio Didină. Pe amanta mea o cheamă Mița...

Pampon: Da, pe amanta ta o cheamă Mița; dar, ca un mișel ce ești, nu te-ai mulțumit cu o amantă... Ai atacat și pe amanta mea, Didina... Ai nenorocit-o!

Crăcănel: Nu-i adevărat!

Pampon: Am dovezi: ai uitat la Didina un bilet de abonament la frizărie.

Crăcănel: Nu-i adevărat! eu nu mă raz cu abonament, eu mă raz *à la carte*⁶⁴.

Pampon: Și un bilet de la amanta ta...

Crăcănel: De la amanta mea? Îți spui eu că e încurcătură.

Pampon: Nu e nicio încurcătură, mișelule! Amanta ta, Mița, îți scrisese de miercuri că te așteaptă, că Mangafaua pleacă la Ploești.

Crăcănel: Miercuri?... Ploești?... Mangafaua?...

Pampon: Da, și tu, Bibicul, în loc să te duci la ea, o părăsești și te dai pe furiș la amanta mea, la Didina. (*Se repede.*) O să-ți rup oasele... Oasele am să ți le rup!

Crăcănel (*apărându-se*): Stai! să nu dai, că fac scandal! Mi-e frică de o nenorocire!... (*Își pune mâna la inimă să o astâmpere.*)

Pampon: Da! să-ți fie frică de o nenorocire; pentru că precum ai vrut tu să nenorocești pe Didina... o femeie! ochi alunecoși, inimă zburdalnică!... asemenea să știi că o să te nenorocesc eu pe tine. (*Se repede.*)

Crăcănel (*același joc*): Stăi! stăi, omule, pentru Dumnezeu!... Mița! miercuri? Ploești? Mangafaua?... Dumnezeule! Am o bănuială... Arată-mi biletul... Eu am fost miercuri la Ploești...

Pampon: La Ploești?
Crăcănel: Da, la Ploești... Să fie cu puțință?... Mița? a opta?... Arată biletul!
Pampon: Iacătă-l biletul! (*Crăcănel se apropie să vadă biletul; Pampon îl apucă cu mâna stângă, și cu dreapta i-arată hârtia.*) A! vrei să mă-nșeli? (*Îl zguduie.*)
Crăcănel (*sfârșindu-se de la inimă, se moaie din balamale, și cade pe un scaun*): Mița! m-a tradus! apă! apă!... Mangafaua... eu... eu sunt!
Pampon: Mangafaua?
Crăcănel: Da, Mangafaua!... eu... A opta oară tradus! (*Ridicând mâinile la cer.*) Este cu puțință, domnule?
Pampon: A opta oară? (*Șade lângă el.*)
Crăcănel (*dezolat*): Nu ți le mai spui p-alelalte, că sunt halimale, domnule, numai una să ți-o spui, al șaptelea caz de traducere... în vremea războiului⁶⁵...
Pampon: Cu un muscal?
Crăcănel (*plin de obidă*): Nu m-ar fi costisit atâta să fi fost cu un muscal, fiindcă eu eram de la început pentru convenție... știi, muscalii luptau pentru cauza sfântă a eliberării popoarelor creștine de sub jugul semilunii barbare... Dar cu un neamț, domnule!...
Pampon: Cu un neamț?
Crăcănel: Fă-ți idee, domnule, ce traducere!
Pampon: Ei și?
Crăcănel (*plângând*): Am plâns, cum plâng și acuma, căci eu țiu mult la amor; am plâns și am iertat-o... pe urmă am prins-o iar, și iar am plâns, și iar am iertat-o; nu de multe ori, dar cam des... așa cam de vreo cinci-șase ori... Ce-mi ziceam eu? Vorba d-tale: femeie! ochi alunecoși...
Pampon: Inimă zburdalnică!...
Crăcănel: Până când, într-o seară, mă duc, domnule, ca de obicei acasă; intru în sală, deșchiz ușa iatacului... întunec... „Te-ai culcat?“ Nu răspunde nimini. Inima-ncepe să bată rău; aprinz lumânarea, și ce găsesc pe masă, domnule?
Pampon: Ce?
Crăcănel: Un răvășel: „Mache, m-am plictisit să mai trăiesc cu o rublă ștearsă ca dumneata. Nu mă căuta; am trecut cu neamțul meu în Bulgaria...“
Pampon: În Bulgaria? Ce căuta neamțul în Bulgaria?
Crăcănel (*dezolat*): Nu știi! Ei! ce te faci, Mache?... de desperare, ce am zis eu? dacă n-am avut parte de ce mi-a fost drag pe lume, încai să mă fac martir al independenței... și m-am înrolat de bunăvoie...
Pampon: Volintir?...
Crăcănel: În garda națională... Știi, pentru ca să-mi mai uit focul... (*Plânge.*) Și închipuiește-ți d-ta acum și Mița! (*plânge*) și garda națională s-a desființat!...
Pampon: Carevasăzică este un Bibicul...
Crăcănel: Se-nțelege; n-ai văzut biletul?
Pampon: Carevasăzică este un Bibicul, care devine în chestie de traducere și pentru mine, și pentru d-ta...
Crăcănel: Firește...
Pampon (*cu tărie*): Nu mai plânge, nu șade frumos, un volintir ca d-ta...
Crăcănel: Dacă nu pot să mă stăpânesc! Mi-e naturelul simțitor...
Pampon: Trebuie să-l găsim! Nu plânge, nu-i frumos! Un volintir! Trebuie să-l regulăm pe Bibicul... Auzi d-ta? două!
Crăcănel: Cum să-l găsim?
Pampon: Îl găsec eu, n-ai grije; eu știu politica poliției. Nu plânge; ești volintir! Bibicul

nostru e aici în bal... Didina mea este aici în bal...

Crăcănel: Poate și Mița mea...

Pampon: Da...

Crăcănel: Da?

Pampon (*repede*): Adică nu! În sfârșit, ce-ți pasă! Vino cu mine... Nicio vorbă să nu zici. Lasă-mă pe mine, să vezi cum îl înhaț eu. 'Aide... nu plânge: ești volintir! pune-ți masca, și 'aide! (*Își pune masca.*)

Crăcănel: Mița? Mița?... (*Hotărât:*) Nu!... o mai iert acum, dar dacă s-o mai întâmpla încă o dată... hotărât mă însor! (*Își pune masca.*)

Pampon: Haide... nu, nu plânge, ești volintir!... și niciun cuvânt! A! Bibicule! (*Ies amândoi în bal.*)

SCENA X

Mița în costumul polonez al Didinii, apoi Iordache în costumul de cazac al lui Nae

Mița (*scoțându-și masca; vine din bufet*): Ce dracul caută Crăcănel aici? Mă minte că se duce la Ploești... și vine la bal... Nu cumva Mangafaua sare garduri?... Ori a simțit ceva?... Mi-am schimbat costumul la grandriop... Nici el, nici Iordache nu mă mai poate cunoaște... Dar Nae... Năică unde-i?... Unde e pârlitul de Pampon? (*Iordache intră.*) Nae! Să vedem. (*Își pune masca și urcă în fund spre stânga.*)

Iordache (*venind din fund dreapta și uitându-se în bal*): A dracului istorie o să iasă... Crăcănel aici, Pampon aici, Mița aici... numai de-ar fi plecat Nae și Didina...

Mița (*coborând*): Nae! (*Își scoate masca.*)

Iordache: Ai! (*Se întoarce.*) Fugi, că mor! Mița? (*Vrea să plece.*)

Mița (*tăindu-i drumul*): Unde pleci, mizerabile?

Iordache (*Îi face semn că merge în bal să danțeze.*)

Mița: Nu vrei să mă cunoști, Năică, ai? Nu vrei să-mi vorbești? Fugi de mine, ai? (*Îl apucă.*)

Iordache (*Se smucește și vrea să plece.*)

Mița (*sărindu-i înaintea*): Mișelule, dacă mai faci un pas, dacă nu vorbești, te nenorocesc. A! mizerabile! ai gândit că dacă mi-ai luat sticluta cu vitrionul, nu o să mai gălesc alta! Ți-am făgăduit să-mi răzbun și...

Iordache: Ei apoi, dacă o iei pe coarda vitrionului, nu-mi place. (*Mița face un pas înapoi, el își scoate masca.*) Nu sunt Nae; ce poftești? Sunt Iordache, na!

Mița: A! carevasăzică v-ați schimbat costumul, ca să mă jucați pe degete!... Și a crezut domnul Nae că scapă cu atâta de mine!.. Unde e Nae?

Iordache: Trebuie să fi plecat de mult din bal; nu l-am mai văzut; și a plecat cu cheia; pe mine m-a lăsat pe dinafară. (*Pampon și Crăcănel se arată în fund și privesc scena.*)

Mița: A! mizerabilul! (*Se plimbă agitată.*) Mizerabilul! (*Vede pe cei din fund și-și pune iute masca; Iordache asemenea.*)

SCENA XI

Aceiași, Pampon și Crăcănel, scoțându-și măștile

Pampon (*lui Crăcănel*): Costumul polinez! E Didina cu Bibicul!

Crăcănel: Cu Bibicul...

Pampon: Pe el! (*Iordache vrea să plece; Pampon îl apucă de o parte, Crăcănel de alta, și-l readuc târâș în scenă.*)

Crăcănel: Unde te duci, Bibicule?
Pampon: Stai să te judec eu, Bibicule...
Iordache (*zbătându-se între amândoi*): Nu mă cheamă Bibicul, mă cheamă Iordache!...
Mița (*aparte*): Pampon! (*Trece repede lângă Pampon, și-l trage cu putere deoparte; încet:*)
Ești aici? (*Își arată figura la o parte și iar se maschează.*)
Pampon: Persoana în chestie? Mița?
Iordache (*luptând să scape de Crăcănel, își scoate masca*): Lasă-mă, domnule!
Crăcănel (*ținându-l din răspuțeri*): Stai aici! (*Se luptă amândoi.*)
Mița (*lui Pampon repede și șoptit*): Nu e Bibicul, este Iordache; Bibicul, traducătorul, este îmbrăcat turc.
Pampon (*sărind*): Turc! Turcul care ne-a tachinat adineaori?
Iordache: Înțelege odată, domnule, că nu sunt Bibicul! Ce, ești turbat? vrei scandal?
Crăcănel (*crud*): Da! vreau scandal...
Pampon (*după ce a vorbit cu Mița încet, trecând repede lângă Crăcănel, pe care îl apucă și-l trage de mână în față; Crăcănel din smucitură scapă pe Iordache, care iese repede din bal dând cu tipla înapoi*): Lasă-l! nu-i ăsta! am greșit. Bibicul e turcul, turcul care ne-a tachinat adineaori...
Crăcănel: Turcul? 'Aide după el... Dar dama asta cine e?
Pampon: O damă...
Crăcănel: O damă? bine... 'Ai după turc. (*Pleacă, întâi punându-și masca.*)
Mița (*încet lui Pampon*): Nu cumva să-i spui lui Crăcănel...
Pampon (*asemenea*): N-ai grije, 'Ai după turc! (*Își pune masca.*)
Crăcănel: 'Aide după turc! (*Ies toți trei în bal.*)

SCENA XII

Didina în domino roșu, Nae în costumul de la început al Catindatului, vin din bufet; apoi Iordache, apoi Catindatul și o Mască, tot din bufet

Didina: Da. (*Își scoate masca, Nae asemenea.*) Când am venit adineaori în bal, m-a cunoscut unul. El trebuie să fi fost, Crăcănel al tău... știe că mă cheamă Didina Mazu, știe de Pampon, știe că-i zice lui Pampon „Coțina cu 5 fanți“. În sfârșit, m-a cunoscut bine! d-aia mi-am schimbat costumul. Haide, haide, Nae, să mergem; mi-e frică... (*Se aude cadrulul.*)
Nae: Da, haide să mergem, e târziu.
Iordache (*intrând din bal repede*): Tot aici sunteți? Plecați, plecați degrabă! Crăcănel, Pampon și Mița, toți trei, vă caută să facă scandal... Fugiți!
Didina: 'Aide (*Își pune masca.*)
Nae: Dacă am putea să ieșim fără să dăm prin bal... (*Își pune masca.*)
Iordache: Nu se poate, altă ieșire nu-i; haideți! (*Își pune și el masca.*)
Catindatul (*cu o Mască pe care o aduce cam cu d-a sila la braț; e cu chef, își scoate masca și vorbește tare de tot*): Așa sunt eu... Uite și prietenii.
Nae (*încet*): Dracul să te ia!
Masca (*vrând să-i scape de la braț*): Lasă-mă.
Didina: Cine-i ăsta? (*Nae, Iordache și Didina vorbesc încet deoparte.*)
Catindatul: Așa sunt eu; când mă magnetizez, mi-e cald... Pfu!... și când mi-e cald, pfu! tachinez... Trebuie să te fac un cadrul. Iaca ne-am găsit vizaveaua...
Didina: Haide! (*Vor să plece.*)
Catindatul: Ce, vă duceți? Nu se poate să vă duceți? (*Le taie drumul.*) Trebuie să facem un

cadril.

Nae: Mersi, drăguță, ne ducem acasă...

Catindatul: Acasă? Cu costumul meu? nu se poate. (*Strigă tare:*) Dacă vă duceți, dă-mi înapoi costumul, trebuie să-mi dai costumul, nu te las să pleci cu costumul...

Nae (*încet*): Ne mai întârzie dobitocul!

Didina (*încet*): Schimbă costumul, și pace!

Iordache (*încet*): Nu se poate, o să ieșim prin bal: Mița cunoaște costumul...

Nae (*încet*): Ce e de făcut?

Iordache (*încet*): Spune-i că mai rămânem.

Didina (*încet*): Și ne strecurăm binișor și ieșim...

Nae (*tare*): Dacă-i așa, știi ce? 'ai să mai rămânem.

Iordache: Să mai rămânem...

Didina: Să mai rămânem...

Catindatul: Așa da! 'Ai să facem cadrilul...

Iordache: În bal?

Nae: Nu merg în bal.

Catindatul: Atunci aici; sunt magnetizat, am poftă de cadril, să-mi fac vânt. Unde e nenea Iancu să mă vază?!

Iordache (*încet lui Nae și Didinei*): Jucați-l o figură, două, până uită de costum, și pe urmă o ștergem. (*Vorbesc încet toți trei.*)

Masca: Ți-am spus că mi-e frică să nu mă vază bărbatu-meu... (*Luptă să scape.*)

Catindatul: Ei! parcă mie nu mi-e frică de nenea Iancu... (*Masca se smucește, scapă și fuge; uitându-se după ea:*) Atâta pagubă! (*Merge și invită la danț pe Iordache.*) Ei, 'aide! Ce faceți? (*Își pune masca pentru danț.*)

Nae: Ei, haide, de! (*Se aude o figură a cadrilului. Nae danțează cu Didina, Catindatul cu Iordache ca damă. La a doua parte a figurii contradanțului, apar în fund Pampon, Crăcănel și Mița mascați.*)

SCENA XIII

Cei de sus, Pampon, Mița și Crăcănel, apoi lume din bal

Pampon: Iaca turcul! A! în sfârșit. (*Toți trei coboară melodramatic în fața Catindatului; figura danțului se sparge; Didina, Nae și Iordache se retrag deoparte spre ușa din fund în stânga și ascultă; Mița mai la spatele lui Crăcănel și lui Pampon, care s-au oprit țintă în fața Catindatului înmărmurit; Mița a scos din buzunar sticluța și pândește.*)

Didina (*încet*): Pampon!

Nae (*încet*): Mița!

Iordache (*încet*): Crăcănel!

Crăcănel (*fioros*): Jos masca!

Catindatul (*tremurând*): Pentru ce?

Crăcănel: Până aici ți-a fost, Bibicule! (*Stau amândoi gata să-l apuce.*)

Catindatul: Iartă-mă, nene Iancule, nu mai fac! (*Pune mâna să-și scoată masca.*)

Mița (*care a pândit momentul, n-apucă el să-și scoată masca, și-i aruncă sticluța în ochi*): Na, mizerabile! (*Fuge prin fund.*)

Catindatul: A! Săriți! Ajutor! (*Vrea să fugă.*)

(*Pampon și Crăcănel îl înhață și încep să-i tragă; lume mascată și nemascată vine fuga din fund la dreapta; Didina, Nae și Iordache au și dispărut în fund la stânga.*)

Cortina

ACTUL III

Decorul actului întâi întocmai. Un moment, scena goală. Se aude o birje oprindu-se din goana mare în fund, apoi plecând peste un moment înapoi. Pe urmă se aude zgomotul unei chei deschizând broasca. Ușa se deschide de perete. În scenă întuneric adânc.

SCENA I

Didina, Nae și Iordache, în costumurile de la bal, mascați, intră gâfâind prin fund. Apoi Pampon, Crăcănel și Catindatul de-afară

Nae: În sfârșit, am ajuns... Aprinde o lampă.

Didina: Ne urmărește, trebuie să ne urmărească. *(Iordache caută pe dibuite chibriturile pe o masă din fund și răstoarnă niște sticlute.)* A! m-ai speriat! *(Iordache aprinde lampa; lumină în scenă.)* Uf! *(Își scoate masca; toți și le scot și le aruncă fiecare pe câte-o masă.)*

Nae: Iordache, scoate cheia d-afară, și-nuie degrab' pe dinăuntru. *(Iordache execută ordinul.)*

Didina: Sunt sigură că s-au luat după noi... O să fie un scandal mare... sunt nenorocită.

Nae: Lasă-i să vie, n-ai grijă; orișicum, avem pe unde scăpa.

Didina *(lui Iordache, care coboară)*: Zici c-ai văzut dumneata când i-a aruncat cu vitrion în ochi?

Iordache: Am văzut eu, firește. A strigat odată: „Na, mizerabile!“ și paf! *(face gestul)* și pe urmă a fugit pân lume.

Nae *(desperat)*: Cum? Cum să scap de nebuna asta? Cum să mă cotorosesc de republicană? Vrea să mă bage în primejdie!

Didina: Ce scandal! O să mijlocească proces, poliție, procuror, și pe urmă la jurați... O să ne dea pân gazete! Să afle la sigur Pampon... Sunt compromentată... Mi-ai omorât viitorul, dle Nae.

Nae: Bine, soro, vina mea este? păcatele mele!

Didina: Da, firește, vina d-tale... Dacă știai cu ce republicană apilpăsită de Ploești ai de-a face, nu trebuia să mă-ncurci pe mine.

Nae: Bine, neică...

Didina: Nu trebuia să mă-ncurci pe mine.

Iordache *(care a stat în fund la ușe și a ascultat afară)*: St! tăceți!

Nae: Ce?

Didina: Ai?

Iordache: Vine o birje... *(Se aude o birje.)*

Didina: Nu v-am spus că ne-a luat urma...

Iordache: Tăceți! *(Toți ascultă; birja se oprește afară în fund.)* S-a oprit aici...

Nae: Hait!

Didina: Ei sunt!

Iordache: Tăceți!
Didina: Să stingem lampa... (*Merge în vârful degetelor în fund.*)
Nae (*lui Iordache*): Scoate cheia din uşe! (*Iordache scoate cheia. Se aud de afară glasul lui Pampon, al lui Crăcănel și al Catindatului.*)
Pampon (*d-afară*): E lumină! Sunt aici!
Nae, Didina și Iordache (*coborând în vârful degetelor, misterios*): St!
Pampon (*d-afară*): Deșchideți!
Bătăi tari în uşe; Didina stinge lampa; întunec

Catindatul: Deșchideți! (*Bătăi mai tari.*)
Nae: Binișor! încet!
Toți de afară: Deșchideți! (*Bătăi tari.*)
Didina (*toți trei au coborât în față de tot*): Ce e de făcut?
Nae: Să ieșim în curte pe fereastra din odăiță... St!
Pampon (*d-afară*): Deșchideți!
Catindatul (*d-afară*): Ori spargem ușa! (*Bătăi grozave.*)
Didina (*frângându-și mâinile*): Sunt mulți! sparg ușa; îmi vine rău; mor!
Nae: Să fugim.
Iordache: 'Aide degrabă; e minunat! (*Având o inspirație:*) Să poftească să spargă ușa... Tii!
Mare politică mi-a dat în cap... să poftească să spargă!...
Nae: Sunt turbați (*Se aud lovituri grele în broasca ușii.*)
Iordache: Lasă, că-i potolesc eu!...
Didina: 'Aide degrabă!
Nae: 'Aide! (*Toți ies misterios degrabă prin ușa din dreapta.*)
(Un moment scena goală; se aude lucrare la ușa din fund; ușa se clatină, se zguduie și în sfârșit cedează.)

SCENA II

Pampon, Crăcănel, Catindatul în costumurile de la bal, fără măști. Catindatul e plin de pete negre pe tot obrazul; intrare fîoroasă

Pampon: A stins lumina!
Crăcănel: Cine are un chibrit?
Catindatul (*se descheie la costum și scoate dedesubt din jiletcă un chibrit de ceară; îl aprinde și îl ține în mână*): Aici este la bărbierul unde mi-a scos măseaua nevinovată!... De-aia adineaori, în bal, zicea să-mi mai scoață una...
Pampon (*care, la lumina chibritului, a dat ocol cu ochii în scenă*): Nu mai încape vorbă, este aici. Aicea este Bibicul! (*Crud:*) Am să-l sfășiu!
Crăcănel (*scrâșnind din dinți, zguduind din cap*): Cu dinții! Cu dinții am să-l rup! După ce e caz de traducere dublă, ne mai duce din încurcătură în încurcătură; își bate joc de noi... Cu dinții!
Pampon (*arătând pe Catindatul, care schimbă chibriturile – când se stinge unul, aprinde altul*): Toată încurcătura devine de la dumnealui...
Catindatul: De la mine?
Crăcănel: Da, de la dumneata...
Catindatul: Cum de la mine?
Crăcănel: Se înțelege ...

Pampon: Pentru ce ți-ai schimbat costumul? pentru ce ai luat costumul turcului!
Catindatul: Nu mi-ai spus d-ta că e nenea Iancu în bal... (*Schimbă chibritul.*)
Pampon: Ei! ș-apoi?
Catindatul: Cum, ș-apoi? Dacă mă prindea nenea Iancu în bal, mă lua la Ploești, îmi omora cariera de la percepție.
Crăcănel: Și cel puțin dacă am fi siguri, sigurisimi că-i aici!... (*cătră Catindatul*) pentru că d-ta ca un zevzec ce ești...
Catindatul: Pentru ce mă faci zevzec, dle?
Crăcănel: Pentru că dacă nu tachinai, nu se-ntâmpla ce s-a-ntâmplat...
Catindatul: Ce să-ți fac? Nu ți-am spus că nu mă pot stăpâni? Când mă magnetizez, eu tachinez strașnic... Și nenea Iancu tachinează când are magnet, toți ai noștri tachinează... da' nu ca mine.
Crăcănel: Vezi! Vezi că ești zevzec, când îți spun eu că ești zevzec...
Catindatul: Pentru ce mă faci zevzec, dle?
Pampon: Are dreptate... pentru că d-ta ți-ai schimbat costumul cu o mască, care nu știi măcar ce fel de persoană e.
Catindatul: Dacă nu și-a scos masca? Nu ți-am spus că vorbea de măsele?... era bărbier.
Pampon: Eu vă spui că sunt aici. Nu ne-am ținut noi după birja lor? Birja lor nu s-a oprit aici? Nu s-a-ntors înapoi? N-am oprit noi birjarul care-i adusese? Nu s-a-ntors el cu noi și ne-a arătat că aici i-a lăsat, pe doi bărbați și o damă?
Crăcănel: Da!
Pampon: Aici sunt, aici, ascunși. Trebuie să fie aici o lumânare, o lampă... Cine a fost aici, pentru ce a fugit când am venit noi?... că a fost cineva aici.
Catindatul (*aprinzând alt chibrit și mergând la masa unde sunt două lămpi*): Aha! iacătă o lampă...
Crăcănel: Aprinde-o!
Catindatul (*pune mâna pe sticlă, o scoate și o aruncă jos*): Pfu! frige!
Crăcănel: Ai spart țilindrul!...
Catindatul: M-a fript!
Pampon (*repede*): Vezi! vezi! e stinsă acuma de curând: a stins-o adineaori când eram noi la ușe...
Catindatul (*aprinde alt chibrit și apucă cu mâna învelită în pulpana hainei țilindrul de la o altă lampă, pe care o aprinde. Lumină în scenă. Vede o mască pe masă*): Iacătă o mască!
Crăcănel (*la altă masă*): Aici încă una!
Pampon (*găsind a treia mască*): Încă una! Trei! Sunt aici! (*Examinând masca.*) Este scoasă acum de pe obraz... e caldă... e asudată! (*O miroase tare.*) Asta e masca Didinii! i cunosc mirosul... Să-i căutăm; aici sunt... (*Miroase încă o dată tare masca.*) A! a! data asta, Bibicule, nu mai scapi!
Crăcănel: Trebuie să punem mâna pe el!
Catindatul: Trebuie să-mi dea costumul meu!
Pampon (*fioros*): Am să-l sfășiu.
Crăcănel (*scrâșnind dinții*): Cu dinții am să-l rup!... cu dinții!...
Catindatul (*punând mâna la falcă*): Eu nu pot să-l rup cu dinții, dar trebuie să-mi dea costumul meu! (*Toți caută în toate părțile, pe sub mobile, pe care le răstoarnă, pe după paravan.*)
Pampon (*văzând ușa din dreapta*): O ușe! p-aici! (*Dă cu piciorul tare în ușe, ușa se deschide, el se repede afară în odăiță, urmat de Crăcănel și Catindatul; se aude răsturnare de mobile în dreapta.*)

SCENA III

Iordache în costum de oraș, Ipistatul, doi sergenți de noapte, apoi Pampon, Crăcănel și Catindatul

Iordache (*intrând și oprindu-se în ușe, arată dezordinea din prăvălie Ipistatului; cu ton dezolat*): Iaca, domnule, iaca în ce hal e prăvălia!...

Ipistatul (*grav*): Nu-i niminea.

Iordache: Pesemne a fugit!... (*Se aude alt zgomot în odaie.*) Scotocesc în odaie! să nu fugă pe fereastră!...

Ipistatul (*sergenților*): După ei degrab'! (*Sergenții, Ipistatul și Iordache se reped spre odaie; în momentul acesta intră Crăcănel și Pampon.*) Stați! Puneți mâna pe ei! (*Sergenții înhață cu putere unul pe Pampon și altul pe Crăcănel.*)

Crăcănel: Poliția!

Catindatul (*care a scos și el capul pe ușe, să intre*): Poliția! (*Își trage repede capul înapoi; Iordache merge repede în odaie.*)

Pampon (*zbătându-se în mâinile sergentului*): Pentru ce, domnule?

Ipistatul (*bătând din picior și din mână, aspru*): Vorrhbă!... Ce căutați noaptea în prăvăliile negustorilor?

Crăcănel: Căutăm o persoană...

Pampon: Da, o persoană...

Ipistatul (*același joc mai aspru*): Vorrhbă! Ce persoană?

Crăcănel: Pe Bibicul.

Pampon: Pe Bib...

Ipistatul (*același joc, mai aspru*): Vorrhbă!

Iordache (*intrând repede din dreapta, cu gura mare*): Cum Bibicul, ce Bibicul, care Bibicul, domnule? Mofturi! Aici nu șade Bibicul... știe d. subcomisar cine șade aicea. Ia-i, dle subcomisar, sunt pungași!

Pampon (*ținut strâns de sergent*): Eu pungaș?

Crăcănel: Noi pungași! Așa umblă pungașii îmbrăcați?

Ipistatul (*și mai aspru, același joc crescendo*): Vorrhbă!... Da' oamenii de treabă așa umblă?... Pe unde ați intrat?...

Crăcănel: Pe ușe.

Pampon: Da, pe...

Ipistatul (*foarte aspru*): Vor... vorrrbă!

Iordache: Da, pe ușe. Da întrebă-i d-ta cum a intrat pe ușe. A spart-o, dle. Eu eram în odăiță dincolo; am simțit că sparge cineva ușa; de frică să nu m-apuce în casă să mă omoare, am ieșit pe dincolo pe fereastră ca să dau de știre la secție...

Crăcănel: Nu-i adevărat!... noi...

Pampon: Am văzut...

Ipistatul (*aspru rău de tot*): Vor... vorrrbă! (*Sergenților:*) Haide! luați-i la secție! (*Sergenții împing pe Crăcănel și Pampon.*)

Crăcănel: Dle subcomisar, îmi pare rău... (*Sergentul îl împinge.*) Nu! nu da brânci, domnule!

Ipistatul (*grozav de aspru*): Vorrhbă! (*Sergenților*): Haide odată!

Pampon (*împins de sergent*): Da, da' nu scapă Bibicul cu asta. (*Sergentul îl împinge.*) Nu! nu da brânci, domnule!

Ipistatul (*scrâșnind din dinți*): Vorrhă! La secție! (*Sergenții scot, prin fund, în brânci pe Pampon și pe Crăcănel.*)

Ipistatul (*merge după ei până la ușe; cum au ieșit, el se întoarce repede înapoi, și cu tonul foarte dulce*): Iordache... știi de ce venisem eu?

Iordache: Cum să nu știu, dacă ți-am făcut denunțul să-i iei...

Ipistatul: Nu, știi, așa vine vorba... Uite ce vream să te rog eu: am o listă de lotărie. (*Scoate o listă mare.*)

Iordache: Iar?

Ipistatul: Un franc numărul... mai sunt numai trei numere!...

Iordache: Ce?

Ipistatul: Un portabac cu muzică: are două cântece. (*Scoate portabacul și-l face să cânte.*)

Iordache: Bine, ăsta parcă-l mai puseseseși o dată la lot; aveam și eu un număr.

Ipistatul: Da, s-a și tras, la Anul Nou.

Iordache: Ei?

Ipistatul: Am câștigat-o eu; oprisem și eu un număr... Acu o pun iar, voi să-mi mai încerc norocul... Mă rog ție, nu mă refuza, pune și tu unul... să le completăm odată...

Iordache (*i dă un franc și scрие*): Iaca.

Ipistatul (*strânge lista, o bagă în buzunar și plecând*): Mersi, neică.

Iordache (*după el*): Ia vezi, nu da drumul negustorilor ălora până nu venim eu ori d. Nae; să vedem, să nu ne fi luat ceva din prăvălie...

Ipistatul (*oprindu-se în ușe cu intenție foarte fină*): Vor... vorrhă! Las' pe mine, regulez eu... (*Iese învârtindu-și muzica.*)

SCENA IV

Iordache singur, apoi Catindatul

Iordache: Haha! i-am lucrat. Să vedem cum are să prinză politica; eu i-am băgat, el să-i scoată; eu i-am regulat, el să-i scape... Până una-alta, să vedem de urâtul de dincolo. (*Merge la ușa din dreapta.*) Haide, vino!

Catindatul (*foarte sfios, intră*): S-a dus?

Iordache: S-a dus...

Catindatul (*tremurând*): Dacă mă ducea la poliție?! Să afle nenea Iancu că m-a dus la poliție!

Iordache: Care nenea Iancu?

Catindatul: Nu ți-am spus? Nenea Iancu, bogasierul⁶⁶, din Ploești... Închipuiește-ți, domnule, să afle nenea Iancu că m-a dus la poliție!...

Iordache: Las-o asta; te mai doare obrazul?

Catindatul: De ce? de măsea? Aș! Am magnetizat-o!

Iordache: Nu de măsea, de vitrion...

Catindatul: Ce vitrion?

Iordache: Care ți l-a aruncat în ochi la bal.

Catindatul: Mi-a aruncat și cu vitrion? Cine mi-a aruncat cu vitrion?

Iordache: Dama, de! Uite, ești plin de pete...

Catindatul: Aș! aia a fost cerneală violentă, am cunoscut-o după miros; m-a stropit și-n gură; îi cunosc gustul: cerneală violentă... Știi, la noi la percepție, când pic cerneală pe concept... o dată cu limba! (*scoate limba și arată cum linge hârtia*) o șterg... Da' închipuiește-ți d-ta, domnule, să afle nenea Iancu că m-a dus la poliție!...

Iordache: Cine strică? D-ta. Ce cauți să te amesteci cu vagabonții, cu zamparagiii⁶⁷, cu pungașii... să spargi uși și să intri noaptea în prăvăliile oamenilor?

Catindatul: Zicea că să găsim pe Bibicul...

Iordache: Mofturi!

Catindatul: Bibicul, care mi-a luat în bal costumul meu și mi l-a dat pe ăsta de turc...

(*Dezolat:*) Trebuie să-l gădesc, să-mi dea costumul meu; trebuie să mi-l dea... nu pot să plec fără costumul meu.

Iordache: Stăi, domnule, ce poftești d-ta? Costumul? Ți-l gădesc eu, ți-l dau eu mâine, poimâine, îți dau eu garanție, să m-apuci pe mine, na! ce mai vrei?

Catindatul (*foarte dezolat*): Îmi trebuie acuma... Cu costumul ăsta de turc nu mă pot duce să-mi iau hainele mele. Nenea Iancu m-a căutat la bal, o să mă caute, o să m-aștepte acasă... Cum să dau ochii cu nenea Iancu așa turc?... Mă ia la Ploești, îmi zdrobește cariera de la percepție.

Iordache: Aș! vorbă!

Catindatul: Și nu-mi poci lua înapoi hainele nemțești, nu mă poci duce mâine dimineață la canțilerie...

Iordache: Ei, o să lipsești o zi, ce lucru mare!... tot zici că nu primești leafă...

Catindatul: Mă destituie, nu se poate să lipsesc.

Iordache: Ascultă-mă pe mine, măi omule; 'ai mai întâi să tragem clopoțelul la o spițarie; trebuie să-ți cureți obrazul; nu se poate să te duci în lume așa pârlit...

Catindatul: E rău de tot?

Iordache: Ești ciuruit; numai în albul ochilor n-ai...

Catindatul: Îi închisesem de frica lui nenea Iancu... are palmă grea...

Iordache: Vino degrabă cu mine; cunosc eu un spițer care scoate cerneala cum scoatem noi măselele, odată...

Catindatul: Aoleo!

Iordache: Vino degrabă, nu mai sta; poate te așteaptă nenea Iancu. (*Suflă în lampă și-l ia pe Catindatul să plece cu el. Întunerec.*)

Catindatul: 'Aide... (*Ieșind.*) Dar fă-ți idee, domnule, să afle nenea Iancu că m-a dus la poliție!... (*Ies, închinând bine ușa.*)

SCENA V

Mița singură în costumul de la bal, apoi Didina asemenea

Mița (*venind din dreapta pe dibuite*): Am găsit fereastra din odăiță deschisă și am intrat... L-am nemerit? ori nu l-am nemerit? Da, trebuie să-l fi nemerit. Da, sunt o cremenală... (*Se retrage pe dibuite după paravan.*)

Didina: Mare istorie!... Am înghețat așteptând afară în frig: a trebuit să intru înapoi pe fereastră. Nae trebuie să vie numaidecât cu Pampon. Trebuie să pândesc când or intra aici, să ies pe fereastră, și pe aici mi-e drumul... Să poftească pe urmă d. Pampon acasă în costum de bal... să-l judec eu...

Mița: Auz mișcând... e cineva...

Didina: S-aprinz o lampă... (*Merge pe dibuite la masa cu lămpile.*)

Mița: Desigur e cineva...

Didina (*a găsit chibriturile și aprinde lampa*): Așa...

Mița: A! (*Aparte:*) O femeie! Dama de verde! (*Tare:*) A! în sfârșit!

Didina (*dând un țipăt de surprindere, se întoarce*): A! (*Aparte:*) O femeie! e republicana!

Mița (*fierbând*): V-ați speriat? pardon! Mă recomand: Mița Baston.

Didina (*cu contenență*⁶⁸): Mersi! și eu, Didina Mazu.
Mița (*jocul crescendo*): Ce cauți aici, madamo?
Didina (*cu un ton mai sus*): Da' d-ta, ce cauți aici, madamo?
Mița: (*jocul crescendo*): Eu sunt la amantul meu!
Didina (*foarte de sus*): Și eu sunt la amantul meu!
Mița (*izbucnind*): La amantul d-tale?... Amantul d-tale... a fost... era... este... amantul meu! D-ta, ca o infamă, mi l-ai răpit! (*Luând o poză de atac și cu tonul tragic:*) Una din noi două trebuie să moară.
Didina (*pregătindu-se de luptă*): Să vedem care... Poftim!
(*Mița se repede turbată la Didina, care se repede și ea și o întâmpină. Amândouă țipă și se încleștează, spumând, una de alta.*)

SCENA VI

Aceleași, Nae

Nae (*apărând în fund, rămâne o clipă încremenit*): Să nu dați la oglinzi, că sunt cu chirie!
(*Apoi, repezindu-se între cele două femei, le descleștează și le împinge pe una într-o parte, pe alta într-alta.*)

Didina (*căzând d-a-ndăratele pe un scaun și leșinând*): A! a! a! (*Nervi.*)
Mița (*același joc*): A! a! a! (*Nervi.*)
Nae: Asta e curat ca la *Norma*⁶⁹... Acu-i acu!... (*Se repede și le zguduie când pe una, când pe cealaltă.*)

Didina (*deșteptându-se brusc*): Unde-i republicana?
Mița (*asemenea*): Unde-i infama? (*Se repede iar una spre alta.*)
Nae (*oprinde-le la mijloc*): Iar? Bre, femeilor, veniți-vă-n fire. Vine Pampon! Vine Crăcănel!

Didina: Pampon?
Mița: Crăcănel?
Nae: Da, Pampon și Crăcănel. I-am scăpat eu de la secție, unde erau închiși! Am pus la cale toate... Drept mulțumire, Pampon, Crăcănel și Ipistatul vin aici acum să facă cinste; s-a dus să cumpere vin și mezeluri. Nu mai e vreme de mofturi! (*Didinii:*) Vrei să te lase Pampon?

Didina (*repede*): Ba nu! (*Didina merge în fund și ascultă afară.*)
Nae (*Miții*): Vrei să-l lași pe Crăcănel?
Mița (*tristă*): Ah! I-aș lăsa pe Mangafaua pentru tine... dar nu pot; trebuie mai întâi să-mi fac o carieră...

Nae: Fă-ți-o!
Mița: Am fost să intru la telegraf.
Nae: Electrică ploșteancă! Ei, și?
Mița: Nu m-a primit...
Nae: Pentru ce?
Mița: Zice că n-am încă vârsta... (*Didina coboară.*)
Nae: Vezi! apoi nu e mai bun Crăcănel, că nu mai întreabă de vârstă? 'Aide, 'aide! Fiți fete cuminte, că pe urmă mă supăr pe amândouă...
Mița: Dar Crăcănel a aflat... Mangafaua știe tot...
Nae: Nu a aflat nimic, nu știe nimic...
Mița: A aflat de la Pampon.

Nae: Nimic!

Didina: Și Pampon știe bine...

Nae: Apoi dacă n-ascultați... Trebuie să vă spun cum i-am liniștit, ca să știți și voi ce să spuneți, cum s-o potriveți... 'Aide, să nu dea peste noi aici... (*Le apucă pe amândouă cu câte o mână și pornește cu ele spre dreapta; Iordache intră.*)

Iordache (*din fund*): Vin! Sunt la colț!

Nae: La colț? 'Aideți să punem odată la cale încheierea comediei ăștia... (*Nae, Didina și Mița ies, dreapta.*)

SCENA VII

Iordache, apoi Pampon și Crăcănel, cu butelci, pachete de mezeluri și franzele la subsuoară, apoi Nae

Iordache (*căzând obosit pe un scaun*): De azi-dimineață!... de azi-dimineață, asta merge întruna așa! Ce goană! Ce goană turbată! Doamne! Doamne, isprăvește odată istoria asta! Sunt trei după douăsprezece și mă leșin de somn și d-a-mpicioarele!

Pampon (*intrând cu Crăcănel*): Haha! Domnule Iordache...

Crăcănel: Ei! domnule, ai văzut că nu suntem pungași... Stăpânul d-tale, d. Nae, în persoană, ne-a scos de la secție.

Iordache: Da, domnule Crăcănel...

Crăcănel: Nu mă cheamă Crăcănel; mă cheamă Mache Razachescu. (*Pune ce a adus pe masă.*)

Pampon (*același joc*): Foarte urât din partea d-tale să te porți astfel! Noi venisem aici pentru Bibicul, nu pentru ce credeai d-ta: nu avem de un astfel harahterul...

Iordache: Măcar d-ta să fii ăla, să găsești noaptea despre ziuă în prăvălia d-tale...

Pampon: Eu n-am prăvălie, domnule: eu nu sunt cupeț⁷⁰, sunt particular...

Iordache: Știu, da' zi că ai... să găsești trei oameni necunoscuți...

Crăcănel: Așa e, bine zici, trei. Ce s-a făcut urâtul ăla micul... pârlitul... fratele lui nenea Iancu bogasierul? Pe el pentru ce nu l-a luat la secție?

Pampon: Pesemne a fugit ca un laș...

Crăcănel: Iaca, mie nu-mi pare rău de ce s-a întâmplat, dacă oi câștiga portabacul cu muzică.

Iordache (*repede*): Ați pus și d-voastră la lotăria ipistatului?

Pampon: Mai era două numere; unul l-am pus eu, și unul amicul.

Iordache (*aparte*): S-a complectat? A murit francul!...

Pampon: Domnul Nae unde este?

Iordache: Mi se pare că e dincolo în odaie, să vedem... (*Merge pe după parvan; cătră Nae, care intră din dreapta:*) Sunt aici, te așteaptă. Așa-i că a prins bine politica mea? Femeile s-au dus?

Nae: Da, dar o să se întoarcă numaidecât; am regulat bine chestia.

Iordache: Cum?

Nae: Ai să vezi... treci la pod în față, și așteaptă-le... (*Trece în scenă; Iordache iese repede în fund.*) Ehei! Salutare, neică!

Pampon (*vesel, strângându-i mâna*): Salutare și frăție!

Crăcănel (*vesel, dar solemn, îl apucă de mână*): Mersi, neică, ești un bărbat, drept să-ți spui, nu că ești frizer, dar ești galant.

Pampon: Da, foarte galant!

Crăcănel: Ne-ai făcut și mie și prietinelui mare bunătate: amândoi o să-ți rămânem foarte

recunoscători de câte ai făcut pentru noi. (*Îi strânge mâna călduros.*)

Nae: N-aveți de ce! îmi pare rău... datoria: se-ntâmplase la mine-n casă...

Pampon: 'Aida de! Nu! ce-i drept e drept, neică, ai făcut mult pentru noi...

Crăcănel (*vesel*): Și carevasăzică Bibicul erai d-ta, ai? Bată-te să te bată!

Nae: Vezi bine!

Crăcănel: Și Mangafaua nu eram eu?

Nae: Aș! Mangafaua era unchiul fetii, epitropul...

Crăcănel: Bată-te să te bată. (*Râde.*)

Pampon: Și închipuiește-ți, neică Năică, dacă te întâlneam azi-dimineață, când am venit întâi aici, îmi spuneai numaidecât cum a devenit chestia de ai înfășurat borcănelele cu pomadă, care le-a cumpărat de aici Didina, în ale două bilete... și ne lămuream, frate... Dar eu, prost! Să nu-mi dea în gând să întreb măcar pe Didina... Biata Didina!

Crăcănel (*aparte*): Auzi d-ta! și eu gândeam că e biletul Miții...

SCENA VIII

Aceiași, Ipistatul, apoi Iordache, apoi Didina și Mița, amândouă în haine de oraș

Ipistatul (*intrând repede din fund*): S-a tras lotul... Acum l-am tras!...

Pampon: Ei?

Nae: Știu cine l-a câștigat.

Ipistatul (*cu multă naivitate*): Iar eu, domnule, închipuiește-ți noroc!

Nae (*aparte*): A murit francul!

Pampon: Tii! Păcat!

Crăcănel: Rău îmi pare. (*Se aude uruitul unei birji, care se oprește în fund.*)

Nae: St! Tăceți, mi se pare că s-a oprit aici o birjă...

Pampon: Da...

Iordache (*venind repede din fund*): Două dame, vin două dame...

Nae (*naiv*): Două dame? Ce să caute la mine două dame?

Crăcănel: Două dame?

Pampon: Nu cumva?

Didina (*intrând furioasă prin fund*): A! dle Iancule, în sfârșit! (*Iordache, Ipistatul și Nae la o parte vorbesc încet.*)

Pampon: Didina! (*Mița intră furioasă și se oprește cu brațele încrucișate în fund.*)

Crăcănel: Mița? (*Caută să se ascundă undeva.*)

Mița (*coborând la el*): Nu te-ascunde, bibiloiule! gândeați că nu o să te prinzi, ai? De când te pasc, gândești? Aici e la Ploești, ai? În costum de bal, ai? (*Mița lângă Crăcănel îl judecă încet și-l zguduie; Nae după parvan; Iordache și Ipistatul cară mezelurile și butelcile în odaia din dreapta.*)

Didina: De azi-dimineață de când ai plecat de acasă, câte ceasuri sunt? știi?

Pampon: Îți spui eu acasă ce a fost...

Crăcănel: Mișo, Mișo, îți spui acasă...

Mița: Niciun cuvânt mai mult! 'aide!

Didina: 'Aide acasă!

Pampon: Frate, a fost încurcătură, înțelege.

Crăcănel: Da, o încurcătură...

Nae (*ieșind de după parvan*): Se înțelege c-a fost o încurcătură, cum se-ntâmplă totdeauna în carnaval... Ei! d-ale carnavalului! Să-mi dați voie, coconițelor, să vă isplíc eu încurcătura pe larg la masă. (*Crăcănel și Pampon foarte mulțumiți.*)

Femeile: La masă?
Nae: Da, la masă. Noi, între bărbați, pusesem de gând să îmbucăm ceva aicea la noi...
Dincolo e cald, masa pusă așteaptă... Crez că nu o să capăt un refuz.
Mița (*cu tonul de refuz, înțepată*): Mersi, musiu, de invitație.
Crăcănel (*strălucitor*): Mițo, să mă vezi cu ghetete de brunel cu bizeț71 pe catafalc!...
(*Încet*;) Frizer, frizer, da' nu știi ce băiat galant e.
Pampon (*Didinii*): Dacă mă iubești...

SCENA IX

Aceiași, Catindatul, curat la față, tot în costumul de turc

Catindatul (*intrând din fund triumfător*): M-a curățat spișterul!
Didina (*încet*): Cine-i ăsta?
Pampon (*tot așa*): Lasă că-ți spui eu... (*Didina râde.*)
Crăcănel (*Miții*): Țtuia i-a dat o nebună la bal cu o sticluță cu doftorii în ochi!
Mița (*repede*): Și nu l-a ars?
Crăcănel: Aș! era un fel de cerneală violentă. (*Didina trece lângă Nae; Mița și toți ceilalți se grupează în jurul Catindatului și-l examinează.*) Le-a scos toate?
Catindatul: Toate, uite-te. Îți dau un franc pe una...
Mița (*aparte*): M-a-nșelat spișterul... mai bine!
Nae (*încet Didinii*): Mâine-seară la cinci.
Didina (*asemenea*): Bine!
Nae (*asemenea*): Nu bine, negreșit! (*Didina trece și ea să examineze pe Catindatul..*)
Pampon: Nu se mai cunoaște deloc...
Iordache: Da' deloc. (*Trece în odaia din dreapta.*)
Catindatul: Închipuiește-ți să mă fi văzut nenea Iancu în halul ăla... (*Toți îl examinează.*)
Mița (*încet lui Nae*): Ați șoptit? Ce ți-a șoptit? Ce i-ai șoptit?
Nae (*asemenea*): Ești nebună? iar începi?... Așteaptă-mă mâine la opt seara...
Mița: Da... (*Se duc amândoi și ei lângă Catindatul.*)
Crăcănel (*uitându-se în ceafa Catindatului*): Aha! iaca una a rămas în ceafă; adu francul...
Catindatul: Las-o aia; aia e de la noi de la percepție; știi, am obicei, după ce scriu, șterg condeiul; îl dau pân păr. (*Face gestul la ceafă; toți râd.*)
Iordache (*venind din dreapta*): Dacă poftiți, masa e gata.
Catindatul: Masa? Carevasăzică (*lui Nae*) ne-ncurcăm iar?
Nae: Cu plăcere, neică.
Pampon: 'Aida la masă.
Crăcănel: 'Aida! (*Toți au pornit spre dreapta; Didina cu Pampon, Mița cu Crăcănel, Nae cu Catindatul, Iordache cu Ipistatul.*)
Catindatul (*punând mâna repede la falcă, dă un țipăt*): Ai! (*Se oprește și se întoarce în loc; toți fac asemenea.*)
TOȚI: Ce e?
Catindatul (*umblând agitat*): Pfu! Pfu! Pfu! Iar m-a apucat; dar rău; rău de tot! (*Cătră Iordache, hotărât.*) Știi s-o scoți? Scoate-o. (*Toți privesc pe loc.*)
Iordache: Lasă că-i știu eu leacul ei; eu i sunt popa... de la Matei citire... (*Se repede la masa din fund, ia o pereche de foarfecă mari și vine cu ele încrunțat, clănțănindu-le ca la tuns; Catindatului.*) Șezi! (*Catindatul șade; Iordache cu foarfecele clănțănind îl amenință să i le bage pe gât.*)

Catindatul (*ridicându-se înseninat*): Mersi, neică, mi-a trecut! (*Toți pornesc veseli și râzând spre dreapta.*)

Cortina

- 50 Prăvălie cu articole de mode
- 51 Ofițer
- 52 Joc de cărți
- 53 Nenoroc, ghinion
- 54 Valetul, la jocurile de cărți
- 55 Tertip, șiretlic, truc
- 56 De la exoflisire (*grecism*) – a expedia o persoană
- 57 Turbată
- 58 În edițiile îngrijite de Caragiale: *pandoliile*
- 59 Îmbrăcămintea
- 60 Adaos, supliment, relans (la jocul de cărți)
- 61 Curtează
- 62 Fostă negustoreasă
- 63 Costum de bal mascat, constând dintr-o mantie lungă cu glugă
- 64 Adaptare „liberă“ a expresiei franceze, căreia i se extinde sensul la: cu plata pe loc
(potrivit listei de prețuri)
- 65 Războiul de Independență din 1877–1878
- 66 Negustorul
- 67 Chefliii, stricații (de la *zampara* (*tc.*) – petrecere, desfrânare)
- 68 Stăpânire de sine
- 69 Operă în două acte de Vincenzo Bellini (1801–1835)
- 70 Negustor (*regionalism*)
- 71 Ghetete de lux având o bucată de piele (adesea cu găurele), pusă îndeosebi la vârf, ca ornament

NĂPASTA

Dramă în două acte (1890)

PERSOANELE

Dragomir, cârciumar
Gheorghe, învățătorul satului
Ion, ocaș
Anca, soția lui Dragomir
Câțiva oameni

Într-un sat de munte

ACTUL I

Interiorul unei cârciume, clădite cu grinzi de lemn. În fund, la mijloc, ușa de intrare; la stânga, fereastră mare și prăvălie cu oblon; lângă fereastră, taraba. La stânga, planul întâi și al doilea, două uși care dau în două odăi. La dreapta, planul întâi, chepengul beciului și o ușe care dă în celar. La stânga, în față, o masă de lemn și scaune rustice. Lavițe pe lângă pereți.

SCENA I

Dragomir, Gheorghe și Anca

(Toți trei stau împrejurul mesii pe care arde o lampă mică cu petrol. Gheorghe ține o gazetă în mână. Anca lucrează la o cămașe)

Gheorghe: ...E greu să scape, firește... dar se-ntâmplă.. Așa fac mai toți câți scapă: dintru-ntâi s-arată pocăiți, se prefac proști, se dau tot cu binișorul, și odată, când le vine bine, p-aici și-e drumul...

Dragomir: Adică și ăsta era șiret... se prefăcea... *(Zâmbind:)* Am înțeles!

Gheorghe: Știu eu?

Dragomir: Fugi, mă, d-acolo!

Gheorghe: De ce să nu crezi că s-a prefăcut?

Anca: Asta e! nouă ani de zile!... Cine se prefăce atâta vreme așa, și să nu fi fost nebun, tot acolo ajunge... până la urmă tot nebunește.

Dragomir: Dac-a fost ticălos, prostul! L-a găsit cu cămașa plină de sânge, a văzut la el luleaua, tutunul și amnarul mortului... Dacă s-a bucurat să fure niște nimicuri de la un mort pe care l-a găsit în pădure, eu stric?... Era tâmpit... când i-a citit osânda, râdea...

Anca *(cu mult interes)*: Cum?... de unde ai văzut tu când i-a citit osânda?

Dragomir: Am fost la judecată.

Gheorghe: Ai fost?

Anca *(din ce în ce mai interesată)*: La care judecată?

Dragomir *(contrariat)*: La jurați, când l-a osândit.

Anca: Ai fost tu la jurați?!... și mie atâția ani de zile să nu-mi spui!

Dragomir: Ți-am spus...

Anca: Ba nu.

Dragomir (*supărat*): Ei! așa e, nu, firește. La ce?... Să-ncepi iar să-mi bocești pe răposatul?

Anca (*clătinand din cap*): Dragomire! (*Se scoală și trece la tarabă.*)

Dragomir (*după ce s-a uitat urât la ea, către Gheorghe*): Ia citește, mă, înainte, să vedem ce s-a făcut nebunul.

Gheorghe (*căutând șirul în ziar, apoi urmărind citirea*): „...precum și toate cercetările au fost zadarnice. Soldatul mărturisește că de multe ori a mers cu nebunul la apă, că-l lăsa la fântână singur și el se ducea să-și vadă amanta. Nebunul venea cu donițele pline și-l chema să se întoarcă împreună la temniță. Tot timpul, nebunul a fost ca și liber, în orice caz foarte puțin păzit. Era bun și foarte simpatic tuturilor – afară de accesurile acute în care-l apuca mania persecuției. După cum afirmă soldatul, nebunul ar fi căzut în ocna veche, care e părăsită de pe vremuri...”

Dragomir (*cu interes*): Carevasăzică... a murit?...

Gheorghe: Ba bine că nu.

Dragomir (*aparte*): A murit!...

Gheorghe: Ia spune, Dragomire, ce fel de om era... Eu n-am văzut de când sunt o judecată la jurați... Aș vrea să văz și eu odată... Ce face, ce zice omul pe care-l judecă?

Dragomir: Ce să facă?... Stă și el între puști și așteaptă să se isprăvească mai degrab’...

Anca (*la tarabă*): Dar tu, Dragomire, ai mers așa din întâmplare ori dinadins?

Dragomir (*întorcându-se spre ea*): Dinadins?... Ce, nu ți-e bine?... De ce să merg dinadins? (*Lui Gheorghe:*) S-a nimerit să fiu în oraș... mă dusesem să vânz niște lână. (*Răstit, către Anca, care șade rezemată cu coatele pe tarabă:*) Ce faci acolo?

Anca: Nimic... Ascult.

Dragomir: Ascultă! (*Din ce în ce mai aspru:*) Nu-ncepi iar să bocești pe răposatul? că iar am vorbit de el... ’Aida-de! începe... jelește-l!... (*Anca trece binișor și iese în stânga; către Gheorghe:*) Eu zic că nebunul nu era vinovat; degeaba l-a băgat douăzeci de ani la ocna!

Gheorghe: Știi c-ar fi ciudat – că s-a mai întâmplat așa lucru... să te pomenești că prind vreun tâlhar și ăla spune: tot eu am făcut acu câțiva ani omorul din pădurea Corbenilor... Uite de ce și uite cum... Ai?

Dragomir: Se prea poate.

Gheorghe: Ce te faci atunci cu nebunul?...

Dragomir: Care?

Gheorghe: Care a fost osândit degeaba.

Dragomir: Ai zis c-a murit.

Gheorghe: Să zicem că trăiește...

Dragomir: Cum să trăiască?... a căzut în ocna părăsită...

Gheorghe: Nu... să zicem că n-a căzut, să zicem c-a fugit și pun iar mâna pe el... Cine-i plătește atâția ani de necaz?

Dragomir: Dumnezeu... (*Pauză*) Mă, Gheorghe, tu cam știi legile...

Gheorghe: Așa ș-așa... (*Anca intră și se oprește în ușe.*)

Dragomir: Nu-i așa că un om care a făcut o faptă... un omor... nu-i așa că dacă vine singur peste zece ani și se mărturisește, nu mai are nicio pedeapsă?...

Gheorghe: Cât e nu știu sigur, dar știu că e un termen: dacă trece ăla, s-a isprăvit...

Anca (*care a ascultat din pragul ușii, coboară; e plânsă*): Cum adică? la zece ani un ucigaș poate veni să spuie singur ce-a făcut și lumea îl lasă în pace?

Gheorghe: Așa e legea...

Anca: Bună lege, zău! (*Se șterge la ochi.*)

Dragomir: De ce nu te pui tu să faci alta mai bună? (*Fixând-o:*) Iar ai venit! (*Lui*

Gheorghe:) Vezi de ce nu i-am spus... pentru că de câte ori vine vorba de răposatul, ori își aduce aminte de el cât de departe, îmi urlă toată ziua. (*Cătră ea:*) Mergi d-aici, și nu mai mă boci pe cap, cobe!... Știu că dacă m-or omorî pe mine, mi-ai juca hora la soroace în loc să-mi faci pomană... (*Pauză; Anca se retrage.*) Dacă era să bocești toată viața pe bărbatu-tău ăl dintâi, de ce te-ai măritat a doua oară?... 'Aide... mergi!

Anca: De ce nu ești mai blând, Dragomire?

Dragomir: Pleacă odată...!

Anca: Mă duc. (*Iese în fund.*)

SCENA II

Dragomir, Gheorghe

Dragomir: Du-te la păcatele! (*Se scoală supărat.*)

Gheorghe (*după o pauză*): Fie, măi vere, prea aspru ești cu muierea.

Dragomir: Ia lasă-mă-n pace și tu... Știi tu cum trăiesc eu?... știi tu ce am făcut eu pentru femeia asta?... că mai bine îmi frângeam gâtul până să n-o fi întâlnit!... Dacă nu era femeia asta îndărătnică, eu eram astăzi altfel de om! Tu nu știi ce s-a petrecut între mine și ea.

Gheorghe: Da, da' văz ce se petrece. Vă canoniți unul pe altul degeaba: nici tu nu ești de ea, nici ea de tine.

Dragomir: Ea m-a luat ca să aibă cine să-i ție soroacele de sufletul răposatului. Din ziua întâia a cununiei și până astăzi, o dată n-am văzut-o zâmbind; de atunci și până astăzi cu trupul e aicea pe lumea asta și cu gândul e la Dumitru, pe lumea aialaltă.

Gheorghe: O fi fost cu ea mai bun ca tine.

Dragomir: Mai bun!... De unde știa ea din ziua întâia că n-o să fiu și eu poate mai bun decât el? Eu n-o iubeam?... că dacă n-aș fi iubit-o!... Și mai în sfârșit înțeleg să plângă o femeie pe bărbat dacă e văduvă... da' dacă s-a măritat odată cu altul... care-i ăla să rabde asta?... Atunci de ce s-a mai măritat?

Gheorghe: Ei!

Dragomir: Da; de ce... dacă nu se poate despărți de umbra răposatului? Ba zi că e o femeie nebună, care mi-a stricat mintea și mie. Eu sunt sănătos, crezi, de când am luat-o?... Uf! m-am săturat! De opt ani de zile, Dumitru și iar Dumitru; pe el îl auz când vorbește ea, când mă uit la ea, îl văz pe el... Eu trăiesc în casă, mănânc la masă, dorm la un loc cu stafia lui... Așa! asta n-o să mai meargă mult! (*Anca intră din fund încetinel, se oprește în ușe și ascultă; Gheorghe o vede și face o mișcare; Dragomir, atras de mișcarea lui Gheorghe, se întoarce și o vede.*) Uite-o! Uite-l! El e... Dumitru! (*Cătră ea:*) Ieși! ieși! fugi, să nu te văz! (*Anca stă locului cu ochii pironiți asupra lui*) Te duci? or mă duc eu... Să nu te văz! (*Pornește spre ea, ea înaintează spre el; el se repede, o apucă de mână și-o aduce hotărât în față.*) Ce vrei?... Ce te uiți așa la mine?... Ce gândești?... Eu l-am omorât?... Da? Spune! (*O smucește.*)

Anca (*hotărât*): Dragomire, ești nebun?... (*Își face cruce.*)

Dragomir: Nebun?... Spune... (*O smucește iar.*)

Gheorghe: Dragomire!

Anca: O!... nebun!

Dragomir: Nu, să spui... Din două una: ori crezi că l-am omorât eu...

Anca: Poftim! asta-i vorbă de vorbit!

Dragomir: Da... și atunci de ce mai trăiești cu mine... or nu crezi și atunci de ce mă chinuiești pe mine?... ce ai cu mine? Lasă-mă în pace pe mine cu Dumitru al tău! (*O împinge de mână și suie; ea vrea să facă un pas spre el.*) Lasă-mă în pace! (*Același joc.*) Lasă-mă în pace! (*Iese*

foarte turburat prin fund, trântind ușa.)

SCENA III

Anca, Gheorghe

Gheorghe (*suie până în fund*): Dragomire! Dragomire!... S-a dus!

Anca (*coborând la stânga, aparte*): Se duce la cârciuma Popii... acasă n-are ce bea.

Gheorghe (*din fund*): Anco! (*Coboară încet*).

Anca: Tot aici ești?... Gheorghe, de ce nu-ți schimbi tu gândurile, mă băietate, și vrei să mi le schimbi pe ale mele? Îmi pare rău de tine!... Așa necăjită cum sunt, de ce nu mă lași tu necazului meu și mai mă turburi și tu?

Gheorghe: Pentru că...

Anca: Pentru că mă iubești... Asta o știi...

Gheorghe: Da, pentru că te iubesc...

Anca: Lasă-mă păcatelor mele, Gheorghe, și du-te. Ești tânăr... mergi de-ți caută norocul aiurea... Așa cum mă iubești tu pe mine eu nu te poci iubi...

Gheorghe: Tu nu poți iubi?

Anca: Ba... oi fi iubind și eu odată... dar n-am avut parte. Acu la mine a trecut vremea iubitului... D-aia Gheorghe, îți mai spui o dată, caută-ți norocul în altă parte.

Gheorghe: În altă parte?... Bine...

Anca: ... De ce să-ți încurci tu o viață tânără cu pățeli trecute, să iei o femeie cu gânduri vechi? Și-apoi chiar așa... cum să mă iei?

Gheorghe: Ți-am spus...

Anca: Să mă desparț eu acum de Dragomir?... nu se poate.

Gheorghe: Zici că ți-e negru să-l vezi.

Anca: Da... da' mie Dumnezeu mi l-a trimis pe el; și Dumnezeu știe ce face... eu trebuie să fac voia lui...

Gheorghe: Bine, Anco, fă cum vrei, trăiește cum îți vine... Eu m-am hotărât să plec din satul ăsta...

Anca (*repede*): Să pleci?

Gheorghe: Da... Eu te iubesc, tu nu mă poți iubi... ce-ar însemna să mai stau aici degeaba?

Anca (*tristă*): Pleci!

Gheorghe: Da... Lumea a cam simțit... eu să mă stăpânesc nu poci... și nu voi să mă fac de batjocură, să mă țiiu de urmele tale ca un nătărău. (*Anca stă pe gânduri.*) Nu mai merge... să fiu prieten cu bărbatu-tău, care nu-i om de felul meu, numai ca să te poci vedea mai des!... Ești o femeie... nu știu cum să-ți zic... Ți-e drag să trăiești cu un om care se poartă cu tine ca cu un câine, și mă gonești pe mine, care te iubesc... Bine... Atunci mai bine să nu te mai văz deloc.

Anca: Carevasăzică, pleci?... adevărat?

Gheorghe: Da...

Anca: Când?

Gheorghe: Cât s-ar putea mai curând... peste câteva zile.

Anca: Rău îmi pare.

Gheorghe: De ce?

Anca: De ce, de ne-ce, îmi pare rău...

Gheorghe: Dacă nu mă iubești...

Anca: Ce copil ești! Eu nu te iubesc pe tine, dar tu mă iubești pe mine: nu înțelegi tu că mai dor o să-mi fie mai la urmă mie de tine decât ție de mine...

Gheorghe: Atuncea...
Anca: Ce?
Gheorghe: Vino cu mine.
Anca: Nu se poate.
Gheorghe: Prin urmare, eu ce să fac?
Anca: Tu... tu să te duci, Gheorghe, cu Dumnezeu; de dorul meu să nu-ți pese... (*Plânge.*)
Gheorghe: Anco, plângi?
Anca: Da.
Gheorghe: Pentru ce?
Anca: De prisos să-ți spui.
Gheorghe: Dacă plângi...
Anca: Să-ți vorbesc drept, Gheorghe: eu îți sunt cu mult datoare ție... Multă putere mi-a dat prieteșugul tău și gândul că un om așa de voinic ca tine mă iubește... Gândul că tu ai fi în stare să faci odată ș-odată o jertfă mare pentru mine era sprijinul sufletului meu amărât... Dacă tu te duci, cum rămâi eu?
Gheorghe: Ce jertfă? s-o fac.
Anca: Nu poci acuma... nu știi... n-am ce să-ți spui. (*Stă un minut la gânduri.*) Gheorghe, dacă mă iubești mult... mult... (*schimbând repede tonul*) du-te acuma de dormi liniștit și vino mâine-dimineață aici: Dragomir pleacă la târg, putem sta mai mult de vorbă... Du-te... Noapte bună.
Gheorghe: Noapte bună, Anco. (*Pleacă spre fund.*)
Anca (*aparte*): Pleacă. (*El dă să iasă; cu glasul jumătate:*) Gheorghe!
Gheorghe (*întorcându-se*): M-ai chemat?
Anca: Nu... (*El o privește lung, apoi vrea să plece.*) Ba da! (*El se întoarce iar și coboară cu aerul întrebător.*)
Gheorghe: De ce?
Anca: Nu pricepi?
Gheorghe: Nu.
Anca (*cu multă intenție*): ... Tu nu simți, n-ai priceput deloc că și eu te iubesc?
Gheorghe: Tu... pe mine?... adevărat?
Anca: Adevărat... Trebuie să-ți spui, că nu mai poci. (*Foarte volubil:*) Gheorghe, Dragomir o să vie acum beat... Când se întoarce beat, mă-njură și se culcă și doarme dus de poți tăia lemne pe el... Vino! De la tine din deal se vede fereastra asta... oblonul este închis... Pândește: când ai vedea lampa la ochiul oblonului, vino degrabă... te aștept!
Gheorghe: Mă iubești?
Anca: Da, da' să nu uiți că sunt nevasta lui Dragomir... dacă moare el, sunt a ta!...
Gheorghe, m-am jurat: când o cădea a dintâi lopată de pământ pe coșciugul lui, eu să fiu în brațele tale... Ai priceput?...
Gheorghe: S-aștept o viață întreagă...
Anca (*scurt*): Ești un prost! M-ai fi iubind tu, da' nu mă-nțelegi... Gândește-te mai bine la ce am vorbit... Cum vezi lumina, vino, să nu te aștept... Du-te...
Gheorghe (*transportat*): Mă duc... viu... Mă iubești?
Anca: Da, da, te iubesc. (*Îl strânge în brațe cu putere, apoi îi face vânt prin fund și încuie.*)

SCENA IV

Anca (*singură, privind spre fund*): Gheorghe, Gheorghe, ce păcat te mână pe tine!... (*Coboară încetinel la masă.*) O fi în stare băiatul ăsta ușurel de câte se laudă? să vedem... Unde o fi

câinele? la cârciuma Popii... joacă cărți și bea... Să vie iar beat să mă înjure și să mă amenințe!... Aș vrea să știu cât o să mai ție asta!... Mult nu crez!... (*Ascultă.*) Haha! vine... el este... (*Își ia lucrul și stă la masă. O bătaie în ușe. Anca se ridică și stă un moment.*) Am încuiat... (*Încă o bătaie. Anca merge la ușe.*) Acuș-acuș! (*Descuie.*)

SCENA V

Anca, Ion

Ion (*foarte obosit și cam tremurând*): Bună vremea, nevastă.
Anca: Mulțumim dumitale, om bun... Ce poștești?
Ion: Îmi dai demâncare?
Anca (*aparte*): Țsta nu-i din sat... e străin. (*Tare:*) N-avem demâncare, omule... pleacă.
Ion: Da'... mă lași să dorm?... lasă-mă să dorm...
Anca (*aparte*): E un om rău, e beat, ori ce? (*Tare:*) Caută-ți de drum, creștine; (*cam aspru:*)
'aide!
Ion (*sfios și apărându-se ca de o lovitură la cap*): Mă duc... să nu mă bați... să nu dai!
Anca: Dec! de ce să te bat?... du-te sănătos.
Ion (*vrea să plece, își pierde puterile și se reazimă de ușe*): Nu mai poci... (*Rugându-se frumos:*) Dă-mi ceva să mănânc, fă-ți pomană... mi-e foame. (*Se lasă binișor pe lavița din stânga ușii.*)
Anca: Ți fi bolnav?
Ion: Nu.
Anca: Da' ce ai?
Ion: Mi-e foame... sunt ostenit...
Anca: Da'... de unde vii dumneata?
Ion: Hehe, de departe... tocma de la munte.
Anca: Și ce vânt te-a bătut pe la noi?
Ion: M-am rătăcit.
Anca: Da-ncotro mergeai?
Ion: Nu știu...
Anca: Cum să nu știi unde mergeai?
Ion (*încet și confidențial*): Vezi că eu... sunt nebun...
Anca: Nebun?!
Ion: Hăhă!... Da' nu m-apucă totdeauna... Și când mă chinuiește Necuratul, numa' vine Maica Domnului de mă scapă... Necuratul mi-a poruncit de două ori să-mi fac seama singur... ca să-mi ia sufletul...
Anca: Sărmane, cine știe ce păcate!...
Ion: Da' Maica Domnului nu m-a lăsat. (*Se închină.*)
Anca: Și din ce ți-a venit?
Ion: Din bătaie... Și când mă speriu m-apucă, fie pe pustii locuri! și, când e să m-apuce, îmi vine întâi cu grije, și cu scârbă, și pe urmă cu spaimă... și mă arde. (*Arată moalele capului.*) Eu am o bubă aici înăuntru... Da-mi dai?
Anca: Ce?
Ion: Demâncare...
Anca: A! uitasem, uita-te-ar relele! (*Merge la tarabă, taie un codru de pâine și i-l dă.*) Na, omule.
Ion: Bodaproste!

Anca: Vrei ș-un rachiu?
Ion: Dacă-mi dai...
Anca (*îi dă un țoi de rachiu*): Da' cum s-a întâmplat să-ți vie?... E de mult?
Ion: Vreo zece ani...
Anca: Zece ani... Și cine te-a bătut?... de ce?
Ion: Degeaba... Eu eram pădurar la Corbeni...
Anca (*aparte*): Pădurar la Corbeni!... (*Tare:*) Cine te-a bătut?
Ion: La judecată... că nu vream să spui.
Anca (*cu nerăbdare*): Ce?
Ion: Că de ce l-am omorât...
Anca: Omorât! (*Aparte:*) Doamne Isuse Christoase! cine e omul ăsta? (*Cu teamă c-a aflat adevărul:*) Te cheamă... Ion...
Ion (*dând din cap*): Ion mă cheamă.
Anca: Și ziceai c-ai omorât pe...
Ion: ...Pe Dumitru Cîrezarul...
Anca (*aparte*): Cum a ajuns omul ăsta aici?... Tu, Maica Domnului! i-ai fost călăuză; tu l-ai purtat pe căi necunoscute și mi l-ai trimis aici ca să ridice din calea hotărârii mele îndoiala...
Ion (*moțâind*): Acu mi-e somn... (*Ascultă ca de departe.*) De ce urlă câinele?
Anca: Nu urlă niciun câine.
Ion: Ascultă...
Anca (*aparte*): Aiurează. (*Tare:*) Ioane, vrei să te culci?
Ion: Da.
Anca: Scoală. (*Îl ajută să se ridice.*) Vino cu mine... 'Aide p-aici. (*Îl duce de mâini încetinel spre stânga, planul întâi.*)
Ion: Când urlă câinele, moare cineva... (*Șovăie, ea îl sprijinește.*)
Anca: Încetinel...
Ion: Tu știi cine o să moară... O să moară Ion?... Dacă Ion moare, scapă de dracul?... (*Se oprește, face o grimasă de durere și pune mâna la cap.*) Mă doare! (*Amândoi ies încet.*)

SCENA VI

Gheorghe, Anca

Gheorghe (*intrând repede din fund*): Anco! (*Venind spre stânga.*) Anco!
Anca (*venind din stânga*): Gheorghe! (*Repede:*) Ce cauți? ce vrei? Nu ți-am spus să nu vii până nu ți-oi face semn? Ți-am făcut semn? Vrei să dea Dragomir peste tine aici?... Pleacă, du-te și nu mai veni până nu te chem...
Gheorghe: Stai să-ți spui... Am venit să-ți aduc o veste bună...
Anca: Ce veste bună?
Gheorghe: Viu de la cârciuma Popii... Dragomir e tot acolo... E băut... A jucat cărți, a pierdut și-a făcut cinste la toți... E acolo popa, notarul, primarul, sunt toți în odaie...
Anca: Asta ți-e vestea a bună?
Gheorghe: Stai... Dragomir pleacă până-n ziuă.
Anca: Ei! merge la târg.
Gheorghe: Nu... pleacă, nu se mai întoarce.
Anca: Ce?
Gheorghe: Te lasă... se duce în lume!
Anca: Cum? (*Aparte:*) Nu crez eu asta.

Gheorghe: Anco...

Anca: 'Aida-de! mai sunt și eu p-aici.

Gheorghe: Nu-ți pare bine? N-ai zis că mă iubești?

Anca: Ei da! ș-apoi... dacă te iubesc?

Gheorghe: Când bărbatul își părăsește nevasta, ea are drept, după lege, să se despartă de el și să ia pe cine-i place.

Anca (*impacientată*): Ce vorbești prostii... Cum o să plece Dragomir? Unde să plece?

Gheorghe: N-a spus unde, dar își ia ziua-bună de la toți... zău! până în ziua se pornește...

Anca: Om vedea... (*Aparte:*) Așa? (*Stă pe gânduri.*)

Gheorghe: La ce te gândești?

Anca: Gheorghe, uite-te la mine bine! ești tu bărbat în toată firea, ori ești un om ușurel?... Mă poci eu încrede în tine? Faci ce ți-oi zice eu?

Gheorghe: Fac.

Anca: Dar dacă nu faci?

Gheorghe: Spune ce, să fac!

Anca: Bine... Să vedem ce-ți poate dragostea: du-te și orice s-ar întâmpla, până nu vezi semnul, nu te mișca. (*Gheorghe face o mișcare.*) Fără vorbă multă, pleacă. (*Îl împinge spre fund.*)

Gheorghe: Anco!

Anca: Du-te.

Gheorghe: Mă iubești?

Anca (*foarte impacientată*): Da, da' du-te (*il împinge afară*). Să nu te întâlnești cu el... ia seama. (*Închide.*)

SCENA VII

Anca (*singură, coboară la ușa din stânga și ascultă; o deschide binișor și se uită înăuntru; trece apoi și șade la masă*): Vrea să plece... Ce să fac?... Să mă duc să strig în gura mare... să dau pe vinovatul adevărat pe mâna judecătorilor și să scap pe nevinovat... Dar dovada? Bănuiala mea. Dar ce dovadă o să fie asta dacă el o tăgădui?... Ia stai ... Carevasăzică el mai are un an să o ducă cu frica în sân... anul ăsta o să umble fugar, și peste un an își poate spune singur fapta, și... s-a isprăvit... Să rămâie nepedepsit... Așa e legea, bine; dar eu poci să-l las așa?... Nu... nu se poate. (*Pauză*) Nebunul ăsta tot e osândit o dată... Pentru un păcat, două ori zece, un om tot cu o viață plătește... Și fără altă vină nouă, nebunul tot are să fie prins până la urmă și întors acolo de unde a fugit... (*Pauză*) Și dacă e vorba, ce este mai bine pentru nebun? să-și târască viața pribeag și chinuit, fără adăpost, fără o zdreanță pe el, fără hrană, ori să trăiască în închisoare, îmbrăcat, hrănit și îngrijit la vreme și adăpostit?... Să fie slobod e mai bine? să se bucure de lumina soarelui în bunăvoie?... Dar e nebun... Mai are nebunul bunăvoie?... Lumina soarelui fără lumina minții... O să-i ție lumina soarelui singură iarna de cald, ori de foame vara? O să se găsească ori nu un suflet de creștin să-l miluiască cu o fărâmă de pâine... o să degere, ori o să se coacă toată ziua, nemâncat, gonit de lipsa lui de voie, și seara o să adoarmă de foame pe pământul gol... Așa-așa... locul lui e la ocnă... Dumnezeu, cine știe pentru ce păcate, l-a aruncat în prăpastie, dar a fost și bun și i-a luat mintea cu care să-și judece ticăloșia: i-a dat greutatea... dar i-a luat cumpăna! (*Stă pe gânduri.*)

SCENA VIII

Anca, Dragomir

Dragomir (*intră și se oprește în prag, e palid și cam amețit*): Anco!... Anco!

Anca (*tresărind*): Ai venit? (*Se scoală.*)

Dragomir: Da... îți pare rău? Dacă îți pare rău... mă duc iar... (*Șovăie.*)
Anca: Nu-mi pare rău c-ai venit, îmi pare rău c-ai venit iar beat.
Dragomir: Asta așa e... sunt... ce e drept, sunt cam beat... Am băut... dar de necaz am băut. (*Oftează.*) Da, să știi tu... numai de necazul tău!
Anca: De ce ai băut nu știu, știu că ești beat... culcă-te.
Dragomir: Nu voi să mă culc... Am de vorbă cu tine...
Anca: Las' că mai vorbim mâine dimineață, acum nu poți vorbi...
Dragomir: Ba poci... Dă-mi să beau.
Anca: Tot mai vrei?
Dragomir: Tot mai vreau... Adu vin și să stai aici, că am să vorbesc cu tine. (*El stă la masă, ea îi aduce o cană cu vin.*)
Anca: Na... să-ți treacă necazul.
Dragomir (*ridică la gură cana și se oprește*): Tu! (*rânjește la ea*) tu, n-auzi?... De ce vrei tu să mă otrăvești pe mine?
Anca: Ești nebun, vai de capul tău! Da' de ce să te otrăvesc?
Dragomir: Ca să te scapi de mine, știu eu!... și să trăiești cu altul... Poate că ai pus ochii pe Gheorghe, învățătorul... Am cam mirosit eu ceva... (*Rânjind.*) Vai de voi!... vă pui capul la amândoi! (*Aduce cana la gură și iar se oprește.*)
Anca: Vorbești aiurea...
Dragomir: Să mă otrăvești, ai? (*Îi dă cana și aspru:*) Na ici! bea tu întâi... să te văz eu că bei.
Anca (*ia cana, bea și i-o dă înapoi*): Na.
Dragomir: Tu, Anco, spune drept, ce gândești tu de mine?
Anca (*luându-și lucrul*): Bine gândesc.
Dragomir: Bine?... Bine să fie... Las-o încurcată... (*Pauză*)
Anca: Abă, Dragomire, când pleci tu?
Dragomir: Unde să plec?
Anca: În lume... știu eu unde? Am auzit că vrei să mă lași și să te duci încotro ai vedea cu ochii...
Dragomir: Cine ți-a spus?
Anca: Ce-ți pasă... De ce, Dragomire?...
Dragomir: Pentru că nu trăiesc bine cu tine... nu mă iubești... tu nu-mi ești nevestă, îmi ești vrăjmaș... pentru că tu m-ai nenorocit pe mine...
Anca: Eu? aș vrea să știu și eu cum.
Dragomir: Da, tu... Dacă nu te cunoșteam pe tine, eu era să fiu altfel de om... (*Bea și oftează.*) Hehè! ce om era să fiu eu... Dar s-a dus... acu e degeaba... las-o încurcată!
Anca: Și vrei să mă lași?
Dragomir: Da, numai pe câtăva vreme... să vezi cum îți este fără mine... (*Bea.*) Ascultă ici la mine... unde ți-e gândul?... Eu am o daraveră departe... trebuie să plec mâine-dimineață... Tu... fii cuminte... stai acasă și m-așteaptă. Să nu dea dracul!... că te tai!...
Anca: O să zăbovești mult?
Dragomir: O lună, două, trei, mai mult... un an, nu știu...
Anca: Dar ai să vii înapoi?
Dragomir: Firește că viu... Tu ai să iei cu înscris de la Popa – să mi-aduci aminte să-ți dau înscrisul – cinci sute de lei... Hanul poți să-l dai cu chirie; tot Popa vrea să-l ia... Șița de sub șură poți s-o vinzi... Scândurile de la deal o să le aducă peste câteva zile... mai ai să mai plătești vreo treizeci și cinci de lei... să le vinzi; poți apuca pe ele până la o sută de lei.

Anca (*după ce l-a ascultat cu răbdare, clătinând mereu din cap*): Aoleu, Dragomire!

Dragomir: Ce?

Anca: Să mai crez eu că ai să te întorci? Eu nu văz că-ți faci adiata? (*Se scoală.*) Dragomire, tu n-ai să pleci... Cum se poate una ca asta! Să-ți lași tu casa ta și să fugi așa în lume... De ce? Ai scăpătat și mergi să slugărești unde nu te cunoaște nimeni?

Dragomir: Aș!

Anca: Ori te-a ars focul și mergi să cauți adăpost în altă parte?

Dragomir: Nu!

Anca: Atunci ai făcut poate vreo faptă rea și ți-e teamă de răspundere, de pleci așa în străinătăți de la tine și de la ai tăi...

Dragomir: Dec!

Anca: Că cine fuge așa? cine își părăsește așa casa și locul tam-nisam, și-și ia lumea în cap?... Doar oamenii deznădăjduiți, ori făcătorii de rele, ori... nebunii.

Dragomir (*bea și rânjește*): Nebunii...

Anca: Deznădăjduit n-ai de ce să fii, că, slava Domnului, ai după ce bea apă... Fapte rele zici că n-ai făcut, că tu știi și Dumnezeu ce stă pe cugetul tău... Atunci, Doamne iartă-mă, ai fi nebun!

Dragomir (*același joc*): Mai știi? Oi fi...

Anca: De asta să nu râzi... ești tu nițel cam țicnit... adică, ce nițel! ești bine de tot; de mult ți-ai pierdut sărita... (*Dragomir ascultă nervos.*) Noaptea visezi urât și sai din somn mereu... Ți-e frică să dormi cu lampa stinsă... Mai-nainte, unde se întâmpla la tine să te îmbeți!... acuma îți bei mințile dintr-un țoi de rachiu... Mai-nainte mă sileai tu să fac pomană și să ții soroacele de sufletul lui Dumitru (*Dragomir mișcare*) – ba că ți-a fost prieten bun, ba că ce păcat că s-a prăpădit așa om de omenie! Ajunsesem să mă mir eu de tine, cum tu, bărbatul meu, să nu mă lași o clipă măcar să-mi uit de bărbatu-meu al dintâi... De la o vreme încoace, alta ș-alta; dacă pomenesc cât de rar de el, te-apucă alte alea... Tu n-ai băgat de seamă ce-ai făcut adineaori?

Dragomir: Când adineaori?

Anca: Adineaori, când citea Gheorghe.

Dragomir: Ei?

Anca: Vorbești niște vorbe... de nu te-ar cunoaște omul ar crede...

Dragomir: Ce vorbe? Ce-am zis?

Anca: Ce nu se cade să vorbești... Încai la băutura, calea-valea... e omul cu mintea împăienjenită... Dar erai treaz...

Dragomir: Ei! ce-am vorbit?

Anca: Mi-ai zis să-ți spui ce crez eu de tine, că tu ai omorât pe Dumitru... și Gheorghe era de față...

Dragomir: Și tu ce-ai răspuns?

Anca: Ți-am răspuns ca totdeauna... că ești nebun.

Dragomir (*încruntat*): Nebun!...

Anca: Uite, vezi... am luat seama că nu-ți place deloc s-auzi vorba asta. Ce să fie cu tine, Dragomire? Eu gândesc c-o fi vreun păcat... Să te spovedești... să te grijești...

Dragomir: Ce, am să mor?

Anca: Nu se spovedește omul numai când are să moară...

Dragomir (*indispus*): M-oi spovedi altă dată, n-am vreme acuma.

Anca: Când?

Dragomir: Când m-oi întoarce...

Anca: Dacă te-i mai întoarce...

Dragomir: Ei, așa! dacă m-oi mai întoarce... (*se ridică amețit*) m-oi spovedi... Ei, ș-apoi ce? Așa e viața omului! Pe toți tot dracul îi încalecă... toți o să moară, toți! Și eu o să mor... și tu o să mori, și Gheorghe, și toți... pe rând, pe rând, ca la moară. (*Se uită lung unul la altul.*) Tu, femeie, tu ești ispita... Anco, Anco! (*Îi face șovăind semn să vie după el.*) 'Aide!... 'Aide, tu, n-auzi?... Măine-dimineață plec... Tu! de ce nu mă iubești tu pe mine? (*O apucă.*)

Anca (*vrând să-l depărteze*): Lasă-mă...

Dragomir: Nu te las... (*O ține cu d-a sila.*)

Anca (*fixându-l*): Abă, Dragomire, ții tu minte alaltăieri la pomană – că uitai să te întreb – când a venit rezervistul ăla, de ce ai fugit?

Dragomir (*o lasă și o împinge ușor încolo*): Care rezervist?

Anca: Țăla de semăna grozav cu Dumitru...

Dragomir: Tu știi care e ăla. (*Se întoarce spre masă.*)

Anca (*după o pauză*): Zici că pleci dis-de-dimineață?

Dragomir (*posomorât*): Da... plec...

Anca: Atunci, culcă-te... ai și băut... e aproape de miezul nopții...

Dragomir (*bea ce a mai rămas în cană*): Mă duc! (*Pleacă spre ușa odăii lui, la stânga, planul al doilea.*) Sunt beat...

Anca: Crez... (*Urmându-l încet*;) Du-te de te odihnește... (*subliniind*) și...

Dragomir (*din pragul ușii*): Și... ce?

Anca: Închină-te... să nu mai visezi urât.

Dragomir: Bine! (*Iese în stânga. Anca se uită din ușe în odaie.*)

Anca: Așa... Dormi acuma. (*Închide ușa și ascultă, trece apoi și ascultă la ușa cealaltă, apoi coboară.*) Închină-te, Dragomire, că se apropie ceasul!

Cortina

ACTUL II

SCENA I

Anca (*singură la masă*): Să chem pe Gheorghe și să-l pui să-i sfărâme capul... să stau să mă spovedesc lui Gheorghe cu de-amănuntul... Am eu vreme de asta acuma?... Poci să-i arăt lui așa pe scurt și în pripă cum s-a strecurat și s-a înșirat îndelung, încet-încet, bănuială cu bănuială în sufletul meu, până să se înrădăcineze credința asta... că Dragomir e vinovat?... Să-mi pierz noaptea cu vorbe... Dar Gheorghe poate că nu vrea, ori să nu fie în stare să facă așa faptă... Cum e băiatul ușurel, m-oi căi că i-oi fi spus... (*Pauză*) Nu... N-am nevoie de ajutor... Să mă gândesc mai bine... Cine n-o să creadă că tot nebunul fugit de la ocnă a omorât și pe Dragomir?... (*Pauză*) Da' de ce să-mi fac păcat și să mai străgănesc⁷² pe nevinovat?... Aseară, la cărciumă, Dragomir le-a spus la toți că pleacă în lume. Am destul răgaz până la ziuă să-l târăsc și să-l arunc în puț: a plecat, s-a dus... nu mai vine azi, nu mai vine mâine, o lună, un an, nu mai vine deloc... M-a părăsit!... (*Pauză*) S-a hotărât... (*Se scoală, merge la tarabă și ia o bardă, apoi coboară încet.*) Adică să fie greu lucru?... Doarme beat. Un uriaș doarme... doarme și cugetul lui și puterea lui și voia lui; viața lui arde încet și domol, cum arde lumânarea fără să vrea să arză... O femeie slabă, un copil fraged, hotărâre numai să aibă, poate să sufle o dată... și-o stinge... (*Se joacă cu barda, cioplind binișor pe muchia mesii; în stânga se aud gemetele nebunului; ea se trezește din gânduri și ascultă.*) Nebunul... S-a deșteptat... o să-l deștepte și pe el... Ce să fac? să-l trăsesc în somn!... Să moară fără să știe măcar că moare, fără să vază că eu îl lovesc, fără să-și aducă aminte de Dumitru... Dacă n-o vezi că vine, aia nu mai e moarte! Nu, nu vreau în somn; atunci ar fi parcă ar dormi mereu...

Da... să-l deștept întâi: să știe că-i vine moartea, de la cine și de ce... (*Pune barda pe tarabă și pornește spre ușa lui Dragomir, face câțiva pași și se oprește; ușa de la Dragomir se deschide, el apare foarte turburat*).

SCENA II

Anca, Dragomir

Dragomir (*speriat*): Anco!

Anca (*aparte*): El!

Dragomir: Anco, am visat urât... mă doare mâna!

Anca: Aiurezi... te doare mâna din vis...

Dragomir: Mă înjunghie unde am semnul de mușcătură.

Anca: Șezi jos... tremuri (*El șade*.) De unde ai tu mușcătura aia la mână, Dragomire?

Dragomir: De mult.

Anca: Bine, de mult; dar de unde?... N-auzi?

Dragomir: M-am bătut când eram copil și m-a mușcat unul pe care îl trântisem...

Anca: De ce nu vrei tu să-mi spui ce ai pe suflet? Eu văz că tu nu ești în toate ale tale... Tu ai un ghimpe în cugetul tău... Destăinuiește-te mie.

Dragomir: Ție?

Anca: Da, mie; (*Dragomir mișcă din cap negativ*) spune și te ușurează; dacă ai duce-o mult așa, o să înnebunești...

Dragomir: Să înnebunesc!

Anca: Da... Ce ai visat?

Dragomir: Un cap de mort... cu dinții mari... vrea să mă mușce... mă doare...

Anca: Te doare că nu vrei să spui, te doare că nu te hotărăști să spargi buba și s-arunci răutatea afară... (*Pauză – se apropie binișor de el și-l apucă pe după gât*.) Ia ascultă, Dragomire... adică ce ar fi, cum stăm noi aici amândoi, să te pomenești cu Dumitru (*el face o mișcare*) că intră binișor pe ușe... uite pe colo (*arată în fund*)... să-l vezi că vine, cum era înalt și voinic, și se așează frumos colea la masă în fața ta: „Ei, bună seara, frate Dragomire... Ce mai faci? Mai îți aduci tu aminte de mine?...“ (*Dragomir se zgârcește pe scaun și s-apucă de masă; ea îi ia repede capul în mâini și cercă să-l întoarcă cu d-a sila spre fund*.) Ia uite colo... colo... Iacătă-l... iacătă-l!... Vino, vino, Dumitre!... (*Vrea să-l întoarcă cu toată puterea*.) Ci uită-te!...

Dragomir (*smucindu-se*): Lasă-mă!... (*Se scoală; s-aude țipând nebunul; Dragomir se întoarce spre stânga; alt țipet*.)

Anca: Ascultă... (*Dragomir își întoarce privirile de la stânga, ea se repede aproape de el și, jucând spaima, șoptit*.) Dragomire! (*Îl smucește și-l întoarce în loc cu fața spre stânga; el dă cu ochii de nebun, scoate un strigăt înecat și rămâne încremenit*.) Uite-l... Știi cine e? E nebunul care a scăpat de la ocnă...

Dragomir: Ion! (*Cade zdrobit pe scaun*.)

Anca: El!

SCENA III

Dragomir, Anca, Ion

Ion (*coboară tremurând*): Mi-e foame... Îmi dai să mănânc?

Anca (*lui Dragomir, încet*): Trebuie să-l oprim aici până mâine... (*Merge la tarabă, ia pâine, o cană de rachiu și țoiuri și le-aduce pe masă*.) Șezi colea, Ioane...

Ion: Șez. (*Șade sfios în fața lui Dragomir, care se dă înapoi cu scaunul.*)

Anca (*dându-i să bea*): Cum e la ocnă, Ioane?

Ion: Bodaproste... e bine. (*La întrebările ei, Ion răspunde lui Dragomir.*)

Anca: Și cum ai fugit de acolo?

Ion (*ca iluminat*): Vezi că s-a pogorât Maica Domnului la mine și zice: pe cum că, Ioane, când ai ajunge la fântână sub deal, o să-ți iasă înainte cine să te aducă la mine, și să vii negreșit... să vii, că eu te scap de toți dușmanii tăi, o să-ți fie bine, că eu, Maica Domnului, o să pui stavilă între tine și rele: relele să nu mai poată trece la tine, și nici tu să nu mai poți trece la ele... (*Simplu:*) Așa...

Anca: Ei?...

Ion: Pe urmă, vere, m-am dus la fântâna de sub deal și am pus donițele jos... Ei! era frumos și cald... și era pădurea singură... doar într-o tufă fluiera de departe o mierlă... Numa, dinspre partea dealului, iacă că-mi iese înainte o veveriță – vezi, o trimisese Maica Domnului! – sta în fața mea în două labe și se uita la mine drept cu ochii ei mititei și galbeni. Eu am dat s-o prinz, când colo ea... tușt! a sărit p-o cracă subțire de alun: acu se încovoia craca și s-afleca cu ea până la pământ, acu se ridica, acu se ridica, acu se afleca. Eu după ea, ea iar înaintea mea, în două labe, se uita la mine... Îi sclipea ochii, vere, de parcă era două scânteii și mă chema iac-așa... (*Face gestul.*) Am umblat o zi întregă: la urmă a pierit și am rămas rătăcit... Da' acuma o să mă duc înapoi acasă.

Anca: Unde acasă?

Ion: La ocnă.

Dragomir: Ai scăpat și vrei să te duci singur înapoi?

Anca: Da' de ce te-a închis pe tine, Ioane?

Ion: Pentru că am omorât pe Dumitru.

Dragomir: Da' tu l-ai omorât?

Ion: Eu.

Anca: Ba nu tu.

Ion: Ba eu... Luleaua și tutunul și amnarul lui era la mine.

Dragomir: Ei, ș-apoi? Dacă s-o găsi luleaua și tutunul și amnarul tău la mine, se cheamă că te-am omorât, ai?

Ion (*neînțelegând bine*): E!...

Anca: Ascultă-l pe el, Ioane, tu stai degeaba închis.

Ion (*dă din cap*): Hăhă!

Dragomir: Și o să scapi curând de acolo... Peste un an... (*Se oprește privind bănuitor la Anca; ea face o mișcare de inteligență, trece la tarabă, de acolo în celar și ascultă prin ușe, pe care a lăsat-o crăpată.*)

Ion: Mai am unsprece ani.

Dragomir: Ba unul.

Ion: Ba unsprece...

Dragomir (*impacientat s-apropie de Ion și confidențial, după ce a aruncat o căutătură de jur-împrejur*): Dacă mâine-poimâine, o ieși un om ș-o zice: dați-i drumul lui Ion, că nu este el vinovat, e altcineva...

Ion: Altcineva... Ei! așa a făcut unul de la noi de la ocnă... om milos, vere, Dumnezeu să-l miluiască...

Dragomir (*urmându-și jocul*): Lasă-mă să-ți spui... E altcineva: Ion a fost un prost, i-a luat din buzunar luleaua și tutunul; dar când i le-a luat, Dumitru era mort...

Ion: Ba nu...

Dragomir: Ba era mort... cu fața la pământ...

Ion: Ba nu, era trântit pe spate (*Anca mișcare*) și a deschis ochii la mine...

Dragomir: Ce!

Anca (*coboară repede la masă*): Ș-apoi?

Ion: Apoi l-a podidit sângele pe nas și pe gură și-a murit... (*Mănâncă. Anca își șterge ochii și se uită la Dragomir.*)

Dragomir (*răstit la ea*): Ce te uiți la mine așa? (*Ea apleacă privirile; el mai aspru:*) Uită-te la mine! (*Bate cu pumnul în masă; Ion tresare; foarte animat, către Ion:*) Când l-ai găsit în pădure?

Ion (*se scoală speriat și începe să tremure*): Spui, să nu mă lovești, să nu mă bați!...

Dragomir: Cine te bate?... Șezi jos... (*Ion șade înfricoșat.*) Pentru ce să te bat?

Ion: Pentru că am omorât pe Dumitru...

Anca (*coborând*): Creștinul lui Dumnezeu, înțelege că nu tu.

Ion (*cătră Dragomir*): Nu eu... da' cine? (*Dragomir țâfnește.*)

Anca: Spune cine, Dragomire.

Dragomir (*fierbând*): Nu te-amesteca tu în vorbă!... lasă-ne-n pace!... Nu știu... (*Bea cu sete.*)

Anca (*foarte simplu*): Vrei să-ți spui eu, Ioane?... Uite cine. (*Arată pe Dragomir, acesta face o mișcare violentă.*) Uite, Ioane, vezi tu? ăsta a omorât pe Dumitru. (*Lui Dragomir:*) Zi tu că nu-i așa!... (*Ion se scoală, începe să răză pe înfundate și să ochească pe Dragomir.*)

Dragomir (*bea până-n fund, trânteste cana, care se face țân-dări, și se scoală*): Sunt prost eu că stau la vorbă cu doi nebuni!...

Anca: Doi nebuni!

Dragomir (*amenințător*): Tu, femeie!... (*Încurcat, pornește spre ea, care s-a retras la tarabă.*)

Ion (*dă un răcnet și se năpustește asupra lui Dragomir tăindu-i drumul; îl apucă de gât și-l învârtește în loc*): Stai aci!... De ce l-ai ucis, mă, pe creștin? (*Anca din fund, urmărește cu tot interesul jocul lor.*)

Dragomir (*luptând, înecat*): Lasă-mă, nebunule!

Ion (*crescendo*): Atunci, dacă l-ai omorât tu, pe mine de ce m-a închis, mă?... de ce m-a chinuit? de ce m-a lovit în cap? de ce? (*Îl zguduie și-l împinge departe, în față lângă masă; Dragomir palid cade găfâind pe un scaun...*) Dacă tu ești vinovat (*obidindu-se: treptat și arătându-și moalele capului*) de ce mi-a făcut mie bubă aici înăuntru? (*Se vaită:*) Mă doare!... Mă doare!...

Dragomir (*se ridică pe furiș de pe scaun și face un pas*): Cum să scap?

Ion (*oprindu-se din plâns și repezindu-se*): Stai aci! (*Îl apucă de gât.*)

Dragomir: Anco, mi-a stins puterile!

Ion (*crescendo*): Tu... ești dracul!... Dacă tu ești dracul, de ce nu te duci să stai în balta unde te-a gonit Maica Domnului?... or de ce nu mergi pe pustii locuri? or de ce nu te întorci în fundul iadului?... de ce? (*Îl pune în genunchi.*)

Dragomir: M-a răpus!

Ion: De ce să mă chinuiești tu pe mine? (*Îl lasă un moment și-l privește rânjind sălbatic.*) Măi!... este la noi o ocnă părăsită... În fund e o baltă neagră... Dacă arunci o piatră-n fund, numa, de departe, din inima pământului, începe să auie, și auie tot mereu, și tocm-a doua zi tace, când zice Maica Domnului: destul!... Acolo trebuie să vii tu cu mine... să te iau de gât (*il înhață*), să te ridic și să te arunc în fundul bălții... așa!... Haide. (*Urlând:*) Haide!... (*Îl târăște; Dragomir se zbate.*)

Anca (*aparte*): Îl omoară... nu trebuie!... (*Pune mâna pe bardă.*)

Dragomir: Săi, Anco!

Ion (*il târăște*): Haide! nu urla, câine!

Anca (*alergând în fața lui Ion cu barda ridicată*): Nebunule! îți crăp capul!
Ion (*tresare, lasă pe Dragomir și se dă la o parte sfios*): Nu el?... N-ai zis tu?... Tu ai zis.
(*Se retrage spre fund.*)
Anca (*ajutând pe Dragomir să se ridice*): Scoală!...
Ion (*depărtându-se*): Atunci, mă duc. (*Iese repede în fund.*)
Anca (*după ce a ridicat pe Dragomir, care se așază obosit la masă, și uitându-se în toate părțile*): Dragomire, s-a dus!
Dragomir: S-a dus?
Anca: Se duce-n sat... Trebuie să-l întoarcem înapoi și să-l ținem aci până vedem ce e de făcut... 'Aide după el!
Dragomir: Nu merg...
Anca: Fuge! n-o să-l mai ajungem...
Dragomir: Du-te tu.
Anca (*suie și privind cătră el, aparte*): Așteaptă tu! d-abia a-nceput!... (*Iese în fugă prin fund.*)

SCENA IV

Dragomir singur, apoi Ion

Dragomir: N-o să-l mai poată ajunge... și chiar să-l ajungă, ce folos! Parc-o să aibă ea destulă putere să se lupte cu nebunul... A putut femeia să mă vînză... acu ar vrea să mă scape, dar n-o să poată... Ion o să spuie... Încă un an... Pentru un an, să pierz viața întregă!... pentru un an! A! când n-are omul noroc! (*Își apucă cu mâinile capul. Ion a apărut la vorbele din urmă, coboară și pune mâna pe umărul lui Dragomir; acesta se scoală și rămâne ca trăsnit.*) Anco!

Ion: A trecut pe lângă mine acuma... eram pe laviță; s-a dus încolo la vale... Mi-e foame, dă-mi să mănânc. (*Șade.*) Șezi și tu. (*Bea.*) Bea și tu. (*Dragomir se supune; după o pauză lungă:*) E unul la noi la ocnă... Ce om bun, vere! cum mă miluiește el pe mine: mănâncă numai câte o fărâmiță și tainul lui mi-l dă mie!... Āla a fost ucis pe tată-său, și-l băgase pe frate-său la ocnă... Pe urmă, vezi ce l-a învățat pe el Maica Domnului, să vie la ocnă și să spuie: eu am răpus pe taica, lui neica să-i dați drumul, că nu e vinovat... (*Simplu:*) Iac-așa.

Dragomir (*din ce în ce mai mișcat*): Și...

Ion: Și i-a dat drumul lui frățâne-său și l-a închis pe el.

Dragomir: Pe el...

Ion: D-apăi!... Într-un târziu după aia, a aflat el că frățâni-său umblă să moară, și s-a rugat să-l lase de la ocnă să meargă acasă cu soldați, numai pentru trei zile, că zice că: ce-am avut eu cu taica aia a fost altă socoteală; dar nu voi să plece alde neica până nu m-o ierta...

Dragomir: Și l-a iertat?

Ion: Da' de unde!...

Dragomir: Nu l-a iertat?

Ion: Nu, n-a vrut să-l lase de la ocnă să meargă...

Dragomir: Și frate-său a murit așa?

Ion (*dă din cap că da, apoi se uită lung la Dragomir*): Mă Dragomire, tu ești sănătos și cu mintea întregă și o să trăiești bine... și eu... (*zâmbind trist*) o să mor așa... necăjit, bătut și nebun! (*Se ridică.*)

Dragomir (*foarte pătruns*): Ioane!...

Ion: Vezi... Tu la ce n-ai venit să spui pe cum că Ion nu-i vinovat... Pe Ion l-ați bătut în cap degeaba... Luați-mă pe mine. Ce-am avut eu cu Dumitru e altă socoteală, dar pe Ion lăsați-l săracul

(cu obidă adâncă) și Ion s-ar fi rugat la Maica Domnului Buna pentru păcatele tale... Vezi!... vezi. (Plânge liniștit.)

Dragomir (plânge înfundat): Ioane, eu caut să te scap pe tine... Tu să nu mai mergi, nu mai trebuie să mergi înapoi la ocnă...

Ion: Da' unde o să mă duc eu?

Dragomir (iute): Tu o să stai aci cu noi. (Anca intră prin fund și se oprește în ușe să asculte.) Or nu; mai bine să plecăm... Vino cu mine... scăpăm amândoi. Îți cumpăr haine nouă, pălărie, cizme nouă... De mâncare, de băutură... tot... îți dau eu ce-ți trebuie. (Anca se retrage afară și închide ușa; Dragomir pleacă amețit spre dreapta și se întoarce înapoi.) Or nu... vino și tu cu mine...

Ion: Unde?

Dragomir: Colea în beci... să scoatem banii (ia lampa) și să plecăm... 'Aide... (Dragomir pleacă cu lampa înainte spre chepengul beciului; Ion îl urmează. Dragomir deschide și pornește să scoboare. Ion se retrage.) 'Aide!

Ion (retrăgându-se cu frică): Nu, nu intru...

Dragomir: Da' să nu pleci!!

Ion: Nu.

Dragomir: Or nu... stăi. (Iese din beci, aleargă la ușa din fund, o încuie și ia cheia; o pune în buzunar și coboară iar în beci.) Viu acuș...

Ion (trece la masă și bea, fredonează un cântec haiducesc, apoi se oprește ascultând): A început iar... Când urlă câinele, moare cineva...

Dragomir (iese din beci cu lampa și cu o ulcică în mână; închide chepengul la loc; vine la masă, scoate o basma din sân și toarnă în ea banii din ulcică; înnoadă basmauă și o pune în sân): Gata, Ioane!

Ion (apucat de un fior): Mi-e frig! (Dragomir, mereu pripit, se repede în stânga și vine îndată cu o zeghe, pe care o aruncă pe umerii lui Ion, și cu două pălării, una i-o pune lui Ion și alta o pune el pe cap.)

Dragomir: Acu plecăm... Tu să nu vorbești nimic pe drum... să mă lași pe mine. 'Aide...

Ion: 'Aide! (Alt fior. Pornesc amândoi... Ușa e încuiată.)

Dragomir: Ne-a închis pe dinafară! (Stă un moment, caută cu gândul și aducându-și aminte:) A! (se caută nervos în buzunare... găsește cheia și deschide. Anca le vine în față; ei se dau înapoi; ea intră și închide ușa.)

SCENA V

Dragomir, Ion, Anca

Anca: Da' încotro, Dragomire? încotro, neică Ioane?

Dragomir: Ascultă, Anco...

Anca (coborând cu Dragomir): Nu mai spune, că știu; eram la ușe. (Ion se învelește în zeghe, se trânteste pe o laiță și se culcă.) Vezi, Dragomire, când zic eu că tu ești mai nebun decât... (Arată cu ochii pe Ion.) Să fugi în lume cu el!... Pe unde o să umbli? pân pustii? O să vă întâlniți cu oameni... O să-l cunoască cineva... E scăpat de la ocnă... Și chiar să nu-l cunoască nimeni, poți tu să-i stăpânești mintea? Da' când l-o apuca iar turba ca adineaori?

Dragomir (demoralizat): Atunci?...

Anca: Ce copil o să auză asta și n-o să priceapă ce legătură e între oamenii ăștia doi, de pribegesc în lume, fără să poată spune de unde vin, fără să știe unde se duc?

Dragomir (descurajat de tot): Dar ce să fac?

Anca: Să rămânem aici și să-l ținem și pe el până ne-om gândi la altceva mai cuminte.

Dragomir: Dacă n-o vrea... dacă nu-l putem ține... (*Ion geme și se zbuciumă în somn; Dragomir se sperie și se îndeasă spre Anca.*)

Anca: Trebuie să putem... Cât o fi aici, îl iau eu pe seamă. (*Merge la Ion, care se muncește rău în somn și zguduindu-l foarte brusc:*) Ioane! Ioane!

Ion (*sare din somn; e cu totul apucat*): Da! eu sunt vinovat... Maica Domnului mi-a zis să spui, ca să nu mă loviți... Bateți-!... Dați-i la cap!... Se prefacă că e nebun... (*Înduioșat către Dragomir:*) Uite cum îl bate! uite cum îi dă în cap lui Ion! (*Țipând de groază:*) A!... nu!... nu!... nu dați! (*În culmea spaimii.*) O să-i spargă oasele, îi turtește țeasta capului... O să-l omoare!... (*Își acopere ochii.*)

Anca: Ioane!

Ion (*crescendo*): De ce-l mai bate pe Ion dacă a murit? (*Dă cu piciorul ca și cum ar vrea să înlăture ceva.*) Să-l ia de aici... e plin de sânge... (*Mai dă o dată.*) Nu mai mișcă... (*Iar.*) A murit... (*Pornește spre fund.*)

Dragomir: Pleacă! (*Amândoi se reped după el și vor să-l apuce.*)

Ion (*țipând*): Nu puneți mâna!... Să nu dați!... Ion a murit! (*Se smucește și le scapă; se repede la tarabă, ia un cuțit mare și ridicându-l în sus măreț:*) Nu puneți mâna!... Ion merge la Maica Domnului. (*Se precipită în odaia din stânga.*)

Anca: După el!

Dragomir (*oprind-o*): A luat cuțitul!

Anca: Nu e nimic!... după el, să-l liniștim! Dacă răcnește așa, aude cineva de pe drum. (*Vrea să meargă spre stânga; Ion, cu figura radioasă, reapare ținând în sus cuțitul plin de sânge; face doi pași și se prăbușește; amândoi se reped la el și-l ridică.*)

Dragomir: S-a înjunghiat! (*Îl așază pe o laviță lângă masă.*)

Anca: Înjunghiat aici!... în casa noastră! (*Stă pe gânduri; pe chipul ei strălucește o inspirație.*)

Dragomir (*dezolat*): Ce-ai făcut, Ioane?

Ion (*deschizând ochii*): Dă-mi apă... mi-e sete!

Anca (*cu o bărdacă de apă*): Ține, Ioane.

Ion (*bea*): Bodaproste... Maica Domnului mi-a zis, scoate-ți măruntaiele când intră Necuratul, și aruncă-le câinelui...

Anca: Ascultă, Dragomire.

Ion: ...Că eu, Maica Domnului, o să pui stavilă între tine și rele... ș-o să dormi... o să dormi... Dă-mi apă... mă arde... (*Anca îi dă.*)

Dragomir: Ioane!

Ion (*dând cu mâna într-o parte bărdaca*): Scoate-mi măruntaiele și dă-le câinelui să nu mai urle!... Caută-mă la picior, din jos de genunchi... am un chimir... Să te duci la ocnă și să-l dai de la mine ăluia de a omorât pe tată-său...

Anca (*scoate chimirul și-l bagă în buzunarul lui Dragomir*): Ține... (*Aparte:*) Nu moare odată... o să ne apuce ziua.

Ion (*iluminat*): Uite veverița!... colo sus... pe cracă!... uite-o! (*Vrea să se închine și-i cade mâna; în extazul suprem:*) Maica Domnului!... tu ești?... tu mă chemi?... stai, că viu... iacătă-mă, viu!... (*Expiră.*)

Anca (*închinându-se foarte pătrunsă*): S-a isprăvit!... Dumnezeu să te ierte, omule. (*Dragomir e zdrobit; ea, schimbând tonul d-odată:*) Acu-i acu, Dragomire, acu ce ne facem?...

Dragomir: Să dăm de știre...

Anca: Vrei să intri, or să mă bagi pe mine în fundul ocniei! Să zică că l-am omorât noi!...

Nu. Până acuma nu știe nimeni c-a venit aici: să-l aruncăm în puțul ăl părăsit. Mâine om astupa puțul, și atât... 'Aide! nu e vreme de pierdut! se luminează de ziuă; rămânem cu mortu-n casă până mâine noaptea... A! să sting lumina... trece cineva pe drum și ne vede ieșind așa ... (*Stinge lampa.*) Pune mâna... (*Amândoi iau pe Ion și pornesc spre fund; se aud în depărtare clopotele de la biserică... Ei se opresc s-asculte.*) Toacă de utrenie... Ai avut încai noroc la moarte, Ioane: îți trage clopotele ca la toți creștinii!... La alții nici măcar atâta!... (*Ies prin fund... Pauză în timp ce clopotele urmează. Amândoi reintră. Anca aprinde lampa și o aduce pe masă. Dragomir, foarte deprimat, șade; cămașa îi e mânjită puțin de sânge.*)

SCENA VI

Anca, Dragomir

Anca: Acu, ce stai? trebuie să te gătești de plecare.

Dragomir: De plecare...

Anca: Firește.

Dragomir: De ce să mai plec?

Anca: Ca să scapi și tu și să mă scapi și pe mine. Dacă se află, și ești tot aici, și eu am tăcut, se cheamă că amândoi l-am omorât... Eu... sunt nevinovată și nu vreau să cază vina pe mine. Dacă vrei să stai, eu caută să mă duc în sat și să spui tot, tot, tot... Dacă pleci, mă fac că găsesc pe Ion în puț și dau de știre... N-ai grijă; îți las eu vreme destulă s-ajungi departe... Tu ești fugarul, tu vinovatul... ș-am scăpat amândoi...

Dragomir: Vino și tu.

Anca: Dacă fug și eu, cade vina pe mine; nu poci asta... (*Suie; după o pauză mare, coborând la el cu brațele încrucișate.*) Nu ți-e rușine! nu ți-a fost milă și păcat de Dumnezeu!... Creștin ești tu?... om ești tu? Vine un biet păcătos în casa ta, îți cere o bucățică de pâine la masa ta, e obosit și te roagă de adăpost sub acoperemântul tău, îți spune taina lui, și tu, fiară fără de lege, pui mâna pe cuțit și spinteci omul! (*Dragomir face niște ochi foarte mirați.*) Cu ce-ți greșise bietul nebun?... ce piedică ți-era el în lumea asta largă, unde e loc pentru toți? (*Cu toată energia:*) De ce ai omorât pe Ion?

Dragomir: Eu... pe Ion!...

Anca: Pe Ion.

Dragomir: Eu... am omorât... pe Ion! (*Râde febril.*)

Anca: Râzi? Nu tu, da' cine? (*El se uită la ea lung; ea îi înfruntă căutătura; merge la el și-l apucă de pieptul cămășii.*) Asta ce e? sângele ăsta al cui e? Nu-i sângele lui Ion?...

Dragomir (*își încheie repede minteanul la piept*): Fugi d-aici!

Anca: Nu te-ncheia, Dragomire: pe cămașe e puțin; în odaie dincolo e mult; uite, ici e plin... Du-te în curte, e stropit peste tot; mergi de scoate o găleată din puț, să vezi apa roșie... Tu, ucigașule, tu! O să te gunoiești de viu între pereții de sare umezi până o socoti Dumnezeu c-a venit ceasul să te cheme ca să te judece el mai bine...

Dragomir: Pentru ce?

Anca: Pentru că ai ridicat viața altuia...

Dragomir: A cui?

Anca: A lui Ion.

Dragomir (*stă un moment și se șterge la ochi*): Femeie! Dacă te-ar întreba cineva pe tine de asta, ce-ai spune?...

Anca: Ce-am văzut.

Dragomir (*ciudit din ce în ce*): Ce?

Anca (*simplu*): Că Dragomir a răpus pe Ion nu știu de ce?...

Dragomir: Tu?

Anca (*ia lampa și o pune la oblon; apoi coboară*): Măcar că tu ai fost rău cu mine, mie tot mi-e milă de tine, Dragomire; am să-ți dau o povață... Dacă s-o întâmpla și n-ai avea noroc să scapi până la urmă; dacă or pune mâna pe tine, nu fi prost și te-apuca să tăgăduiești, cum faci cu mine, că acolo nu te joci ca aicea: te-or pune la chinuri, vai de viața ta!... o să-ți rupă carnea, să-ți smulgă dinții și unghiile, să-ți descheie țeasta capului... Ascultă-mă pe mine, eu îți vorbesc de binele tău. (*Se uită cu neastâmpăr în fund.*)

Dragomir: Carevasăzică...

Anca: Faci ce-ți spun eu: mărturisește c-ai ucis pe Ion și te alegi numai cu pedeapsa; încai scapi de chinuri.

Dragomir (*revoltat, bătând cu pumnul în masă*): Dar dacă nu l-am ucis eu?

Anca: Asta e! Începem iar: ba nu, ba da, ba da, ba nu.

Dragomir (*fierbând*): Lasă-mă! (*Își vâră capul în mâini, astupându-și urechile.*)

SCENA VII

Aceiași, Gheorghe

Gheorghe (*intră repede, vede pe Dragomir și vrea să se retragă*): Dragomir!

Anca (*suind la Gheorghe; foarte repede și șoptit*): Mergi în sat, ia pe primar și oricâți oameni găsești, spune că te-am trimes eu pentru un omor... și vino cu ei...

Gheorghe: Ce e?

Anca: Mergi, îți spui... o să vezi... Vino iute! (*Îl mână afară.*)

SCENA VIII

Anca, Dragomir

Anca (*vine cu pasul grav la Dragomir, care stă pe scaun cu capul în mâini*): Scoală, Dragomire, c-a sosit ceasul!

Dragomir (*se scoală*): Ceasul!

Anca: Ceasul socotelii. Stăi drept... adună-ți mințile câte le mai ai și răspunde la tot ce te-oi întreba... Pentru ce l-ai omorât?

Dragomir (*înecat de ciudă până la lacrimi*): Nu! nu l-am omorât eu!... N-ai fost tu aicea? N-ai văzut tu?

Anca: Nu pe Ion... pe Ion lasă-l... De altcineva îți vorbesc eu acuma...

Dragomir (*pălind, încet*): De cine?...

Anca: Știi de cine, nu te mai preface... Tu vrei să pleci, tu caută să pleci. (*El face trist din cap că da; ea, aspru:*) Ei!... nu faci un pas de-aici până nu-i zici pe nume... (*Privindu-l cu toată puterea:*) Zi-i odată pe nume!

Dragomir (*încet de tot*): Du... mi... tru!

Anca (*răsuflă din adânc*): Ai văzut? Așa! Du-mi-tru! (*Șade jos; el stă în picioare.*) Pentru ce l-ai ucis...

Dragomir: Pentru tine...

Anca: Pentru mine...

Dragomir: Ca să te iau eu...

Anca: Cum l-ai ucis? spune. (*Își pune coatele pe masă și bărbia în palme și ascultă nemișcată; el stă drept, se încheie cu îngrijire la mintean și povestește simplu.*)

Dragomir: Mă tot goneai... Odată, când ai ieșit de la biserică la Vinerea Mare, seara – ți-aduci aminte – m-am dat pe lângă tine și ți-am zis încet: „Anco! de ce n-ai vrut să mă iei pe mine? Eu tot te iubesc... Lasă-l pe Dumitru și vino!...” Ți-aduci aminte?

Anca: Da, mi-aduc.

Dragomir: Tu mi-ai răspuns: „Am bărbat, lasă-mă-n pace!...”

Anca: Și tu?

Dragomir: Eu am plecat acasă, n-am dormit toată noaptea și dimineața... m-am hotărât.

Anca: Cum ai făcut?

Dragomir: Știam când se-ntoarce de la deal pân pădure... și l-am așteptat... Venea șuierând... Ne-am întâlnit, ne-am dat în vorbă... i-am arătat o plută înaltă; el a ridicat ochii în sus... Am tras cuțitul, și până s-aplece iar ochii... *(Se oprește, stingându-i-se glasul.)*

Anca *(își acopere fața – un moment – apoi și-o descopere și-l privește așteptând)*: Ei?... înainte.

Dragomir: Ce să-ți mai spui?

Anca: El ce-a făcut?

Dragomir: A țipat și-a căzut în genunchi... a dat să scoată cuțitul... da' m-am repezit și l-am lovit peste mână și la beregată... când m-am aplecat la el, m-a mușcat de mână.

Anca: De la el era mușcătura! *(Îi face semn să urmeze.)*

Dragomir: Pe urmă, l-am întors cu fața în jos, am mers la fântână de m-am spălat și m-am dus acasă să mă culc, că nu mai puteam, cădeam d-a-n picioarele de ostenit... Ion l-a găsit acolo... Pe urmă... știi...

Anca *(sculându-se)*: Știu... La un an ai venit și mi-ai zis: „Anco, nu-ți mai trăiește bărbatul, mă iei?” Vorba ta și glasul cum ai spus-o mi-au dat un junghi pân inimă; nici nu te luam altfel, că mi-erai urât; de-aia te-am luat ca să te aduc în sfârșit aici. De la început te-am bănuie. Tot ce-ai făcut pe urmă, întâi grija de sufletul răposatului, apoi spaimile și turba ta când îți pomeneam de el, vorbele tale fără șir tot de omorători și de termenele până când încape pedeapsa, și visurile tale cu capetele de morți care te mușca, și câte altele, puneau mai mult temei bănuiei mele. Mai întâi, mă hotărâsem să te curăț – ba era să bag și alt suflet în păcat! – pe urmă am stat să mă gândesc mai bine. Adineaori credeam că o să te sugrume nebunul; era să las să te socotești cu el, dar aveam și eu cu tine o răfuială mai mare: nu te puteam lăsa să treci dincolo așa nejudecat aicea. *(Pauză)* Te-am judecat, te-ai mărturisit, trebuie să-ți dau acuma pedeapsa ce ți se cade c-ai răpus pe omul ce mi-era drag ca lumina ochilor, tu, care mi-ai fost urât totdeauna... *(Sue și-l lasă-n urmă.)*

Dragomir: Eu te-am iubit... și...

Anca: Și?...

Dragomir: Și... da' acu e degeaba... Eu trebuie să plec în lume; tu... poate să iei pe Gheorghe *(înecat și foarte încet)*... dar să știi că tot te iubesc...

Anca: Da? *(Râde.)* Așteaptă să vezi tu acuma cum o să-ți plătesc eu ție dragostea. *(Pauză)*

Dragomir: Anco, eu plec... să mă ierți!

Anca: Să te iert! D-aia te-am răbdat eu lângă mine, d-aia am umblat eu atâta vreme să te aduc aici, ca să te iert? *(Râde. Se aud pași și glasuri afară.)*

Dragomir: Taci!... Anco, vine cineva...

Anca: Da, vine Gheorghe cu oameni... vin să te ridice că ai omorât pe Ion.

Dragomir: Pe Ion! *(Izbucnind:)* Tu m-ai vândut... Cu Gheorghe...

Anca: D-apoi cine?

Dragomir *(îngrozit, căutând în toate părțile)*: Femeie! vreau să scap... Nu vreau să puie mâna pe mine!... Mi-e frică!... Vreau să scap!

Anca: Nu se mai poate! *(S-aude glasul lui Gheorghe.)*

Gheorghe (*de-afară*): Haide toți!
Dragomir (*răcnind*): A! (*Țintește pe Anca și se precipită la ea s-o strângă de gât.*)
Anca (*șipând și fugind spre ușa*): Săriți, fiara! (*Ușa se deschide; Gheorghe și alți oameni năvălesc înăuntru*) mă omoară și pe mine!

SCENA IX

Dragomir, Anca, Gheorghe, mai mulți oameni

Dragomir (*coboară aiurit și se înțepeneste în față; Gheorghe și alți doi oameni coboară la el și-l apucă de amândouă brațele; el se uită la ei pierdut și tremurând*): Merg... merg eu... să nu mă bateți, merg! (*Rugător către Gheorghe:*) Nu mă strânge așa tare de-acolo... Ți-am spus că mă doare!

Anca: Oameni buni... a tras aseară la noi în gazdă un biet drumeț; nu știi de unde venea, nici unde se ducea... L-a ucis bărbatu-meu! În odaie și colea, uitați-vă, e lac de sânge!... Căutați în puțul ăla părăsit de lângă grădină... Avea nenorocitul de el un chimir la picior... acu e la Dragomir în buzunar. (*Dragomir pune machinal mâna, scoate chimirul și-l dă răsărind prostește unuia din oameni.*)

Un om (*cu o frânghie în mână*): De ce omorâși creștinul, mă? (*Îl leagă.*)

Alt om: Luați-l!... la primărie...

Anca: Oameni buni... eu v-am descoperit fapta; dar omul ăsta e bărbatul meu... O să mi-l luați de tot... rămâi singură... Trebuie să mă lăsați să-i spui și eu o vorbă... (*Oamenii se dau cu respect în lături; ea s-apropie de Dragomir, care stă nemișcat, și răspicat îi șoptește:*) Dragomire, uite-te la mine (*el o privește*): pentru faptă răsplată și năpastă pentru năpastă!

Cortina

72 De la a străgăna (tărăgăna) – a întârzia, a amâna

Referințe critice

O noapte furtunoasă, Conul Leonida față cu reacțiunea, O scrisoare pierdută, D-ale carnavalului – cine din cei ce se duc la teatrul român nu a văzut una sau alta din aceste comedii? Mulți cunosc pe cea dintâi, mai toți pe cea de-a treia și câțiva pe celelalte.⁷³

De meritat toate merită să fie cunoscute și, după părerea noastră laudate – toate fără excepție.

Publicul primelor reprezentări a judecat altfel. *Scrisoarea pierdută* a avut un succes mare; și *Noaptea furtunoasă* a avut succes; dar *Conul Leonida*, jucat pe o scenă de mâna a doua, nu a plăcut; și *D-ale Carnavalului* a fost fluierată.

Foarte bine!

Este însă vremea să ne explicăm o dată asupra acestor lucruri, dacă se poate; și cine știe de nu se va putea? În materie de gust literar – ce e drept – discuția e totdeauna grea, și e grea mai ales acolo unde lipsește încă tradiția literară și prin urmare comunitatea de idei în privința operelor ce le numim frumoase.

Dar greutatea este uneori un îndemn mai mult pentru încercare, și tocmai când nu există încă siguranța principiilor, stabilirea lor este cu atât mai de trebuință.

Și mai întâi să căutăm a ne înțelege asupra părții celei mai puțin contestate din meritul literar al d-lui Caragiale, care ne pare a fi următoarea:

Lucrarea d-lui Caragiale este originală; comediile sale pun pe scenă câteva tipuri din viața noastră socială de astăzi și le dezvoltă cu semnele lor caracteristice, cu deprinderile lor, cu expresiile lor, cu tot aparatul înfățișării lor în situații anume alese de autor.

Stratul social pe care îl înfățișează mai cu deosebire aceste comedii este luat de jos și ne arată aspectul unor simțiminte omenești, de altminteri aceleași la toată lumea, manifestate însă aici cu o notă specifică, adecă sub formele unei spoieli de civilizație occidentală, strecurată în mod precipitat până în acel strat și transformată aici într-o adevărată caricatură a culturii moderne.

Conul Leonida citește jurnale, explică nevastei sale esența republicei cum o pricepe el, valoarea lui „Galibardi“ și teoria halucinațiilor. Jupân Dumitrache, chereștegiul, caută să înțeleagă în convorbiri cu ipistatul Nae Ipingescu ce este „sufragiul universal“, este pătruns de demnitatea gardei civice și primește de la Rică Venturiano deslușiri asupra suveranității poporului; iar coana Veta își cântă amorul „într-un moment de fericire și printr-o perlă de iubire“. Catindatul de la percepție vrea să scape de dureri după sistemul lui Mattei; Mița Baston jură pe statua libertății din Ploiești și ipistatul *Carnavalului* pune un „potrabac“ cu muzică la „lotărie“. Ziaristul Nae Cațavencu și avocatul Farfuridi fac discursuri electorale asupra progresului economic și revizuirii constituționale; Dandanache își susține dreptul la deputăție prin tradiția de la „patruzșopt“, iar polițaiul Ghiță este un element principal pentru alegerea „curat constituțională“. Adevăratul om onest este simplul „Cetățean“ alegător, care este totdeauna „turmentat“.

Printre aceste figuri, cu straniul lor vestmânt de aparență unei culturi superioare, se agită pornirile și pasiunile omenești, deșertăciunea, iubirea, goana după câștig și mai ales exploatarea celor mărginiți, cu ajutorul frazelor declamatorii neînțelese – unul din semnele caracteristice ale epocii noastre.

„Ce lume, ce lume!“ zice prefectul Tipătescu, și așa zicem și noi când prindem de veste că este în adevăr o parte a lumii reale ce ni se desfășură astfel înaintea ochilor.

În acest caleidoscop de figuri, înlănțuite în vorbele și faptele lor spre efecte de scenă cu multă cunoștință a artei dramatice, d. Caragiale ne arată realitatea din partea ei comică. Dar ușor se

poate întrevedea prin această realitate elementul mai adânc și serios, care este nedezipit de viața omenească în toată înfățișarea ei, precum în genere îndărătul oricărei comedii se ascunde o tragedie.

Lăsând la o parte, în această privire mai generală asupra lucrărilor d-lui Caragiale, întrebările de o ordine secundară, dacă, de exemplu, unele situații și expresii nu sunt exagerate din punct de vedere al chiar realității ce vor să reproducă, dacă în diferitele piese nu este un fel de monotonie a figurilor înfățișate sau cel puțin a modului înfățișării lor, o lipsă, aproape desăvârșită, a părților mai bune ale naturei omenești ș.c.l., și mărginindu-se la relevarea meritului incontestabil al comediilor autorului nostru, putem constata și recunoaște acest merit în scoaterea și înfățișarea plină de spirit a tipurilor și situațiilor din chiar miezul unei părți a vieții noastre sociale, fără imitare sau împrumutare din literaturi străine.

Și oare acesta este puțin lucru? Oare nu este aici un adevărat început de literatură dramatică națională, independentă, trăind din propriile sale puteri, în înțelesul aceleiași mișcări intelectuale sănătoase, în care sunt și *Novelele* lui Slavici, și *Amintirile* lui Creangă, și *Copiile după natură* ale lui Negruzzi, și *Poeziile* lui Eminescu – mișcare deșteptată în literatura noastră prin acea culegere de poezii populare prin care Alecsandri a îndreptat spiritul tinerimii de astăzi spre izvorul veșnic al tuturor inspirațiilor adevărate: simțirile reale ale poporului în care trăim, și care simțiri numai întru cât sunt oglindite prin artă în această realitate a lor devin o parte integrantă a omenirii exprimată prin forma literară?

Privită din acest punct de vedere, lucrarea d-lui Caragiale se învederează cu însemnătatea ei și se arată a fi, în afară de orice comparare, superioară acelor piese meșteșugite din atmosfere străine, care caută în zadar să se intereseze la peripețiile unor marchizi și a unor dame cu camelii, pentru a căror înțelegere lipsește și publicului și actorilor noștri orice element mai apropiat [...].

Dar dacă poate ni se admite de mulți cititori această parte a meritului d-lui Caragiale, este însă o imputare ce o auzim făcându-se adeseori în contră-i și care, tocmai fiindcă este așa de des repetată, merită o mai de aproape cercetare.

Și fiindcă zicem că merită o mai de aproape cercetare, se înțelege de la sine că nu poate fi vorba de insinuarea ce nu s-a sfiit a se produce și în unele organe de publicitate, că adecă comediile d-lui Caragiale urmăresc scopuri politice și vor să-și bată anume joc de unele apucături ale partidului liberal, și că, prin urmare, ar trebui oprite de pe scena teatrului din ordinul guvernului de astăzi (pe atunci ministrul I.C. Brătianu). [...]

Adecă, cum s-ar zice, poliția în contra literaturii! Cenzura guvernamentală în contra spiritului comediilor! Destituirea comitetului teatral și poate pedepsirea autorului! [...]

Căci pentru orice om cu mintea sănătoasă este evident că o comedie nu are a face nimic cu politica de partid; autorul își ia persoanele sale din societatea contimporană, cum este, pune în evidență partea comică așa cum o găsește, și același Caragiale, care astăzi își bate joc de fraza demagogică, și-ar fi bătut joc ieri de ișlic și tombateră și își va bate joc mâine de fraza reacționară, și în toate aceste cazuri va fi dreptul său literar incontestabil.

Așadar, nu la asemenea imputări nehibzuite ne putem opri. E însă o altă imputare mai serioasă ce se face autorului nostru, și pe aceasta ne credem datori să o cercetăm mai de aproape.

Comediile d-lui Caragiale, se zice, sunt triviale și imorale; tipurile sunt toate alese dintre oameni sau vițioși, sau proști; situațiile sunt adeseori scabroase; amorul e totdeauna nelegiuit; și încă aceste figuri și situații se prezintă într-un mod firesc, parcă s-ar înțelege de la sine că nu poate fi altfel; nicăiri nu se vede pedepsirea celor răi și răsplătirea celor buni.

Pentru cei ce cunosc multele discuții deșteptate și în literatura altor țări asupra acestor întrebări, ne-am putea mărgini să răspundem: există aceste tipuri în lumea noastră? sunt adevărate aceste situații? Dacă sunt, atunci de la autorul dramatic trebuie să cerem ca să ni le prezinte în mod

artistic; iar valoarea lor morală este afară din chestie. Nici în comediile lui Aristofan, nici în *Mariage de Figaro*, nici în *Sganarelle*, nici în sute de comedii cunoscute și recunoscute nu e vorba de o asemenea morală.

Dar acest răspuns, îndestulător poate acolo unde sunt tradiții literare, nu este îndestulător la noi, și de aceea ne cerem voie să motivăm ceva mai pe larg părerea noastră asupra punctului în discuție.

Dacă ni se pune întrebare: arta în genere și în special arta dramatică are sau nu are și o misiune morală? contribuie ea la înălțarea poporului? Noi răspundem fără șovăire: da, arta a avut totdeauna o înaltă misiune morală, și orce adevărată operă artistică o îndeplinește

Vasăzică, asupra acestui punct nu suntem dezbinați.

Rămâne numai să ne înțelegem în ce consistă, în ce poate consista acea influență morală a lucrărilor de artă.

Și aici trebuie să stabilim mai întâi un punct de plecare elementar: influența morală a unei lucrări literare nu poate să fie alta decât influența morală a artei în genere. Dacă arta în genere are un element esențial moralizator, acelaș element va trebui să-l găsim și în orice artă deosebită, prin urmare și în arta dramatică.

Ar fi o confuzie, care ar împiedica de la început orice dreaptă înțelegere a lucrului, dacă ne-am închipui că poezia, fie lirică, fie epică, fie dramatică, are altă esență morală decât arta în genere. Poate să o aibă într-un grad mai mare sau mai mic, dar nu poate să o aibă de o altă natură și nu trebuie să ceri poeziei o altă influență morală decât o ceri muzicei, sculpturei, arhitecturii și picturii. Căci întâmplarea că poezia întrebuițează acelaș organ de comunicare cu acelaș material brut ca și codicele penal și catehismul de morală, adică cuvintele, nu-i poate schimba esența ei de artă, precum nu se poate confunda arta sculpturii cu meseria pavajului, deși amândouă întrebuițează materialul piatră.

Aceeaș influență asupra înălțării morale a individului ce o poți aștepta din producerea simțământului estetic la auzirea unei simfonii de Beethoven și la privirea statuei lui Apollo din Belvedere sau a Venerii de Medicis, aceeaș, nu alta, trebuie să o aștepti de la citirea unei poezii sau de la asistarea la o reprezentare dramatică.

Este destul să aducem această considerare generală în cercetarea noastră de față, pentru ca orice inteligență neprevenită să fie îndată convinsă despre temeiul ei elementar; și nici că a fost vreundeva îndoială serioasă asupra acestui punct.

De aici câștigăm însă prima măsură mai potrivită pentru judecarea întregii întrebări.

Venera aflată la Milo este jumătate nudă; cea de Medicis este nudă de tot. Amândouă sunt expuse vederii tuturilor în muzeele din Paris și din Florența, și cine găsește că sunt imorale?

În ce consistă dar moralitatea artei?

Orce emoțiune estetică, fie deșteptată prin sculptură, fie prin poezie, fie prin celelalte arte, face pe omul stăpânit de ea, pe câtă vreme este stăpânit, să se uite pe sine ca persoană și să se înalțe în lumea ficțiunii ideale.

Dacă izvorul a tot ce este rău este egoismul și egoismul exagerat, atunci o stare sufletească în care egoismul este nimicit pentru moment, fiindcă interesele individuale sunt uitate, este o combatere indirectă a răului, și astfel o înălțare morală. Și cu cât cineva va fi mai capabil prin dispoziția sa naturală sau prin educație a avea asemenea momente de emoțiune impersonală, cu atât va fi mai întărită în el partea cea mai bună a naturei omenești.

Aceasta este cu atât mai important în zilele noastre, cu cât simțământul religios, care mai nainte îndeplinea misiunea de a înălța spiritele deasupra intereselor egoismului zilnic, dispăre din ce în ce mai mult în clasele culte și trebuie înlocuit cu alte emoțiuni impersonale.

Înălțarea impersonală este însă o condiție așa de absolută a oricărei impresii artistice, încât

tot ce o împiedică și o abate este un dușman al artei, îndeosebi al poeziei și al artei dramatice. De aceea poeziile cu intenții politice actuale, odele la zile solemne, compozițiile teatrale pentru glorificări dinastice etc. sunt o simulare a artei, dar nu artă adevărată.

Esența acesteia este de a fi o ficțiune, care scoate pe omul impresionabil în afară și mai presus de interesele lumii zilnice, orcât de mari ar fi în alte priviri.

Chiar patriotismul, cel mai important simțimânt pentru cetățeanul unui stat în acțiunile sale de cetățean, nu are ce căuta în artă ca patriotism ad-hoc, căci orice amintire reală de interes practic nimicește emoțiunea estetică [...].

Există în toate dramele lui Corneille un singur vers de patriotism francez? Este la Racine vreo declamare națională? Este în Molière? Este în Shakespeare? Este în Goethe?

Și dacă nu le are Corneille și Goethe, să ne învețe domnul X.Y. din București ca să le avem noi?

Subiectul poate să fie luat din realitatea poporului, dar tratarea nu poate să fie decât ideal-artistică, fără nicio preocupare practică.

Prin urmare, o piesă de teatru cu directă tendență morală, adică cu punerea intenționată a unor învățături morale în gura unei persoane spre a le propaga în public ca învățături, este imorală în înțelesul artei, fiindcă aruncă pe spectatori din emoțiunea impersonală a ficțiunii artistice în lumea reală cu cerințele ei, și prin chiar aceasta îi coboară în sfera zilnică a egoismului, unde atunci – cu toată învățătura de pe scenă – interesele ordinare câștigă preponderență. Căci numai o puternică emoțiune impersonală poate face pe om să se uite pe sine și să aibă, prin urmare, o stare sufletească inaccesibilă egoismului, care este rădăcina orcării rău.

Așadar, arta dramatică are să ne expună conflictele, fie tragice, fie comice, între simțirile și acțiunile omenești cu atâta obiectivitate curată, încât pe de o parte să se poată emoționa prin o ficțiune a realității, iar pe de alta să se înalțe într-o lume impersonală. Nici fraza de morală practică, nici intenționata pedepsire a celui rău și răsplătire a celui rău nu țin de artă, ci îi sunt de-a dreptul contrare. [...]

Revenind acum la comediile d-lui Caragiale, vom zice: singura moralitate ce se poate cere de la ele este înfățișarea unor tipuri, simțiminte și situații în adevăr omenești, cari prin expunerea lor artistică să ne poată transporta în lumea închipuită de autor și să ne facă, prin deșteptarea unor emoțiuni puternice, în cazul de față a unei veselii, să ne uităm pe noi înșine în interesele noastre personale și să ne înălțăm la o privire curat obiectivă a operei produse.

Aceasta trebuie să cerem de la autor. De la noi, spectatorii, trebuie să cerem unei opere de artă să ne prezentăm dispuși, nepreveniți, fără intenții străine artei. Căci dacă artistul nu este totdeauna capabil de a lucra, ci trebuie să fie inspirat, nici spectatorul nu este în fiecare moment capabil de a primi o impresie estetică; poate unii nu sunt capabili niciodată; și cine la o piesă de teatru nu-și poate uita grijile sale personale, sau legăturile sale de partid politic, sau catehismul său de morală convențională, acela să nu se mai amestece în ale artei.

Titu Maiorescu, „Comediile d-lui Caragiale“, *Convorbiri literare*, XIX, nr. 6, 1 sept. 1885; preluat pentru a prefăța volumul I.L. Caragiale, *Teatru*, Editura Socec, 1889; reproduș în Titu Maiorescu, *Opere*, vol. I, *Critice*, ediție îngrijită, cronologie, note și comentarii de D. Vatamaniuc, studiu introductiv de Eugen Simion, Editura Fundației Naționale pentru Știință și Artă și Editura Univers Enciclopedic, București, 2005, pp. 575-585

Caragiale e de netăgăduit un mare talent și un talent *satiric*. Am subliniat cuvintele din urmă, pentru că am dori să atragem asupra lor atenția cititorilor noștri. Un talent trebuie prețuit, dar mai ales trebuie prețuit un talent satiric; aici, cum am zis cu altă ocazie, poate să fie vorba de prețul rarității. Natura e peste măsură de sgârșită în producerea geniilor satirice. Geniile cari prin râsul lor au biruit vițiile societății au fost și sunt foarte puține: Aristofan, Juvenal, Erasm de Rotterdam,

Rabelais, Molière, Swift, Voltaire, Gogol, Șcedrin, iată-i mai pe toți. Caragiale nu e geniu, dar e un mare talent satiric, și ca atare trebuie să ne intereseze în gradul cel mai înalt. În acest articol vom vorbi numai de volumul de comedii al lui Caragiale.

Conu Leonida față cu reacțiunea e comedia cea mai mică și mai neînsemnată din cele patru: sunt numai două persoane: Conu Leonida, un pensionar bătrân, și Efimița, femeea sa. În această comedie, ca în germen, se vede tot talentul lui Caragiale cu toate marile lui calități și cu toate neajunsurile lui. Un umor, un spirit, un râs vesel și nesilit, o observație adevărată, reală și fină, o pricepere de scenă perfectă, o exactă pătrundere psihică și o vedere limpede a fiecărei mișcări a eroilor săi, toate aceste calități, cari ne-au dat două capodopere, ca *Noaptea furtunoasă* și *Scrisoarea pierdută*, se văd în germene în *Conu Leonida*. [...]

Mai adâncă e *Noaptea furtunoasă*. Aici scalpelul criticei, satirei și analizei a intrat mai adânc în viața noastră socială. Unii au făcut o învinuire lui Caragiale din faptul că a luat să descrie tipuri din mahala, și nu din saloane și buduare. O învinuire mai nefundată nici că putem să ne închipuim. Mai înainte de toate, un autor descrie, și trebuie să descrie, acel strat social pe care-l cunoaște mai bine, și afară de aceasta, mahalaua de la 1848 încoace, are din ce în ce mai multă însemnătate în viața noastră socială.

Despre însemnătatea mahalalei în viața noastră politică nici nu vorbim, fiecare știe că de mahala atârnă alegerile în orașe, fiecare știe că un guvern care ar pierde sprijinul mahalalei n-ar putea-o duce mult. Mahalaua mai are și altă însemnătate: dintr-înșa iese burtă-verzimea îmbogățită, burghezimea noastră națională. Un crâșmar, un chereștegiu, îmbogățindu-se cine mai știe cum, ajunge bancher, lipscan, neguțător național. Influența acestei burghezimi cu punga plină asupra vieții noastre de bună seamă că nimeni nu va nega-o.

Nu vom arăta cuprinsul comediilor d-lui Caragiale, fiindcă cititorii le cunosc, apoi nici loc nu avem. Persoana de căpetenie în *Noaptea furtunoasă* este Dumitrache zis și: „Titircă inimă rea“, chereștegiu, „comersant“ și căpitan în garda civică. Jupân Dumitrache este în adevăr cel mai tipic reprezentant al mahalalei. Am spus că puterea mahalalei începe de la 1848, când au căzut boerii, și pe terenul vieții sociale a început a ieși burghezimea. Jupân Dumitrache este reprezentantul mahalalei, unul din reprezentanții domniei banului, și el își simte bine puterea, o cunoaște chiar lămurit.

Jupân Dumitrache știe, ori măcar simte, că toată mișcarea liberală este pentru dânsul. „Titircă inimă rea“ știe că parlamentele lucrează pentru dânsul, că „Vocea patriotului național“, cu redactorul ei Rică Ventureanu, combate pentru dânsul, că „sfânta constituție“ în sfârșit este pentru dânsul făcută. Știe și simte, de aceea, cu o mână pe burta-i groasă și cu alta pe pungă, zice: „Noi suntem popor, nație...“ și cu cel mai mare dispreț vorbește despre cei ce n-au bani. Funcționari mici, cu leafă puțină, sunt la dânsul „bagabonți“, „coate goale“, „mațe fripte“ și d.sa, stăpân pe situație, dă mandate de arest împotriva bolnavilor, bate slugile, și dacă nu umflă și pe redactorul Rică, apoi pricina nu-i frica de a bate un scârțai-scârțai, ci pentru că „Eu, de! negustor, să mă pui în public cu un «coate-goale»!“ Un om sărac, pentru „Titircă inimă rea“ este așa de jos, încât chiar când îi funcționar, e rușine a-l bate. Și „Titircă“ e numai chereștegiu; ce va fi un jupân de soiul acesta mai bogat încă? Tipul jupânului Dumitrache e de mare interes.

Nu știm dacă autorul a pus înadins în aceeași comedie pe băiatul Spiridon, pe tânărul Chiriac și pe jupân Dumitrache; oricum, în această treime avem un singur Titircă, dar la felurite vârste. Băiatul Spiridon, pe care îl crește stăpână-său prin sfântul Nicolai cu sfârcuri, pe care-l bate și-l trage de păr oriunde-l întâlnește... Spiridon, care de mic e deprins a bea tutun, a fura și a duce biletele de amor ale Ziței... Spiridon crescând, ajunge un Chiriac, băiat de prăvălie, capătă încrederea stăpânului, consimte la onoarea lui de „familist“, adică se face păzitorul stăpânei, pe urmă amantul ei, și astfel, fiind bine cu jupânul, și mai ales cu jupâneasa, intră și el cu parte în

prăvălie, se însoară și se face „negustor“, adică un jupân Dumitrache-Titircă inimă rea. Pe urmă își desfoae mușchii, pentru bățile suferite, pe alți Spiridoni.

Creдем că e vădită absurditatea celor ce ziceau că autorul a greșit luând tipuri din mahala, în loc să ia din saloane și buduare.

În Zița, cumnata lui Dumitrache, vedem ce înrăurire a avut civilizația asupra femeilor din mahala. Zița se duce la „Inion“, știe să facă cu ochiul, să se îmbrace, să facă intrigi amoroase, să spue câteva cuvinte franțuzești, pocite grozav, și în sfârșit, ca hrană sufletească, are romane proaste, ca *Dramele Parisului*, despre care zice „câte au eșit, le-am citit de trei ori“.

Rică Ventureanu, tandru poet, student în drept și redactor la „Vocea patriotului național“, e alt tip, tot atât de cu spirit descris și de real. Zic unii că tipul lui Rică e prea din cale afară. Noi nu suntem de această părere. Tinerii găgăuți, „tinerimea, speranța viitorului“, cari bat trotuarele Bucureștilor, umplu cafenelele și tunelurile, joacă toată noaptea biliard, își ruinează sănătatea și morala în case publice și sărind gardurile mahalalelor; acești tineri, cari se pretind învățați pentru că știu să înșire câteva fraze stricate, franțuzești: acești tineri, cari se fac luminătorii nației, în ziare, pentru că au învățat pe de-a rostul câteva fraze, odinioară cu înțeles mare, pentru cari au bătut inimi mari, dar cari au ajuns acuma stereotipe, s-au pângărit, au ajuns de răs, în gura acestor Rică, Ipingescu, Titircă etc. [...]

Cucoana Veta, nevasta lui „Titircă inimă rea“ e mai așezată și mai solidă decât sora sa Zița, mai cu minte decât bărbatu-său, ea în definitiv duce casa. Îmbogățită, deci neavând nevoie de a munci, neputând chiar a munci, că „de, ce-ar zice vecinele!“, incultă, deci neputând munci intelectual, e fatal ca ea să-și ia un amant. Puterile nervoase trebuie cheltuite și, neputându-se altfel, sunt cheltuite în intrigi amoroase. În cazul de față, amantul e Chiriac, băiatul de prăvălie și omul de încredere al stăpânului.

Dacă trecem de la tipurile din *Noaptea furtunoasă* la considerații generale, trebuie să spunem că toate meritele artistice cari se găsesc în germeni în *Conu Leonida*, în *Noaptea furtunoasă* se desvoltă, sunt o vegetație frumoasă. Un spirit neseecat, un răs vesel și nesilit; acțiunea e vie, un act urmează din altul fără silă, oamenii se mișcă pe scenă atât de natural, încât uiți câteodată că te găsești la teatru. Scena fiind ocupată totdeauna de persoanele principale, niciodată nu scade interesul spectatorilor, ci mai curând crește. Intriga e extrem de simplă, tipurile sunt vii. Aici însă, trebuie să constatăm și un neajuns ce-l are *Noaptea furtunoasă*: analiza psihică a tipurilor nu e destul de adâncă, tipurile sunt mai ales descrise și analizate din punctul de vedere exterior. Adâncile mișcări sufletești cari caracterizează mai ales pe om ori lipsesc, ori sunt făcute cu mai puțină măiestrie decât caracterizarea tipului și caracterului exterior. [...]

Talentul lui Caragiale și-a găsit expresiunea sa cea mai desăvârșită, a dat roadele cele mai frumoase în a treia comedie, în *O scrisoare pierdută*. [...] Cu această intrigă simplă, politică și amoroasă, Caragiale a știut să creeze nu numai o comedie mare de moravuri, dar și una din cele mai sângeroase satire politico-sociale. Aici satira e mai adâncă, mai serioasă, aici nu mai e vorba de ridiculizarea naivităților politice ale unui mahalagiu, cum e conu Leonida, ci de funcționarea întregului sistem constituțional, reprezentativ, în condițiuni special românești. Aici satira e mai ascuțită, mai serioasă; după un răs homeric, ea ne provoacă alte sentimente, cari numai a răs nu seamănă. Căci cel care cugetă, de multe ori sub forme caraghioase vede un fond care merită o întristare adâncă. Când zețarii tipografi culegeau geniala operă a lui Gogol *Sufletele moarte*, râdeau ca nebunii. Se zice că acesta e unicul exemplu de o operă care să fi fost atât de spirituală încât să facă pe zețarii să râdă așa mult. Când însă Gogol a citit opera sa celebrului poet Pușkin, acesta a

început să râdă, dar cu cât Gogol citea mai mult, Pușkin se întrista și, la sfârșitul citirii, scoțând un adânc oftat, a zis: „Ah, cât de tristă e țara noastră.“ [...]

Că iubirea cea mai curată [...] poate să fie mobil de fapte mișelești e din nefericire un dureros adevăr. În *Scrisoarea pierdută*, cetățeanul turmentat și Pristanda fac posibilă toată tragicomedia politică pe care o joacă Trahanache, Dandanache, Cațavencu. Cetățeanul turmentat, persoană simbolică, după cum am zis, prin ignoranța lui, prin lipsa de simț politic; Pristanda, prin faptul că e instrumentul acestui politicianism și e instrument pentru că are nouă copii... unsprezece suflete...

[...] E oare adevărată această satiră, e oare viața noastră atât de păcătoasă, nu e oare o exagerație mare aici? Desigur că toată viața noastră politico-socială nu e așa cum ne e zugrăvită în *Scrisoarea pierdută*; desigur că avem și oameni cinstiți, și alegători cari nu sunt nici ignoranți, nici bețivi, altminterlea ar trebui să desperăm de soarta și viitorul țării. Desigur, multe anomalii existente vor dispărea, dispar chiar acuma, aceasta e adevărat. Dar toate acestea nu dau niciun cuvânt în contra satirei lui Caragiale; pentru că el nu ne-a zugrăvit toată viața, ci o parte a vieții, o parte caraghioasă și urâtă. Și că astfel de viață, astfel de anomalii există, ba chiar unele cari întrec pe acelea din *Scrisoarea pierdută*, cine ar îndrăzni să nege? Și odată aceste anomalii existând, cine oare ar putea să nege dreptul lui Caragiale de a le ridiculiza, de a le biciui, de a le expune la râsul și disprețul public? Ba nu numai că are dreptul, ci are chiar mare merit de artist, ci și merit cetățenesc, merit de a-și fi făcut datoria. Dar zic unii: tipurile nu sunt oare exagerate? Unde s-au văzut oameni atât de proști, unde s-a pronunțat un discurs așa de incoherent ca al lui Farfuridi? [...]

Această identificare, această cerere ca eroii producțiilor artistice să fie identici, în vorbă, în caracter, în toate în sfârșit, cu oamenii reali e absurdă. Cu mare naivitate, această cerere s-a manifestat cu ocazia criticelor asupra celei din urmă lucrări a lui Caragiale, *Năpasta*. Eroii comediilor lui Caragiale sunt creațiuni ale lui *Caragiale*, deci sunt oameni nou-născuți, cari au individualitatea lor proprie, caracterul lor propriu.

Fiind creațiuni vii, veți întâlni o sumedenie de oameni, care seamănă cu ei, niciodată însă identici, cum nu există în viața reală doi oameni absolut identici. Cu cât tipul creat de artist va fi mai reușit, mai cu viață, cu cât mai mult va fi o adevărată creațiune de artă, cu atât această creațiune va fi mai individuală, cu atât va fi mai puțin vorba de identitate cu alt tip din viața reală. [...]

Dacă tipurile din comediile lui Caragiale sunt vii și vii sunt tipurile din comediile lui, atunci ceea ce trebuie să cerem e ca frazele ce spun să fie caracteristice, să fie logice, să nu fie în contradicție cu caracterul celui care le pronunță, ci dimpotrivă să arate tocmai caracterul lui.

În acest sens a avut dreptate marele scriitor rus Dostoewsky, când a zis că o creațiune adevărat artistică e mai adevărată decât viața reală. [...] Și în acest sens figurat, putem zice și noi că tipurile comediilor lui Caragiale sunt mai adevărate decât cele din viața reală. [...]

Este încă o particularitate în scrierile lui Caragiale asupra căreia dorim să atragem luarea aminte a cititorilor noștri. Toate comediile lui sunt pline, împetrișate, cu paranteze. Mai fiecare monolog mai însemnat, mai fiecare frază mai caracteristică e urmată de o paranteză, în care e arătat fiecare gest, fiecare intonație; fiecare schimbare a feței chiar e arătată în paranteză. Se înțelege, așa obișnuiesc scriitorii dramatici, dar foarte puțini cât Caragiale.

Comediile lui Caragiale, din această cauză, sunt foarte îndemânatic pentru jucat. Care o fi cauza acestor paranteze atât de numeroase? E oare frica lui Caragiale să nu greșească actorii, și de aceea le arată în paranteză fiecare gest ce trebuie să-l facă? O fi și aceasta. Dar cauza principală e mai ales în felul talentului scriitorului nostru. Caragiale cunoaște așa de bine, așa de perfect pe acei pe care-i descrie: el vede așa de bine, așa de exact fiecare mișcare ce fac; el aude așa de deslușit fiecare cuvânt; el simte așa de bine fiecare mișcare sufletească, fiecare simțimânt al eroilor săi, și cum acest simțimânt se manifestează în toate modurile posibile de manifestare – i-ar trebui spațiul

larg al unui roman pentru a le exprima. Strâmtorat însă, de felul scrierii speciale, care e piesa teatrală, strâmtorat în convențiile teatrale, în monologuri, el varsă toate observațiile atât de fine, atât de exacte, în paranteze. De aceea, între altele, sunt așa de ușor de jucat comediile lui Caragiale, și ceea ce e mai important, de aceea sunt așa de interesante la citire. E o plăcere... aproape fizică de-a citi *Scrisoarea pierdută*; orișicât de bine ar fi jucată, ea nu poate produce atâta plăcere.

C. Dobrogeanu-Gherea, *I.L. Caragiale* [1890]; reprodus în Constantin Dobrogeanu-Gherea, *Opere complete*, vol. VI, Editura Politică, București, 1979, pp. 215-240

L-am văzut acum doi ani. Era strălucitor de vervă și mai tânăr decât oricând. A vorbit șase ceasuri în șir, în picioare, și jucând scenele pe care le istorisea. Atunci am auzit din gura lui cele mai splendide „pagini“ de critică literară din câte cunosc. Și tot atunci a povestit câteva scene și a redat câteva tipuri caracteristice, care ar face, singure, gloria unui scriitor. Omul acesta crea viață, jucându-se. Se poate un mai mare semn de tinereță?... În realitate, un Caragiale nu îmbătrânește niciodată, căci un spirit pur ca el „nu cunoaște nici timp, nici spațiu“.

Caragiale este cel mai mare creator de viață din întreaga noastră literatură. Și, într-un sens, este singurul creator, pentru că numai el singur în toată literatura română „face concurență stării civile“

Am văzut mulți comisari în urbile prin care m-am perindat în viața mea. Pe d. Rustea de la Roman, pe d. Dancu de la Bârlad și pe atâția alții. Dar, când eram în clasa a V-a liceală, am văzut *Noaptea furtunoasă* și pentru mine, de-atunci încoace, „comisar“ a rămas Nae Ipingescu. Nici d. Rustea și Dancu, nici ceilalți pe care i-am văzut înainte ori după Nae Ipingescu. Și cucoana Ilenuța din ulița Sfinților Voievozi din Roman, și cucoana Zoița din mahalaua Sf. Ilie din Bârlad puneau și ele țara la cale, căci erau și ele mume din popor, dar le-a bătut pentru totdeauna coana Efimița din *Conul Leonida față cu reacțiunea*. Și iarăși, mulți președinți de cluburi și de întruniri, cam ramoliți și cam solemnii, am văzut în viața mea, însă toți și-au pierdut conturul, dar pe Trahanache îl văd așa de clar... Căci Caragiale a prins și a turnat în Nae, în coana Efimița și în Trahanache tot ce aveau caracteristic Rustea și Dancu, cucoana Ilenuța și cucoana Zoița și venerabilii președinți de cluburi, care prezidau întrunirile în copilăria și tinerețea mea și uneori și acuma.

Trahanache, Cațavencu, Cetățeanul turmentat sunt personaje despre care vorbești ca despre oricare altele înscrise la starea civilă. Și când vrei să faci comparații lămuritoare, nu compari pe Cațavencu cu d. X, ci pe d. X cu Cațavencu, pentru că dom' Nae Cațavencu și pentru d-ta, și pentru interlocutorul d-tale e un personaj mai viu și mai cunoscut decât X, cu toate că d. X trăiește în carne și oase și-l întâlnești pe stradă și în berării.

Ei bine, acest merit de a fi creat oameni și de a le fi dat drumul în lume „la noi“ îl are numai Caragiale. Numai el, pe pământul românesc, pe lângă sutele de milioane de oameni creați de Dumnezeu de-a lungul vremii, a mai creat câțiva. Și aceasta este arta cea mare. În aceasta stă suprema forță a prozatorului. *Creația* prin „suflare de viață“, cum scrie la Biblie.

Dar acest fel de creație nu ne satisface numai plăcerea estetică. Prin această putere de creație, artistul merge în sensul omului de știință. Arta mare lămurește și ea, scoțând și separând esențialul de accidental, punând o ordine în ceea ce e haotic și încâlcit în realitatea lucrurilor și stabilind între aparențe o legătură causală. Din acest punct de vedere, Caragiale este cel mai mare *istoric* al epocii dintre 1870–1900. Un istoric complect, care arată, care critică și care explică. Sintetizând în câteva personaje și în câteva evenimente caracteristice categoriile sociale, stările sufletești și întâmplările produse de introducerea civilizației apusene la noi, el a istorisit, a criticat și a explicat întreaga viață a epocii de care s-a ocupat.

Romanul, nuvela, drama numai atunci își merită numele, căci numai atunci își îndeplinesc menirea, când ne deslușesc o parte din viață, pe care noi, mai obtuși, n-o putem pricepe, în care nu putem vedea clar. Toți prozatorii mari aceasta au făcut – și n-au făcut altăceva.

Știu, există o proză de sentimentalism subiectiv, în care-ți „transpui“ „senzațiile“ așa-numite rare ce ți le dă viața... E stearpă și e facilă, pentru că-ți alegi după voie lucrurile care-ți dau senzațiile acelea rare și apoi îți poți alege după voie și senzațiile pe care ți le dă viața, iar dacă te-ncurci în exprimarea cutărilor senzații, renunți la ele, *admiți* că ai altele, mai ușor de „transcris artistic“. Cu totul altfel e ceea ce dă un Caragiale. Realitatea obiectivă e una, și trebuie să te supui ei. Dacă n-o poți pricepe și zugrăvi așa cum este, nu-ți rămâne nimic de făcut, căci nu poți inventa o realitate care să corespundă stilului d-tale, pentru că dai un examen teribil înaintea noastră, care o cunoaștem cum e.

Conu Leonida nu poate răspunde la o întrebare a cucoanei Efimița decât într-un singur fel, hotărât de situația dată, de temperamentul său și de atâtea alte lucruri, care se încheie cu alcătuirea nebuloasei primitive. Pentru a găsi acest răspuns, trebuie să ți-l șoptească cineva, acel „demon“, care nu e altăceva decât închegarea miilor de observații făcute asupra lumii – observații și închegare care presupun întâlnirea atâtor rare și variate însușiri sufletești.

Și admir pe acest om care a aruncat asupra realității noastre sociale privirea cea mai sigură, cea mai scrutătoare și cea mai pătrunzătoare... [...]

Dar importanța lui Caragiale în literatura românească nu stă numai în faptul că e cel mai mare scriitor obiectiv și unicul creator de tipuri devenite populare (ca și de expresii devenite curente). Importanța lui e mare și hotărâtoare și din alte două puncte de vedere.

În transformarea literară care urmează epocii Alecsandri, dacă Eminescu marchează un stadiu nou în poezie, Caragiale marchează unul în proză. Proză obiectivă, adevărata zugrăvire a vieții, începe cu el.

O altă însemnătate a operei lui Caragiale în dezvoltarea literaturii noastre este conștiința lui artistică. În epoca precedentă, a lui Alecsandri, se scria fără îngrijire, fără conștiință de însemnătatea formei și fără cultul ei. Epoca ce urmează, a lui Eminescu, Caragiale și ceilalți, duc cultul formei până la exagerare – lucru natural oricărei reacțiuni și foarte util atunci când era salutar ca remediul să se dea în doze forțate. Și dintre toți scriitorii vremii sale, Caragiale e cel mai mare artist. (Eminescu e mai poet decât artist, oricât de mare artist e. Caragiale e mai artist decât poet, oricât de mare poet e.)

Între bucățile sale veți putea găsi deosebiri. Dar forma sa e veșnic aceeași – perfectă, impecabilă. Inteligența cu care a pătruns până-n fundul vieții noastre sociale, îndreptată asupra propriului său scris, i-a dat acea siguranță de autocritică pe care n-a avut-o nimeni altul la noi.

Acestor incomparabile însușiri de artist, schițate așa de necomplet aici, își datorește Caragiale regalitatea literară, pe care a exercitat-o împreună cu Eminescu, asupra conștiinței contemporanilor săi.

G. Ibrăileanu, „Caragiale – Când a împlinit șaiszeci de ani“ [1912]; inclus în G. Ibrăileanu, *Note și impresii*, Editura „Viața românească“, Iași, 1920; reprodus în G. Ibrăileanu, *Spiritul critic în cultura românească. Note și impresii*, postfață și bibliografie de Ioan Holban, Editura Minerva, București, 1984, pp. 319-322

„Simt enorm și văd monstruos“, zice Caragiale în chip de concluzie, după ce descrie exasperarea nervoasă a nopții în *Grand Hôtel* „Victoria Română“. Bucata întregă are caracter hotărât de reminiscență acută, și cine a cunoscut artistul se oprește la cuvintele de mai sus ca la un deosebit semnal: ele nu sunt numai o formulă ocazională, ci rezumă un temperament și lămuresc o metodă artistică. În general, acest om simțea enorm; aparatul său psihic era oricând gata să interpreteze excesiv. Toată producția lui mărturisește această pornire. În grav ori în ridicol, construcțiile lui poartă semn de fundamentală violență. Orice caracter al lui este un exces, orice situație o culminație. Maniile verbale ale persoanelor nu sunt decât una din particularitățile tipice ale sistemului său natural. Astfel dispus și îndreptat cu deosebire spre comic, talentul lui a fost

inevitabil consacrat caricaturii. [...]

Cine nu primește că arta de care vorbim este esențial caricaturală, poate întreba, din principiu, „dacă unele situații și expresii nu sunt exagerate din punct de vedere al chiar realității pe care vor să o reproducă“, ori să regrete „lipsa aproape desăvârșită a părților mai bune ale naturii omenești“. Dar este mai întâi de întrebat dacă opera aceasta vrea să *reproducă o realitate*. Fiindcă cele ce am spus implică un răspuns negativ – caricatura nu *reproduce* realități, ci le supune la un maximum de stilizare – obiecțiile lui Maiorescu citate aici pierd orice înțeles.

Dar, în privința raporturilor construcțiilor artistice cu „realitatea“, au spus alții, vorbind de Caragiale, lucruri care mi se par cu deosebire stranii. Gherea „constata“ următorul neajuns al *Noptii furtunoase*: „analiza psihică a tipurilor nu-i destul de adâncă... Adâncile mișcări sufletești care caracterizează mai ales pe om ori lipsesc, ori sunt făcute cu mai puțină măiestrie decât caracterizarea tipului exterior“. Nici în *Scrisoarea pierdută*, adaugă Gherea, „analiza sufletească a eroilor nu-i destul de adâncă“. Purtat, cum cred, de aceeași psihologie optimist umanitară, Ibrăileanu întrece, pare că, pe Gherea, când întreabă: „Oare Miticii, Georgeștii, Protopopeștii n-au nimic omenesc în ei?“

Nu-mi pot închipui cum vedea Gherea, în fantazia lui, pe Zița, pe Dandanache, pe Catindatul, ori pe cine vreți, „adânciți“ prin analiză psihică; și deloc nu pot înțelege până unde și cum vrea Ibrăileanu să fi fost întinse biografiile figurilor din care și-a construit Caragiale tablourile. Mă gândesc dacă amândoi acești interpreți sociologi, în argumentarea lor, admit că acele figuri „adâncite“ și complectate după dorința criticii urmează să fie întrebuițate de *același* artist, în *același* funcțiuni estetice? Dar așa ceva nu se poate. Dacă adâncești spiritul lui Spiridon sau al Didinei, și cercetezi cu largă simpatie umanitară faptele și întâmplările doamnei Mița Georgescu în afară de excursiunea de la Sinaia, suprimi piesa, schița și pe artistul Caragiale, și imaginezi altceva în loc.

Tot așa ai putea să întrebi ce mutră or face în biserică sau pe patul de moarte țăranul acesta care varsă după beție, în tabloul olandez pe care-l am acum dinaintea ochilor, sau lansquetul care, în gravura de alături, turbură din toată inima fustele unei burgheze vesele. În Evul Mediu se zugrăvea uneori în același cadru o figură în situații diverse, după vârstă, ocupații și atitudini; poate că procedarea aceasta răspunde consecvent cerințelor de artă instructivă și moralizatoare care se ascund în obiecțiile cu aparență psihologică ale celor doi literați cu care mă cert aici. Perspectiva deschisă de asemenea postulate este haotică, cum neapărat trebuie să se întâmple când încerci să compari un lucru empiric determinat – aici: opera în toate detaliile pozitive ale structurii sale – cu ceea ce acest lucru *nu* este. Întreprinderea e fără capăt posibil. De la saloanele arhisentimentalului Diderot până mai deunăzi, era obicinuit să imaginezi, duios ori patetic, biografia figurilor, să dezvolti considerații istorice și poetice asupra peisajelor. Cu cât s-au deprins oamenii a deosebi mai bine arta și impresia specific estetică de alte complexe psihice, cu atât s-a văzut mai clar caracterul rudimentar și bogat în confuzie al acestor exerciții moralo-literare. [...]

Caricatura în opera lui Caragiale este îndeobște eminent amuzantă. Caragiale a fost un demon al veseliei. Gherea pare să fi simțit aceasta, când îl acuza că râde cu poftă. Se înțelege că acest neobosit moralist pornește de aici numaidecât un plan pentru un Caragiale cum ar fi trebuit să fie: să simtă amărăciune, să se revolte, să râdă cu adâncă seriozitate; și arată că acest autor a fost cum nu trebuia să fie, pentru că n-avea „idealul trebuincios“. Gherea era foarte tânăr când gândea acestea; în anii lui de plină maturitate se liberase desigur de multe din ortodoxismele inutile și naive ale tinereții. Dar citatul din urmă ilustrează strălucit efectele ciudate ale interpretării literare

prin asociații absolut moralistice, și trebuia să-l adaug celorlalte pentru completarea scurtului meu referat asupra acestei metode. Și aici discipolul ajunge mult mai departe decât învățătorul: din toată producția lui Caragiale, Ibrăileanu scoate cu hotărâre informația că scriitorul trebuie să fi fost un om foarte rău, nesimțitor chiar la drăgălășeniile neastâmpărate ale celor mai inocenți copii, și că prigonea chiar cățeei când îi bănuia că nu țin, prin educație și din tot sufletul, de partidul conservator.

Astăzi, în fața operei isprăvite, doar spirite prea zelos politice mai percheziționează poate după intenții de partid. Raoul și „le Général Grégorachko“, Gudurăii, Edgar Bostandaki, Stasache Panaitopolu și tot neamul lor nu sunt însemnați prin culoare de partid; [...] Dar avea culoare de partid Guvidi, contemporanul lui Zibal și al popei Niță? Și de unde-i sigur că partidul cucoanei Joițichii nu-i conservator? Agamiță cel puțin este categoric „rumânu imparțial!“; și-i lucru însemnat că acest triumfător cumulează superior calitățile lui Cațavencu cu ale lui Farfuride. Dandanache este o concluzie de geniu. Caragiale povestea adesea în ce trudă de nedumerire îl ținuse lungă vreme contrastul dintre cele două eminențe: Farfuride–Cațavencu, și ce violență satisfacție l-a cuprins când i-a izbucnit în minte soluția strălucitoare a figurii culminante.

Să lăsăm dar partidele: „materialul este al națiunii!“

„Națiunea“ nu-i poporul românesc, ci acea societate orășenească care se afirmă purtătoare a unei conștiințe de cultură nouă, indiferent de calitatea ei rudimentară ori nu. Această națiune este de caracter hotărât meridional, și prin aceasta ea a fost un excelent stimul pentru instinctul caricaturist și verva veselă a lui Caragiale. Între apucătura artistului și caracterele cele mai vădite ale societății în care a lucrat s-a stabilit o fericită colaborare. Vioiciunea sudică este un reactiv energic, care face să apară ridiculele în forme cu deosebire tari. Prostia care stă latentă într-o masă umană nordică, flegmatică, tăcută, se degajează viu și colorat în focul exuberanței meridionale. Orice român care a trăit mai lungă vreme în mijlocul vreunui neam nordic a trebuit să constate această deosebire. Într-o societate meridională atenția îți este numaidecât lovită de numărul mutrelor excesiv accentuate, la psihic, în atitudini și costum, mutre care neapărat provoacă intenția caricaturistă. Vanitatea, puternic manifestată la toți sudicii, a fost, și este încă, la noi, sporită prin accelerarea anormală a strămutării indivizilor dintr-o sferă socială în alta prea depărtată. Și trebuie amintit că asemenea strămutări n-au fost numai înăuntrul societății, ci această societate, în total, a făcut saltul violent, lumea aceasta în întregul ei a trebuit să fie o parvenită față de cultura europeană spre care a fost în scurt aruncată. Când Cațavencu țipă: „Nu voi să știu de Europa; eu știu numai de România mea“ – el nu aruncă numai o hiperbolă demagog-patriotică, ci rezumă, grosolan, dar adevărat, stări sentimentale care circulau, mai bine ori mai slab ascunse, prin sufletele multor bărbați eminenți ai țării, indiferent de cultura sau culoarea lor politică. Cu atât mai iritantă trebuia să fie vanitatea socială și națională, cu atât mai bogată recolta de comic în lumea aceasta silită la adaptări multiple și repezi, expusă prin urmare la toate stângăciile fatale acestor adaptări.

Din materialul acesta, pregătit cum era de necesitățile istorice, s-au impus cu deosebire geniului caricaturist acele care natural erau mai gros accentuate. Potrivit predilecțiilor sale pentru vechi metode dramatice ori narative, Caragiale a dat adeseori figurilor lui mecanism de marionete, dar excepționala lui capacitate de observare le-a făcut să fie păpuși de caracter, dotate, printr-o strictă îngrijire artistică, cu o minunată putere de exactă evocare. Comicul acestor figuri este eminent vesel. Și în această privință temperamentul artistului a fost special favorizat de anumite calități ale modelelor.

Lumea aceasta, de care se îngrozesc atâta judecătorii moralicești ai lui Caragiale, îmi pare mie că se deosebește printr-o vastă lipsă de perversitate. Vorbesc de modelele reale, nu de preparatele artistului. În societatea nouă românească, ticăloșiile de orice fel poartă aproape constant semnul inocenței; acești oameni fac rău fără să păcătuiască. Perversitatea, viciul adevărat

și tragic nu sunt cu puțință decât acolo unde, printr-o îndelungată și profundă constrângere morală și religioasă, s-au putut forma acele duplicități și conflicte din care se naște conștiința complicată a binelui și răului moral. O lume care să fie mai ignorantă în această știință decât lumea în mijlocul căreia a creat artistul Caragiale ar fi, cred, greu de găsit în tot cuprinsul societăților istorice. Acești români orășeni îmi par deopotrivă de candidi, în bine ori în rău. De aceea teatrul nordic, poate cel mai specific extract artistic din torturile intime întreținute prin veacuri de confesionalul catolic și apoi de morala protestantă, se prezintă obișnuit cu o esențială și uneori grotescă falsitate pe scena românească, în jocul candidizilor noștri actori; pentru dâșii cuprinsele suflete pe care se bazează acel teatru nu pot să fie decât o cimilitură indiferentă.

Așa pot înțelege de ce figurile lui Caragiale sunt atât de radical amuzante, și că acest artist atât de sigur s-a ferit să „adâncească” psihologia persoanelor după formele luate de aiurea.

Paul Zarifopol, *Publicul și arta lui Caragiale*, în *Artiști și idei literare române* [1930]; reprodus în Paul Zarifopol, *Pentru arta literară*, vol. I, ediție și prefață de Al. Săndulescu, Editura Fundației Culturale Române, București, 1997, pp. 191-194

Am revăzut zilele trecute *Noaptea furtunoasă*. Mi-a apărut de data aceasta sub un alt aspect. În afară de marile calități de comic și de dramatism, conținutul, viața piesei mi s-au părut stranii, neobișnuite. Nu puteam să le încadrez cu niciun chip lanțului logic de evenimente care se desfășoară sub ochii noștri și care se cheamă prezentul. Eroi aceștia mi-erău străini. Ei veneau dintr-o lume necunoscută și fericită. Era greu să recunoaștem în vreunul din ei rudele noastre mai bătrâne. Nicio filiație nu-mi părea posibilă. Oamenii care se mișcau pe scenă trăiseră în altă țară și în altă civilizație. Îi înțelegeam, ne amuzau, ne încântau, eram fericiți. Dar îi priveam cu sentimentul curios cu care privești o speță străină cu moravuri bizare.

Sunt puține pagini literare care mai pot da astăzi atâta bucurie ca acelea ale lui Caragiale. Plăcerea, imensa plăcere, nu reiese din comicul situațiilor, din înjgheburile dramatice (adesea măiestrită, deși simplistă după procedeele quiproquourilor sistem Labiche), sau din adâncimea observației. Toate acestea le-am gustat și le-am admirat altădată. Ele formează azi un sediment de mult depus în noi, un bagaj de stări sufletești mai dinainte înțelese, apriorice, ori de câte ori înfruntăm opera marelui scriitor.

Fiecare operă literară își schimbă obiectivul după epocă. Efectele ei se actualizează mereu altfel. *Astăzi*, Caragiale ne satisface pentru alte motive decât ieri. [...] Literatura lui Caragiale e azi mai ales un minunat *antidot*. Toată lumea e de acord că trăim vremuri aspre, aprige. Suntem actori, benevoli ori siliți, ai unor timpuri de gestațiuni teribile. Se joacă în fața noastră soarta omenirii și a civilizației întregi. Asemenea momente pot fi grozav de interesante. Nu sunt însă, cu niciun chip, vesele. Transformările brutale presupun noi adaptări. Ele cer elasticități speciale. Și acolo unde nu le găsim, provoacă tragedii. Trăim un timp de mari semnificații etice, poate chiar metafizice. Râsul bonom, râsul dezinteresat, gluma pentru glumă sună fals, deplasat, ofensator. Distracția pentru distracție pare un adevărat scandal. Nu e caracteristic faptul că a murit sub ochii noștri, în toate țările, opereta? Există, adecvate timpurilor, două feluri de literaturi. Una agreabilă, veselă, apoliniană, calmă, fericită. Alta sumbră și chinuită de presentimente negre, care nu iartă fericirea, care amenință cu blesteme apocaliptice și cu viziunea Infernului. E literatura timpurilor revoluționare. E literatura rusă, unde revoluția e endemică.

Veți recunoaște că poporul nostru e un admirabil popor meridional, vesel, glumeț permanent, inconștient de ziua de mâine, bucuros de clipa de față. Unui astfel de popor nu-i stă bine suferința sau cine știe ce expiație ascetică a unor păcate pe care nu-i în stare să le recunoască. Românul, clasic și regățean, nu admite alt deznodământ decât gluma. Oricât de necăjit ar fi, ar muri dacă seara, la aperitivul de la bodegă sau la bridge-ul de la club, n-ar abunda în anecdote sau în butade. Concepția despre viață a românului mijlociu e vodevilească. (A se medita serios asupra

succesului, în astfel de timpuri, al genului Tănase). Iată un popor foarte puțin înzestrat pentru suferințele contemporane! Nedepins cu legile de aramă ale privațiunilor, el va suferi cumplit. Va suferi mai mult decât altele, dar nu va pierde minunatul său haz. Toată ziua nu auzim decât de impozite mărite, șomaj, suprimări, reduceri sălbatice de salariu, de spectrul foamei și al mizeriei. De aceea, n-am văzut o sală mai frenetic mulțumită decât aceea care aplauda *Noaptea furtunoasă*. Mai uitau oamenii de griji și pe urmă recunoșteau o lume pe care ar fi voit s-o trăiască, pe care au trăit-o fericiți poate părinții lor (mizerabilii)!

Lumea lui Caragiale e un minunat antidot pentru preocupările tragice de astăzi. Acesta e farmecul său cel mai actual. Caragiale și-a scris *Momentele* sale pe timpuri analoage cu ale noastre. Era între 1899 și 1900, pe timpul unei mari crize. (Firește, o criză benignă și inofensivă față de cea de azi.) Și atunci reducerea bugetului la jumătate, suprimări și reduceri de salarii. În multe din schițele sale de atunci găsești următorul dialog:

–Dar ce, nene Iancule, nu cumva te-au suprimat și pe dumneata?

Un anumit aspect al *Momentelor* prezintă această temă: atitudinea românului în fața suprimărilor bugetare. Verigopulo din *Mici economii* e un suprimat. Aceasta nu-l împiedică să stea toată ziua în fața hotelului Continental (ca atâția alții astăzi), în ajunul Sfântului Dumitru, când nu știe dacă poate plăti chiria, cu scopul nobil și dezinteresat de a privi la trecători. [...]

Lumea lui Caragiale e minunată: e o lume absolut paradisiacă, fără griji și fără, cum se spune azi, în limbaj mistic, fără cine știe ce problematici interne. Oamenii râd, petrec și se bucură. Preocupările lor sunt insignifiante: doi prieteni se ceartă pentru „o lacună“ a codului penal. Necazurile cele mai catastrofale erau să fii supărat de „Bubico“ în tren sau să primești o pereche de palme ca Edgar Bostandachi. Evident, erau necazuri fără semnificație mondială sau metafizică. Eroii sunt acomodanți, adaptabili: Coriolan Drăgănescu, Verigopulo, nenea Mandache din *Diplomație*. Pe deasupra, sunt „imparțiali ca românul“, adică „bine cu toată lumea“. Antinomiile sociale și luptele de clasă sunt remediabile, grupurile fraternizează, după lupte grozave, unde e vorba de torturi la poliție și chinuri inchizitoriale, printr-un „pupat piața Independenței“. Nimic fioros, nimic feroce, nimic de caracter balzacian. Chiar delincvenții de atunci sunt șmecheri, dar nu sunt bandiți. Lume patriarhală, lume idilică, fără griji și fără preocupări. Cauza stă desigur în prosperitatea lumii întregi. Europa huzurea, îmbuibată de „rente coloniale“. Belșugul era peste tot. Clasele oprimate nu aveau încă nicio poftă de drepturi ori de pâine. Toată lumea accepta situația și se bucura de dansa. E calm, e liniște, e petrecere. Dar cauza mai stătea și în temperamentul fericit al românului. Caragiale, cel mai național scriitor, cel care a înțeles mai bine firea noastră, ne-a lăsat și acest aspect: românul nu-și pierde cumpătul în fața crizei. Literatura lui e tonică și plină de consolație astăzi. Dar o întrebare se formulează, totuși: va rămâne astăzi cetățeanul nostru, până la capăt, glumeț și imperturbabil? Sau își va schimba caracterul? Verigopulo stă și acum în fața hotelului Continental. Dar privirea sa e abătută și distrată. L-au năpădit și pe el grijile oare? Bodega Tripcovici există și azi; dar e numai un „rendez-vous“ pentru bătrâni pensionari, care povestesc nostalgic întâmplări din „le vieux bon temps“. Cât va mai ține excelenta dispoziție a românului? Iată, deci, cum după ce cortina a căzut peste *Noaptea furtunoasă*, adică după ce antidotul și-a pierdut efectul, demonul îngrijorării pune din nou chinuitoare întrebări. A fost cândva aici un paradis de voie bună, dar, ca și pe acela al lui Milton, începem să-l pierdem.

Mihai Ralea, *Lumea lui Caragiale* [1931]; reprodus în Mihai Ralea, *Scrieri*, vol. II, ediție și studiu introductiv de N. Tertulian, Editura Minerva, București, 1977, pp. 609-613

Criticii lui Caragiale au atins în treacăt și problema limbajului comic; și, curios, chiar criticii negativi s-au izbit de expresivitatea scriitorului, dar au socotit-o tot atât de caducă, de tranzitorie ca și moravurile înfățișate de personagii. Limbajul traduce însăși esența socială și psihologică a tipurilor, adică viața lor. Titu Maiorescu, după ce constată că „lucrarea d-lui

Caragiale este originală“, în rezervele pe care le strecoară asupra comediilor se întreabă „dacă de exemplu unele situații și expresii nu sunt exagerate din punct de vedere al chiar realității ce vor să reproducă“. Dar rezerva lui e minimă și, oricum, poate trece pe planul amănunțel discutabile. Gherea simte, în general, valoarea artistică a limbajului comic [...] și [...] în opunere cu Maiorescu, nu schițează rezerve, fie și în treacăt. [...] Limbajul traduce viața personajilor; lipsită de orice eleganță, viața lor e adânc expresivă, în înseși deficiențele ei structurale; dacă o traduce (și o traduce admirabil), valoarea estetică a limbajului există, în afara calificăției de distincție și de eleganță, după norme de stilistică moștenite din clasicismul antic și francez. Se cunoaște procesul făcut limbii lui Molière, de contemporani și urmași, formați la estetica de salon și la dogmatismul academic al limbajului. Ce academie din lume ar putea acuza de inexpresivitate limba lui Villon, a lui Rabelais, a lui Creangă și Caragiale, a lui Arghezi pe motivul că n-ar fi elegantă? Și dacă ar face-o ar înfățișa un punct de vedere cu totul restrâns, impunând o sărăcie expresivă limbajului, ca funcție estetică. Este plină de învățăminte poziția distinsă, academizantă a adversarilor limbii lui Caragiale. Între ei, Pompiliu Eliade [...] și d. E. Lovinescu purced din estetica limbajului clasicizant. Obiecțiile celor doi critici asupra limbii comediilor, unul numind-o mai drastic „jargon“, celălalt „inestetică“, indică eroarea spiritelor care socot că o limbă nu poate fi estetică decât prin distincție. Iar afirmația paralelă că limba comediilor va îmbătrâni, că viitorul n-o va putea înțelege fără comentarii filologice vădește o concepție puțin organică despre limbaj, ca funcție estetică și creatoare. A îmbătrânit limba lui Neculce față de etapa de evoluție în care s-a cristalizat, în narațiunea vie a cronicarului? A îmbătrânit limba lui Eminescu față de limba d-lui Tudor Arghezi? A îmbătrânit oare limba regională a lui Creangă, a cărei înțelegere este dificilă, fără ajutorul unui glosar? Viabilitatea expresiei este condiționată nu numai de momentul istoric, de evoluția în care se află limba unui popor, ci de viabilitatea ei creatoare în plan estetic. [...]

Limbajul comediilor se poate reduce la câteva straturi psihologice și sociale: limbajul mahalalei boeme, mai pitoresc, mai plin de zicale și locuțiuni (*D-ale carnavalului*), limbajul mahalalei burgheze (*O noapte furtunoasă*), limbajul micii și marii burghezii, în care se cuprinde și limbajul politic (*Conu Leonida*, *O scrisoare pierdută* și *Momente*). Fiind evidente aceste straturi nu vom proceda la o identificare a lor. Am spus că limbajul comediilor exprimă viața tipurilor și indivizilor; vom stabili așadar câteva categorii de limbaj, în corpul comediilor, după natura indivizilor. Mișcarea orală a limbajului nu este uniformă, ca în operele epice; ea e de ordin dramatic, traducând cu o suplețe variabilă structura indivizilor. Vom grupa limbajul comic, având în vedere complexitatea personajilor și psihologia lor specifică. Nuanțele, pe care le-am surprins în caracterizarea raporturilor dintre tipuri și indivizi, operează și asupra expresiei comice. Lexicul, pitorescul locuțiunilor, sintaxa variază de la individ la individ; însuși registrul vocii, în frază, este sensibil diferențiat, între bărbați și femei și chiar între bărbați; registrul lui Cațavencu e altul decât al lui Farfuride, registrul lui Jupân Dumitrache e altul decât al lui Ipingescu. Formula lui Caragiale („simt enorm și văd monstruos“) ar trebui completată cu „aud excepțional distinctiv“. Plasticitate și acustică, iată structura limbajului oral din comedii și *Momente*, iată însăși esența geniului creator al lui Ion Luca. [...]

Să ne întoarcem însă la obiectul acestui capitol, consacrat în întregime limbajului comic; părăsind generalitățile, să ne apropiem de structura complexă a valorii ce ne preocupă. Cum problema e numai schițată [...] ne vom îngădui o privire mai sistematică asupra-i; nu pretindem s-o epuizăm, desigur, dar vom încerca să stabilim câteva modalități expresive, deduse din însăși

structura socială și psihologică a personajilor. O remarcă preliminară: criticii sensibili la limbajul caragialian (ca de altfel și delicații clasicizanți care l-au repudiat) s-au oprit cu deosebire la aspectul pitoresc; chiar Zarifopol a apăsător pe acest fond. Și mai ales au subliniat estropierea limbajului, provocată de tipurile mahalagești, de semidoctii politicieni sau de cetățenii care discută politică de idei, întunecând sau caricaturizând noțiunile, exprimate neologistic. Redus la acest aspect, limbajul e văzut numai la suprafață. Caragiile n-a căutat efecte strict pitorești; dacă sunt, ele se aplică la câteva personaje și formează cea mai subțire zonă de limbaj comic. Structural, fiecare personaj își are lexicul, sintaxa, locuțiunile și registrul lui; pe acestea câtă să le surprindem; și chiar estropierea de efect pitoresc, întâlnită la personajii de diferite medii sociale și de variate grade de similitudină, își păstrează nuanțele bine definite. Câteva exemple edificatoare. Și Cetățeanul turmentat, și Pristanda (mahalagii amândoi) estropiază cuvintele; dar aceleași cuvinte, întrebuintate de Cațavencu și Tipătescu, își păstrează forma corectă. În schimb, Cațavencu estropiază citatele latinești, ideile, logica lor și trivializează teoriile: numai termenul tehnic *plebiscit* (pocit de toți politicienii) e deformat și de el. Trahanache, redus la câteva formule prezidențiale și la câteva grade de politețe, dă o formă desuet franțuzită unor neologisme sau, prin analogie cu *șiretlicuri*, utilizează expresia *machiaverlicuri*. Farfuride trivializează istoria și compromite judecata logică. Conu Leonida, de extracție mahalagească, estropiază nume proprii, neologisme tehnice și trivializează explicațiile logice și psihologice (ale revoluției și ale halucinației); Ipingescu și Dumitrache, discutând articolele lui Rică Venturiano, estropiază neologismele tehnice, ca și Leonida, și trivializează ideologia democrată. În timp ce Pristanda întreabă umil ce înseamnă *bampir*, Cetățeanul schițează numai ecoul automat al terminologiei din discursul lui Cațavencu. Planul comic al lui Farfuride, Cațavencu, Leonida, Ipingescu și Dumitrache e mai înalt, e planul ideilor, al judecăților, al teoriilor. Primii trei dau explicații altora, ultimii doi se „tălmăcesc“ între ei, cum ar zice Trahanache, comentând ideologia democrată. Pitorescul estropierii e variat, după personaj și mediu; cu minime estropieri, limbajul din *D-ale carnavalului* este în întregime pitoresc; locuțiunile, lexicul, sintaxa sunt ale unor autentici mahalagii; între ei, Jupân Dumitrache, în ampla narațiune pe care o face lui Ipingescu, despre întâmplarea de la grădină, cu Rică, folosește un lexic, locuțiuni și o sintaxă de o expresivă autenticitate mahalagească. Excelent psiholog, Ion Luca imprimă explicațiilor lui o vervă narativă, nu una discursivă, deosebindu-l de „intellectualii“ Rică Venturiano, Leonida, Trahanache, Tipătescu, Farfuride, Cațavencu și Dandanache. Narativă este și expresia – în dialog, firește – a personajilor din *D-ale carnavalului*; acolo mișcarea dramatică este creată de situațiile ingenios încurcate, de senzaționalul întâmplărilor. Așadar, Caragiile, deși geniu esențial dramatic, dă limbajului structuri diferențiate, în dialog, după natura personajilor. Politicienii sunt discursivi, mahalagii narativi. Iar în cuprinsul acestor structuri generale putem distinge trepte în concordanță cu psihologia fiecăruia. Cu ajutorul suflului și prin registrul limbajului, putem stabili și aceste trepte diferențiale. Mahalagii din *D-ale carnavalului* au toți întorsătura pitorească a narațiunii; replica îi definește mai mult vorbind decât acționând din propriu imbold (de altfel, ei sunt victima unui destin de farsă, care-i încurcă inextricabil); dacă n-ar avea marea ei autenticitate de limbaj, farsa, cu toată ingeniozitatea ei, ar fi un joc inocent și ingenios de tehnică. La lectură, expresivitatea de limbă îi sporește valoarea. Dintre mahalagii, afară de Conu Leonida, care de fapt îmbină structura narativă cu cea discursivă (și chiar dialectică), Jupân Dumitrache are limbajul cel mai plin de sevă, cel mai pitoresc; amândoi au și suflul mai larg, și registrul mai înalt. Trecând la structura discursivă a limbajului, vom păstra o anumită ordine, aceea a generațiilor de politicieni; suflul și registrul vorbirii urmează individualitatea fiecăruia. Dandanache ține cel mai scurt, mai anost discurs; un toast în cinstea alegătorilor care l-au votat: fără suflu, pe un registru jos. Trahanache, omul-formulă, e și mai concis decât Dandanache; închinând în sănătatea lui Fănică, nu uită formula „aveți puțintică răbdare“, la care mai adaugă

câteva propozițiuni sacadate.

Farfuride se întinde mai mult decât ei, în celebrul discurs din actul III al *Scrisorii pierdute*. Suflul lui se dizlocă, pe proporții respectabile, registrul lui se ridică și cade ca o aripă frântă. Cațavencu, în discursul nu mai puțin celebru, din același act, are suflul cel mai susținut, de frazeolog gol, bombastic, și registrul cel mai ridicat. Iar Tipătescu, într-un limbaj de clișee stilistice și neologisme gazetărești, folosește aproape numai tirada retorică, de înalt registru, chiar în convorbirile cu Zoe. Ca și Rică Venturiano, de altfel, care urcă tirada pe picioaroange, umflă bombasticitatea și rostogolește în vârtejuri neologismul gazetăresc, pașoptist. Însă lexicul, sintaxa expresiei lui discursive țin de parodie; excelent parodist, ca și în versurile lui, ca și în atâtea *Momente*, Ion Luca uzează singura dată, în teatru, acest procedeu. Impresia de șarje de-aci provine; locvacitatea lui Rică e însă adânc psihologică, și poate numai registrul lui prea înalt, de tenor fals, ne-a dat și nouă impresia de șarje; dar cred că stilul lui interior și exterior, oricât ar fi de bombastic, este autentic. Nu cumva Rică și Zița sunt „prețioșii“ comediilor lui Ion Luca, așa cum societatea noastră a putut să-i producă la un moment dat? Franțuziții veacului trecut au evoluat în franțuziții timpului nostru, la care fraza franceză se împletește cu cea autohtonă, într-un pitoresc rizibil atât de generalizat. [...]

Structura narativă o întâlnim și la Pristanda (când povestește spionarea lui Cațavencu); o întâlnim chiar și la Cetățean (când povestește cum i-a furat Cațavencu scrisoarea sau cum a regăsit-o în pălărie); o întâlnim și la Zița (când povestește „ce a pățit cu mitocanul“), ca și în toate monoloagele comediilor, adevărate pauze odihnitoare sau de legătură în mersul acțiunii. De altfel, când Ion Luca a înfrânt, cu oricâte dificultăți, structura dramatică a expresiei vorbite, trecând biruitor la structura narativă, a dovedit că stăpânește fragmentar și dialogic și instinctul de povestitor [...] Instinctul lui narativ e atât de sigur în povestirea lui Jupân Dumitrache, că era cu neputință să nu se organizeze, în poveștile lui arhaice de la bătrânețe.

Gherea observase că Veta și Zoe sunt cele mai vii, mai complexe personaje; în obiecțiile ce le aducea lui Caragiale, referitor la lipsa de adâncime a psihologiei eroilor, făcea excepție pentru aceste două amoroase. Nu vom discuta aci „adâncimea“ personajelor comice; a făcut-o Zarifopol, cu destul temei, combătând pe Gherea. În realitate, numai structura limbajului ne va lămuri asupra complexității acestor eroine; ea are o structură dialectică. E neîndoios că pasională e mai ales Veta: iubește cu ultimele ei rezerve de feminitate pe Chiriac. Zoe e sentimentală, pasiunea ei deviind repede în grija, aproape spaima, de a-și păstra intact prestigiul social împiedicând pe Cațavencu să dea în vileag scrisoarea compromițătoare adresată lui Tipătescu. Cu excepția confidentei Efimița, al cărei limbaj e lapidar, oricât de schematic ar fi Didina Mazu și Mița Baston, și ele afirmă tot o structură dialectică a expresiei; iar Zița, în măsura în care își apără instinctul de cochetă, voind să convingă pe Veta și pe Dumitrache să mai meargă la grădina unde speră să-l vadă pe Rică, se exprimă și în nuanța dialectică a limbajului [...] structura unitară a amozilor, pe cât sunt mai pasionali, mai tenaci, cu atât se manifestă în limbaj, prin desfășurarea dialectică. Vom face aplicație la Veta, Zoe și Chiriac, scoțând în evidență acest caracter. Mecanismul psihologic al Vetei e de cea mai pură linie clasică; așa zice, păstrând proporțiile, că reproduce mecanismul racinean al pasiunii în jocul iubirii. Când vine Zița și o surprinde plângând, când îi prezice că se va împăca cu amantul certat, Veta exprimă o marcată stare de deznădejde sentimentală. În scena următoare, în care e și Chiriac, disperarea crește, gradat, alternând cu demnitatea ei de femeie jignită prin bănuiele neîntemeiate. Dialectica pasiunii e vizibilă și în limbaj, care e patetic. Urmează împăcarea, cu jurăminte, și potolirea patimii ofensate. În actul al doilea, Veta trece printr-o dispoziție de

tandrețe satisfăcută, ca apoi să se alarmeze, la apariția neașteptată a lui Rică. Limbajul capătă nerv, e precipitat, apoi sfântos, ocrotitor. Confruntarea cu Jupân Dumitrache îi dă stăpânirea de sine, tonul ușor batjocoritor, fiindcă se știe nevinovată din direcția bănuielilor soțului. De aci înainte, destinderea ei e progresivă, stilul e concis, potolit, și numai unele zvâcniri, lapidare și ele, trădează grija pentru Chiriac, plecat să pedepsească pe Rică. Și cu toate astea, cu tot acest mecanism racinean al pasiunii, Veta e comică; de pe versantul tragic, trece insensibil, gradat, meșteșugit, pe versantul opus: miracolul îl operează limbajul, care traduce trivialitatea intelectuală, etică, sentimentală și socială a femeii îndrăgostite. Psihologia e structurată de limbaj, de acel limbaj pitoresc al mahalalei, prin care tragicul se convertește în comic. Aceeași observație se aplică și lui Chiriac, al cărui patos gelos, prin limbaj, se convertește în viziune esențial comică. Registrul înalt al pasiunii e coborât de expresie în straturile comediei. Desigur că Zoe iubește pe Tipătescu; desigur că și Tipătescu o iubește. Și totuși, cum vom vedea, idila lor e irizată de un nimb comic, fără umbră de îndoială. Și în acest caz limbajul, de structură dialectică și de clișee stilistice (Zoe vorbește, ca și Tipătescu, într-un stil de prost-gust literar), convertește drama în comedie. Dialectica sentimentală a Zoi e și mai clară decât a Vetii. Planurile ei de acțiune sunt mai numeroase. Luptă să-l convingă pe Tipătescu să accepte candidatura lui Cațavencu; îi impută apoi indiferența, egoismul, față de prestigiul ei social. Trimite pe Pristanda să-l aducă pe Cațavencu, de la arest, ca să mijlocească o înțelegere cu Tipătescu; intervine să-l potolească atunci când se înfurie pe intrabilul șantajist. Are o ieșire violentă în contra amantului încăpățânat, hotărând ea alegerea lui Cațavencu. Față de Trahanache joacă teatrul femeii sensibile, leșinând, și-l convinge să se alieze cu ea și să susțină pe Cațavencu. Dialectica ei sentimentală e și mai complexă. Din momentul în care Trahanache are în mână dovada falsului (polița lui Cațavencu), Zoe se apropie din nou de Fănică, așteaptă, speră, tremură alături de el. După scena întrunirii, când scrisoarea se pierde iar, Zoe trăiește în panică. Sosind Cațavencu, îl mustră și-l amenință; iar când Cetățeanul vine la timp, cu scrisoarea regăsită, e generoasă, ironică și autoritară cu același Cațavencu, pe care-l obligă să conducă manifestația în cinstea alesului. Cu Dandanache e batjocoritoare, deși, la auzul povestirii cu „becherul“ și la confuziile bătrânului (socotind-o soția lui Tipătescu), tremură iar de frică, până când reintră în liniștea și siguranța de la început.

Complexitatea Zoi este, firește, psihologică; ea se vădește însă și în limbaj, în nuanțele lui când patetice, când sentimentale, când ironice, când neliniștite sau vehemente, trecând printr-un registru variat, după cum se succed și stările ei sufletești. Dar, ca și la Veta, Caragiale subminează drama prin lexic, sintaxă și clișee stilistice derivate din condiția ei psihologică și socială, operând prin limbaj o simultană conversiune spre comic.

Peste comediile lui Ion Luca a trecut o jumătate de veac; peste unele dintre ele și mai mult. Ingeniozitatea construcției lor scenice a rămas nealterată; intuiția sociologică s-a adâncit într-o largă perspectivă ciclică; structura tipurilor s-a statornicit în tipare clasice, iar a indivizilor, în adevărate ficțiuni simbolice. Arta nuanțelor se clarifică din ce în ce mai mult, desăvârșirea tehnică a devenit o însușire unanim recunoscută; viabilitatea estetică, forța expresivă a limbajului caragialian, departe de a secătui, și, mai departe de a fi îmbătrânit, cum se temeau unii critici, este astăzi poate cea mai autentică valoare a dramaturgului. În pleiada marilor scriitori junimiști, Eminescu a creat limbajul liric și limbajul de idei și invectivă politică; Maiorescu a creat un limbaj critic, Creangă, limbajul narativ; lui Caragiale îi revine cinstea de a fi creat un limbaj dramatic, în comedii și *Momente*, iar în povestirile lui, ușor arhaizate, un anumit limbaj narativ. Clasic, în îndoitul înțeles al cuvântului, de valoare de prim plan a literaturii noastre și de expresie structurală,

memoria lui Ion Luca nu se mai poate teme de detractori. Ea aparține integral spiritualității noastre, iar omagiul posterității e numai comprehensiunea.

Pompiliu Constantinescu, „Comediile lui Caragiale“ [1939]; reprodus în Pompiliu Constantinescu, *Scrieri*, vol. 2, ediție îngrijită de Constanța Constantinescu, cu o prefață de Aurel Felea, Editura pentru Literatură, București, 1967, pp. 140-152.

Fără să fie esențială, structura tipologică există în opera lui Caragiale, ca un schelet susținător. Altfel opera ar părea ușuratecă. Nicăieri nu dăm de caracterul complet, trăind independent de comicul situațiilor. Femeile sunt fără interes, mai degrabă vulgare, iar când sunt comice, atunci umorul vine din procedee. Nu întâlnim aci pe mizantrop, pe avar, pe ipocrit, adică marile probleme de viață morală. Caracterele lui Caragiale sunt minimale. În *O noapte furtunoasă*, jupân Dumitrache e un mahalagiu fioros de moral, ținând la onoarea lui de familist, propriu-zis credul, mai mult brutal decât vigilent și deci inevitabil „cocu“. Nae Ipingescu, ipistatul, amicul său, e un devotat redus la minte, întunecat de o onestă stupiditate. Chiriac, întinătorul onoarei conjugale a stăpânului, e șters. Rică Venturiano nu-i decât un pretext de umor verbal și de șarjă a jurnalismului liberal. Restul inexistent. În *O scrisoare pierdută*, Ștefan Tipătescu, prefectul, e foarte neînsemnat ca om. Zaharia Trahanache e o variantă bonomă a lui jupân Dumitrache, un „cocu“ cu bănuielile ușor de potolit. Agamiță Dandanache e mai mult un bâlbâit și un mărginit mintal, simbol trist al necesităților electorale și lamentabil exponent de clasă. El comite nedelicatetea de a se sluji la infinit de o scrisoare compromițătoare, căzută în mâinile sale, dar se pune întrebarea dacă personal are destul proces mintal spre a-și da seama de natura morală a faptelor. Farfuridi, Brânzovenescu, Cetățeanul turmentat, cei dintâi doi tenebroși, ultimul onest și bețiv, sunt mai curând niște intrări grase în scenă decât niște corporalități. Cațavencu e zgomotos, schelălăitor, escroc, galant, sentimental, patriot, adică un Mitică, exponent al câmpiei danubiene. Poate că mai substanțial este comisarul Pristanda, un Polonius pentru această lume bombastică, funcționând ca un ecou docil. Și mai organic este conu Leonida, care caută a ține pe coana Efimița sub prestigiul științei sale universale: psihologice, istorice, politice, economice. Afară de aceasta, e un egoist burghez, un poltron și un tiran care nu iese din ale lui. Când teoria fandacșiei nu se verifică, el sucește explicația tot în favoarea lui. Toți acești eroi sunt structural satisfăcători, însă nu s-ar putea face cu ei comedie adâncă. Comicul rezultă din combinarea mijloacelor și rămâne în cele din urmă în sfera indemonstrabilului. Este la Caragiale un umor inefabil ca și lirismul eminescian, suprapus observației ori critice și până la un punct independent, constând în „caragialism“, adică într-o manieră proprie de a vorbi. Teatrul lui e plin de ecouri memorabile ce au asupra spectatorului efectul delirant pe care melodia operei italiene o are asupra publicului. Spectatorul ia fraza, vrăjit, din gura actorului și o continuă singur. Când Pristanda vorbește de remunerația lui după buget, simți nevoia de a striga din stal: „mică, sărut mâna, coane Fănică“, într-atât aceste replici-senține trăiesc singure, cu o puternică viață verbală. Ele zugrăvesc misterios sufletul nostru volubil și ne reprezintă inanalizabil, deșteptând simțul estetic nu prin curiozitate, la prima lectură, ci prin imposibilitatea de a le mai înlătura din conștiință după ce ne-am familiarizat cu ele. De altfel, tot ce se poate cita din Caragiale se știe dinainte pe dinafară:

„– Lasă, Lache! zice Mache.

–Ești teribil, monșer, parol!“

„Știți! Cum să nu știți, coane Fănică, să trăiți! Tocmai dumneavoastră să nu știți!“

„Ai puținică răbdare...“

„Brânzovenescu, mi-e frică de trădare...“

„Vorba e... eu pentru cine votez?“

„Da, așa, dacă e trădare, adică dacă o cer interesele partidului, fie!... Dar cel puțin s-o știm și noi.“

„Stimabili! onorabili!... faceți tăcere! Sunt cestiuni importante, arzătoare la ordinea zilei... Aveți puținică răbdare...“

„Dați-mi voie...“

„Din două una, dați-mi voie: ori să se revizuiască, primesc! dar să nu se schimbe nimica; ori să nu se revizuiască, primesc! dar atunci să se schimbe pe ici, pe colo, și anume în punctele... esențiale... Din această dilemă nu puteți ieși...“

„Industria română e admirabilă, e sublimă, putem zice, dar lipsește cu desăvârșire...“

„În sănătatea coanii Joițichii! că e... damă bună!“

„Fraților!... După lupte seculare, care au durat aproape treizeci de ani, iată visul nostru realizat! Ce eram acum câțva timp înainte de Crimeea? Am luptat și am progresat: ieri obscuritate, azi lumină! ieri bigotismul, azi liber-pansismul! ieri întristarea, azi veselia... Iată avantajele progresului!...“

„Angel radios! precum am avut onoarea a vă comunica în precedenta mea epistolă, de când te-am văzut întâiași dată pentru prima oară, mi-am pierdut uzul rațiunii; da, sunt nebun... Nu striga, madam... fii mizericordioasă! Sunt nebun de amor; da, fruntea mea îmi arde, tâmplele-mi se bat, sufer peste poate, parcă sunt turbat...“

G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent* [1941], ediția a II-a, revăzută și adăugită, ediție și prefață de Al. Piru, Editura Minerva, București, 1985, pp. 505-506

Printr-un neașteptat dar al soartei, în timp ce poezia română câștiga în Eminescu expresia ei cea mai înaltă, proza narativă și teatrul ating același nivel în I.L. Caragiale, un scriitor pe care îl înrudește cu emulul său în lirică aceeași perfecțiune a conștiinței artistice, același cult al cuvântului românesc, pe care îl înzestrea cu noi și mari puteri expresive. Puțini oameni au fost cu toate acestea mai deosebiți, prin tot felul lor de a fi, ca Eminescu și Caragiale. În timp ce Eminescu este un geniu romantic, pasionat și singuratic, un filosof care nu pregetă în fața celor mai îndrăznețe experiențe metafizice, un copil al țării sale, o abreviată a istoriei naționale, Caragiale reprezintă o mare dotație clasică și realistă, o natură socială, volubilă și epicuree, însoțindu-se ușor cu semenii săi, mai întâi pentru plăcerea de a-i observa și de a surprinde tipicul în individual, un cetățean atent la stările de spirit ale patriei sale, pe care, studiind-o din unghiul mai îndepărtat al unui poet comic, a știut s-o înzestreze cu noi criterii în lucrarea de a se cunoaște și a se rectifica. [...]

În noiembrie 1878, Caragiale îl întovărășește pe Maiorescu la Iași, pentru a asista la banchetul celei de-a XV-a aniversări a *Junimii*. Aici, înainte de banchet, citește *O noapte furtunoasă sau Numărul 9*. Junimiștii ascultă caracterizarea incisivă a tinerei societăți bucureștene, cu femeii romantice citind *Dramele Parisului*, cu garda ei civică, cu ziarele democrate din care bravii negustori ai vremii primesc zilnic lecția lui Rică Venturiano, „studinte în drept și publiciste“. Iacob Negruzzi, trecând prin București cu un deceniu și ceva mai devreme, primise ca o adiere din partea acestei lumi noi, așa de izbitoare pentru criticismul aristocratului moldovean. Impresiile se refăceau acum aidoma în opera scriitorului venit din mediul însuși al acelei lumi, în care nu se putea recunoaște deocamdată curentul de participare cordială curgând sub incisivitățile satirei. Comedia este înfățișată Teatrului Național din București, care o reprezintă în ianuarie 1879. Când însă, la a doua reprezentație, Ion Ghica, directorul teatrelor, introduce modificări la care autorul nu consimțise, Caragiale cere explicații și cum i se răspunde fără deferență, apostrofează pe director și constată apoi înlăturarea piesei sale de pe afișele teatrului. În același an, în timpul vacanței de Paști, Maiorescu îl ia cu sine pe Caragiale la Viena, unde, la Burgtheater, văd împreună *Visul unei nopți de vară* de Shakespeare.

Problema practică a vieții rămâne într-acestea nerezolvată pentru Caragiale. În 1881, el se retrage din redacția *Timpului* și, în toamna aceluiași an, ministrul Instrucțiunii Publice, V.A. Urechia, îl numește revizor școlar al județelor Suceava și Neamț. [...] După un an, în 1882, este

trecut ca revizor la Argeș și Vâlcea. Dar când trebuie să părăsească însărcinările sale în funcțiunile de control ale școlii primare, situația sa materială este atât de rea, încât scriitorul, care, în același an, în 1884, urma să aibă cel mai mare succes al carierei lui, cu reprezentația *Scrisorii pierdute*, este nevoit să accepte un post mediocru, la Regie. După un alt an, în 1885, se joacă *D-ale carnavalului*. Piesa este fluierată la premieră și Maiorescu are ocazia să intervină cu articolul epocal „Comediile d-lui Caragiale“, apărut mai târziu ca prefață la volumul de *Teatru* (Socec, 1889). [...] În 1888, el izbutește totuși, după ce înfrânge rezistența lui Titu Maiorescu, pe atunci ministru al Instrucțiunii, care îl socotea nepotrivit pentru un astfel de loc, să obțină a fi numit director general al teatrelor. [...]

La începutul lui 1890 se joacă și apare în volum *Năpasta*, care, împreună cu volumul de *Teatru*, publicat cu un an mai înainte, sunt prezentate Academiei Române în vederea premierii. Hasdeu depune un raport defavorabil și, cum Iacob Negruzzi încearcă să schimbe atmosfera, intervine D.A. Sturdza, cu învinuiri precise cât privește tendințele morale și naționale ale operelor prezentate, determinând un vot negativ. [...]

Cine parcurge etapele mai de seamă ale vieții lui Caragiale are o parte din explicația scrisului său. Omul trecuse prin multe și variate medii. Petrecându-și prima copilărie la țară, luând parte mai apoi la viața teatrală și politică, trecând prin mediile literare, cunoscând de aproape pe politicienii liberali și conservatori, personaje înălțate din noianul anonimatului social sau posesori de nume istorice, patronând deopotrivă gazetele care îl întrebunțau, cunoscând la fel de bine mica burghezie a orașelor de provincie și a Capitalei, pe profesori, avocați și funcționari, pe munteni, moldoveni și ardeleni, în experiența lui Caragiale s-au amestecat toate categoriile și toate tipurile. Omul arăta de altfel o foame de experiență, o curiozitate nesecată. În berărie, în trenuri și gări, mereu călătorind, primind și expediind scrisori, asociindu-se ușor cu oricine socotea că i-ar putea oferi un nou element de caracterizare, fie chiar numai numele său, după cum o dovedește lungă și pitoreasca nomenclatură onomastică găsită în manuscrisele sale, Caragiale manifesta o pasiune a observației, pentru care nu se poate găsi niciun alt exemplu asemănător. Întinsa și variata lui experiență s-a revărsat în întregime în opera sa. Nu va fi posibil să se scrie istoria socială a veacului nostru al XIX-lea fără o continuă referință la opera lui Caragiale. [...]

Între *Comedii* și *Momente* se așază răstimpul unei generații, împrejurare confirmată și de cronologia operelor, dacă ne gândim că *Comediile* sunt scrise între 1877 și 1885, în timp ce *Momentele* în cea mai mare parte a lor sunt compuse începând din 1899. Dar, ca și *Momentele*, *Comediile* nu conțin în genere nicio asprime, atmosfera rămâne împăcată, încât verva ironică a scriitorului nu trece dincolo de sublinierea unui comic de situații. O singură dată în teatrul său, satira lui Caragiale a devenit mai crudă, în *O scrisoare pierdută*, și o singură dată în povestirile sale satira ni se pare amară, în *Grand Hôtel* „*Victoria Română*“. În această din urmă bucată, evocarea unei nopți petrecute într-un atroce hotel al unui oraș de provincie ne face să simțim ceva ca un curent de tristețe și deznădejde trecând prin sufletul scriitorului. În *O scrisoare pierdută*, satira instituțiilor noastre pseudodemocrate, funcționând fără sprijinul educației interioare a omului chemat să se bucure de binefacerile lui, neadevărul regimului politic al vremii, relevat de atâtea ori de critica junimistă, se ascute în viziunea „cetățeanului turmentat“, personaj construit cu largi mijloace de stilizare tipizantă, ca în comedia molierescă, în care este înfățișat martorul naiv, dezinteresat și perplex al farsei politice, omul anonim din marea mulțime nesocotită.

Caragiale este un observator lucid și exact, dar materialul observațiilor sale nu rămâne niciodată în stare de pulbere infinitesimală, ci se adună în viziunile unor caractere tipice. Realismul tipic este formula lui artistică. Estetica lui coincide însă cu aceea a clasicismului numai pe porțiuni mărginite, căci în lucrarea de reliefare a tipicului, el nu simplifică imaginea omului, până a nu reține din ea decât singurele ei trăsături general-umane, așa cum fac clasicii. Pe primul plan al

creațiilor sale stă omul social și numai într-un plan mai adânc, susținându-l pe acela, apare caracterul omenesc general. Trahanache, Cațavencu, Zoița, Farfuridi, Agamiță Dandanache sunt actorii comediei politice în jurul anului 1880, notabilități ale provinciei, oameni ai vremii și ai locului lor, dar, în același timp, Trahanache este un vanitos naiv, Cațavencu o canalie, Zoița o femeie voluntară, Farfuridi un prost, Dandanache un imbecil șiret. Caragiale era deplin conștient de perspectiva generalizatoare asupra căreia se întindea pictura personajelor sale. În timp ce compunea *O scrisoare pierdută* (după cum o știm din amintirile lui I. Suchianu), Caragiale se întreba cine trebuie să învingă în duelul electoral constituind materia piesei. Un moment el oscilează între Cațavencu și Farfuridi, dar în cele din urmă el se decide pentru Dandanache, personajul „mai prost ca Farfuridi și mai canalie decât Cațavencu“. Caragiale își vedea deci oamenii în valori generale, în expresiile lor simplificate, după modelul mării comedii clasice. Totuși, din picturile sale, generalul nu sacrifică cu totul individualul: cele două aspecte ajung să se echilibreze, dând figurilor un volum mai amplu, o materialitate mai bogată decât aceea a personajelor clasice propriu-zise, țintind către schematism. Noua viziune realistă a omului, legat de spațiu și de timp, a intrat deci cu contribuția sa în tehnica literară a scriitorului nostru. [...] Oamenii lui Caragiale trăiesc într-o lume fără obiecte, vidă, cu foarte rare indicații asupra costumului lor, fără vreuna cu privire la decorul caselor în care locuiesc sau a lucrurilor pe care le manipulează. Caragiale nu este un descriptiv-vizual. Impresia atât de vie a mediului [...] provine din implicațiile vorbirii personajelor, surprinsă cu o mare acuitate a auzului și reprodusă cu o asemenea exactitate în notarea vocabularului, a intonațiilor, a particularităților sintactice și stilistice, încât ni se pare a vedea aievea oamenii și înconjurimea lor, numai pentru că suntem puși în situația de a-i auzi atât de bine. Aci întâmpinăm poate darul cel mai de seamă al scriitorului Caragiale. Omul avea o înzestrare muzicală și lingvistică neobișnuită. Melomanul, dispunând de o întinsă cultură muzicală, capabil să reproducă oricând motivele marelui repertoriu clasic, fanaticul lui Beethoven, avea în același timp o ureche ascuțită pentru toate nuanțele și particularitățile graiului. Înzestrarea aceasta explică ușurința cu care și-a putut însuși cel puțin o limbă străină, limba franceză, stăpânind-o cu o mare precizie în vorbă și scris. Dar aceeași înzestrare explică apoi jocul său lingvistic permanent, în schițele sale sau în corespondență, unde nu ostenește să imite când vorbirea ardelenilor, când pe cea a moldovenilor, când chiar particularitățile individuale ale vorbirii vreunui cunoscut. Pentru scriitorul astfel înzestrat, poet dramatic în primul rând, evenimentele narate sunt mai ales un schimb de replici. [...] Chiar atunci când înfățișează o teză generală, ca în unele din articolele sale politice sau teoretice, expunerea sa ia forma vorbită, încât omul care scrie este neconștient acoperit de acel care vorbește, de marele actor întrunit într-o structură atât de coerentă cu melomanul, cu fonetistul, cu sintacticianul. Vorbirea omenească este marea experiență a lui Caragiale, funcțiunea pe care o cunoștea mai bine și o stăpâna cu preciziunea unui virtuos, celula germinativă a întregii sale arte.

Tudor Vianu, *I.L. Caragiale*, în Șerban Cioculescu, Vladimir Streinu, Tudor Vianu, *Istoria literaturii române moderne* [1944], Editura Eminescu, București, 1985, pp. 228-245

Este obișnuit a se afirma azi că, printre toți eroii din *O scrisoare pierdută*, singur Cetățeanul turmentat are o moralitate fiindcă înmânează scrisoarea „adrisantului“. Dar se interpretează fals. Cetățeanul aduce epistola, chiar când nu mai este factor poștal, dintr-un tic profesional. Dimpotrivă, el face una din cele mai grave erori etice în materie poștală: interceptează scrisoarea, citind-o sub un felinar, și o prezintă destinatarului numai după ce a luat cunoștință de conținut. Cetățeanul simbolizează poporul. Deși Caragiale a avut în vedere pe interpretul rolului, când a atribuit Cetățeanului starea permanentă de turmentare, noi suntem îndreptățiți să desprindem planul fictiv de orice contingență istorică. Cetățeanul este turmentat fiindcă poporul este astfel în concepția autorului. Turmentat vrea să zică delirant, în veșnică excitație irațională, mistic.

Cetățeanul turmentat este un mistic. Caracteristică vieții mistice este supunerea, fără probleme logice, la o autoritate străină, la o dogmă. Pentru Cetățeanul turmentat Zeul, sublim în absurditatea lui, e guvernul. De la el așteaptă, cu vădita voluptate de a se supune, mesajii pentru cine să voteze. Toți eroii din *O scrisoare pierdută* au acest cult al guvernului, totuși într-un anumit moment se produce un mic proces de reflecție. Farfuridi și Brânzovenescu apar ca protestanți, propunând lupta „în contra guvernului“. Protestant este și Cațavencu, întrucât aparține unei fracțiuni independente și e și liber-pansist. Cu toate acestea, niciunul din acești trei nu se pun sub flamura neagră a lui Lucifer, nu tăgăduiesc dogma, de vreme ce așteaptă cu nerăbdare telegrama de la București. Ei au doar o mică veleitate exegetică, protestantă, în cuprinsul religiei. Însă, față de încercările de Reformă ale celor trei, Cetățeanul turmentat este un catolic fervent, „mai catolic decât Papa“, cum se obișnuiește a se spune în această epocă, știut fiind că papi ca Leon X arătau o simpatie neacoperită pentru păgânătate. Când Cațavencu strigă „vom lupta contra guvernului“, Cetățeanul turmentat „târât de curent“ (fiindcă esența lui sufletească este devoțiunea) va striga o clipă „Da! vom lupta contra...“, apoi deodată își dă seama de blasfemie și vine cu un punct de vedere rigid de Contrareformă: „Eu nu lupt contra guvernului“.

În tehnica misticismului intră cultul pentru simboluri, fie vii (sfînți, prelați), fie iconografice. Punctul moral cel mai înalt al catolicismului medieval este acolo unde se conferă femeii favoarea de a simboliza autoritatea divină. A transcende viziunea venerică a femeii și a deplasa erotica în zona spirituală, aceasta este opera misticilor. Cetățeanul turmentat este capabil de un asemenea cult și în sensul acesta trebuie interpretat memorabilul său strigăt: „În sănătatea coanii Joițichii! că e damă bună!“ Înnobilând expresia prin latinizare, coana Joițica este, deci o *domina bona*. Noi știm că Zoe comite un adulter, pe care Cetățeanul îl cunoaște prea bine, n-avem apoi nicio informație că ar fi milostivă sau măcar bună la suflet. Pe Cetățean, de ebrietatea căruia are oroare, ea pune să-l dea afară. Prin urmare, prin *domina bona* Cetățeanul turmentat înțelege o însușire suavă, evocând Spiritul. Da, coana Joițica e culpabilă, dar și Maria a conceput fără nupții. Păcatul la femeie are caracterul unei revelații a Verbului prin procreație. Niciunul dintre eroi, de altminteri, nu arată o cât de mică iritație morală la ideea că Zoe a păcătuit. Așadar Cetățeanul Turmentat are sentimentul suavității femeii, a impecabilității ei în plan duhovnicesc. În privința aceasta, aparține familiei lui Jupân Dumitrache și a lui Trahanache. Oricât de dur ar fi regimul în care dumnealui ține pe Veta, e indubitabil că Veta se bucură de un mare prestigiu, în virtutea chiar a slăbiciunii ei. Veta este fricoasă („Ce ți-e și cu muierea fricoasă!“) și „rușinoasă“. Această din urmă însușire (*pudor*) e un semn al inocenței sale în care crede „dumnealui“.

Jupân Dumitrache și Trahanache sunt eroii cei mai mistici. [...] Când Ipingescu, citind articolul lui Rică Venturiano, ajunge la pasajul „a manca de la datoriile ce ne impun sfânta Constituțiune“, Jupân Dumitrache are o nedumerire, însă o singură clipă nu pune la îndoială sanctitatea textului, bănuindu-l doar hermetic și inaccesibil pătrunderii lui profane. El zice numai: „E scris adânc“, afirmând existența unui adevăr metafizic criptografiat, *sotto il velame*, cum zice Dante. Ipingescu, din contră, e o minte plat logică, cu oroare de absconșitate, reducând totul la termenii experienței și ai evidenței. „Ba nu-i adânc deloc“, observă el și traduce pe „a mânca“ prin a mânca“. Izbește îndată profunditatea lui Jupân Dumitrache, care a simțit că termenul „a mânca“ duce în alt plan de gândire, în vreme ce Ipingescu, comentând, se îndepărtează de adevărul original. El e un cartezian care pretinde oricărei propoziții să fie „clară și distinctă“, să urmeze principiul evidenței și legile silogismului. Astfel Jupân Dumitrache zice cătră Veta: „Dacă aș ști nu te-aș întreba“. Iar Ipingescu, ca un ecou, răspunde: „Rezon“, fiind clar și distinct pentru el că ignoranța e o rațiune suficientă a problematicei. E un tic al lui Ipingescu, ca de câte ori aude o frază condusă după toate formele gândirii logice să exclame: „Rezon“. El e un „volterist“ (în Ploiești se pripășise odată, spre spaima cetățenilor, un astfel de individ lucid). Când Jupân Dumitrache ascultă vorbe,

criptice pentru el, ca *box populi, box dei!*, atunci își exprimă satisfacția zicând: „vorbește abitur, domnule“, ceea ce înseamnă: vorbește invelat, inefabil.

În ordinea etică, Trahanache crede în Bine, având cultul femeii, al prieteniei. Candoarea lui e firește umoristică pentru inteligența noastră sceptică, însă sufletul său e sublim. Evidența pentru el reprezintă o infamă plastografie. Adevărat nu e realul percepției, ci realul absolutului. „Firește că nu se poate“, declară el placid, la ipoteza că scrisoarea ar putea fi autentică. Trahanache are simț pentru absurd și pentru miracol, el e un sfânt care stă pe crucea dezonoarei casnice, convins că „documentul“ e o aparență demoniacă.

Cu toate acestea, gelozia lui Jupân Dumitrache și a lui Trahanache ne-ar putea face să credem că aceștia au bănuiala pecabilității femeilor. În realitate, amândoi le socotesc intangibile și singura lor preocupare este ca nu cumva anume „bagabonți“, prin purtări imprudente, să zdruncine dogma lor morală în opinia altora. Ei nu sunt geloși, nu au nicio manifestare pasională din care să rezulte că ar suferi cu ființa individuală la pierderea soțiilor. Placiditatea lor explică și gestul acestora de a-și căuta în afara instituției conjugale un cămin sentimental. Jupân Dumitrache are „ambiț“, tremură de onoarea lui de familist, Trahanache e foarte indignat de „mișelii“, de „infamii“, se teme deci să nu fie infamat, să nu piardă buna faimă morală. Prin urmare, obsesia acestor eroi este „onoarea“, sentiment care stă pe sufletul multor oameni de la și după 1848 și care trebuie analizat. El e strâns legat de noțiunea de aristocrație. (Este de la sine înțeles că vorbim de un 1848 himeric, din ficțiunea literară, că nu facem aci politică istorică, ci politica eroilor absoluți de literatură, care au psihologia, sociologia, instituțiile lor proprii, condiționând relațiile epice. Alături de caracterologie există o tipologie socială veșnică.) [...]

Din anume obscure porniri biologice, omul tinde să se perfecționeze și să se apere intrând într-un corp spiritualicește fortificat, de unde și năzuința aristocratică. [...] Eliade, prea cunoscut ca burghez, preferă să se reclame direct de la Divinitate, Alecsandri se trage dintr-un cavaler venețian, Macedonski dintr-un prinț lituanian, Grandea, mai modest, din Byron. Aci nu e numai complex de inferioritate individuală, ci și unul de inferioritate socială, noutatea oamenilor fiind notorie, ceea ce duce la falsificări îndrăznețe, la o constituire în castă agresivă.

Revenind la Caragiale, este clar că de acest soi e „onoarea“ eroilor săi, în niciun caz în raport cu onorabilitatea persoanelor după etică. Dar unde-i aristocrația, când aci avem de-a face cu mahalagii? Cu mahalagii, firește, însă constituiți în castă. Jupân Dumitrache face parte din casta negustorilor și respinge ca paria pe papugii, pe „scârța-scârța pe hârtie“, pe prăpădiții de amployați care n-au chioară în pungă. Insistențele acestora pe lângă nevestele comersanților sunt o atingere a onoarei. În cuprinsul castelor sunt ierarhii. Feudalitatea ședea pe acest principiu al solidarității în inegalitate. Dacă disprețuiește pe amployați, Jupân Dumitrache are admirație pentru cultură. Zița, care a urmat „trei ani la pansion“ nu-i pentru un „pastramagi“ ca Țircădău. Aflând că se găsește în prezența lui Rică Venturiano, Dumitrache se sperie: „Nu mă nebuni!“ Alianța cu acesta o consideră ca o mare onoare, ca un urcuș pe scara feudalității: „Dacă dumnealui cabulipsește să ne onoreze cu atâta cinste...“ Comersanții și publiciștii intră în corpul aristocratic al „poporului“, care însă nu-i totalitatea locuitorilor, ci numai o parte, cu excluderea altora. A face parte din „popor“ înseamnă a fi „patriot“ sau, după excelenta definiție a lui Ipingescu, a fi „d-ai noștri“. Și Venturiano și Dumitrache „e d-ai noștri“.

Iată dar cum populismul liberalilor de la '48 în opera lui Caragiale are forma unei psihologii de protipendadă. [...]

Onoarea se menține prin unele demonstrații obligatorii ca înregistrarea insultei și reparația. Este extraordinar pentru cine urmărește dezbaterile parlamentare ale vremii ce iritabili sunt deputații la cele mai inofensive cuvinte. Onoarea se hrănește din expediente spectaculoase. Tot astfel în Caragiale. Când Farfuridi vorbește de moftologii, scamatorii, Popescu sare violent:

„Domnule, retrage-ți cuvântul“. Duelul înfățișează acțiunea cea mai aptă să sugereze constituirea în castă și sensibilitatea onoarei. [...] Și Jupân Dumitrache are noțiunea satisfacției în stil comersant, totuși n-admite hazardul participării egale la ostilități. El „umflă“ pe atingătorul onoarei lui, aducându-l în fața instanței sale. Duelul e înlocuit cu un sistem juridic *ad hoc*.

Ceea ce surprinde la eroii lui Caragiale îndeobște este lașitatea. Curajul lui Farfuridi se reduce la a trimite o anonimă. Cațavencu cel așa de agresiv și care face speculațiuni pe temeiul onoarei tremură când Tipătescu umblă după el cu bastonul și strigă: „Ajutor! Săriți! Mă omoară vampirul! prefectul asasin! ajutor!“ Rică Venturiano, în panică, cheamă în ajutor pe Sfântul Andrei, arată o pusilanimitate hilariantă. Și alți eroi ai lui Caragiale, mai puțin caricați, sunt lași. Explicația e aceasta: „Onoarea“ acestor eroi depinde de o aristocrație de corp foarte fictivă și reprezintă numai un instrument de promovare personală. Și Cațavencu și Venturiano și ceilalți urmăresc buna lor stare individuală, iar apelul la casta „ai noștri“ e un simplu mijloc. Ei sunt oameni cu totul noi, fără trecut și deci fără educație de clasă. Un aristocrat veritabil e un om care a înțeles că interesul lui personal se realizează prin speță, încât toate silințele lui sunt în vederea afirmării specifice, chiar cu sacrificiul ființei sale [...]. Dar Cațavencu, Venturiano n-au cultul strămoșilor, nici îngrijorare de progenitură. A pieri înșiși li se pare absurd. Mai este și altă cauză a lașității. Aristocrații nu acceptă rezolvarea chestiunilor de onoare decât în mijlocul clasei lor, spre a evita riscurile. După o lungă rutină, ei au convenit tacit de a face demonstrația reparației, însă după un cod rezonabil, care cele mai adese reduce totul la proporțiile unei reprezentării fără mari riscuri. Cum Cațavencu și Venturiano de o parte n-au legături organice cu Tipătescu și Jupân Dumitrache, pe de altă parte, ei se tem de prepotența acestora și nu greșesc. În plină paradă aristocratică ei se simt invadați de instinctul de șerbi și recurg la metoda dramatizării suferinței spre a stârni mila, țipând la fereastră ori față de femei. [...]

Când frecventăm acum lumea lui Caragiale, ce vedem? Ea are un fond uneori haotic, fiind numai insuficientă stilistic, de unde comicul. Conu Leonida atinge probleme filosofice fundamentale. Întâia este vestita teorie a „fandacșiei“, după care în anume condiții psihice „și nimica mișcă“. Cu aceasta intrăm în plină discuție a noțiunii de adevăr. Singură senzația nu-i o bază de cunoaștere. Leonida exprimă în termenii lui naivi neîncrederea în lumea fenomenală, setea lui de cunoaștere trainică. Trahanache aparține aceleiași familii de spirite epistemologice. Experiența l-a făcut pe Trahanache să-și sprijine orice afirmație pe „document“. Asta e și părerea lui Iordache, bărbierul care susține că după „naturel toate trebuie să aibă o bază, măcar cât de mică, dar să fie bază“, că nu poți merge prin ploaie fără umbrelă și să zici că e soare. Bărbierul Iordache ironiza filosofia aparențelor cu imagini de bun-simț în stil Voltaire. Trahanache e mai adânc. El, pe de o parte, își pune întrebarea dacă „documentul“ e autentic. „Plastografii“ în epoca romantică se făcuseră multe și termenul era la modă și la noi [...]. Pe de altă parte, trecând la critica elementelor, Trahanache procedează de la metafizic la fizic. Argumentația lui e aceasta. „Documentul“ e o aparență, de cele mai multe ori amăgitoare. Cunoașterea adevărată e o idee. Este în afară de orice discuție că Tipătescu e un amic. Deci „documentul“ nu poate fi decât fals. Solid întemeiat pe cunoștințe ideale, Trahanache refuză expertiza ca fiind de prisos.

Conu Leonida are procese intelectuale și mai amețitoare. Informația lui este că în republică toți cetățenii vor primi o leafă bună pe lună. La observarea că primește pensie, el răspunde: „pensia e bașca, o am după legea a veche“. Lucrul e comic pentru noi, mai ales fiindcă ideea de a primi leafă din oficiu ni se pare fantezistă. Admițând-o politicește, punerea problemei e justă. Totdeauna categoriile sociale țin să păstreze drepturile câștigate și nicio revoluție n-a anulat pensiile. Pe de altă parte, revoluția trebuie să aducă un avantaj nou, altfel nu ia ființă. Între leafă și pensie este o contradicție, rezidând în natura lucrurilor și pe care Conu Leonida o conciliază printr-un principiu superior: „republica este garanția tuturor drepturilor“. Oriunde găsește o contradicție, Conu Leonida o elimină. Astfel a declarat că nu-i „revoluție“, pentru că nu e voie de la poliție să se tragă cu pistoalele. Cu toate astea, s-a tras cu pistoale. Conu Leonida găsește un *distinguo*. Nimeni n-are voie să dea cu pistolul, afară de poliția însăși și în cazul acesta a fost poliția în persoană. Surprins în contrazicere, așadar, Leonida înlătură îndată contradicția fără a o tăgădui, pentru că are o conștiință dialectică. Că mândria îl împinge să acopere inconsecvențele n-are de-a face, esențial este că are sentimentul a fi dator a reduce totul la unitate. Așadar Conu Leonida posedă noțiunea de sistem. Niciodată într-un alcov de mahala nu s-au dezbătut asemenea probleme grave cu o femeie. Numai Gheorghidiu al lui Camil Petrescu predă o lecție de filosofie soției sale, în pat. Lecția e copiată dintr-un manual de istoria filosofiei și cu totul inoportună, femeia fiind distrată și nereceptivă. Efimița, din contră, e curioasă, face obiecții logice și are incertitudini și toată dezbateră se urmează sub impresia evenimentelor.

Fără îndoială că frazeologia lui Cațavencu este ridiculă. Din punct de vedere al instrucției, el nu știe lucruri elementare și chestiunea cu faliții care ne lipsesc e lamentabilă. Dar ce delir de „idei“! Pentru întâia dată un român întrevide politica țării filosofic și științific. Că expoziția ideilor este extravagantă nu importă, fundamental este că eroul trăiește mari senzații ideologice. El a intuit sensul câtorva noțiuni (progres, rațiune, economie, cultură, cugetare liberă) rămânând deocamdată în faza lirică. Beția lui nu-i de cuvinte, ci de idei. Lipsit de erudiție, Cațavencu gândește cu mijloacele proprii. Când își va da seama de erorile materiale și se va informa la o bună școală, atunci el se va numi Maiorescu. Dar și exaltația ideologică va dispărea. Cațavencu va deveni profesor. Un Cațavencu ilustru este Hasdeu, care pornește în toate direcțiile, delirând fără erori vizibile de stil, nu mai puțin haotic, beat de a lua cunoștință de tainele universului. Hasdeu era romantic, Cațavencu e și el romantic.

Caracteristica gândirii romantice este expunerea absurdului într-un sistem logic, plecarea de la un termen irațional, afirmat mistic. Asta face Rică: „Domnule, Dumnezeu nostru este poporul: *box populi, box dei!*“ Aceasta e verbigerare curată. Desigur. Cu mai multă distincție stilistică, marii romantici nu procedau altfel, fiindcă ei erau logologi, atribuiău verbului o erență. A prolifera cuvinte incoherente nu înseamnă a fi și fără fond. În cel mai rău caz fondul eroilor lui Caragiale este incoherența care constituie totuși un conținut pozitiv, o tensiune a spiritului.

Excitației ideologice îi corespunde pathosul. Maiorescu era rece, aproape apatic, Caragiale e nervos, sentimental, pasional, în general spasmodic și toată această dispoziție a trecut în eroii săi cei mai cinici. Trahanache pare placid, fiindcă recomandă mereu „puțintică răbdare“. Acesta e numai un principiu politic. El e prin temperament un înflăcărat prieten, un Orest pentru un presupus Pilade. Jupân Dumitrache e teribil, e „Inimă-rea“, Cațavencu plânge cu hohote, Chiriac scoate spanga de la pușcă să se sinucidă, Rică e „nebul de amor“.

Întru cât privește femeile sub aspect pasional avem patru specimene: Coana Zoița, Veta, Zița și Mița republicană. Zoița este distinsă la limită, temătoare de reputația ei. N-avem niciun indiciu că ar fi ignorantă, niciunul că ar fi vulgară ori lipsită de sentiment. Caragiale a intuit că o *domina bona*, o femeie care este idolul bărbaților (Trahanache, Tipătescu, Cațavencu, Pristanda) nu trebuie zugrăvită realistic. Zoe e în faza plastică a icoanei, puțin hieratică. Veta e redusă mintal

și lipsită de imaginație. Nu pricepe „comediile alea“. Când din greșală, Rică declamă în fața ei: „Angel radios... mi-am pierdut uzul rațiunii etc.“, ea nu gustă acest stil figurat și strigă: săriți! Cu toate acestea spune și ea versuri, însă pe muzică, fără sentimentul lor analitic. Zița este aceea care suplinește deocamdată pe Madam Bovary. E nutrită cu lecturi romanțioase, detestă clasa pastramagiilor și idealizează pe „monșorul“ ei. Mița republicană profesează o erotică violentă, aruncă cu „vitron“. În general, sub aspectul emoțional, femeile caragialești sunt inferioare bărbaților. Dragostea lor nu e adulterină decât juridicește. Legăturile dintre Zoe și Tipătescu, Veta și Chiriac sunt *quasi*-matrimoniale, fără sentimentul păcatului și al primejdiei. Zița și Rică se vor căsători. Pe de altă parte femeile înțeleg pe bărbați, se ridică până la relativele lor culmi. Zița, bunăoară, adoră pe „monșorul“ ei. Ea nu e o Cătălină și între platul Țircădău și genialul în felul său Venturiano, ea nu ezită a păși după cel din urmă. În lumea lui Caragiale nu sunt misogini. [...] Să încercăm a clasifica eroinele lui Caragiale. Coana Zoița, Veta ar fi în situația Doamnei Bovary întrucât nemulțumite de soții lor caută o iubire ideală. Însă Doamna Bovary suferă prestigiul cărților, e un Don Quijote feminin care crede în ficțiuni. Ea aspiră la o lume superioară aceleia în care o ține medicul de provincie. Dimpotrivă, Zoe nu iese cu Tipătescu din mediul original, Veta, prin Chiriac, chiar se coboară. Așadar, n-avem de-a face cu un bovarysm. Atunci e cazul Fedrei sau al Annei Karenin. Însă iubirile Zoei, Vetei nu sunt tragice, nici nemulțumite. Pentru a reprezenta o mare pasiune, eroinele ar trebui să aibă sentimentul culpabilității, pe care ele însă nu-l manifestă. Momentul seducțiunii care este esențial pentru măsurarea tensiunii lor emotive ne e necunoscut. Starea lor socială e bigamia tihnită. Din comediile lui Caragiale și din literatura română îndeobște reiese că femeia nu întâmpină nicio dificultate în expansiunile ei erotice, ba mai mult (judecând după schițele lui Caragiale) că are totala consimțire a soțului. Fără piedici însă nu poate să se dezvolte marea pasiune. Astfel, deși cu manifestări patetice, situațiile sentimentale rămân nedezvoltate. Zița e un fel de Madame Bovary sub raportul mirajului unei alte lumi. Cum însă ea nu întâmpină nicio piedică morală în relațiile cu Rică, se poate înscrie în categoria Julietei. Întrevederea furtunoasă dintre cei doi e o caricatură a întâlnirilor dintre Romeo și Julieta. Rică este exaltat și poetic, Zița vrăjită și decisă. Lipsește ceva: inocența din partea Ziței, care a mai fost măritată. Admitem că a rămas cu o castitate literară, cu o sete pentru marea ceremonie erotică. Nu întâmpină totuși refuzul tutorilor pentru ca să ne dăm seama de violența instinctelor. Știm că Rică e laș, prin urmare nu e nicio nădejde să moară de melancolie sexuală. Rică și Zița sunt eroi livrești, delirează de emoția romantică teatrală, au sentimentul a juca un spectacol inedit în mahalaua și țara lor.

Din cauza acestor împrejurări nici Tipătescu, nici Chiriac, nici Rică nu sunt Don Juani. Acest tip rămâne neînfăptuit încă în literatura română și probabil irealizabil. El presupune gustul subtil pentru varietatea femeilor, perversitatea de a asculta confesiunea ființelor inocente, sensul primejdiilor, sarcasmul, satisfacția de a brava bărbații, blazarea. Don Juan este un Paris și un Ahile pentru care raptul și expediția a devenit a doua natură. Chiriac e un concubin fidel, care cel mult petrarchizează în modul lui simplist. Nici Tipătescu, nici Chiriac nu-și vor trăda femeile în aceste originale căsătorii biandrice. Rică trece repede de la faza extatică dantescă la faza nupțială. [...] Tipătescu, Chiriac nu iubesc, ei au doar relații. Un singur erou petrarchizează: acesta e Trahanache care crede în inocență și fidelitate și apără femeia de calomniile. În embrion el e cel mai profund erou erotic român și figura lui merită a fi dezvoltată în sensul humorului superior. [...]

Când Renan face gestul de a părăsi biserica, se pierde într-o serie de scuze, are sentimentul de a fi făcut un act nemaipomenit, își creează un fel de prestigiu sacerdotal, ateu. La noi cazul său este imposibil, nimeni nu s-ar emoționa de ieșirea din ortodoxie a cuiva și de aceea nimeni nu iese, pentru că și stând nu afirmă nimic care să închidă o existență între ziduri. Românul din spațiul caragialesc este „inteligent“, are adică mintea dialectică a lui Conu Leonida care sare iute peste

contradicții. Sintezii intelectuale îi corespunde cordialitatea. Nu este atât confuzie culturală în capul lui Cațavencu cât o îmbulzeală de idei contrazicătoare pe care le asimilează repede. Cațavencu înțelege și conservatorismul și liberalismul și creștinismul și liber-pansismul și, entuziast, trece de la una la alta. Astfel nu simte nicio dificultate de a executa ordinele Zoițichii și a lupta pentru alegerea lui Dandanache, precum nici Trahanache nu mai are vreo repulsie pentru plastograf. Cațavencu a devenit „de-ai noștri“. Domnește în lumea lui Caragiale o atmosferă de filantropie care acuză originea greacă. [...]

Un tip curios de femeie este acela al Ancăi din *Năpasta*, pe care îl repetă până la un punct Vitoria din *Baltagul* lui Sadoveanu. Dragomir a ucis pe întâiul soț al Ancăi, din dragoste, apoi a luat în căsătorie pe soția mortului. Aceasta a trăit zece ani cu ucigașul, însă pentru ce? Numai spre a strânge documente de culpabilitate. După zece ani ura ei e tot așa de nestinsă și e în stare a simula dragostea pentru un învățător spre a-l îndemna pe acela să omoare pe Dragomir. În fine, cum se știe, se ivește alt prilej. Vine nebunul Ion care se sinucide și Dragomir e dat de Anca pe mâinile justiției cu puțin înainte de a se declara prescripția pedepsei. Dragomir apare ca un om vrednic de simpatie. A făcut crima din pasiune, nu din interese materiale, suferă de mustărări, plânge la suferințele nebunului Ion, închis fără vină, se gândește să-l protejeze până în ziua când va putea mărturisi crima. Anca însă este implacabilă. A scoate de aci încheierea că piesa e rea nu-i serios. Piesa e bună, personajul e posibil. Distanța între Zoițica, „damă bună“, și această femeie, evident rea, este mare. Ciudata alunecare într-o ipoteză contrară se explică prin faptul că dramaturgul studia pe atunci cazuri patologice. Anca nu-i mai sănătoasă sufletește decât Ion. Boala ei este specific feminină, e o boală humorală. Printr-o vițiere a metabolismului, Anca e pierdut emoțiile cordiale, păstrând pasiunile negative: ura, răzburarea. La femeie este mai posibilă o astfel de alterare. Grecii n-au cunoscut imaginea Beatricei. Femeia este sau o Helenă, animalic frumoasă, așteptând indiferentă rezultatul luptei între bărbați, sau o Clitemnestră. Furiile (Tisifona, Alecto, Megera) sunt reprezentate ca femei. Cațavencu n-ar putea deveni o „furie“. Simplificând, putem zice că Anca înfățișează mișcarea de involuție a femeii, având tendința de a lua formă maniacală, fenomen mai rar la bărbat. Caragiale și-a dat seama că, în lumea de compoziție greacă a orașului, o Ancă e stridentă și a făcut din ea o țarancă. A intuit deci condițiile sufletești în care se ivește dezechilibrul. Ceea ce îi lipsește femeii în general este „inteligenta“, adică facultatea gândirii dialectice, capacitatea de a concilia extremele. Femeia, când uzează de idei, are tendința de a le face fixe, supunându-se lor fără reflecție, ca unui stăpân, personificându-le. Sfânta Caterina da Siena, Sfânta Tereza sunt fanatic catolice. Femeia nu va fi niciodată protestantă, nici revoluționară și dacă participă la o revoluție este din mansuetudine pentru o idee. Anca își închipuie că mortul îi poruncește să-l răzbune, se fixează în această misiune, fără a filosofa. Dacă ar medita, ar înțelege că crima și iubirea se amestecă la Dragomir, că e un biet om, victimă a unei fatalități etc. Dar Anca nu înțelege. Și de aceea ea are o „furie“ unică, n-are sentimente complexe. Acestea apar odată cu sporirea inteligenței. Teoria lui Lovinescu că femeile literaturii noastre sunt virilizate e total falsă. Aceste femei sunt, dimpotrivă, prea feminine, aduse la momentul instinctual. Literatura cea mai bogată în femei delicioase e aceea franceză tocmai pentru că acolo femeia se virilizează, intelectualizându-se ca femei savante, *bas bleus*, Doamne de Staël. Bărbatul e prin definiție teoretic și liric, femeia prin definiție practică și prozaică. În vreme ce Anca se arată așa de frigidă față de Dragomir, de Gheorghe, aceștia, capabili de abstracție, o transfigurează. Pentru ei odioasa Anca e o Beatrice. Dragomir a omorât pentru ea. Gheorghe ar fi și el în stare de această faptă. Beatrice nu este o realitate (numai Madame Bovary există caracterologic), este numai o proiecție a fantaziei virile, o himeră ca și îngerii.

G. Călinescu, *Domina bona* [1947]; reprodus în G. Călinescu, *Opere*, vol. VI, *Publicistică*, (1946–1947), ediție coordonată de Nicolae Mecu, text îngrijit, note și comentarii de Alexandra

Ciocârlie, Nicolae Mecu, Oana Soare, Pavel Țugui și Monica Vasileanu, prefață de Eugen Simion, Editura Fundației Naționale pentru Știință și Artă, București, 2008, pp. 614-638

Cincizeci de cetăți, zice-se, în vechime, și-ar fi revendicat cinstea locului de naștere al lui Homer. Cifra rotundă ni se pare cam măricică, dar elenii împânziseră tot arhipelagul și țărmlul dimpotrivă al Asiei Mici. La noi, nu puține au fost orașele care și-au revendicat sâmburele acțiunii și personajele principale din *O scrisoare pierdută*. Se știe că autorul adăugase, la sfârșitul tablei cu titlul „Persoanele“, o dublă indicație, localizatoare și cronologică: „În capitala unui județ de munte, în zilele noastre“. Cronologia e de fapt mai precisă decât pare. Tema dezbătută la tribună în Actul al III-lea, al întrunirii publice, este revizuirea Constituției, act recent, din același an, 1884, iar alegerile pentru camera constituantă avuseseră loc în 1883. Mai puțin clară e chestiunea cu capitala județului de munte. Ea a permis minților înfierbântate să o rezolve într-un spirit regionalist *stricto sensu*: locul de naștere – ca în cazul lui Homer.

Astfel, prietenii au crezut că marele dramaturg nu și-a putut lua modelele decât în centrul unde funcționase efemer, cu doi ani înainte, ca revizor școlar. D. Hoge, fostul primar al frumoasei urbe moldovenești, consacrand unul din capitolele amintirilor sale lui I.L. Caragiale la Neamț, scria categoric: „mulți au crezut că această din urmă piesă (*Scrisoarea pierdută!*, n.n.) a fost inspirată de moravurile și viața politică a orașului nostru, din care și-ar fi ales tipurile și personajele nepieritoare“. Bravul om se dovedește însă, mai departe, de perfectă bună-credință: „Dar această părere s-a dovedit neîntemeiată. În această chestie, atât eu, cât și mulți prieteni am avut deseori ocazia a discuta și întrebându-l a ne lămuri, Caragiale ne-a spus însă întotdeauna: se poate foarte bine ca *O scrisoare pierdută* să fie icoana fidelă a moravurilor din Piatra N., ca și [a] oricărui alt oraș de provincie; dar că nu s-a inspirat și, mai ales, nu a vizat anumite persoane de aici; căci, adăuga el: în materie de artă, plăsmuirea personajelor este o creațiune lăsată exclusiv imaginației și talentului autorului, care le poate găsi în orice mediu studiat adânc, și văzute prin prisma personalității autorului, destul numai ca ele să aibă viață și să reprezinte realitatea.“ [...]

Mai categorice sunt precizările lui G. Panu. După douăzeci și unu de ani de la întâia reprezentație, strălucitul gazetar și fostul șef al partidului radical a ținut să-și împrăpăteze impresiile, ca să consacre piesei o lungă recenzie. Articolul e cu totul necunoscut, dar nu merită a fi reproduș integral. Întâi, pentru că pune în circulație o legendă inacceptabilă despre geneza mării comedii. Și al doilea, fiindcă G. Panu răspândește, și el, ca și Pompiliu Eliade înainte lui, teoria detractoare despre perimarea teatrului caragialian odată cu evoluția moravurilor.

„Caragiale, afirmă Panu, a luat de la Iași o mulțime de lucruri nostime cu care e presărată piesa. În multe seri, în localul lui Buch, am răs într-o societate de prieteni, împreună cu Caragiale, de toate părțile ridicole ale politicii din provincie.

Trahanache din *Scrisoarea pierdută* este răposatul doctorul Anastasie Fătu, om foarte cumsecade, natură blajină și solemnă, om, cum aș zice, cu relief, care prezida toate întrunirile liberalilor din Iași; el avea cuvintele de «stimabile» și «onorabile», precum și acelea de «vă rog, aveți puținică răbdare».

Eram și eu la o întrunire în care Fătu, de temperament blajin, exasperat de scandalul pe care îl făcea un cetățean turmentat, se adresă textual celor de lângă el, spunându-le:

–Vă rog, onorabililor, dați afară pe stimabilul.

Politețea nu-l părăsea nici când era furios.

Tot din Iași, Caragiale a prins organizația partidului liberal. C.A. Rosetti, ministrul de Interne, trimisese ca prefect pe răposatul Mitică Pruncu, ca să organizeze partidul. Împrejurul lui Mitică Pruncu se înhăita oarecare Farfuridi și oarecare Brânzovenescu, iar tratativele prefectului cu fracțiunea liberă și independentă, cu belferimea, adică cu dascălimea, erau de multe ori taxate de noii aderenți ca acte de trădare.

Nu mă mai întind asupra tipului lui Cațavencu, un tip pe care odată îl întâlneai la fiecare pas, nici asupra lui Dandanache, așa de cunoscut.“

E regretabil că Panu nu s-a „întins“ privitor la ceilalți politicieni din *O scrisoare pierdută*, ca asupra lui Trahanache – alias doctorul A.F. Despre acesta afară de răutăcioasele note ale arhondologului Constantin Sion, se pot consulta datele obiective din *Dicționarul contimporanilor* de Dimitrie D. Rosetti (1898). Fiu de preot fălcian, doctor în Drept la Viena și în Medicină la Paris, membru în Divanul ad-hoc, de mai multe ori parlamentar, academician cu scrieri de specialitate, a decedat la Iași, în 1886, în vârstă de 70 de ani. Dacă felul său de a prezida și unele ticuri verbale ale lui ar fi inspirat într-adevăr anumite replici din comedia lui Caragiale, acestea nu constituie însă trăsăturile caracterologice principale ale lui Trahanache, care rămâne creație originală.

Mai departe, Panu istorisește cazul „pe care, desigur, a trebuit să-l cunoască și Caragiale“, al unui prefect de județ a cărui nevastă a ținut cu tot prețul să-și aleagă amantul deputat, împotriva candidatului guvernamental de la centru „în felul lui Dandanache“, a obținut sprijinul soțului ei în acest scop și împreună au dus lupta electorală, după ce guvernul îi demisese soțul. Fie și aceasta! Acțiunea din *O scrisoare pierdută* trece numai pe lângă o asemenea situație. Piesa nu e însă o comedie de acțiune, ci una de moravuri și de caractere, care așadar nu pivotează pe intrigă, așa cum se face a crede Panu. Și este o luare limpede de atitudine socială.

Iată ce părere avea „prietenu“ lui Caragiale despre capodopera amicalui său: „Se înțelege că *Scrisoarea pierdută* n-are calități care să reziste timpului și împrejurărilor. Piesele pe temă politică sunt cele mai efemere, nu sunt trainice fiindcă moravurile se schimbă... De aceea, asemenea piese sunt considerate ca un gen inferior. Am zis că asemenea piese se demodează. Deja piesa lui Caragiale începe a se simți de aceste efecte inevitabile ale timpului...“ (*Săptămâna*, 16 decembrie 1905, [...]). A se *resimți* și a se... slăbi! Aplauzele care răsplătesc și astăzi pe actorii *Scrisorii pierdute* răspund categoric imprudentelor previziuni de acest fel.

Multă vreme, târgoviștenii suflau pe la urechea celor ce vreau să-i asculte, cum că marele Caragiale luase acțiunea și eroii – nu ai afacerii politice, ci ai celei sentimentale – din orașul *Ior*, măcar că nu era oraș de munte. Târziu de tot, aceste șoapte s-au concretizat într-un reportaj cu ilustrațiile fotografice ale respectivei coane Zoițe și respectivului prefect, ea jună, în costum național, el cărunt (*Rampa*, 27 sept. 1942: „O senzațională descoperire de interes istoric, Cine au fost în realitate Coana Zoița și prefectul Tipătescu“, semnat: I. Bogdan). Am citit reportajul cu numele proprii întregi, dar am constatat cu surprindere că scandalul public târgoviștean nu era cronologicește fixat, ca să stabilească o certă anterioritate asupra intrigii amoroase din *O scrisoare pierdută*. Iar apoi, totul se reducea la un baston cu inițiale, *uitat în alcovul soției infidele*, la divorțul cerut de soț și la căsătoria impusă tot de el, între ceilalți doi, adică la o soluție de onoare în sensul moralei mic-burgheze. Unde e analogia de acțiune cu intriga din comedia noastră? Mă întreb de câte ori reiau reportajul în care se mai dă numele presupus real al modelului Vetei din *O noapte furtunoasă*. Versiunea târgovișteană, dată ca o „senzațională descoperire“, descoperă numai senzaționala lipsă de analogie cu oricare din temele comediei caragialiene.

Se știe despre Caragiale că, după o scurtă funcționare ca revizor școlar la Neamțu – Suceava, s-a mutat la Argeș-Vâlcea. Recenzând lucrarea institutorului D. Udrescu, *Contribuțiuni la istoricul școalelor din Curtea de Argeș*, 1938, București, profesorul Ion Gr. Rădulescu a scris un foileton despre „I.L. Caragiale, revizor școlar de Argeș și Vâlcea“ (*Curentul*, 3 noiembrie 1942). Cătră sfârșitul articolului, autorul se întreabă dacă acțiunea din *O scrisoare pierdută* s-a petrecut la Ploiești sau la Pitești. Pe de o parte, fără alte precizări, afirmă că „sunt persoane care văd în Farfuridi pe vechiul om politic local, ridicat prin lupte și manopere electorale la înalte situații, avocat iscusit și teatral, răscolitor de mulțime prin vorbe multe și goale, îndrăzneț și plin de încredere“, dar, din pudoarea numelor proprii, se oprește fără a-l numi. Iar din faptul că acțiunea

Năpastei a fost situată într-un sat de rezonanță argeșeană, „Corbeni din nordul județului“, deduce că „timpul petrecut la noi i-a dat putința să observe și să realizeze unele personaje din *O scrisoare pierdută*“. Este posibil, dar proba nu a fost făcută.

Caragiale a putut folosi de oriunde situații comice ori elemente de notație psihologică sau verbală, dar creațiile lui sunt originale atât prin tipizare, înfruntând timpul, cât și prin construcția dramatică. Răspunsul său, dat lui D. Hogeia, este concludent. Cât despre preținsele „modele“ literare, vânturate de Caion în 1901-1902, dovada negativă s-a făcut. Adevăratul model al capodoperei caragialiene este vechiul politicianism liberal.

Șerban Cioculescu, „Modelele *Scrisorii pierdute*“ [1957]; reprodus în Șerban Cioculescu, *Caragialiana*, Editura Eminescu, București, 1987, pp. 164-167

În lumina observației lui Bergson că defectul prin excelență rizibil este vanitatea [...], orientarea lui Caragiale în cuprinsul teritoriului comic se vedește, de la prima lui piesă, magistrală. Sonda străpunge fără greș drept în inima stratului fertil; rezultatul – o erupție uriașă. Într-o însemnată parte a ei, opera comică a lui Caragiale ne apare ca un vast studiu asupra vanității, asupra întruchipărilor și metamorfozelor acesteia la o anume încrucișare a timpului cu spațiul. Dar nicăieri ca în *Noaptea furtunoasă* nu ne va însoți mai acut impresia că ne aflăm chiar la izvoarele fenomenului, în prezența formelor sale cele mai simple și mai vii. Faptul poate să se explice prin abordarea unei păături sociale caracterizate printr-un straniu contrast între umilitatea nivelului de viață și de cultură și sentimentul hipertrofiat al propriei demnități. Este situația burgheziei prospere din mahalaua bucureșteană în anii de după 1877, prizonieră iremediabilă a mulțumirii de sine, lipsită de orice contact susținut cu straturile superioare ale societății, flatată metodic de politicienii liberali ce-și recrutau din ea o parte a clientelei. Prin resorturile sale comice, fiecare personaj verifică și nuanțează un mecanism social-psihologic cu valabilitate generală.

Expresia cea mai puternică a sentimentului de vanitate, croită pe dimensiunile unui comic monumental, aparține în chip firesc figurii centrale a comediei. Care sunt temeiurile de orgoliu ale lui Jupân Dumitrache? Întâi de toate, apartenența lui la o categorie socială avută și ca atare respectabilă, cu un simț apăsător al onoarei colective. [...] Cum bine observă G. Călinescu, sentimentului de onoare considerat în mod general nu i se asociază un conținut etic absolut, el decurgând pur și simplu din respectarea unui cod de cătră membrii aceleiași caste [*Domina bona*]. Este tocmai ceea ce dictează, în pofida impulsivității native, reținerea lui Jupân Dumitrache în împrejurarea de la „Iunio“, aiudoma refuzului unui nobil de a se bate în duel cu un ins din starea a treia: „eu de! negustor, să mă pui în public cu un coate-goale nu vine bine...“ Aspectul comic transpare nemijlocit atât prin neașteptata revenire, pe o treaptă inferioară a scării sociale, a elementelor unei mentalități similiaristocratice, cât mai ales prin structura specială a codului negustoresc, care nu îngăduie replica în public, dar lasă cale deschisă răfuieților pe întuneric.

Un izvor esențial al mândriei lui Jupân Dumitrache, venind din straturile cele mai adânci ale cugetului său de om așezat și cuprins, la vârsta coaptă de 45 de ani, este „onoarea de familist“, criteriu suprem al autosatisfacției și etalon general al respectabilității. Cumnatul Țircădău e blamat cu tărie pentru lipsa acestui sentiment, lui Rică i se recomandă să-l aibă, Chiriac e luat la inimă pentru că, până să-și întemeieze propria familie, dă semne bune „consimțind“ la onoarea stăpânului. Se manifestă astfel – vestigiul al timpurilor patriarhale – autoritatea unui *pater familias*, ale cărui răspunderi trec dincolo de hotarele gospodăriei proprii. Grijuliu ca un șef de clan, Jupân Dumitrache veghează asupra primei căsnicii a Ziței, speră s-o așeze pe un fâgaș sănătos, aprobă desfacerea ei când se convinge că nu mai poate dăinui („Mă rog, odată ce nu e bărbatul levent, ce fel de casă să mai fie ș-aia?“), în sfârșit, prezidează cu binecuvântări și sfaturi la întemeierea unei noi familii. Toate aceste gesturi schițează laolaltă un fel de sacerdoțiu laic, de ale cărui funcții personajul se achită cu tact și cuminenție exemplară. Nevasta și-o tratează în același spirit, ca pe un

copil naiv căruia se cade să-i menajezi pudoarea și să-i potolești spaimile cu blândă superioritate: „Ei, ce dacă s-a răsturnat [candela]! nu mai crede în prostii de-alea. Ce! ce-o să nu se-ntâmplesă să-mi arză chereștigiria? arză sănătoasă! nu m-a făcut ea pe mine! este asiguripsită... Atâta pagubă!“ (Cuvinte exprimând totodată orgoliul omului care nu și-a moștenit averea, ci a agonisit-o singur.)

Cu ramificații care angajează integral conștiința personajului, onoarea de familist devine pentru el, în cadrul evenimentelor comediei, sursa unei teribile alarme. Natura acestora merită a fi cercetată mai de aproape. Ibrăileanu se declara surprins de faptul că Jupân Dumitrache îl pune pe Chiriac să-i păzească onoarea („implicarea lui Chiriac nu rimează cu stima lui Jupân Dumitrache pentru Veta“), în schimb nu-i trece prin gând procedeul universal și clasic, acela de a-și surprinde singur nevasta [...]. Adevărul pare a fi altul. Jupân Dumitrache nu e gelos (sentiment ce i-ar contrazice nezdruncinata încredere în sine), este însă iritat la culme de insolența „bagabontului“ care asaltează castitatea inexpugnabilă a Vetei, faptul constituind o ofensă morală pentru domnul și stăpânul ei [...]. Numai așa se pot înțelege reticențele lui Jupân Dumitrache față de Veta, în clipa când îl descoperă pe Rică la dânsul în casă. „Știi – îi spune el lui Ipingescu –, mă stăpânesc, adică-i vorbesc cu perdea, nu voi să-i isplac lucru formal, ca să n-o rușinez.“ A explica unei adulterine propriul ei delict, iată ce n-ar putea trece prin mîntea nimănui. Veta însă n-are altă vină, după opinia soțului, decât aceea de a fi angajat, din copilărească nesocotință, o discuție nocturnă cu un vizitator necunoscut.

Finalul comediei, redându-i lui Jupân Dumitrache liniștea tulburată de o falsă alarmă, riscă să i-o răpească din nou prin revelarea veritabilei trădări. Nici acum însă încrederea în soție nu se clatină cu una-cu două; „îmi vine să intru la bănuiele rele“ sunt cuvintele ce traduc ezitarea în pragul unor gânduri nemaîncercate. Personajul, chibzuit ca întotdeauna, face bine că nu se pripește: legătura de gât găsită „pe pernele patului dumneaei“ era a lui Chiriac. „Ei! vezi?... Uite-așa se orbește omul la necaz!“ exclamă Jupân Dumitrache, aplicând în felul lui un principiu molieresc: „Et quand vous verrez tout, ne croyez jamais rien“. Râsul pe seama încornorațiilor, îndreptățit sau nu, are tradiții milenare; niciodată însă n-am asista la o situație mai fermă pe coordonatele comicului a numitei categorii. Impresia se datorește întregului complex de acțiuni și reacțiuni prin care vigilența personajului este orientată integral în direcția unui pericol minor, chiar de n-ar fi fost imaginar, în vreme ce adevăratul și gravul atentat la onoare rămâne definitiv în conul de umbră. Un individ mai puțin orgolios ar fi fost mai circumspect.

Vanitatea lui Jupân Dumitrache nu apare ca un dat înnăscut, ci ca produsul unei evoluții determinate. Hazul personajului vine în mare măsură din strădania lui de a-și ține rangul. O biografie ipotetică a chereștegiului, imaginată cumva de Gherea, ar regăsi în vârstele lui anterioare treptele pe care le-a suit spre situația actuală și spre sentimentele legate de ea. Dar chiar în faza ilustrată în comedie Jupân Dumitrache păstrează destule urme ale trecutului. În opoziție cu unele tipuri despre care va veni vorba mai departe, el este un om legat strâns de tradiții și supunându-se greoi imperativelor modei. [...] În economia generală a piesei, Jupân Dumitrache ocupă locul pe care comediile înaintașilor, de la Facca și până la Hasdeu, îl rezervau bărbaților refractari inovației. Timpul acelora însă a trecut, și Caragiale scoate mari efecte comice din eforturile de adaptare ale unui ins rămas, în adâncul sufletului, un conservator. El nu-și mai impune voința cu ajutorul frânghiei ude, dar își reprimă cu greutate pornirile violente, numai de teama oprobriului public: „mai că-mi venea să-l cârlesc, dar mi-era rușine de lume“. El nu mai azvârle ziarul scris în limbă păsărească, îl declară însă „adânc“ și recurge la serviciile unui interpret. Marea bucurie a lui Jupân Dumitrache este să simtă că el, om de formație veche, n-a fost totuși depășit de vremuri și că poate ține pasul cu ele. [...]

Vanitatea lui Jupân Dumitrache este echivalentul unei ambiții satisfăcute. Vanitatea lui

Chiriac e o ambiție în mers. [...] Pentru el timpul de față are încă imperative aspre: trebuie să slujească – după o expresie de mai târziu a lui Caragiale – „cu zel și activitate“, spre a-și făuri viitoarea situație. Ceea ce și face, manifestându-și zelul în două direcții, ca sergent în garda civică și ca păzitor al onoarei jupânului. Neașteptată e însă rațiunea ascunsă a acestei râvne. Măgulind vanitatea lui Titircă prin organizarea exemplară a companiei („E prima, domnule, poci să zic...“), Chiriac l-a determinat să accepte în continuare funcția de căpitan și obligația implicită a rondurilor de noapte. Era mijlocul cel mai simplu pentru a-și asigura ceasurile de intimitate cu Veta. Cât privește paza onoarei jupânului, ea este în realitate expresia propriilor suspiciuni amoroase. Comedia procedează astfel la o savuroasă substituție de roluri. Absență la Jupân Dumitrache pentru motivele cunoscute, gelozia trece pe seama lui Chiriac, cu întregul ei cortegiu de dispoziții și manifestări. Interesantă e aici schimbarea de registru, convertirea dramaticului în comic. Pe cât putem ghici din piesă, teșghetarul e în felul său un Julien Sorel de mahala, pentru care cucerirea cucoanei a reprezentat o însemnată verificare a potențialului, poate chiar o consolidare a energiilor ariviste. E lesne de înțeles surparea lui lăuntrică atunci când crede că i se preferă un altul, și cine anume? – un prăpădit de angajat, un coate-goale, un mațe-fripte etc. I se deșteaptă instantaneu vechile complexe de inferioritate, traduse față de Veta printr-o servilitate ostentativă: „Să-mi poruncești, firește, nu-mi ești stăpână? ...nu sunt slugă în casa dumitale, cu simbrie?“ [...] Esențială pentru definirea mecanismului comic al lui Chiriac, trecerea de la securitate la alarmă se produce încă o dată în final, ca spre o ultimă și definitivă întipărire. Toate s-au lămurit cu bine, Chiriac însuși i-a explicat stăpânului cauzele confuziei, tot el a intervenit apoi în favoarea căsătoriei dintre Rică și Zița, când deodată Jupân Dumitrache își amintește a fi găsit ceva pe patul consoartei. „Ce-ai găsit, jupâne?“ , întrebă *înfiorat* Chiriac, și scurta indicație de expresie măsoară tot adâncul prăpastiei care i s-a deschis din nou în față. Cum adică, străfulgeră gândul teșghetarului, toată povestea cu Zița n-a fost decât un marafet ca să adoarmă bănuielele? Tulburarea provine aici din eroarea cea mai hilară, Chiriac fiind preț de o secundă gelos pe el însuși, întocmai ca Harpagon care, alergând după hoți, s-a apucat singur de braț.

[...] În cuprinsul *Noptii furtunoase*, Veta reprezintă desigur figura cea mai puțin aptă să trezească râsul, ocolită fiind de sentimentul de vanitate al celorlalte personaje, pe care astfel îl reliefează prin contrast. Resursele ei comice trebuie căutate în altă direcție, în primul rând în forma îmbrăcată de pasiunea erotică, care deschide mereu o cale către zâmbet. Prin condițiile zămislirii lui și prin chipul întreg al manifestării, sentimentul Vetei poartă pecetea patriarhalității. Închisă în gineceu, soția lui Titircă nu și-ar fi încălcat niciodată datoriile conjugale dacă prilejul nu se ivea chiar în sânul menajului propriu. De pudoarea ei, invocată de atâtea ori în piesă, n-avem motive să ne îndoim, dar aceasta ființează numai *extra muros* și nu stânjenește deloc satisfacerea domestică a disponibilităților amoroase. [...] Adepta unui romantism temperat, pe care versurile lui G. Sion îl acordează perfect nivelului ei de înțelegere și simțire, Veta nu va putea răspunde decât prin stupefacție gesturilor și tiradelor frenetice ale lui Rică Venturiano. La apariția neașteptată a acestuia, ea „dă un țipăt, se scoală și fuge în partea cealaltă a scenei, făcându-și cruce și scuiându-și în sân“. Expresiile figurate ale declarației de amor („nebun“, „turbat“) o sperie și mai tare, făcând-o să strige după ajutor. Edificată pe încetul asupra adevăratelor intenții ale vizitatorului, locul spaimei îl ia curiozitatea stârnită de un spectacol absolut inedit. Veta ascultă „cu mult interes toată tirada lui Rică“, mirată de a descoperi un limbaj al pasiunii pe care nu-l bănuise nicicând. Se vedește apoi, lucru foarte rar la eroii lui Caragiale, că femeia posedă și simțul umorului; în clipa deplinei limpeziri a quiproquoului, ea izbucnește în râs, reacție înlesnită de situarea celui alt personaj pe o cu totul altă treaptă a registrului comic. [...]

Cu Zița ne întorcem în zona centrală a viziunii caragialești, adică sub semnul vanității, aici cu nota deosebită a pretenției. Bucurându-se de o largă recepție în comedii precursorilor, tipul

femeii „civilizate“ ni se prezintă acum cu tot pitorescul pe care îl putea genera apariția lui în mediul mahalalei bucureștene, cu toate contrastele legate de altoirea snobismului pe un fond bogat în inerții tradiționale.[...] Comicul personajului decurge în bună parte din stilul plebeian al manifestărilor sale, pe care rudimentele de cultură nu l-au putut altera în niciun chip. Persoana delicată are ieșiri violente („Mitocane, pastramagiule! la polițiune! vardist! nene Dumitrache!...“), dar negăsindu-le nimic reprobabil le reconstituie cât mai fidel, încântată de a fi reacționat cu promptitudine și energie. [...] Culoarea comică a amorului Ziței se intensifică prin supunerea simultană la imperativele unor coduri opuse: romantic unul, celălalt patriarhal. Ca urmare, în plină aventură erotică, „fata romanțioasă“ se pune formal sub scutul penajilor: „când oi vrea, îmi găsește nenea Dumitrache bărbat mai de onoare ca dumneata“. Iar când fazele ceremonialului romantic au fost străbătute în chip mulțumitor, eroina, „plecând ochii cu nevinovăție“, arborează cea mai cuviincioasă obediență: „Eu fac ce vrei dumneata; îmi ești ca și un frate mai mare“. Suprapuneri paradoxale, tipice însă pentru locul și timpul investigat, care o așază pe Zița în vecinătatea lui Jupân Dumitrache, sub același regim al zodiilor gemene.

Prin intermediul Ziței, mulțumirea de sine a eroilor *Noptii furtunoase* se deschide mirajului unei alte lumi. Mesagerul acesteia, Rică Venturiano, îndeplinește în mod constant funcția unui catalizator al acțiunii, din inițiativele și confuziile sale izvorând întreaga mișcare a piesei. Substanța lui proprie este însă mult mai săracă decât a oricăruia din personajele amintite până acum. La drept vorbind, nici nu există cu adevărat o substanță a lui Rică, ci doar un amalgam de stiluri, corespunzător unui cumul de activități [...]. Un bun prilej de a restitui personajului culoarea lui primitivă l-ar fi oferit clipele de spaimă, în care oamenii leapădă veșmintele împrumutate. Ce se constată însă? Rică îl cheamă în ajutor pe Sfântul Andrei, ceea ce e bine, dar invocă totodată și „geniul bun al venitorului României“, întorcându-se astfel în domeniul strict al șarjei. Caragiale a vrut probabil să sublinieze artificializarea completă a insului [...]. Asupra profilului moral al personajului, dincolo de locvacitate și poltronerie, stăruie incertitudinea. Este oare Rică un sentimental? Debitarea mecanică a declarației susține ipoteza contrară, denunțând o practică de crai consumat. Cum să ne explicăm atunci cererea Ziței în căsătorie? Numai ca o inspirație de moment, vizând soluționarea onorabilă a încurcăturii? Caracterul intempestiv al demersului marchează în orice caz tributul plătit de Caragiale unor vechi tradiții teatrale: „il faut bien qu'enfin je me marie./ Pourrions-nous autrement finir la comédie?“ (Thomas Corneille, *L'amour à la mode*) Rezultatul este că două personaje sunt smulse din circuit, nu vor mai fi ce au fost, Zița nemaiputând întru chipa în continuare disponibilitatea erotică, nici Rică spiritul aventuros. În contextul *Noptii furtunoase* și cu atât mai mult în perspectiva viitoarelor comedii, o asemenea modificare dobândește atributele excepției. Ea are însă meritul de a sublinia prin contrast imuabilitatea situației fundamentale. [...]

Ghiță Țircădău, deși rămas în culise, deține un loc mai însemnat decât Ipingescu sau Spiridon în dialectica *Noptii furtunoase*, primind și o mai clară definiție a caracterului. Dacă Rică Venturiano, urmat la o oarecare distanță de Zița, ilustrează frenezia inovației, iar Jupân Dumitrache adaptarea prudentă, punctată de ezitări, Țircădău apare ca exponentul tipic al spiritului refractar pur. Ultimul dintr-un șir bine reprezentat în vechile noastre comedii, el este bărbatul patriarhal autoritar, agasat de mofturile muierii și dispus să le curme prin orice mijloace. Vremurile i-au devenit însă ostile, acoperindu-l tot mai mult de oprobriu. Multe schimbări intervenite în societate sunt pentru Țircădău de neînțeles. „Hei, cucoană – zice – mai bine ți-e acuma văduvă?“, semn că noțiunea divorțului i-a rămas străină. Convingerea lui intimă așază, mai presus de hotărârea judecătorească, drepturile imprescriptibile ale soțului: „Să te măriți, ai?cât o trăi Ghiță Țircădău, o să te-nhăitezi cu vreunul?săracul! dar să știu de bine că merg cu el de gât până la Dumnezeu, tot n-ai dumneata parte de un așa ceva; încai dacă m-ai lăsat pe mine, să te duci la mănăstire, că așa te lăudai la trebunar!...“ Ultimele cuvinte mărturisesc mefiența spiritului pozitiv înaintea oricărei

manifestări de patetism: Zița e o romantică, Țircădău e un clasic.

Cu excepțiile care s-au putut vedea, *Noaptea furtunoasă* este comedia vanităților nesatisfăcute. *Conul Leonida față cu reacțiunea* mută centrul de observație în zona vanității înăbușite, care izbucnește din nou într-o direcție neașteptată. Om al satisfacțiilor minime pe tărâmul practic, în cadrul existenței sale plafonate și nesigure, micul burghez obține o compensație evadând în lumea teoriei. El își creează astfel o a doua realitate, care tinde unică prin anularea celei dintâi. Practica nefiind totuși dispusă să cedeze fără împotrivire, între ea și teorie se angajează un dialog pasionant, o luptă plină de peripeții, la lumina lămpii de gaz cu abajur cusut pe canava. Alegerea lui Caragiale a căzut asupra pensionarului ca ilustrare extremă a fenomenului studiat, pentru că eliberarea de orice atribuții accentuează ruperea de viață a fostului slujbaș și azvârle ultimul lest care putea să-i mai frâneze zborul fanteziei. Sursa principală a comicului stă în faptul că fantezia nu operează o simplă evaziune, ci se aplică stăruitor realității, modificându-i trăsăturile până la desfigurare. [...] S-a produs cândva o răsturnare de domnitor (cu patru ani înaintea evenimentelor de la Ploiești)? De bună seamă, gândește Leonida, n-a fost decât o primă încercare de a statornici rânduirea ideală. Convingerea e atât de vie încât dobândește o forță magică, imprimând amintirilor fizionomia corespunzătoare: „Așa, cum își spusei, mă scol într-o dimineată, și, știi obiceiul meu, pui mâna întâi și-ntâi pe *Aurora democratică*, să văz cum mai merge țara. O deschiz... și ce citesc? Uite, țiu minte ca acuma: «11/23 făurar... a căzut tirania! Vivat Republica!»“

[...] Pentru dânsul revoluția e un spectacol („Zic: gătește-te degrab’, Mițule, și... hai și noi pe la revoluție“), furia poporului se manifestă prin steaguri, muzici, chiote, tãmbălău, iar reușita mișcării o consacră felicitările trimise de „Galibardi“, căruia pensionarul îi poartă o admirație vecină cu idolatria [...]. Aici se dezvăluie încă o dată credinciosului fiu al Ploieștilor, urbe în care popularitatea eroului italian se hrănea din relatările directe ale lui Stan Popescu, invocat în schița *Boborul!* ca „unul din cei 1 000 ai lui Giuseppe Garibaldi“. Propagarea orală a datelor istorice, trecerea lor prin filtrul fanteziei obștești, contribuția corespunzătoare a Conului Leonida – iată verigile procesului al cărui rezultat final e o imagine curat folclorică. Devenit erou de Alixândrie, „Galibardi“ bagă în răcori „pe toți împărații și pe papa de la Roma“, botează în semn de împăcare un copil al acestuia din urmă, e șef peste o mie de voluntari care „dă cu pușca-n Dumnezeu“, însă „toți se-nchină la el ca la Christos“. Pentru un om de talia lui, instaurarea republicii ar fi treabă de o zi. Ajuns la țărâmul teoriei după un periplu epic, pensionarul enumeră cu precizie didactică avantajele republicii, regim sub care „nu mai plătește niminea bir“, „fiesțecare cetățean ia o leafă bună pe lună, toți într-o egalitate“, pensiile curg mai departe „după legea a veche“, urmând totodată ca „nimini să nu mai aibă drept să-și plătească datoriile“ (deși în ansamblu „republica este garanțiunea tuturor drepturilor“).

Certitudinile personajului fiind de granit, dacă realitatea încearcă să le clatine, cu atât mai rău pentru realitate. O primă tentativă, produsă prin intermediul Efimiței („Dacă n-o mai plăti niminea bir, soro, de unde or să aibă cetățenii leafă?“) e respinsă fără efort: „Treaba statului, domnule, el ce grije are?“ Mai primejdioase se vor dovedi asalturile realității în cuprinsul scenelor următoare. Mărturia consoartei, care a auzit în depărtare strigăte și împușcături, apare irelevantă: „Bine, chiar revoluție să fi fost, să zicem... nu știi dumneata că n-are nimini voie să descarce focuri în oraș? e ordin de la poliție...“ Cum o explicație a zgomotelor trebuie totuși găsită, vine în ajutor teoria „fandacsiei“, culeasă probabil dintr-un almanah și verificată prin exemple de similară proveniență („Ei! domnule, câte d-astea n-am citit eu, n-am păr în cap!“). Revenirea întefiță a

larmei aruncă personajul în brațele crizei, neputința de a integra faptele într-o schemă prestabilită fiind pentru el insuportabilă. [...] În disperare de cauză, Leonida se adresează oracolului – rubrica de ultime știri a gazetei, spre a afla dezlegarea enigmei: „Nu e revoluție, domnule, e reacțiune“. Contrastul dintre teorie și practică își descoperă acum o nouă latură. Știindu-se „deochiat“ în ochii reacționarilor, Brutusul cu scufie se pierde cu desăvârșire, vrea să fugă la Ploiești („Acolo nu mai mi-e frică: sunt între ai mei! republicani toți, săracii!“), până la urmă e gata să se ascundă în dulap. Odată însă cu lămurirea confuziei, personajul își recapătă instantaneu sentimentul de importanță. Departe de a-l îndemna la o mai atentă scrutare a realității, experiența proaspăt consumată semnifică pentru el *triumful teoriei*. Fapt nu numai comic, ci și de un firesc profund. Pentru că numai în cadrul teoriei marile vanități ale acestui om mărunț, pe care practica le reprimă, le contrazice și le denunță, găsesc un spațiu al expansiunii libere și al totalei confirmări.

Prin comparație cu Conul Leonida, Efimița pare înzestrată cu un simț al realităților foarte solid. Îl atestă nedumerirea ei în privința lefurilor republicane, teama de a nu da vrabia din mână pe cioara din par („Pe lângă pensie?“), încrederea în obiectivitatea simțurilor („cum s-auz ce nu era?“), capacitatea de a se orienta rapid și just într-o împrejurare dramatică („Trebuie să deschiz, soro, că-ncepe dobitoaca să țipe și-i mai rău: ne dă de gol la zavrăgii!“). Acest simț al realităților nu e totuși invulnerabil. Fisurile se produc de pe urma admirației pe care o poartă bărbatului, dobândit la o vârstă târzie și deci cu atât mai prețuit: „Ca dumneata, bobocule, mai rar cineva!“ Sub regimul acestei admirații, cât și al tradiționalei supuneri față de bărbat, Efimița e capabilă să pună întrebări timide („Adică, zău, bobocule, de! eu, cu mintea mea ca de femeie, pardon să te-ntreb și eu un lucru“), dar nu să analizeze și răspunsurile lui Leonida, care reprezintă pentru ea expresia adevărului definitiv: „Așa da... vezi, mie nu-mi dădea-n gând“. A proceda altminteri ar însemna să renunțe la propria vanitate, aceea de a poseda un soț infailibil. Efimița întruchipează spiritul practic sedus până la urmă de strălucirile teoriei. „Ei, bobocule, apăi cum le știi dumneata pe toate, mai rar cineva!“ Astfel, din orice unghi am privi-o, neprețuita miniatură scenică *Conul Leonida față cu reacțiunea* înfățișează o luptă a teoriei cu practica și triumful deplin al celei dintâi.

Ștefan Cazimir, *Caragiale – universul comic*, Editura pentru Literatură, București, 1967, pp. 111-130

Să ne oprim puțin la faimoasa replică a lui Pristanda: „Curat murdar“. Această replică, interpretată în mod curent drept expresia ultimei consecințe a automatismului verbal la eroii lui Caragiale (în cazul lui Pristanda, determinantă este atitudinea sa servilă), este, în fapt, un oximoron. Dacă despre unii poeți (Baudelaire: *Les Fleurs du mal*, Arghezi: *Flori de mucigai*) s-a putut vorbi de capacitatea generatoare a oximoronului (prezent în chiar titlurile operelor) care comandă (și organizează) retorica profundă a poeziei lor, se poate, credem, identifica un fenomen similar la Caragiale. Oximoronul este, cu siguranță, o figură privilegiată. Să notăm câteva exemple, pe care o explorare sistematică le-ar încadra, firește, unui ansamblu mult mai amplu: „razele răcoroase“, „bou eminent“, „pâclă de plumb“, „ger de arde“, „petroleul... acest cărbune-sirop“, „telepatia... simpatico-antipatică și antipatico-simpatică“, „fior fierbinte“, „copila avea ochii negri, negru ca mura de pădure coaptă, [...] dulce și acră; [...] dulce și acră, acrișoară și dulceagă“ [...], „proza mea revoluționaro-reacționară“, „vechituri nouă“. Să adăugăm la acestea formulele (multe dintre ele astăzi celebre, „consacrate“) care reprezintă dezvoltarea unui oximoron; formulele „aberante“ ce încalcă logica [...]: „Și eu, am n-am înfățișare, la douăsprezece trecute fix mă duc la tribunal“; „să se revizuiască, primesc! dar să nu se schimbe nimica; ori să nu se revizuiască, primesc! dar atunci să se schimbe pe ici pe colo, și anume în punctele... esențiale...“; „trebuie s-o iscălești: o dăm anonimă!“; „După lupte seculare, care au durat aproape treizeci de ani...“. Iar personajul-oximoron tip al lui Caragiale este, fără îndoială, Cănuța, om sucit (mortul-viu, cadavrul care se întoarce în sicriu). [...]

Trei sunt figurile predominante în opera lui Caragiale: oximoronul, antiteza și pleonasmul. Dar importanța deosebită a oximoronului iese în evidență dacă privim lucrurile și din altă perspectivă, și anume dacă acceptăm interpretarea lumii lui Caragiale drept o lume „pe dos“, drept un univers carnavalesc. Or, iată o opinie teoretică recentă, care vine să susțină această interpretare: *Contradicția logică (oximoronul), dincolo de conținutul său ideologic contingent, rămâne forma motrice a imaginilor carnavalești medievale și moderne* (Laurent Jenny, „Le discours du carnaval“, în *Littérature*, 16, 1974, p. 22). Și mai departe: o figură ce pare în mod deosebit determinantă, în retorica carnavalescă, este oximoronul [...]. figură corozivă și distrugătoare de verosimil, oximoronul apare drept afirmarea constantă a unui loc ficțional, a unui loc în care legile combinărilor semantice pot fi transgresate, ca în jocurile verbale. Dar chiar dacă figurile carnavalești cu adevărat antitetice sunt relativ puțin numeroase, trebuie să nu pierdem din vedere că oximoronul este o figură de bază a codului retoric carnavalesc, căci o reîntâlnim comandând toate travestițiile [...]. Retorica carnavalului acționează în întregime pentru a mina iluzia referențială și a reprezenta procesul de simplificare și „hazul“ lui. Figurile retorice ale carnavalului se abțin în enunțarea unei aceeași permanente propoziții: măștile sunt semne (ibidem, p. 28). Trebuie oare să mai amintim universul din *D-ale carnavalului*? Sau acel schimb de replici în care Pampon, în prostia sa fundamentală, stabilește o antinomie arbitrară (*neamțul în Bulgaria*) și sugerează oximoronul imposibil? „Crăcănel: – Până când, într-o seară, mă duc, domnule, ca de obicei acasă; intru în sală, deschiz ușa iatacului... întunec... «Te-ai culcat?» nu răspunde nimini. Inima-ncepe să bată rău; aprinz lumânarea, și ce găsesc pe masă, domnule? Pampon: – Ce? Crăcănel: – Un răvășel: «Mache, m-am plictisit să mai trăiesc cu o rublă ștearsă ca dumneata. Nu mă căuta; am trecut cu neamțul meu în Bulgaria...» Pampon – În Bulgaria? Ce căuta neamțul în Bulgaria? Crăcănel (dezolat): Nu știu!“

Oximoronul este figura emblematică a carnavalescului caragialian [...].

Al. Călinescu, *Caragiale sau vârsta modernă a literaturii*, Editura Albatros, București, 1976, pp. 188-191

Acum vreo jumătate de veac s-a iscat, în legătură cu un amănunt din *Scrisoarea pierdută*, o controversă destul de interesantă, în care s-au aflat angajați doi cunoscători și admiratori împătimiți ai autorului: Ibrăileanu și Zarifopol. Ultimul susținuse că dramaturgul nu trebuie luat ca pretext pentru considerații politico-sociale cu privire la realitatea din epocă, ci judecat pe plan strict estetic. Ce importanță are faptul, se întreba el, că „partidul Coanei Joițichii“ e liberal sau nu? Ibrăileanu afirmase că *Scrisoarea pierdută* e cea mai tezigantă lucrare a maestrului, plină de aluzii și de atacuri la adresa situațiilor din epocă, ba chiar îi dădea un ușor blam pentru că ar fi adus pe scenă cestiuni atât de arzătoare la ordinea zilei, ce și-au găsit expresia în cele două discursuri din actul al III-lea.

Mai aproape de situația din realitate și mai bun cunoscător al împrejurărilor istorice, era firesc ca Ibrăileanu să fie mai sensibil la felul în care Caragiale își preciza atitudinea față de ele, în timp ce Zarifopol privea problema dintr-un unghi pur estetic, ca un spectator complet străin de acele împrejurări. Ibrăileanu face un istoric al momentului evocat în piesă și încearcă să stabilească ideologia și deci apartenența politică a protagoniștilor. Întrucât chestiunea a mai fost atinsă recent, într-o perspectivă încă mai depărtată, să ne fie permis să aducem noi înșine câteva precizări.

Acțiunea comediei lui Caragiale se petrece la o dată istorică precisă: sfârșitul lui aprilie 1883 și stă în legătură cu alegerile pentru ceea ce putem chiar numi: Constituantă, unul dintre momentele de mare agitație a opiniei publice și a partidelor politice de după cucerirea Independenței. Suntem în timpul „vizitatului“ lui I. C. Brătianu, instalat în 1876 la putere și care nu o va părăsi decât în 1888. Sfârșitul legislaturii de patru ani și stabilirea de noi alegeri în vederea alcătuirii unei noi Camere, care să ia în discuție modificarea Constituției din 1866, la douăzeci și cinci dintre articolele ei, înseamnă un moment de criză a Partidului Liberal, a cărui evoluție în

direcția conservatoare apare acum în modul cel mai acuzat. Campania pentru revizuirea legii fundamentale nu pornise de pe banca ministerială, ci de la C. A. Rosetti, aflat acum în divergență de opinii cu vechiul său tovarăș de luptă. Rosetti, cu toate că abdicase de la vechile sale principii democratice și republicane, are un moment de întoarcere la ele, cerând lărgirea corpului electoral prin reducerea colegiilor (de fapt, el ceruse colegiu unic, dar în discuție s-a pus cealaltă variantă).

Agitația întreținută cu o rară violență de cercurile rosettiste în ziarul *Românul* ia forma unei opoziții în Partidul Liberal și-l face pe Brătianu să cedeze până la urmă și să ducă alegerile sub lozinca revizuirii Constituției. De fapt, își dăduse seama că această nedorită de el revizuire va fi oricum o lovitură pentru opoziția conservatoare, prin reducerea importanței colegiului I, al marilor proprietari.

Luând cuvântul în Cameră, Maiorescu se opune ideii lui Rosetti, arătând că nu se poate revizui o Constituție care de fapt nici nu e aplicată. Creșterea conștiinței poporului nu trebuie făcută pe calea împingerii lui în viața politică, ci pe aceea a învățământului, a școlii. Or, observă el, sub regim liberal numărul școlilor primare a scăzut de la 2 000 în 1866, la 1 950 în 1883, în România existând 4 000 de comune rurale. Argumentația lui Rosetti e în spiritul democratismului său larg: prin vot, țărănul va căpăta conștiința importanței și a responsabilității lui în stat.

Alegerile pentru Cameră în care Caragiale avea să-l trimită, după oarecari ezitări, pe Dandanache, au dat o majoritate guvernamentală, deci prorevizionistă, zdrobitoare. Maiorescu (între numai 12 deputați ai opoziției conservatoare care au izbutit să intre în parlament) s-a ales la Vaslui cu un program antirevizionist, dar (fapt suspect!) fără a avea în față un contracandidat liberal. Alegerile acestea au exasperat pe mulți conservatori, care și-au unit forțele dispersate în așa-numita „opoziție unită“ (conservatorii lui Lascăr Catargi, Vernescanii, Fraționiștii, și alte forțe antiguvernamentale: Kogălniceanu, N. Blaremburg, Gh. Mârzescu etc.), au părăsit Parlamentul și au pornit o campanie de agitație de presă și de stradă, nu lipsită de unele accente antidinastice, mai ales când I. C. Brătianu a izbutit să facă să treacă prin Parlament legea „Domeniilor Coroanei“.

Este epoca în care Brătianu procedează la atragerea junimiștilor la o colaborare cu guvernul – numirea lui Carp ca agent diplomatic, a lui Th. Rosetti la Casație, acordarea lui Maiorescu a mai multor procese mari în calitate de avocat al statului și reintegrarea aceluiași la Universitate – ceea ce avea să atragă junimiștilor acuzația de trădare, exprimată de L. Catargi, dar mai ales de Al. Lahovari, cu toată brutalitatea, prin formula: opoziție miluită. [...]

De fapt, Brătianu aluneca din ce în ce mai mult spre conservatorism și e semnificativ pentru atmosfera ideologică a epocii că, la deschiderea Parlamentului, bătrânul fost revoluționar de la '48 a avut surpriza să fie atacat cu vehemență de fostul junimist G. Panu, devenit însă, între timp, deputat din aripa rosettistă a partidului, tocmai în numele radicalismului democratic! Putem doar spune că latura „ideologică“ a cestiunilor era cea mai puțin importantă: cine voia să speculeze artistic aceste situații se putea mișca în realitatea ce-i stătuse înainte cu toată dezinvoltura. Caragiale a făcut-o și anume într-un mod care nu a produs o reacție de împotrivire, cum s-a întâmplat după premiera *Noaptea furtunoasă*, îndeosebi pe chestiunea Gărzii Naționale – desființată, în treacăt fie spus, tocmai prin revizuirea Constituției.

Examinând *Scrisoarea pierdută* nu putem da dreptate lui Ibrăileanu: evocarea împrejurărilor istorice fiind făcută în mod destul de vag, iar precizarea ideologiei celor care apar în scenă necorespunzând cu faptele din realitate. Ne îngăduim să-i amintim cititorului subiectul piesei pe latura lui strict politică pentru a proba aceasta, numai cu scopul de a risipi unele confuzii pe care timpul le-a făcut să se adune tocmai peste aspectul acesta relativ important.

Într-o capitală de județ de munte, în preajma alegerilor pentru Camera Deputaților, organizația locală a partidului guvernamental se află în mare dezbinare. Deși sunt doar câteva zile

până la alegeri, nu s-a precizat încă numele candidatului pe care ea e obligată apoi să-l sprijine și să-l voteze. În principiu, organizațiile locale erau cele care propuneau candidații; în practică, ele trebuiau uneori să cedeze acest drept pentru a face loc unui personaj de la „centru“. Personalitatea cea mai proeminentă a partidului, Zaharia Trahanache, știa bine acest lucru și aștepta să propună pe necunoscutul venit „pe sârmă“, așa „cum cer entereșurile partidului“.

Stăpân pe situația locală, Trahanache nu avea ambiții în ceea ce privește propria sa persoană, și în lipsă de altceva mai bun, l-ar fi sprijinit pe conformistul și „onorabilul“ Farfuridi. În niciun caz nu era dispus să promoveze (adică, practic vorbind, să aleagă deputat) pe Cațavencu, membru și el al partidului de guvernământ (și nu al opoziției, cum afirmă unii comentatori), dar care din ambiții exagerate și nesatisfăcute voia să sară peste etapele firești. El crease o disidență în partid, prin grupul dascălimii și prin societatea „Aurora economică română“, de natură să compromită autoritatea până atunci indiscutabilă a lui Trahanache.

Cunoscând ostilitatea acestuia din urmă, Cațavencu încearcă să-i forțeze mâna șicanându-l tot timpul și amenințându-l cu forța grupului său. Dar cu câteva zile înainte de alegeri el intră în posesia unei arme într-altminteri redutabile: cea „scrisorică“ prin care poate șantaja deopotrivă pe soții Trahanache și pe prefectul județului, Tipătescu, omul de forță al guvernului, care „aranja“ alegerile. Tipătescu e un personaj cu un profil net distinct de ceilalți politicieni ai locului. Nici el nu urmărește parvenirea politică. E un om bogat, posesor de moșie, care intelectualicește le e net superior celorlalți, e doctor în drept. Vorbirea lui, ușor umflată, nu are nimic din ridicolul și pateticul pe care le întâlnim în gura celorlalți, deși el și cu Zoe sunt implicați în situația cea mai serioasă. În felul acesta, el face un pandant grav scenelor bufe, ca și Zoe de altfel, care nici ea nu e un personaj ridicol. Tipătescu afectează chiar un fel de blazare și dezinteres față de problemele mărunte. Afacerea cu scrisoarea e de cu totul altă natură și publicarea ei l-ar compromite, căci i-ar retrage sprijinul guvernului al cărui slujitor devotat e. Căci Tipătescu nu e un produs al situației locale, ca toți ceilalți, și de aceea îi privește cu destulă condescendență și chiar cu o vagă ironie.

Dar, împotriva tuturor calculelor lui Cațavencu, Trahanache nu cedează șantajului. Și tocmai în momentul când părea că va trece hotărât de partea lui Farfuridi, în lipsa candidatului venit pe sârmă, iată că sosește unul, și deci Președintele Comitetului Electoral îi va acorda tot sprijinul, rămânându-i lui Farfuridi satisfacția neagră de a-l vedea pierzând pe Cațavencu.

Situația aceasta a unui politician care poate candida și se poate alege într-o circumscripție electorală, pe ai cărei alegători nici nu i-a văzut la față, era în tradiția vremii, oricât ni s-ar părea nouă de stranie. Majoritatea personalităților politice proeminente, din toate partidele, candidau în cele mai variate județe, fiind bineînțeles impuse de la centru, peste capul organizațiilor locale. Maiorescu însuși s-a prezentat atunci la Vaslui, unde n-a stat decât două zile și s-a limitat la a face câteva „vizite electorale“ pe care le enumeră meticulos (*Însemnări zilnice* [...]) și care se dovedesc a fi fost doar nouă, în cursul unei singure dimineți, pe o ploaie torențială. N-a ținut nici măcar un discurs alegătorilor și nici nu s-a întors după alegeri la Vaslui ca să le mulțumească, ci s-a rezumat la a trimite o scrisoare, aflând din București rezultatul. Așadar, când Dandanache primește de la coana Joițica replica – „Nu trebuia să vă mai deranjați...“, recomandarea acesteia nu era nici măcar o prea acută ironie, deși e dată ca atare.

În sfârșit, urmează actul al III-lea al comediei, pe care Caragiale îl considera o eroare dramatică, pentru motivul că ține acțiunea pe loc: e, într-adevăr, pentru economia piesei complet inutil; nu se întâmplă nimic și dramaturgul a făcut greșeala de a-i da soluția la sfârșitul actului precedent, când Tipătescu citește depeșa adusă de Pristanda cu numele candidatului venit de la centru. Dar e cel mai substanțial dintre toate în ceea ce privește precizarea poziției ideologice a protagoniștilor.

Disputa nu e între reprezentanții guvernului și cei ai opoziției, ci între doi posibili candidați

guvernamentali. De fapt, lupta nu se dă pentru alegerea de deputat, ci pentru alegerea pe lista guvernamentală, ceea ce aducea după sine pe prima. Personajele vorbesc tot timpul despre alegeri, căci pentru ele stabilirea candidatului era totuna cu alegerea lui ca deputat. Dar înseamnă să ignorăm situația din piesă, dacă ne închipuim că pe vremea aceea candidații guvernului și ai opoziției vorbeau alternativ de la aceeași tribună în fața unei adunări populare. „Întrunirea de la primărie“, care ocupă tot actul al III-lea e, în realitate, o adunare de cerc restrâns, sub patronatul autorităților, cu activul de partid al celor de la putere, care, în principiu, era convocat să numească candidatul. Alegerile au loc a doua zi, duminică, și ele se petrec în cursul actului al IV-lea, rezultatul fiind anunțat lui Dandanache în scena a XIV-a de către Farfuridi, în numele comitetului electoral.

Așa stând lucrurile, e limpede că precizările lui Ibrăileanu cu privire la apartenența politică a eroilor corespund adevărului istoric: partidul Coanei Joița e partidul liberal aflat la putere în momentul în care se desfășoară acțiunea. Întrebarea e dacă dramaturgul poate fi acuzat că a adus pe scenă cestiuni prea arzătoare la ordinea zilei, în spiritul unui tezism cu adresă precisă. Or, dacă examinăm cele două discursuri-program ale celor doi posibili candidați vedem că ele n-au nicio legătură cu modificarea legii electorale. De altfel, suntem la niște alegeri pentru colegiul al II-lea (de proprietari urbani și de liberi profesioniști) care nici nu aveau un interes în problema respectivă și prea puțin în celelalte: denumirea și definirea regatului, Dobrogea, Legea presei etc. Farfuridi se vedește de o patentă incoerență, nuanța afirmațiilor sale e net conservatoare, în spiritul orientării lui I. C. Brătianu, înclinând spre moderație, de teama unor „zguduiri“, a unor „idei subversive“, vorbind în general în numele celor „care nu vor să cază în extremitate“. Intervenția lui, în pauza dintre cele două discursuri, e în același ton, Farfuridi nevoind să admită „progres fără conservațiune“ (formula aparține lui Heliade Rădulescu!).

Orientarea lui Cațavencu e mai precisă și mult mai bine susținută decât a rivalului său, dar nici discursul lui nu iese din generalități de ideologie liberală, oarecum inactuale. În niciun caz nu putem spune că discursul lui e al unui rosettist, cum afirma Ibrăileanu: e drept că autorul *Spiritului critic* face mereu greșeala de a vedea în această formulă expresia demagogiei celei mai desfrânate. S-ar putea face o analogie foarte îndepărtată între situația lui Cațavencu: disident în partidul liberal, agitând opinia publică printr-o gazetă, forțând pe conducătorii partidului în favoarea unui program mai radical, și aceea a lui Rosetti, dar numai atât. „Programul“ lui e un amestec de teme politice și de inițiative liberale: e liber-schimbist, vrea progresul cu orice preț și a fondat o societate (probabil pe acțiuni) pentru promovarea industriei. De la această societate fraudează el suma de cinci mii de lei pe baza a două giruri false (Actul III, scena IV).

Membru al „societății“ și deci acționar la ea, sau numai participant într-un anume fel, e și Cetățeanul turmentat – motiv pentru care se simte îndreptățit să trateze cu familiaritate pe Domnul Nae. Mai vechii comentatori, și în primul rând Maiorescu, au văzut în el un om din popor, un om simplu și onest. („Cetățean pe ultima treaptă“ îl socotește și Ibrăileanu, în *Spiritul critic* [...]). În realitate, e un proprietar de case, egal în drepturi cu Trahanache și cu ceilalți, e un fost negustor îmbogățit, după ce a debutat în viața publică ca factor poștal. Are drept de vot la colegiul al II-lea și de aceea e menajat de toți – iar Farfuridi, care-l știa omul lui Cațavencu, încearcă să-l capteze în favoarea sa când vede că e dat afară de la „întrunire“ la cererea primului.

În sfârșit, dacă e să examinăm mai în amănunt „programul“ lui Cațavencu, vom spune în concluzie că în discursul lui se strecoară și elemente junimiste: descentralizarea e o idee tenace a lui Carp, pe care acesta a și încercat s-o realizeze în celebrul său proiect de reformă administrativă – în niciun caz nu e o idee a partidului liberal, care se orienta în sens contrar. Poate că ideea particularismului local, pe care Cațavencu o vede ca o opoziție la adresa „capitaliștilor“ (cuvânt prin care, pe urmele unui personaj al lui Alecsandri, el înțelege... locuitorii Capitalei) să fie un

ecou al „fracționiștilor“, dar și al atitudinii de independență față de centralismul excesiv al politicii lui Brătianu, promovată și de cercurile conservatoare, mai ales moldovenești.

Din cele de mai sus se vede că aducând pe scenă niște împrejurări de mare acuitate, Caragiale a procedat cu suficientă dibăcie ca acțiunea lui să pară că se adresează tuturor și nimănui. Departe de a ne caracteriza printr-un tezism prea acuzat *ad factionem* care ar fi făcut din piesa lui un pamflet (cum socotea Ibrăileanu în *Spiritul critic* [...]), cu adresă precisă, stilul piesei e cât se poate de „imparțial“, atât în sensul pe care-l dă acestui cuvânt Dandanache, cât și în acela că face o justă „parte“ la toată lumea. Amestecând datele de program politic specifice tuturor partidelor, valabile atât la „patuzsopt“, cât și „la 34, la 54, la 74, asemenea și la 84, și 94, și ețetera“, Caragiale le-a împletit într-o țesătură dramatică originală și complexă, constituind un tablou poate nu prea exact în nuanțe pentru contemporani, dar care pentru posteritate își păstrează integrala și fascinanta lui veridicitate.

Al. George, „Partidul Coanei Joițichii“ [1972]; reprodus în Al. George, *Caragiale. Glose – dispute – analize*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1996, pp. 24-31

Există o fotografie a lui Caragiale, destul de puțin cunoscută, în care e văzut din spate, întors către stânga; umărul obrazului protuberant, de tip turanic, și încordarea maxilarului dau chipului o trăsătură de duritate și de forță pe care curba stufoasă a mustății o accentuează. E fără lornion; din comisura pleoapelor se simte privirea lui de miop, atentă și sfredelitoare. O privire scrutătoare de abisuri, dincolo de pragul percepției comune. Figura gravă, marcată de prezența unui demon al cunoașterii, seamănă izbitor cu a lui Nietzsche. Această imagine a unui Caragiale pe care ni-l închipuim taciturn și solitar poate să surprindă. Dar ea nu o contrazice în fond pe cea obișnuită, a lui Caragiale sociabil și zeflemist, ci o legitimează în adâncime. E chipul cel mai lăuntric și mai adânc al scriitorului, chipul lui ascuns, dar revelator, care dă cheia întregului și fără de cunoașterea căruia toate celelalte înfățișări ale lui sunt superficiale și mărginite.

Pe acest Caragiale lăuntric l-au cunoscut și înțeles câțiva „happy few“ chiar de la început. Eminescu în primul rând. Apoi Paul Zarifopol și puțini alții. Azi, încetul cu încetul, încep să-l descopere câte unii, iar câțiva regizori tineri încearcă să-l divulge, stârnind uneori, ca însuși Caragiale la vremea lui, iritație și alarmă. Căci această descoperire nu e nici cuminte, nici confortabilă și merge mai mult în sensul înțelegerii decât al respectului, exprimându-se prin îngroșare și exces caricatural, prin șarjă și paiaterie, prin declanșarea unor puteri elementare și, cum zice Eugen Ionescu, „insutenabile“. Filosofia profundă a elementarului și a paiateriei, pe care o înțeleg perfect copiii, oamenii simpli sau cei evoluți până la simplitate, e impenetrabilă pentru o categorie de cetățeni cultivați, poate mai mult stimabili decât pătrunzători. Măine însă acest Caragiale, cu privirea lui necruțătoare ce demască neantul pseudomorfozelor umane, va fi un bun al multora, cunoscut și înțeles.

Deocamdată nu prea e. Caragiale nu e un simplu amuzor și autor de mofturi. Esența marii lui arte comice e dincolo de hazul lexical și de situație. Ceea ce se simte din fotografia amintită la început și se vede și din acea extraordinară și atroce bucată: *Grand Hôtel „Victoria Română“* este o viziune cutremurătoare a vidului și a mizeriei umane. Caraghioslăcul și aberația verbală sunt mecanismul care dezlănțuind lumea fanțozelor („și nimica mișcă“) revelează neantul lor fundamental. [...]

Dacă „dincolo de bine și de rău“ sălășluiește supraomul, există o bolgie a subumanității care e *dincoace* de bine și de rău. De când a gustat Adam din cunoscutul pom și a căzut în timp și în istorie, ființa umană nu se poate menține decât printr-o perpetuă deliberare și opțiune, adică prin libertate și răspundere, adică prin conștiința binelui și a răului. Fără conștiința aceasta omul cade și mai jos, în neființă. Aceasta e zona în care se mișcă, se agită și vorbește lumea lui Caragiale, în care „și nimica mișcă“.

Lui M. Ralea această lume i se părea idilică și patriarhală, legănată de toleranță și împăcare, totul rezolvându-se prin „pupat piața endependenți“. Dar această aparentă inocență, în care abjecția și fărădelegea (= anomalia) se consumă inconștient, stupid, de la sine (= automat), nu e în fond decât expresia celei mai monstruoase, mai infernale degradări. E anestezia morală a unor fapte inexistente pe plan uman, a unor pseudomorfoze ce alcătuiesc o societate de spectre derizorii. Crima conștientă, răzburarea feroce, cruzimea deliberată, chiar supuse unui determinism fiziologic sau social, sunt acte libere și moralmente responsabile; ca atare aparțin existenței omenești. De aceea Caragiale le-a tratat serios, în *Năpasta*, *În vreme de război*, *O făclie de Paște*. Demența unor Ion nebunul, Stavrache sau Zibal e o alterare a conștiinței, o „ieșire din minți“, deci presupune raționalitate prealabilă. Dar fantezile din comedii și *Momente* n-au acces la demență, n-au cum „să-și iasă din minți“. Verbozitatea lor paralogică și mașinală este expresia corespunzătoare a acefaliei și a nulității lor de conștiință. Cuvântul, în gura lor, nu e decât un *flatus vocis* lipsit de funcție semantică reală. Paradoxul genial al lui Caragiale (ca și al lui Gogol) este de a fi tratat aceste irealități cu mijloacele (aparente) ale realismului. Dar aceasta e totuna cu a trata neființa drept ființă, care e propriu-zis definiția clasică a sofisticii. Ca și Socrate, care a discreditat sofistica prin propriile ei metode, Caragiale, grec, meșter în logomahie, a atacat sofistic sofismul pseudomorfozelor, ceea ce e în definitiv o „negare a negației“.

Spiritul lui Caragiale a exercitat în societatea noastră o acțiune *socratică*, și în aceasta constă importanța incomparabilă, fundamentală, a acestui așa-zis „negativist“. Prin reducere la absurd, prin maieutică și dialectică, el tindea să aducă societatea românească la cunoașterea de sine și la o conștiință morală. Dialogurile lui din comedii și din *Momente* au ceva din arta dialogului socratic. Însăși sociabilitatea acestui om, prezența lui ironică, interpelativă, histrionică, în forul public, e de aceeași natură cu a lui Socrate. De asemenea și solitudinea lui meditativă și distanțarea lui scrutătoare. Ca Socrate, avea sentimentul că e inspirat și cenzurat interior de un demon: ochiul eternității ce-i supraveghea din spate scrisul. Tot ca Socrate, a fost acuzat de contemporani că destituie zeii cetății și pervertește spiritele și, de fapt, a trebuit să bea și el destulă cucută.

Ca toate marile minți lucide și vizionare, pătimase pentru soarta nației lor, de la profeții Israelului până la Nietzsche și Thomas Mann sau Dimitrie Cantemir, Caragiale și-a ocărât-o și batjocorit-o pe a lui, jignit și disperat de ratările și diformitățile ei. Râsul lui nimicitor face să explodeze ca niște baloane de săpun toate întruchipările vidului, de la demagogia vorbelor deșarte și umflata hagiografie națională până la falsa cultură, falsul civism, falsa prietenie și falsul umor.

Atâtea din replicile lui celebre au valoare de premoniție, de avertisment: „bravos, națiune! halal să-ți fie!“; „s-avem și noi faliții noștri!“; „curat constituțional! muzical!“; „eu cu cine votez?“ (legat de aceasta: „eu nu poftesc pe nimeni, dacă e vorba de poftă!“).

Râsul lui Caragiale nu e un râs amuzant, nici benign: e un râs vitriolant, pornit dintr-o sacră mânie. Ne-am obișnuit să vedem în Caragiale pe clasicul echilibrat (ceea ce era într-adevăr) sub chipul moderației și simțului comun (ceea ce era profund greșit). Nu platul simț comun, izvor de confuzie, ci rigoarea bunului-simț, însușire rară și tare, definește geniul lui Caragiale. Echilibrul acestui artist scrupulos și răbdător ca un benedictin rezultă din excесе contrarii. Lucid și dur ca diamantul, spiritul lui ducea totul până la extrem, până la culminație; cine nu suportă excesul nu-l înțelege pe Caragiale. Lucrul acesta l-a arătat foarte limpede Paul Zarifopol, omul care l-a cunoscut cel mai bine. Și îl spune Caragiale însuși în această frază care îi rezumă estetica: „simt enorm și văd monstruos“.

Alexandru Paleologu, *Bunul-simț ca paradox* [1972], ediția a III-a, Editura Cartea Românească, București, 2005, p. 45-47

[...] la noi nu există nici un alt mare scriitor care să fi fost întâmpinat cu mai multă neînțelegere și mai puțină lipsă de respect decât Caragiale, cu ocazia primelor reprezentații ale

pieselor sale. În 1879, când s-a jucat *O noapte furtunoasă*, dramaturgului i s-a reproșat faptul că se abate de la direcția inaugurată de traducerea *Romei învinse*, care sugera o carieră de scriitor ortodox, și că se întorsese la glumele ușoare din *Claponul* [...].

Chiar în ipoteza că toate aceste observații au fost formulate cu ipocrizie de un critic care, nemaifiind în relații bune cu dramaturgul, a pus reaua-voință înaintea oricărui alt sentiment, este pentru prima dată când distincția între stilul „înalt“ și stilul „umil“ este utilizată împotriva lui Caragiale și când i se reproșează faptul că a înșelat o anumită așteptare, „coborându-se“ la nivelul literaturii umoristice din *Claponul*.

Dar obiecția cea mai categorică s-a referit la pretinsa lipsă de moralitate a comediilor lui Caragiale, pline de încornorați naivi, de amanți fără scrupule și chiar de femei cu moravuri ușoare, ca Didina Mazu sau Mița Baston, despre care n-ar fi trebuit să se vorbească pe scena Teatrului Național, ci în bâlciurile de la marginea orașului. Din acest punct de vedere, atacurile cele mai violente au fost îndreptate împotriva *Noptii furtunoase* și a comediei *D-ale Carnavalului*, în care critica a refuzat să vadă altceva decât imoralitate și trivialități. În 1879, chiar Slavici, colegul de la *Timpul* al lui Caragiale, și-a manifestat intransigența față de imoralitatea personajelor din *Noaptea furtunoasă*, față de reacția de aprobare a publicului la reprezentarea pe scenă a acestor imoralități și față de unele „părți mai îndrăznețe“, pentru care a recomandat „ștergerea“ [...].

În felul acesta, deși ne aflăm pentru prima dată în fața unui repertoriu coerent de piese originale, plasate în raport cu teatrul precursorilor în aceeași situație în care se găseau poeziile lui Eminescu față de poezia postpașoptisă sau față de poezia lui Alecsandri, în perioada în care au fost scrise, în jurul comediilor lui Caragiale a fost întreținută în chip sistematic o atmosferă de scandal și de contestare, căreia autorul putea să-i facă numai cu greu față și care a avut ca rezultat intimidarea publicului, scoaterea pieselor din repertoriul Teatrului Național și reprezentarea lor pe celelalte scene din București sau din țară.

Să fi fost oare numai „imoralitatea“ răspunzătoare pentru asprimea acestui tratament?

Să acceptăm că între 1879 și 1885 moravurile au fost mult mai puțin îngăduitoare decât astăzi, femeile „mai rușinoase“ și caracterul bărbaților mai rezolut, deși în comparație cu „licențele“ lui Caragiale, unele din glumele comediilor mai vechi ale lui Alecsandri au avut un înțeles și mai „nerușinat“. Să admitem și faptul (valabil mai ales în cazul *Noptii furtunoase*, unde prima versiune a piesei, cu incendiul de la chereștigeria și cu unele replici mai tari s-a pierdut) că ne aflăm în situația de a compara texte ulterioare, cu impresiile cronicarilor de la premieră. Importantă va fi fost și nuanța de joc a actorilor sau regia, care astăzi ne scapă aproape în întregime. Din diversele cronici pe care le cunoaștem mai putem doar reconstitui că „*modul cum* [actorul Iulian] *pronunță vorba* «rezon» *făcu să se zguduie sala de aplauze*“, că Veta apărea la un moment dat cam răvășită sau că scena finală a patului, cu legătura de gât a lui Chiriac, a provocat împotrivirile cele mai înverșunate. Cu toate acestea, reacția negativă a celor mai mulți cronicari este exagerată, ca să nu bănuim că alături de tema așa-zisei imoralități, ceea ce a supărat mai mult a fost cea de-a doua temă, de natură politică. E aproape sigur că dacă s-ar fi abținut să facă aluzii politice, să râdă de Constituția de la 1866, de 11 februarie, de statua Libertății din Ploiești, de garda cetățenească a partidului liberal sau de *Vocea Patriotului Național*, și s-ar fi rezumat la legătura de gât a lui Chiriac sau la escapadele amoroase ale lui Rică, dramaturgul n-ar fi întâmpinat atâta rezistență și n-ar fi fost declarat imoral. Căci ceea ce supără cu adevărat nu este dezvăluirea imoralității private împrejurarea că Veta își înșală bărbatul sau că Jupân Dumitrache vorbește urât despre „bagabontul“ de la Iunion, ci dezvăluirea imoralității din viața publică, faptul că alegerile pot fi cu ușurință măsluite, că partidul din *Scrisoarea pierdută* este totuna cu Zoe, cu Trahanache și cu feciorul lor care studiază la facultate, că privilegiile și furtul din bugetul unei colectivități au devenit moduri prin care cei puternici își răsplătesc subalternii zeloși în exercițiul funcțiunii sau că

indivizii pot fi ușor manevrați și făcuți să se închine obedienți în fața ziarelor și a tuturor celorlalte instrumente ale îndochinării politice. De cele mai multe ori, aparențele reușesc să ne înșele. Dar cine se preface că dorește să asaneze moravurile private, interzicând utilizarea unor cuvinte sau expresii pe motiv că ar fi triviale, urmărește de fapt să-i intimideze pe oameni dintr-un punct de vedere social, obligându-i să gândească și să acționeze într-un singur fel. Mai mult, în toate timpurile imoralitatea celor puternici a avut pretenția să fie luată drept moralitate, iar cei care au îndrăznit să se împotrivescă acestor pretenții au fost declarați imorali. Din acest punct de vedere, „lipsa de moralitate“ a lui Caragiale seamănă foarte mult cu „imoralitatea“ celorlalți mari autori de satire și comedii, Molière, Swift, Voltaire. [...]

În 1885, din considerente tactice, Maiorescu a negat că literatura lui Caragiale ar avea vreo legătură cu *politica de partid*. Cu politica de partid poate că nu, dar cu politica în genere, cu siguranță, așa încât ar fi o eroare să ignorăm acest aspect central al întregii sale literaturi. După premiera *Noapții furtunoase*, autorul a fost acuzat că lucrează „sub influența noiei direcțiuni din Iași, transferată actualmente la redacțiunea unui ziar ultra reacționar din București“ [...], *Timpul*, iar în 1884, după reprezentarea *Scrisorii pierdute*, *Telegraphul* i-a reproșat lui Caragiale că amestecă politica în literatură, dintr-o perspectivă neclară, fără a lua parte hotărâtă unui anumit partid [...]

Chiar Gherea și-a exprimat regretul că dramaturgul ilustrează în literatura sa idei conservatoare și că persiflează, în *D-ale Carnavalului*, unele idei democratice pe care le-ar pune fără rost în gura Miței Baston.

Dar lucrurile nu s-au oprit la aspectul obiecțiilor teoretice sau la ipocrizia apărătorilor moralei publice, căci autorul a fost amenințat cu bătaia, iar camerelor și guvernului (liberal) li s-a recomandat, pe considerente patriotice, să nu mai acorde subvenții Teatrului Național [...]

În *Orthonerozia* lui Hasdeu un personaj enumeră limbile străine pe care le-ar cunoaște protejatul său, realizând, spre hazul spectatorilor, o serie lungă, prin repetarea aceluiași elemente, după rețeta clasică a „socotelii încărcate“. Dar episodul steagurilor din *Scrisoarea pierdută*, foarte asemănător cu ceea ce se petrecuse în realitate cu ocazia vizitei la București a țarului Alexandru, în timpul primariatului liberal al lui C. A. Rosetti [...], este un caz tipic de manevrare frauduloasă a unor fonduri publice destinate propagandei, iar în 1879, toată lumea știa că *garda civică*, ridiculizată de Caragiale în *Noaptea furtunoasă*, devenise un instrument de manipulare electorală și de intimidare politică a opoziției [...]

După cum se știe, *garda civică* sau *cetățenească* s-a constituit ca instituție paramilitară în anul 1848, pentru a sprijini revoluția noastră burghezo-democratică. Ea a fost reorganizată oficial în anul 1866, după modelul gărzilor civice înființate de francezi în timpul revoluției din 1789 și, după ce a jucat un rol pozitiv în primii ani de după înlăturarea lui Cuza și în timpul războiului de independență din 1877-1878, ea a devenit un obiect de dispută între aripa liberalilor radicali ai lui C. A. Rosetti și aripa de dreapta, condusă de Ion C. Brătianu, fiind desființată în anul 1884, cu ocazia revizuirii Constituției [...].

[...] este evident că introducerea instituției gărzii civice în comedia lui Caragiale are o semnificație care depășește apetitul realist al cititorilor și care trebuie căutată în text și în câmpul de relații ficționale creat de acesta. Căci *garda civică* este prezentă în comedie nu numai pentru istoria ei anecdotică și pentru faptul că fiecare spectator putea să recunoască în ea o realitate foarte vie în 1879, dar mai ales pentru atitudinea unor personaje principale în raport cu ea.

Dacă vom examina din acest punct de vedere ce se întâmplă în *Noaptea furtunoasă* vom observa că teșghetarul Chiriac întreține cu abilitate la stăpânul său o adevărată psihoză militară, vorbindu-i sistematic despre exerciții și ronduri de noapte, sau despre Tache Pantofarul, împotriva căruia trebuie emis mandat de arestare, pentru că nu vrea să iasă la „izirci“. Atunci când este

îndemnat de Chiriac să facă noaptea toate posturile, Jupân Dumitrache poate fi convins că această pretenție reprezintă o consecință firească a zelului militar al subalternului său și al importanței pe care el însuși o acordă gărzii. [...]

Dar de fapt, în timp ce Jupân Dumitrache își exercită funcția de comandant din convingere și cu oarecare mândrie, pentru Chiriac garda este o formă care și-a pierdut de mult orice conținut, un pretext cu ajutorul căruia naivul soț poate fi ținut departe de casă. Pentru aceste două personaje, garda este o noțiune cu semnificații diferite și când vorbește despre posturi, cu excepția lui Dumitrache, toată lumea înțelege la ce se gândește de fapt Chiriac.

Astăzi s-ar putea să ne scape faptul că Tache Pantofarul era finul lui Popa-Tache, celebrul agent electoral al partidului conservator și prin urmare om „*de-al ciocoilor*“, care trebuia adus la sentimente mai bune prin cât mai dese convocări la „*izirciș*“. De asemenea, puțini sunt cei care mai știu că Maiorescu sau Caragiale însuși s-au aflat în postura lui Tache Pantofarul și au fost supuși, cam în aceeași perioadă, unui tratament asemănător. Dar atitudinea diferită a celor două personaje literare față de aceeași instituție reprezintă în esență o observație morală, care continuă să ne vorbească și astăzi, căci în fond vor exista întotdeauna oameni care se vor devota unor acțiuni, unor idei sau unor instituții, și oameni care se vor mulțumi să profite de pe urma lor.

La Caragiale, observația realistă este dublată aproape întotdeauna de observația adâncă a unui moralist care produce texte cu ofertă multiplă, și de aceea obiecția făcută în legătură cu orizontul restrâns al comediilor sale este lipsită de sens. În realitate, ca și în cazul clasicismului francez, „miracolul“ realizat de comediile lui Caragiale este acela de a fi conciliat un teatru riguros și profund, în ciuda aparențelor de simplitate, cu un public popular prin structura majorității sale și, prin aceasta, iubitor de reprezentații cu aspect cât mai colorat. [...]

Dar reala complexitate a comediilor lui Caragiale trebuie căutată în contractul de lectură complex pe care îl presupun, în oferta multiplă de participare și în înțelesul care se ascunde în spatele numeroaselor peripeții și anecdote pitorești.

Deși au fost respinse pentru motivul că ar lucra cu expresii și situații „vulgare“, comediile lui Caragiale au în comun tocmai insistența cu care trimit spre un public responsabil și grav, singurul cu care se poate stabili o fructuoasă relație de complicitate. În definitiv, nu putem râde de toate personajele lui Caragiale și nu putem rămâne perplecși în fața versatilității lor morale, decât dacă suntem în posesia unui sistem normal de conduită, tot așa după cum nu putem râde de *ceferticul* lui Ipingescu, de expresiile franțuzești ale Ziței sau de *cremenalul* și *dicorățiile* lui Jupân Dumitrache decât dacă în dicționarul nostru particular este înscrisă forma corectă a acestor noțiuni și expresii.

În expoziția din *Noaptea furtunoasă*, Jupân Dumitrache povestește dintr-o anumită perspectivă ceea ce a văzut și înțeles din întâmplările de la *Iunion*. El mediază acțiunea și impune o anumită interpretare a evenimentelor, fapt care determină o rapidă organizare și distribuție a forțelor, în funcție de această perspectivă pe care, în primul moment, ne-o însușim și noi. Ceea ce rezultă de aici este un sistem de alianțe menit să combată un pericol exterior și pornind de la această premisă, la care se adaugă dimensiunea politică a evenimentelor, Jupân Dumitrache construiește împreună cu Ipingescu un „regulament“ riguros de recompense și penalizări: *dicorățiile* și tovarășia „*la parte*“ pentru aliați, *despărțirea* și *cremenalul* pentru *bagabonți* și pentru ciocoi care mănâncă sudoarea poporului.

Dar atunci nu este extraordinar să constatăm rapiditatea și ușurința cu care acest sistem de alianțe se modifică în momentul în care se modifică și punctul de vedere? Și nu este această *labilitate* a caracterelor și a opiniilor una din temele morale mai profunde ale comediilor lui Caragiale? Iar dacă punctul de vedere sentimental se poate modifica atât de repede, încât un *bagabont* și un *coate-goale* să devină „*de-ai noștri*“, de ce nu s-ar modifica și perspectiva politică

cu tot atâta ușurință?

Lucrul acesta se întâmplă în *Scrisoarea pierdută*, unde Pristanda dă recitalul extraordinar al duplicității politice în fața lui Cațavencu, căruia îi spune „*coane Nicule*“, unde Zoe și Tipătescu îl iartă pe Cațavencu, după ce au vrut să-l omoare și după ce l-au arestat, iar Cațavencu conduce manifestația politică din finalul piesei, îmbrățișându-l pe Dandanache, ca și când ar fi vorba de propriul său succes.

În *D-ale Carnavalului*, aproape tot ce se întâmplă este pus sub semnul *aparenței* și al *minciunii*, personajele împăcându-se în cele din urmă unele cu altele și prefăcându-se că nu mai cunosc realitatea existenței pe care o duc de fapt. După cum știm, actul întâi al piesei se încheie cu scoaterea unei măsele sănătoase, gest pe care criticii l-au considerat la început ca pe un fel de exhibiție frivolă, tipică spectacolelor de circ. Dar, la sfârșitul piesei, când Catindatul este apucat din nou de dureri, Iordache ia o pereche de foarfece mari „*și vine cu ele încruntat, clănțănindu-le ca la tuns*“, gest suficient pentru a da celui bolnav senzația vindecării. Din nou un final de piesă trimite la Caragiale spre general și spre simbol, căci în cazul acesta *foarfeca*, în loc de *clește*, și *gestul tunsului*, în locul scoaterii unei măsele se substituie adevăratei realități, pentru a deveni metafora aparent veselă a minciunii și a existenței personajelor din comedie.

Tot astfel, actul al III-lea indică în aparență un fapt de repetiție, prin întoarcerea acțiunii în decorul actului I. Dar odată cu trecerea personajelor prin *carnavalul* din actul al II-lea, sfârșitul piesei consacră *falsul* și aparența măștilor ca unică realitate în care eroii vor continua să trăiască, și cu toate că și-au scos costumele, personajele lui Caragiale rămân pentru totdeauna niște „*mascați*“. În grade diferite, toate știu că fac parte dintr-un sistem de relații cu înșelători și înșelați și că față de partenerii lor sunt, în același timp, și una și alta.

Este adevărat că *împăcarea* presupune întotdeauna înțelegere, uitare și capacitatea de a ierta. Dar ceea ce uită personajele lui Caragiale în cazul acesta este propriul lor trecut și o intenție pentru care s-au zbatut tot timpul: dorința de a-i pedepsi pe cei „*răi*“. Căci Pampon a vrut să-l pedepsească pe Bibicul, și dorința lui de a se răzbuna a crescut pe măsură ce vinovăția rivalului s-a dovedit mai mare, Mița a urmărit să-i pedepsească pe Nae Girimea și pe Didina, iar Crăcănel pe Mița și apoi pe individul care i-a tras palme fără motiv. Contrastul acesta dintre ceea ce au vrut și ceea ce acceptă în final personajele din *D-ale Carnavalului* este prea mare pentru a nu se încărca cu o valoare tematică morală.

De altfel, în toate comediile lui Caragiale, care lasă impresia că au o structură circulară, dacă este adevărat că cele mai multe personaje se întorc după deznodământ în punctul în care s-au aflat de la început, atunci această întoarcere se produce numai *împreună* cu conștiința ticăloșiei lor. Chiar dacă se prefac că nu știu nimic, ca Pampon, Mița Baston sau Didina Mazu, la sfârșitul piesei toți eroii lui Caragiale știu mai mult decât la început unii despre alții și, în cele mai multe cazuri, chiar despre fiecare dintre ei. Paradoxul lor este că după ce au absolvit în chip lamentabil un examen de viață sau de conștiință în cursul căruia au vrut să-și extermine adversarii, să se răzbune sau măcar să-i facă de răs, ei recurg la masca ipocriziei și se împacă suspect de repede, ca și când nimic nu s-ar fi întâmplat până atunci.

Există numeroase informații că, la Berlin, Caragiale ar fi vrut să reia personajele din *Noaptea furtunoasă* și din *Scrisoarea pierdută*, pentru a realiza cu ele, după 20 de ani, o comedie în trei acte, *Titircă, Sotirescu & C-ie*. În această nouă ipostază, Jupân Dumitrache ar fi ajuns „*mare agricultor, mare proprietar, capitalist puternic, petrolist*“, Chiriac „*deputat guvernamental*“, Spiridon „*deputat, doctor în drept la Liège*“, Nae Ipingescu prefect și Rică Venturiano director de ziar și deputat în opoziție [...]. Pornind de aici, au existat critici care s-au străduit să demonstreze, cu lux de amănunte, că ascensiunile acestea nu s-ar justifica din punct de vedere social. Dar în afară de faptul că în cazul teatrului verificarea verosimilității trebuie să decurgă altfel decât pentru un

roman, intuiția morală a lui Caragiale a fost excepțională, căci în viață, ipocriții din comedii reușesc întotdeauna, având și avantajul de a putea fi luați drept oameni onești.

Foarte complexă prin observațiile adânci pe care le sugerează este și cea mai puțin jucată dintre comediiile lui Caragiale.

S-a afirmat, pe bună dreptate, că evenimentul central din *Conul Leonida față cu Reacțiunea* îl reprezintă o *greșeală de auz*. Într-adevăr, aceasta este încurcătura de efect a piesei, evenimentul care amenință să schimbe viața eroilor. După cum știm, împușcăturile lui Ipingescu sunt luate de Efimița, și în cele din urmă și de Leonida, drept manifestări ale unei revoluții sângeroasă și cei doi eroi, metamorfozați dintr-o dată în victime, vor să sară pe fereastră, în toiul nopții, pentru a fugi în *fieful* republicanilor, la Ploiești. Dar întrebarea pe care trebuie să ne-o punem imediat ar avea obligația de să se refere la contextul dramaturgic mai larg care face posibil acest *qui-pro-quo* auditiv. Cum este posibil, chiar într-o comedie sau într-o farsă, ca două-trei împușcături de lăsata secului să fie luate drept zgomot de fond al unei violente bătălii? Aceasta este adevărata problemă a comediei lui Caragiale, care depășește cu mult chestiunea „greșelii de auz” și logica întotdeauna convențională a încurcăturilor dintr-o farsă. Căci dacă în *Noaptea furtunoasă* Jupân Dumitrache este convins că *bagabontul* de la *Iunion* se ține după nevasta lui și nu după Zița, de vină este gelozia sau susceptibilitatea excesivă a negustorului, iar dacă Dincă binagiul bate pe dos numărul casei lui Dumitrache, de vină este hazardul și, la limită, convenționalismul teatral.

Dacă privim dincolo de pitorescul și de vârsta relativ înaintată a celor două personaje, în *Conul Leonida față cu Reacțiunea* avem un exemplu tipic de manipulare a unui terț, prin intermediul unui *lider de opinie* sau prin ceea ce teoria comunicației numește foarte expresiv *gatekeeper*. Leonida citește cu regularitate ziarele, pline de informații spectaculoase despre Garibaldi sau despre „*republică*” și este fermecat de marile fraze oratorice, rostite în momentele de criză, care au pentru el valoare de citat [...].

Amintirea „*revoluției*” de la 11 februarie 1866 îl împinge pe Leonida spre scrisoarea „*de patru vorbe*” a lui Galibardi și spre amănunțurile teorii financiare ale unei republici utopice, în care cetățenii cu lefuri bune și egale, pe lângă pensie, n-ar mai plăti bir și, în virtutea „*legii de murături*”, n-ar mai avea voie să-și achite datoriile. [...]

Leonida, pe care primul monografist al lui Caragiale îl numește foarte nimerit „*der waghalsige Vorkämpfer der Menschenrechte*” (temerarul apărător al drepturilor omului), prelucrează și transmite mai departe toate aceste informații Efimiței, făcându-le credibile („*Ei! cum le spui dumneata să tot stai s-ascuți; ca dumneata, bobocule, mai rar cineva*”), iar Efimița le va pune cu prima ocazie în practică, luând drept revoluție „*un obicei mitocănesc*”. Comic este că, din acest moment, începe un proces invers, prin care Efimița (*spiritul practic*) urmărește să-și convingă bărbatul (*spiritul teoretic*) de corectitudinea interpretărilor ei. Dar liderul de opinie se opune acestei tentative cu teoria spectaculoasă a fandacșiei și când totuși cedează, lucrul acesta nu se întâmplă decât tot cu ajutorul *ziarului*, la care aleargă înfrigorat, pentru a controla datele furnizate de Efimița [...].

Înainte de a fi victima zgomotelor de afară, Efimița este victima lui Leonida care rămâne pentru ea un erou. Dar în raport cu ziarele pe care le citește, Leonida este el însuși o victimă, și aceasta e trăsătura specifică a teatrului lui Caragiale, care presupune întotdeauna existența unui context mai larg, spre care întâmplările de pe scenă trimit cu încăpățănare.

Construit pe întâlnirea dintre teorie și practică, dintre spațiul domestic închis și spațiul larg al existenței sociale, și pe dialectica relațiilor dintre victimă și erou, Leonida este cel mai complex și mai modern personaj al comediiilor lui Caragiale, în ciuda datelor sale „istorice”, iar textul, judecat în întregime, are densitatea unei mari capodopere din care nimic nu se mai poate clinti. [...]

După cum se vede, în proporții diferite, oferta unei teme complexe, care privește standardul

moral al unei lumi sau tehnicile rafinate prin care această lume poate fi controlată, se sprijină la Caragiale pe factologia colorată a temelor „ușoare“, adulterul cu toate încurcăturile lui, anecdotica și stilul de viață al oamenilor de la „mahala“ sau cultura de ziar, care dă tuturor evenimentelor și teoriilor celor mai complicate, dimensiunea faptului divers și adâncimea unor superstiții imposibil de combătut. Privite cu dispreț, elementele din circuitul culturii sau al literaturii triviale au fost până acum tratate cu superficialitate și considerate cel mult ingrediente pitorești de decor. În realitate, ele trebuiesc citite cu atenție și interpretate, căci la Caragiale, ca la toți scriitorii excepționali, *amănuntele* își dezvăluie adevărata lor funcție numai în măsura în care sunt proiectate la un alt nivel al textelor decât cel imediat vizibil.

Oferta multiplă, căreia îi corespunde de fiecare dată un sistem complex de relații intertextuale, poate fi ușor urmărită în *D-ale Carnavalului*, unde înainte de a se ajunge la semnificația morală a promiscuității sufletești și a împăcării, ca formă generală de viață, ceea ce se vede cu ușurință, stârnind împotrivirea spiritelor „bine educate“, este spectacolul pitoresc al carnavalului popular și cazuistica amețitoare a teoriilor științifice degradate, care capătă pentru profani forța de convingere a unor mituri.

Curios este că, deși a scandalizat atâta prin caracterul ei popular și frivol, înainte de a fi o metaforă, *carnavalul* a fost una dintre cele mai realiste și mai accesibile teme ale epocii lui Caragiale. [...] la G. Baronzi, în *Impresiuni din carnaval 1861*, un bărbat își urmărește prin mahalale soția mascată, care se duce la bal, o surprinde cu amicul și o iartă... pentru a patra oară. Iorgu Caragiale are și el o șansonetă comică, *Băcanul la bal masché sau O seară de Carnaval* (1865), apropieri se pot face și cu *Iașii în carnaval*, comedia lui Vasile Alecsandri, dar în genere, tot ce s-a întâmplat și s-a scris în această direcție înainte de Caragiale nu depășește valoarea unei indicații de recuzită și de regie și, cel mult, nivelul unui început de sens existențial. În același timp, toate aceste fragmente dovedesc că în jurul comediei lui Caragiale există un text mai larg, cu care *D-ale Carnavalului* stabilește un prim sistem de legături intertextuale și pe care ar fi o eroare să-l ignorăm. Depinzând de sistemul de norme culte al seriei literare din care făcea parte *Junimea*, observația lui Maiorescu în legătură cu lipsa de pretenții a comediei lui Caragiale se potrivește mai degrabă textului mare al epocii, căci în *D-ale Carnavalului*, în mulțimea amănunțelor „frivole“, ușor de recunoscut și despre care s-a spus că nu depășesc valoarea agitației grotești din *commedia dell'arte*, dramaturgul a introdus o semnificație care face ca textul să se ridice cu mult peste condiția unei farse obișnuite.

Aceeași este funcția *teoriei lui Matei*, care este aplicată de Caragiale nu numai măselelor bolnave ale Catindatului, cum s-ar crede la prima vedere, ci și celorlalte personaje din text.

În perioada în care s-a jucat *D-ale Carnavalului*, teoria contelui Cesare Mattei, copios deformată de Catindat și de colegul acestuia de la percepție, a fost una dintre cele mai populare teme ale publicisticii cotidiene, la concurență cu îngrozitorul cutremur din Spania sau cu evenimentele din Afganistan. Cei câțiva medici care au aplicat în București noua metodă electro-homeopatică au devenit în scurt timp un fel de tămăduitori biblici, asediați, în adevăratul sens al cuvântului, de mulțimea pacienților exaltați. La începutul anului 1885, mai multe grupuri de români au organizat un fel de pelerinaje la reședința din Bologna a medicului italian și există și o broșură în care contele relatează, în stilul patetic al romanelor de mistere, cum o româncă ar fi încercat să-l otrăvească pentru a intra în posesia secretului de fabricație al miraculoaselor sale *electricități*. În paginile lor de publicitate, *Românul*, *Reforma* sau *Poporul* fac reclamă medicamentelor lui Mattei, Duiliu Zamfirescu îi recomandă la un moment dat, mai în glumă, mai în serios, lui Maiorescu să-și trateze și el urechea bolnavă prin electro-homeopatie, iar directorul ziarului *Poporul*, N. Bassarabescu, publică în aprilie 1885, cu câteva zile înaintea comediei lui Caragiale, un articol detaliat despre *Medicina Matei* [...].

De altfel, însuși diavolul din romanul lui Dostoievski *Frații Karamazov* recurge la *electricitățile* recomandate de Mattei, pentru a se vindeca de o răceală contractată în cursul unui zbor „cosmic“!

Pentru Catindat, *metoda lui Matei* din expoziția piesei a devenit un panaceu miraculos prin care pot fi rezolvate toate suferințele muritorilor de rând, și în ciuda aparențelor de întâmplare episodică sau de *gag*, modul acesta de a tranșa problemele vieții cu ajutorul sofisticii din circuitul oral reprezintă al doilea sistem important în care textul lui Caragiale trebuie citit. În primul moment, Iordache se arată sceptic în fața explicațiilor Catindatului, pe care le numește „*mofturi italienești*“ și cărora le contestă orice valabilitate [...].

În realitate însă, până la sfârșitul piesei Iordache se va convinge de eficiența metodei lui Matei și de faptul că, într-adevăr, *naturelul* poate exista fără nici o bază și că, în certe împrejurări, oamenii pot merge prin ploaie susținând că e soare, „*numai așa la un capriț*“. Căci să nu uităm, Nae Girimea nu este doar frizer, ci și *doftor de bătăături și sub-chirurg*, ca italianul Cesare Mattei în imaginația Catindatului, iar Pampon, Crăcănel, Mița și Didina devin în grade diferite pacienții subchirurgului și ai lui Iordache, „*calfă la Girimea*“.

Critica mai veche (și mai ales Gherea) s-a străduit să descifreze în litera lui deznodământul din *D-ale Carnavalului*, reproșându-i lui Caragiale faptul că a dezlegat firele acțiunii în culise și nu pe scenă, împreună cu spectatorii și eroii, cum se întâmplă de obicei. Dar nu decurge tipul acesta de mistificare dramaturgică din „*medicina Matei*“, și nu este mai important să constatăm efectul „*electro-homeopatic*“ al unor explicații presupus ingenioase, decât să știm ce le-a spus *exact* Nae Girimea următorilor săi? Credibilitatea unor teorii depinde nu numai de natura argumentelor propriu-zise, ci și de contextul în care acestea sunt susținute, și adesea oamenii sunt constrânși de împrejurări să ia drept adevăr propria lor dorință din imaginație sau, și mai rău, imaginația celor mai puternici decât ei. În *D-ale Carnavalului* Iordache, Nae Girimea și Pampon sunt obligați, din interes, să accepte *lotăria* Ipistatului, Mița trebuie să-și facă *o carieră* și de aceea nu poate renunța la Crăcănel, Didina are și ea nevoie de Pampon care, la rândul său nu vrea să renunțe la Didina. Pentru o clipă, Mița, Didina, Crăcănel și Pampon au trăit orgoliul unei răzbunări sentimentale și al refuzului unei promiscuități sufletești din ce în ce mai mari. Toți s-au arătat a fi *turbați*, Crăcănel a vrut să-l rupă cu dinții pe Bibicul, Mița a vrut să arunce cu *vitriol englezesc* și apoi să se omoare cu briciul în frizeria lui Nae, iar Pampon a mers cel mai departe cu nevoia de răzbunare, aplicând palme servitoarei Didinii și un început de corecție bietului Crăcănel. În actul I Mița și Pampon au jurat să se răzbune împreună, iar la începutul actului III, Crăcănel, Pampon și Catindatul au spart ușa frizeriei lui Nae Girimea. Dar clănțănitul aluziv al foarfecelor din finalul piesei are efect nu numai asupra măselelor Catindatului, ci și asupra celorlalte personaje, care ar putea să rostească aceeași replică, într-un glas: „*Mersi, neică, mi-a trecut!*“

Florin Manolescu, *Caragiale și Caragiale*, Jocuri cu mai multe strategii [1983], ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Editura Humanitas, 2002, pp. 101-133

Ispita autoritarismului se traduce în lumea lui Caragiale și printr-un caracteristic sindrom de „*cetate asediată*“, printr-o stare de pândă și panică generală de așteptarea declanșării unui asalt iminent, care nu se produce totuși niciodată. Gazetele întrețin cu frenezie psihoza terorizantă a „*comploturilor*“, a „*conspirațiilor*“ și a „*asasinatelor*“ tenebroase, a războiului care-ncepe azi-mâine, dacă nu cumva, între timp, a și izbucnit, a dușmanilor care se pregătesc să ne atace și să ne distrugă (*Boris Sarafoff!*, *O lacună...*, *Ultima oră!*).

Se trăiește continuu sub amenințarea unei primejdii cu mii de chipuri; se trăiește în alarmă și în nesiguranță, cu ochii-n patru și cu inima gata să sară din piept. Omului caragialesc i se insuflă convingerea că este un om periclitat; se teme că i se destramă familia, se teme că va fi „*suprimat*“, se teme că i se vor da pe față micile sau marile matrapazlăcuri, se teme bianual, de sf. Dumitru și de

sf. Gheorghe, că nu găsește unde să se mute, se teme de iarnă, se teme de ghinion, se teme de „șef“, se teme de ipistați, se teme că poate fi „lucrat“, se teme de orice, chiar și de nimic. Mai ales de nimic: omul periclitat este o victimă sigură a ficțiunii. Conul Leonida citește la rubrica „Ultime știri“ din gazeta lui preferată o informație care-l înspăimântă: „Reacțiunea a prins iar limbă. Ca un strigoi în întunec, ea stă la pândă ascuțindu-și ghearele și așteptând momentul oportun pentru poftelile ei antinaționale... Națiune, fii deșteaptă!“.

Frica, o dimensiune permanentă a vieții în lumea lui Caragiale, ia în acest caz forme aproape simbolice. Conul Leonida încearcă să-și transforme casa într-o fortăreață, fie ea cât de precară, „baricadează ușa cu paturile și mobilele“, într-un justificat impuls către închidere și izolare: pericolul vine de afară, legăturile cu exteriorul trebuie în consecință întrerupte. Leonida se știe „deochiat“ („cum sunt eu deochiat, drept aicea vin, să ne dărâme casa“) și se apără cum poate mai bine: blochează intrarea, face întuneric („Stinge lampa!“), impune tăcere și interzice orice mișcare („St! nu te mișca!“).

Frica are un efect mineralizant; în lumea lui Caragiale oamenii se transformă adesea în licheni și mușchi, devin o rocă vegetală.

Dacă locuința lui Leonida capătă un aspect de cazemată, locuința lui Jupân Dumitrache seamănă cu o cazarmă; desigur, în acord cu specificul acestei lumi, și cazemata și cazarma sunt biete improvizații, simulacre grosolane, neintenționate parodii grotești. Acțiunea din *O noapte furtunoasă* începe într-o „odaie de mahala“, unde se găsesc doi bărbați. Ambii sunt îmbrăcați în uniforme. Unul este Jupân Dumitrache, „în haine de căpitan de gardă fără sabie“, iar celălalt este ipistatul Nae Ipingescu, se-nțelege de la sine că în uniformă. Singurul obiect din încăperea care atrage atenția este o armă, așezată de altfel la vedere („răzemată de fereastră, o pușcă de gardist cu spanga atârnată de ea“).

Jupân Dumitrache povestește ipistatului întâmplarea cu „bagabontul“ care i-a scăpat; este o istorioară cu tematică vitejească, deși s-a încheiat cu un eșec, nu cu o victorie; dar scoate în evidență o anumită stare de spirit. Al treilea personaj care își face apariția (cu el debutează scena a II-a) este Chiriac, iar prima lui replică nu este altceva decât un raport militar: „Jupâne, trebuie să facem mandat de arestare pentru Tache pantofarul de la Sf. Lefterie; nu vrea să iasă mâine la izirciț cu nici un preț“. Cei trei decid, cu vorba lui Chiriac, să-l „pocăiască“ pe nesupus. În scena a treia, Spiridon, „băiat pe procopseală în casa lui Titircă“, un fel de paj de mahala, aduce stăpânului său o gazetă, apoi „sabia și cintironul“: cherestegiul căpitan se prepară să plece „de rond“. În continuare, Jupân Dumitrache îl elogiază pe Chiriac pentru virtuțile ostășești dovedite („Nene Nae, auziși cum îmi poartă Chiriac de grija rondului? Ei! i-e tot frică să nu uit reglementul. Are ambiț băiatul, ca să fie compania noastră ceva mai abitir din toate. Gândești dumneata că mai primeam eu să fiu căpitan dacă nu-l alegea pe el sergent? Știi cum a regulat compania?“), apoi ascultă și comentează ce-i citește Ipingescu din *Vocea Patriotului Național*, gazeta adusă mai înainte de Spiridon. Este vorba de articolul lui Rică Venturiano, intitulat „Republica și Reacțiunea sau Venitorele și Trecutul“. Lectura acestui text reprezintă de fapt o instruire propagandistică, necesară efectuării rondului; nu se pleacă în misiune, chiar dacă este una de rutină, fără prelucrare teoretică. Despre articolul lui Venturiano cei doi spun că „lovește bine“, „combate bine“, ba chiar că „i-a înfundat!“: o terminologie însuflețită și luptătoare, ce arată că obiectivele pregătirii au fost integral atinse. Verificarea nu întârzie. Nici nu sfârșește bine Ipingescu de citit articolul, că din stradă răzbate „glasul Ziții“, ca o răsfrângere solicitantă în concret a considerațiilor abstracte din *Vocea Patriotului Național*: „Mitocane! pastramagiule! la polițiune!“.

De la teorie se trece la practică. Jupân Dumitrache își mobilizează tovarășul de luptă („Săi, nene Nae!“), Ipingescu răspunde cu un cuvânt, „Urgent!“, care semnifică deopotrivă promptitudine, eficiență și alertă, iar cei doi părăsesc alergând încăperea, în șuieratul desigur isterizant al „signalului de alarmă“ dat de ipistat cu „fluierul de la cheotoarea mondirului“.

Locuință sau cantonament?!

Atmosfera din casa lui Jupân Dumitrache indică limpede, în orice caz, în ce măsură este

predispusă lumea lui Caragiale să-și militarizeze existența, manifestarea cea mai expresivă a năzuinței autoritare. Și de ce.

Nu o face pentru glorie; ispita gloriei lipsește de acolo unde nu există decât elementara preocupare de a supraviețui cu orice preț. Nu o face pentru a se apăra de o primejdie reală sau închipuită, fiindcă și-a făcut din supunere o armă ce-i îngăduie să-și folosească imensele resurse de viclenie. Nu o face pentru a triumfa asupra unui dușman care o amenință sau care trebuie pur și simplu zdrobit numai pentru că există. Nevoia de a cuceri este la fel de necunoscută în această lume ca și setea de glorie. Avânturile ei războinice au un caracter prin excelență domestic și sunt aproape întotdeauna îndreptate spre interior, consumându-se în conflicte ce au invariabilă înfățișare a unor scandaluri de familie ori între cunoștințe mai mult sau mai puțin apropiate; și se poate spune că, deși se teme de invazii, deși are fobia străinilor, lumea lui Caragiale se autoinvadează, asemenea unui aluat care se umflă irezistibil dinlăuntru de fermentația drojdiei și se revarsă colcăind, bolborosind înfundat, făcând bulbuci. Sau ca un terci fremătător, în ebuliție. Privită de la oarecare distanță și din afară, ea este cu adevărat moale și potolită; autopericlitându-se, nu mai reprezintă pentru autorități niciun pericol. E pașnică – se cucerește neabătut pe sine însăși.

Mircea Iorgulescu, *Eseu despre lumea lui Caragiale*, București, Editura Cartea Românească, 1988, pp. 124-129

Proiectând în finalul spectacolului său cu *Scrisoarea pierdută* un banchet propriu-zis, Liviu Ciulei a intuit, în parte, plenitudinea deznodământului. Dar numai în parte. Căci, jucată doar caricatural și doar în registru minor, derizoriu, scena a XIV-a n-are pregnanță, nici impact. Ba mai mult, falsifică viziunea finală a *Scrisorii pierdute*: îmbrățișarea generală, precedată de iertare și împăcare. Neavând cunoștința de ridicolul și amoralitatea lor, personajele caragialiene sunt sincere și patetice în tot ce spun și fac. Când Trahanache îi spune lui Cațavencu: „Și așa zi, ai? d-ai noștri, stimabile? bravos! mă bucur“, trebuie să credem că bucuria venerabilului este autentică. După cum în replica adresată lui Tipătescu – „Să mă ierți și să mă iubești!“ – expansivitatea lui Cațavencu este și ea reală, cerând, cu adevărat, „puțintică iubire“. Indivizii, până acum învrăjbiți, odată metamorfozați în comeseni se înfrățesc într-o atmosferă paradisiacă: „Toată lumea se sărută, gravitând în jurul lui Cațavencu și lui Dandanache, care se strâng în brațe, în mijloc“.

În deznodământul piesei, participanții – fie „cu borcane de băutură în mâini“, fie cu cupe de șampanie, toți „foarte chefuiți“ – se comportă, observă N. Steinhardt, ca și cum ar fi deja în rai. Acesta ar fi secretul revelat al *Scrisorii pierdute*: o taină legată de o alta mult mai mare, „Taina supremă a creștinismului“. Conform căreia are loc și aici împărtășirea comună dintr-o pâine și dintr-un vin, „spre iertarea păcatelor“, producându-se transfigurarea generală într-o relație de bunăvoință reciprocă. De altfel, în *Jurnalul fericirii*, rezumându-l pe Alexander Schmemann, eseistul notează: „lumea pentru creștin e un ospăț, imaginea ospățului apare de-a lungul întregii Scripturi și este și finalul, încoronarea ei“. Aceasta pentru că, în referințele evanghelistului, paradisul este echivalat fie cu o „cină mare“ (*Luca*, 14, 16), fie cu un ospăț mare“ (*Luca*, 5, 29). Străjuit de „Domnul ospetelor“, adică de Iisus, banchetul de sfârșit al *Scrisorii pierdute* e unul al iubirii: „Să mă ierți și să mă iubești!“.

Avem aici cea mai insolită interpretare a deznodământului piesei. După o primă lectură a eseului, mulți cititori vor rămâne sceptici, spunându-și că Steinhardt exagerează. Că, dacă analiza de câmp din jurul *Scrisorii pierdute* e reală, analiza de text a piesei n-o justifică pe prima. Pentru contrarierea sporită a scepticilor, vreau să consolidez edificiul viziunii lui N. Steinhardt, atrăgând atenția asupra unui detaliu de text, referitor la cadrul scenei finale. Unul pe cât de important, pe tot atât de ignorat de cititorii, regizorii și fanii lui Caragiale. Acea „mulțime de cetățeni cu ramuri verzi“ în mâini care invadează scena constituie fundalul simbolic al deznodământului. Or, conform simbolismului european, pe de o parte, verdele este o culoare *mediană*, situată între roșul infernal și

albastrul celest, iar pe de alta, *ramura verde* reprezintă însemnul binecunoscut al împăcării, al vieții și al paradisiului. Toate aceste „ramuri verzi“ ce încadrează finalul piesei au fost uitate în egală măsură și de comentatori, și de regizori. Deoarece cititorul de azi, pervertit de scepticism, nu poate crede în autenticitatea împăcării dintre aceste ființe derizorii, fiind convins că ele ar fi doar „ipocrite“. Or, în privința acestei „ipocrizii“ care, altfel, ar devaloriza în chip automat, codul binar *Iartă-mă – Te iert*, răspunsul cel mai potrivit ce i se poate da cititorului de azi este *acela* al lui Caragiale însuși. Iată-l deci, pur și simplu: „...când se serbează victoria electorală, omul (Cetățeanul turmentat, interpretat de Ion Brezeanu – n.n.) ridică din toată inima-i recunoscătoare toastul lui «în sănătatea coanei Joițichii, că e damă bună!»». Dragostea sinceră cu care Brezeanu își motivează toastul este o culme teatrală. Cu două vorbe spuse cald, din adâncul sufletului, el pune un fel de pecete morală pe o poemă, poate, condamnabilă, pe o operă intelectuală de o moralitate cu drept cuvânt atât de contestată. După toastul lui Brezeanu, un om de inimă nu poate ieși din teatru fără să se împace, ba oarecum chiar să simpatizeze, cu distinsa damă de lume și cu bețivul josorât de cârciumă, două creaturi greșite, vinovate, Dumnezeu știe din ce pricini, dar bune – zică ce le place ipocriții! – cu siguranță, bune“. Prin schițarea aceluia spectator-om de inimă *emoționat* în finalul *Scrisorii pierdute*, dar și, pur și simplu, prin timbrul lor afectiv, aceste fraze ale lui Caragiale te fac să exclami: „Curat Steinhardt!“.

Lumea *Scrisorii pierdute* e o lume de mijloc, așezată „pe undeva pe linia de aur a echilibrului, unde omenescul stă între divin și drăcesc, unde [acesta] încă nu e cu totul și cu totul înrobit răului“. Ea păstrează „legătura ontologică neîntreruptă cu esența creștinismului“ prin ritualul iertării și împăcării, concretizat de codul binar „Iartă-mă – Te iert“. Ea nu are încă, observă N. Steinhardt, contact cu „lumea răului absolut“. Dar, să adăugăm, nici cu lumea binelui absolut. Căci aici indivizii nu sunt nici buni, nici răi; altfel spus, sunt și buni, și răi, niciodată, însă, buni sau răi (nu întâmplător, faimoasa alternativă a lui Farfuridi – „Din două una, dați-mi voie: ori... dar; ori... dar“ – se autoanulează, nefiind decât un paradox absurd). E o lume a conjuncției (și... și), care nu cunoaște disjuncția (sau... sau). De altfel, încă Mircea Vulcănescu, în *Dimensiunea românească a existenței*, conchide că, datorită felului particular de a înțelege raportul dintre existență și posibilitate, noi nu concepem alternativa. Ethosul occidental e dintru început disjunctiv: alb sau negru, virtuos sau păcătos, sfânt sau mare păcătos. Absența acestui „sau“ moral din lumea românească e și ea consecința acestei situații mediane [...] pe linia bunului-simț de ascendență latină. În termenii moralei nordice, reflectate de un Ibsen, de pildă, nouă ne este specific „păcătosul tipic-mijlociu“, unul care, cum ar spune Caragiale, n-a *dospit* destul, necrescând complet nici pe linia binelui, nici pe linia răului [...]. Rămânând și alb și negru, pe jumătate păcătos, pe jumătate virtuos. Păcătosul tipic-mijlociu nu se înveșmântă nici în alb, nici în negru, el umblă în petice albe și negre, e pestriț. Salvarea lui este asigurată, totuși, în lumea *Scrisorii pierdute*, căci acolo încă funcționează codul creștin al lui „Iartă-mă – Te iert“. Fapt firesc, după Caragiale – cel din *Morală și educație* – căci „neamul acesta nu e un neam stricat; e numai nefăcut încă; nu e pân-acuma dospit cumsecade. E încă nelimpezit...“.

Noi, însă, cei de azi, nu mai trăim în aceeași lume cu lumea *Scrisorii pierdute*. Ea, această lume a lui Caragiale, ne este astăzi străină, de aceea nici nu credem în autenticitatea deznodământului din *Scrisoarea pierdută*. Condiții istorice atroce ne-au îndepărtat de această „lume a blândeții, iertării și împăcării“, după cum ne-au silit la o radicalizare a atitudinilor. Astfel, din punct de vedere moral, N. Steinhardt a avut o evoluție netă pe traiectoria sfântului: refuzând să devină denunțator și martor al acuzării, s-a oferit pe sine, în mod necondiționat, de bunăvoie, ca acuzat, ca jertfă, adică. [...] Dar dacă ar fi trăit încă și ar fi supraviețuit evenimentelor din decembrie '89, el ar fi avut o mare neplăcută surpriză. Adică ar fi descoperit că n-are cui să acorde iertarea, căci nimeni nu i-ar fi cerut-o. Ar mai fi descoperit, totodată, și că contemporanul său a

căzut mai jos decât Cațavencu: codul binar „Iartă-mă – Te iert“ nu mai funcționează în vremea noastră, nu pentru că nimeni nu ar fi putut să spună „Te iert“, ci pentru că nimeni n-a căzut în genunchi exclamând „Iartă-mă“. [...] Or, tocmai sentimentul culpabilității n-a mai funcționat în epoca postdecembristă: niciunul dintre vinovați nu și-a asumat, în primul rând în fața propriei instanțe și apoi în fața celei publice, vreo *culpă morală*; niciunul dintre ei n-a spus net și îndrăzneț: „Sunt vinovat“. Consecințele le-a dezvăluit deja Jaspers: prin nerecunoașterea culpei nu se produce nicio transfigurare, nicio prefacere interioară fundamentală, nici la nivel de individ, nici de colectivitate [...]. Așa că societatea românească n-a devenit o comunitate care, sub semnul iertării și împăcării, să se împărtășească dintr-o pâine și dintr-un potir. Ea și-a continuat astfel plonjonul pe toboganul degradării, căci nemărturisindu-și vini individuale, nu există decât o inefabilă vinovăție generală, care, neavând cine s-o judece, se transformă într-o achitare generală. Vechiul regim n-are, deloc întâmplător, decât un unic mare vinovat – Ceaușescu – preschimbat, ca în religiile primitive, în omul-țap ispășitor și trimis în pustie cu toate păcatele noastre. [...]

Stând încă pe conglomeratul moștenit, lumea *Scrisorii pierdute* trăia ca și când ar fi deja în rai, împăcată cu sine, căci acolo încă mai exista cine să ceară iertarea și s-o primească. Acel „Să mă ierți și să mă iubești!“ al lumii *Scrisorii pierdute* nu-și mai mare astăzi rostul: nimeni nu-și mai cere iertare, deoarece nimeni nu-și mai asumă vreo vină. Vinovatul de azi se comportă exact cum prevedea dostoievskianul părinte Tihon: așteaptă numai ura nevinovatului, ca să-î întoarcă o ură și mai mare. Lumea confuză care a substituit-o pe aceea a *Scrisorii pierdute* trăiește suspendată, ca și când n-ar fi nici în rai, nici în iad: având egală îndreptățire, aici, vinovatul îl judecă, zgomotos, pe nevinovat, predicând cenușul pe cenușiu și aruncând anatema și asupra albului și asupra negrului.

Ion Vartic, „Steinhardt și secretul *Scrisorii pierdute*“ [1995]; reluat în Ion Vartic, *Clanul Caragiale*, Biblioteca Apostrof, Cluj-Napoca, 2002, pp. 173-183

M-au interesat „imaginile“ lui Caragiale, ale creației sale, așa cum se succedă ele de-a lungul a cinci decenii. O cercetare „imagologică“ are neajunsurile ei. felul în care ipostazieri ale operei și ale autorului apar la un moment dat în prim-plan, menținându-se o vreme pe poziție centrală pentru a ceda apoi locul unui nou mod de a privi și de a înțelege scriitorul în cauză și producția lui literară amintește frapant o povestioară a lui Karel Čapek despre personalitatea umană. Aceasta ar fi asemenea unui grup de persoane călătorind împreună de-a lungul unui drum. Între călători se leagă prietenii, se nasc vrajbe, se formează coalizări spontane și divergențe, autoritatea unora în cadrul grupului se erodează, alții se impun tot mai mult, astfel că, pe rând, câte unul trece în față, drept călăuză, fiind apoi înlocuit de un altul. „Imagologia“ practică aici e parcă prea atentă la aspectele călăuzitoare și prea puțin preocupată de mișcările care se produc „în spate“, în planul doi: mai estompate, mai confuze, mai învălmășite, dar, cu siguranță, importante pentru impunerea viitorului *leader*. În plus, ținând firul drumului, analiza se face că nu-i observă pe cei care se răznesc, pe cei care merg cruciș sau în răspăr. Mă simt dator să pomenesc măcar un asemenea caz.

Eseul lui N. Steinhardt, *Secretul „Scrisorii pierdute“*, face parte din *Cartea împărtășirii*, apărută la Cluj, în Biblioteca Apostrof, 1995. El a fost publicat pentru prima oară în revista *Ethos*, de la Paris, cu două decenii mai devreme, sub pseudonimul opac Nicolae Niculescu, 1975: cu un an după monografia lui I. Constantinescu și cu unul înainte de cea a lui Al. Călinescu. O „punte“ mai fisurată cu greu s-ar fi putut imagina. Dacă sunt de găsit afinități ale acestui eseu foarte personal, trebuie să ne deplasăm cu peste patruzeci de ani în urmă, către amintitul articol din 1931 al lui Mihai Ralea, *Lumea caragialiană*. Dar N. Steinhardt trece mult dincolo de constatarea că „lumea lui Caragiale e minunată: e o lume absolut paradisiacă, fără griji și fără, cum se spune azi, în limbaj mistic, fără cine știe ce problematici interne“ a criticului interbelic. Pentru Steinhardt, semnificația operei lui Caragiale e transistorică, pentru că ea face posibilă înțelegerea unei „alte lumi“, nici a

Orientului, nici a Occidentului, „lumea românească“. În jurul lui Caragiale, autorul dezvoltă o seducătoare speculație de tipologie culturală. Tocmai aici apare și marea surpriză. Investitura „reprezentativității“, am văzut, a alertat judecățile negative: față de Caragiale sau față de noi înșine. Din punctul de vedere al lui Steinhardt, dimpotrivă. „Caragiale ne descoperă sufletul românesc în toată minunata lui dulceață și creștinătate“ [...]. Ar fi prea anevoios să căutăm aici pe ce se bazează o atare afirmație extravagantă. Eseul se urmărește ușor – se citește „cu sufletul la gură“ – grație dezinvolturii în argumentație, ingeniozității în asocierile de idei și colocvialității în expresie și, din aceleași motive, firul lui de reflecție se urmează greu. E un joc nestingherit, de scăpărătoare inteligență, cu termeni-cheie pentru descrierea și interpretarea axiologică a lumii caragialiene; o înlănțuire de „convertiri“ semantice, prin explicație, exemplu, analogie și, în special, prin contrast. „Lejeritatea“ e interpretată ca „sănătos relativism“, „un mod de viață plin de omenie și încântare“. Spiritul tranzacțional al faimoaselor „împăcări“ caragialiene se așază „pe linia de aur a echilibrului, unde omenescul stă între divin și drăcesc“. Versatilitatea, labilitatea reprezintă „apărarea bunului simț împotriva ideilor și teoriilor“. „Hatârul“ se opune inumanei intransigențe. „Neseriozitatea“ e deschisă și tolerantă, mai creștinească decât încrâncenarea. Sporovăiala apare drept o formă de afirmare a libertății în contrast cu autocenzura ș.a.m.d. Se poate polemiza, evident, din belșug pe marginea opiniilor autorului. Altceva mi se pare aici demn de semnalat. „Analiza de câmp“ – cum îi spune Steinhardt, după Marshall Mc Luhan – extrem de liberă în raport cu textul caragialian antrenează în discuție ordinea interioară a tablei de valori umane. Pentru eseist, opera caragialiană dă impulsul și terenul revizuirii acestei ordini – un act, în fond, de autodefinire. Steinhardt își începe eseul cu o confesiune: mergând la teatru cu mama sa, amândoi lăcrimau sau plângeau la piesele lui Caragiale – în special la sfârșitul actului al IV-lea din *Scrisoarea pierdută*, când Cațavencu îi cere iertare lui Zoe și ea îl iartă. „De ce lacrimile acestea?“ – se întreabă autorul. Ar putea fi un mod de „punere în pagină“ a textului, într-un ancadrament de trăire personală. Nu este. Caragiale are darul, mai mult decât alți scriitori, de a-i conduce pe exegeți la o largă și profundă confruntare cu sine. Critica operei caragialiene vorbește, într-o măsură și cu o pregnanță mai mare decât de obicei, deopotrivă despre scriitor și despre interpret. Convingerile, credințele, experiența și înțelegerea vieții, predispozițiile afective, trecutul propriu, nostalgiile, traumele, năzuințele de viitor ale interpretului se ridică energic în transparența textului critic. Caragiale *c'est moi* – mărturisește mai voalat sau mai direct, comentariul asupra scriitorului, din nou și din nou.

Caragiale satiricul, maestru al „realismului critic“; Caragiale precursor al „literaturii absurdului“; Caragiale „textualist“, promotor al „deconstrucțiilor“ convențiilor literare; Caragiale pe post de „placă turnantă“ a literaturii române; Caragiale „duplicitar“; Caragiale „existențialist“; Caragiale „cel negru“, al unui univers coșmaresc; Caragiale al „veșnicei reîntoarceri“; Caragiale în calea istoriei celei mari; Caragiale „retro“; Caragiale „glissando“; Caragiale *c'est moi*; și câte feluri de Caragiale mai sunt, dom'le?

Liviu Papadima, *Caragiale, firește*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1999, pp. 192-194

Se spune, adesea, că România e țara lui Caragiale, adică țara lui Mitică, Lache și Mache, mici secături simpatice, oameni de vorbe, specialiști în șprițuri și mititei, doctori docenți în trâncăneală... Dacă este așa, am replicat eu odată, cum se face că în România lui Mitică, Lache și Mache se nasc mari poeți și că, în genere, cultura română este o cultură de poeți?!... Cineva, un eminent prozator, a observat că, tocmai din acest paradox iese tragicul românesc întruchipat, între alții, de geniul lui Eminescu: tragedia lui este că s-a născut în țara lui I.L. Caragiale... Putem glosa

la infinit pe această temă, amintind, între altele, de faptul că generația lui Eliade și Noica l-a repudiat pe Caragiale pe motiv că zeflemeaua lui, generalizată la nivelul spiritualității naționale, sugrumă în noi simțul metafizic. Sunt și azi mulți intelectuali care gândesc așa, deplângând faptul că I.L. Caragiale ne-a format stilul și că, deși au trecut peste noi atâtea, viața publică și instituțiile românești continuă să funcționeze după *legea Caragiale*.

Am și aici o observație de făcut și anume: nu cred că *stilul românesc* este, în totalitate, stilul personajelor lui Caragiale și, apoi, nu cred că I.L. Caragiale suprimă în noi sentimentul metafizic și dorința noastră de a atinge marile concepte. Cred, dimpotrivă, că *spiritul românesc* (sau ceea ce Mircea Vulcănescu numea *Omul românesc*) este mai complex decât spun adversarii marelui fanariot și că stilul nostru de existență nu se poate confunda cu stilul unui Mitică în veșnic delir verbal, aflat mereu în treabă, nesperios și fără cuvânt... Am dovedit în altă parte că, atunci când vorbim de stilul românesc și de modul nostru de a ne situa în lume, trebuie să luăm în seamă și cealaltă parte a noastră (*partea noastră cea mai bună*, cum zicea Noica), aceea care a produs poezia populară, pe Eminescu, Arghezi, Brâncuși, Blaga, miturile și tot ceea ce poate defini „românescul” ca mod de a fi și de a face...

Dar I.L. Caragiale? Caragiale este, negreșit, un mare creator, opera lui e vie, limbajul lui este încă actual și modelele lui de existență continuă să funcționeze într-o oarecare măsură. Mai ales în viața politică. Acest fapt se explică nu numai prin faptul că românul este, prin natura lui, încurcă-lume, demagog, cârtitor, ci dintr-un motiv mai direct: geniul comic al lui I.L. Caragiale a fixat câteva situații de existență și un număr de caractere care, indiferent de sistemul politic și de evoluția societății, se repetă. Dacă avem impresia că unii politicieni de astăzi plagiază pe Cațavencu, Trahanache sau Farfuridi este pentru că ei repetă, cu alte vorbe, un discurs preexistent într-o situație analoagă. Ce poate face un om politic provincial care vrea să fie ales, prin orice mijloace, deputat? Ține discursuri sforăitoare și, paralel, încearcă să-și compromită adversarul cel mai bine plasat. Și cum să-l compromiți mai sigur? Intrând în posesia documentelor compromițătoare privind afacerile lui (necurate) și intimitățile sale sentimentale. Cațavencu pune mâna pe „scrisorica de amor” și amenință cu dezvăluirea ei, omul politic de azi corupt își intimidează adversarul cu dosarul unei privatizări ilicite și, în caz de rezistență, trimite la *Războiul*, de mare tiraj, documentele distrugătoare. Stil românesc? Stil general într-o campanie electorală, stilul unor situații de existență ce se repetă oriunde și aproape oricând... Modernitatea și postmodernitatea n-au reușit să schimbe sistemul de promovare politică și nici, într-o măsură hotărâtoare, caracterul individului...

Caragiale în România de azi? Impresia mea este că societatea românească imită, uneori, opera lui, mai ales când e vorba de viața publică. *Discursul* său este atât de puternic încât, în orele noastre slabe, *caragealizăm* fără să știm. În al doilea rând, nu cred în ruptul capului că suntem o țară de Mitici și că, noi, toți, românii suntem condamnați să trăncănim la infinit și să „trădăm” ori de câte ori ne vine bine. Dacă ar fi așa, cum de românii au dat și continuă să dea, repet, mari creatori în sfera culturii? Ce-i caragialesc în Eminescu sau în sculpturile lui Brâncuși? Ce-i atât de nesperios, „miticesc” în încercarea noastră de a ne construi și rezista ca popor, adică în istoria noastră? Veșnica noastră referire la Caragiale a devenit un reflex. Reflex de frică, reflex de apărare. Poate chiar un reflex al comodității noastre intelectuale.

I.L. Caragiale? Un mare creator român, un ironist complex care, așa cum au observat mulți, nu rămâne numai la zeflemea, în fine, Caragiale este un scriitor și un moralist (în publicistica lui extraordinară) pe care românii trebuie să-l descopere... Mitică al său nu se poate identifica, total, cu *omul românesc*, dar în fiecare din noi există, probabil, un Mitică inventiv și vorbăreț, cârtitor, speriat că-și pierde slujba, „trădat” uneori în amor, tachinat de amici și amenințat, zilnic, de *Războiul* din orașul nostru de reședință... Mitică, ascuns ca o coastă de drac în ființa noastră

profundă, ne poate înveseli în viața de zi cu zi care, nu se știe de ce, se arată a fi din ce în ce mai tristă, *mon cher*...

Eugen Simion, „I.L. Caragiale în țara lui Eminescu“ [2001]; reprodus în Eugen Simion, *Fragmente critice*, vol. V, *Sfârșitul literaturii*, Fundația Națională pentru Știință și Artă, București, 2007, pp. 83-85

Încălcând cu inocență avertismentul aristotelic care arată că „cei ce nu cunosc puterea de semnificație a numelor fac paralogisme, fie discutând ei înșiși, fie ascultând pe alții“ [...], două dintre cele mai populare personaje caragialiene, Ipingescu și Jupân Dumitrache, devin victimele necunoașterii limbii; astfel, din textul lui Rică Venturiano, ei traduc „a mânca (a manca, a lipsi)... sfânta Constituțiune... și mai ales cei din masa poporului“ prin „să nu mai mănânce nimeni din sudoarea bunioară a unuia ca mine și ca dumneata, care suntem din popor, adică să șază numai poporul la masă, că el e stăpân“. Eroarea lor de interpretare este dublă: pe de o parte, franțuzismul *a manca*, a lipsi, e echivalat cu a mânca, ceea ce dă naștere primului dintre sofismele de limbaj, *echivocul* sau *omonimia* [...]; a doua greșală constă în interpretarea *amfibologică* a expresiei „masa poporului“. Aristotel a relevat că atunci când cuvintele „nelegate au un singur sens“, dar cele „legate au mai multe sensuri“, se poate produce pseudoraționamentul lingvistic al amfibologiei sau echivocul propoziției/ sintagmei: Stagiritul a ilustrat această *fallacia* prin sintagma „știința literelor“, care poate însemna „fie că literele înseși au o știință, fie că cineva are o știință a literelor“ [...]. Căzuți în capcana pluralității semantice a unei expresii compuse, cei doi bravi eroi caragialieni fac abstracție de sensul sociologic al sintagmei – de *masă*, mulțime – și înțeleg, *ad litteram*, că numai poporul trebuie să aibă mâncare... Pentru acești înduioșători sofisti de mahala, problema „*sufragiu*[lui] universale“ se rezolvă la fel de ușor, prin simpla schimbare a *accentului*: „bate în ciocoi, unde mănâncă sudoarea poporului suveran... știi: masă... sufragiu...“, cugetă adânc Ipingescu; așadar [...] ei pun semnul egalității între vot și servitor și reduc, pentru a doua oară, politicul la gastronomic. [...]

Argumentul *ad misericordiam* ține mai puțin de filosofie sau logică, și mai ales de retorică, adică de acea artă inițiată și desăvârșită de școala filosofică a marilor sofisti; retorica se vrea „o logică a valorilor și a plauzibilului“⁷⁴, un substitut al silogismelor rigide care, dincolo de anumite limite, nu mai pot surprinde fluiditatea proceselor psihice; în *Gorgias*, ea e numită „făuritoarea convingerii întemeiate pe credință, iar nu pe învățătură“ ori rațiune; încă prin intenție, retorica este deci o încălcare flagrantă a logicului, presupunând invazia sentimentului în lumea dreptei judecăți logice. În numele argumentului *miseriordiei*, de pildă, Rică Venturiano cere ba dragostea „angelului“ său („nu striga, madam, fii *miseriordioasă!* Sunt nebun de amor“), ba salvarea din pericolul de a fi prins: „Madam, cocoană! ai *miseriordie* de un june român în primăvara existenței sale! de-abia douăzeci și cinci de roze și jumătate număr, douăzeci și șase le împlinesc tocmai la Sfântul Andrei... Scapă-mă!“ . Zeci de mici aranjamente dubioase din lumea lui Caragiale sunt obținute prin apelul universal la înțelegere-toleranță-milă: „te rog!... faci un mare bine pentru mine și pentru familia mea... copiii mei...“ (*Infamie*); „Te rog, dragă Costică! dacă rămâne băiatul repetent încă un an, e o nenorocire pentru familia lui... și pentru mine o mare mâhnire...“ (*Lanțul slăbiciunilor*) etc., etc. Deloc spectaculoase, ele sunt bine știute, „irezistibila milogeală prietenească“, după cum le caracterizează un personaj caragialian. Inclusiv măruntele afaceri necurate ale lui Pristanda devin omeneste inatacabile, căci sunt apărate de același paravan universal al milei: „Famelie mare... renumerație după buget mică...“ . [...]

Ignoratio elenchi ad hominem, subspecia *ad populum*, sau „argumentul relativ la popor“, este acel pseudoargument care „se adresează poporului, mulțumii, de obicei prin pateticul discursurilor publice [...] flatându-i, lingușindu-i pasiunile, sentimentele, prejudecățile, cusururile sau calitățile, superstițiile ori preferințele“⁷⁵. Așadar, în loc să se dovedească o teză prin date

concrete și adevărate, se pledează măgulind prejudecățile mulțimii. Așa cum *argumentum ad misericordiam* mânuiește afectele individului, acest sofism paralel manipulează sentimentele de grup: etnice, naționale, de breaslă etc., flatând prejudecățile colective.

Caragiale se dovedește, și pentru acest paralogism, o sursă generoasă: în *Meteahnă*, de pildă, nenea Iancu mărturisește că n-a reușit să se împrietenească cu un tovarăș de băi decât după ce a folosit o anume „stratagemă, care mi-a reușit. Într-o dimineață, când ne-am așezat alături la cafea, după ce l-am salutat frumos, i-am zis pe unghurește: «Bună dimineața poftesc!»“. Efectul e instantaneu, comeseanul lui Caragiale devenind, din posac și distant, radios și afabil. În *Românii verzi*, Caragiale ne dă, ce-i drept, și pandantul românesc al unui patriotism rău înțeles, întins peste „maximul de elasticitate“ și toleranță. Uneori, acest paralogism e o simplă *captatio benevolentiae*, pe temelia căreia se clădesc, cu migală și pricepere, interese de altă natură; nimic mai patetic și mai falacios, de pildă, decât debutul oratoric al lui Cațavencu: „...Ca orice român, ca orice fiu al țării sale... în aceste momente solemne... mă gândesc... la țărișoara mea... la România... la fericirea ei... la progresul ei... la viitorul ei“. În *O noapte furtunoasă*, acest pseudoargument este dus până la grotesc, căci Ipingescu, de pildă, îl salvează pe junele Rică Venturiano de răzbunarea soțului ofensat, a lui Jupân Dumitrache, tocmai prin apelul *ad populum*, „E d-ai noștri, e patriot!“; iar când „patriotul“ amorezat prinde limbă, toarnă un discurs *ad patriam*, menit să înlocuiască scuzele, explicațiile, declarațiile de amor către Zița etc.: „Domnule, Dumnezeuul nostru e poporul: *box populi, box dei!* Noi n-avem altă credință, altă speranță decât poporul... Noi n-avem altă politică decât suveranitatea poporului...“

Marta Petreu, *Filosofia lui Caragiale*, Editura Albatros, București, 2003, pp. 59-60, 88-90

Ca și cum ar fi vrut să arate că poate fi și serios, Caragiale scrie *Năpasta*, o tragedie, anticipând naturalismul din marile nuvele. *Năpasta* a dat cea mai multă apă la moară aceluia care l-au bătut, vorba lui N. Davidescu, că ar fi „inaderent la spiritul românesc“. Demonstrația lui Davidescu din 1935 (bine demontată de Ș. Cioculescu în *Detractorii lui Caragiale*), care ducea la ultimele consecințe opinia unor Hasdeu și Sturdza, aceia care au blocat premiarea de către Academie în 1891 a unui volum de teatru și a *Năpastei*, nu pune totuși accentul pe drama (așa o numește Caragiale) din urmă, deși i-ar fi servit de minune prejudecata pe care și-a clădit articolul. Însușită chiar și de admiratori ai scriitorului, prejudecata este că el nu posedă o bună cunoaștere a psihologiei țaranului român. De unde falsitatea *Năpastei*, care i se părea lui Davidescu o piesă mai degrabă „rusească“ decât românească. Învinierea se referă la două lucruri distincte, deși deseori confundate de exegeți. Întâiul este o confuzie, pe care o fac uneori și criticii lui Sadoveanu sau Slavici, când consideră că este țărănesc tot ceea ce se petrece la sat. S-a observat relativ târziu, de exemplu, că Sadoveanu a scris rareori despre țărani, personajele lui predilecte nefiind lucrătorii pământului, ci crescătorii de oi, pădurarii sau boiernașii. Tot așa, probabil din extrapolarea tematicii din *Novele din popor* la *Mara*, destui, inclusiv G. Călinescu, au văzut în acesta din urmă un roman țărănesc, deși acțiunea are loc într-un târg, Mara e precupețată, iar despre viața la țară vine vorba doar când i se caută Persidei un soț, nici măcar acesta țărăn, ci învățător. Anca și Dragomir din *Năpasta* nu sunt nici ei țărani, căci țin cârciumă, ca și Leiba Zibal sau Stravrache din nuvelele cunoscute. Gheorghe e învățător, iar Ion a fost pădurar. Inutil, așadar, a specula pe tema caracterului neromânesc al acestor personaje asimilate greșit cu țărănimea. Neînțelegerea psihologiei Ancăi mai are o sursă, de data aceasta pur literară. Anca s-a căsătorit cu Dragomir, deși îl bănuia a-i fi ucis bărbatul dintâi, pe Dumitru, tocmai pentru ca să-l silească, de-a lungul conviețuirii lor, să se dea de gol și să-l poată pedepsi. Au trecut nouă ani de la crima în urma căreia pădurarul a fost condamnat pe nedrept la ocnă. Ion, care și-a pierdut mințile din cauza bătăilor din timpul anchetei, evadează cu un an înainte de împlinirea termenului (care este și unul de prescriere a faptei), ascultând de îndemnul Maicii Domnului, și se întoarce la crâșmă, fără să recunoască nici

locul, nici oamenii. Anca e curtată de învățător, dar ea nu mai poate iubi pe nimeni, orbită de dorința răzbunării. Văzând că nu poate scoate nimic de la Dragomir, nu se dă în lături să-l împingă pe Gheorghe să-i omoare bărbatul. Femeia îi manipulează pe cei doi, ca și pe Ion, când își face apariția, combinând tot felul de scenarii menite a-i satisface setea de răzbunare. Până la urmă reușește: Dragomir va merge totuși la ocnă, dar pentru o crimă pe care n-a săvârșit-o. Om slab, deși cuprins de remușcări, nu e în stare să-și mărturisească vina, așteptând prescrierea. Anca, în schimb, e teribilă. După ce se vede răzbunată (cu prețul morții lui Ion, aproape împins la sinucidere!), îi strigă lui Dragomir care se rugase de iertare, declarându-i că din iubire pentru ea îi ucisese bărbatul: „Să te iert! D-aia te-am răbdat lângă mine, d-aia am umblat eu atâta vreme să te aduc aici, ca să te iert? (Râde)“. Și, când Dragomir e pe cale să fie scos din casă, le cere oamenilor din sat s-o lase o clipă singură cu el: „Dragomire, îi spune ea, uită-te la mine: pentru faptă răsplătită și năpastă pentru năpastă!“ În acest uluitor personaj n-a putut fi identificat nimic din psihologia țaranului român, fiindcă se pune de-a curmezișul o întregă tradiție. Literatura noastră nu cunoaște astfel de personaje, nici psihologia extremă nu e obișnuită. Mai târziu, chiar și Vitoria Lipan, mult mai blândă în tenacitatea cu care își urmărește scopul, a fost interpretată mai degrabă ca un personaj mitic, acceptându-se cu greu ideea că este unul realist, adică pur și simplu o femeie rea și neiertătoare. Anca, personaj de tragedie antică, a părut neverosimilă într-o literatură care nu dăduse nicio Medee și nicio Fedră. Al. Ivăsiuc (1972) a caracterizat bine tendința de „împăcare în pitoresc“ din literatura noastră, în care conflictele cad de obicei înainte de a se radicaliza, iar finalurile sunt rareori tragice, deși *Ion*, *Baltagul* și, iată, *Năpasta* îl contrazic. Francezii n-au respins piesa *Malentendu* a lui Camus, în care multe lucruri ne evocă *Năpasta*, ei având o tradiție corneliană care la noi lipsește. Dacă se poate reproșa ceva *Năpastei* nu este însă caracterul teribilei femei și metoda cu care a urmărit să se răzbune, ci zolismul pe care piesa îl are în comun cu nuvelele de după ea: psihologiei îi este preferată fiziologia (e drept, mai puțin în piesă), pasiunile se reduc la fixații, personajele acționând dincolo de bine și de rău, așadar în afara unui imbold al conștiinței morale, faptele lor fiind mai curând rolul unei fatalități decât al simțului de dreptate. Defectul Ancăi este de a semăna cu un robot pus în slujba ideii de răzbunare. Tot restul este subordonat acestei obsesii. Ea admite ca Dragomir să fie dus la ocnă pentru o crimă pe care n-a comis-o: ultimele vorbe pe care i le adresează arată că știe bine ce face, distingând între răsplătită și năpastă. Nu numai că nu este nimic etic în Anca, dar patima ei răzbunătoare este mai degrabă obsesie decât suferință. Nu poate fi compătimită. E un caz patologic, nu unul tragic, în sens nobil.

Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române*, Editura Paralela 45, Pitești, 2008, pp. 427-428

⁷³ De când a fost scris articolul acesta, d. Caragiale a îmbogățit opera sa teatrală cu *Năpasta*, după părerea noastră cea mai puternică concepțiune dramatică a autorului, cu toată esagerarea caracterului femeii.

⁷⁴ Vasile Florescu, *Retorica și neoretorica*, București, Ed. Academiei, 1973

⁷⁵ Romulus Demetrescu, *Tratat elementar de logică*, București, Ed. „Remus Cioflec“, 1947

